KATOLIČKA DOGMATIKA

ILI

NAUKA O VJERSKIM ISTINAMA

KATOLIČKIM NAPOSE

ZA VIŠE RAZREDE SREDNJIH UČILIŠTA

IZLOŽIO

DR. FRAN BARAC

KR. SVEUČ. PROFESOR

III IZDANJE

STOJI 40 DIN

U ZAGREBU

NAKLADA ŠKOLSKIH KNJIGA I TISKANICA KR. BANSKE UPRAVE SAVSKE BANOVINE

1930

KATOLIČKA DOGMATIKA

ILI

NAUKA O VJERSKIM ISTINAMA

KATOLIČKIM NAPOSE

ZA VIŠE RAZREDE SREDNJIH UČILIŠTA

IZLOŽIO

DR. FRAN BARAC

KR. SVEUČ. PROFESOR

III IZDANJE

STOJI 40 DIN

U ZAGREBU

NAKLADA ŠKOLSKIH KNJIGA I TISKANICA KR. BANSKE UPRAVE SAVSKE BANOVINE

1930

Ova se knjiga ne smije prodavati skuplje nego za cijenu naznačenu na prednjoj strani.

Tisak zaklade tiskare Narodnih Novina u Zagrebu.

N^rus 4164.

Ordinariatus Archidioecesis Zagrebiensis.

Nihil obstat.

Dr. **Michael Medjimorec,** m. p.
censor.

Datum Zagrebiae, die 23. Junii 1930.

Dr. **Dominicus Premuš,** m. p.,
Episcopus auxil., Vicar. Generalis.

*

Kazalo

4 Članak

O posljednjim stvarima

Glava I

O posljednjim stvarima pojedinca čovjeka

Glava II

O posljednjim stvarima svijeta

Dodatak

Predgovor

k prvom izdanju

Ovu sam knjigu sastavio po nalogu duhovne oblasti nadbiskupije zagrebačke. Radio sam, kako me duhovna oblast naputila, »prema ispravcima izloženim u svojoj studiji ‚Dogmatika u srednjim školama'« (Katolički list g. 1905), i to tako »da ostane dosadašnji sistem«, i »knjiga da više odgovara prilikama i potrebama današnjega vremena«.

Kadgod je bilo moguće, upotrijebio sam doslovno »Veliki katolički katekizam za srednja učilišta. Često sam nastojao jedino to: da taj katekizam dublje istumačim ugledajući se u bavarski »Lehrbuch der katholischen Religion für die oberen Klassen der Gymnasien. Achte Auflage. München, Oldenbourg«. Da bih naknadio nedostatak priručne »Čitanke«, pomagala tako potrebnog za obuku u vjeri u višim razredima (u Bavarskoj: »Koch: Hilfs- und Lesebuch zum apologetischen Unterricht. München, Oldenbourg«), raspreo sam nätanje sve apologetične teme i prenio sam ih u »Dodatak«. Teološke i filozofske bilješke nanizao sam ispod linije ili ih u tekstu štampao sitnim pismenima. Pored toga unio sam u knjigu mnogo toga p o r a d i c j e l i n e ne bi li knjiga možda koristila izobraženom laiku i izvan škole. Ovo posljednje jest razlog, što sam bio (u »Dodatku«) i u citiranju literature pedantniji. Želio sam da čitatelju otvorim put za dalji studij u ovim suvremenim pitanjima.

Nije od potrebe da učitelj o d s v i h učenika zahtijeva s v e što je u knjizi. Tekst kojim se p r e l a z i i z j e d n o g a d i j e l a na drugi (na pr. u ovom drugom izdanju str. 68, 75, itd.), ili tekst kojim se izlaže u n u t r a š n j a s v e z a v j e r s k i h č l a n a k a (na pr. str. 45 ispod crte 4, str. 50 ispod crte, str. 64 ispod crte itd.), ili tekst kojim se v j e r s k a

istina primjenjuje na praktično življenje (na pr. str. 13 ispod zvjezdicâ, str. 21 točka 5 itd.): ne treba uopće učiti. Ni svih citata ne treba svaki put pamtiti. Što je štampano sitnim pismenima, valja pustiti učenicima na volju da bismo mogli priznati njihov mar boljim ocjenama. Dodatak treba pozorno čitati kad je već istina dogmatički obrađena. Izvrsnim učenicima mogu se pojedini dijelovi preporučiti da ih nauče. Dašto da je slobodno učitelju odrediti da se gdješto iz Dodatka ili iz štampanoga »sitnim pismenima« strogo nauči kad drži da to iziskuju potrebe vremena ili prilike učenika. Zato će učenicima pokloniti štogod iz strogo propisane građe, kad bi poradi toga nastalo preterećenje s obzirom na kvantitet ili kvalitet učenika.

Upotrijebio sam u glavnom, uz Eggera i Hurtera, još i ovu literaturu:

Hettinger: Apologie d. Christentums.
Deimel: Zitaten-Apologie, II. Auflage.
Dr. A. pl. Bresztyensky: »Balkan« G. II. Zagreb 1897.
Dr. I. Marković: Cezarizam i bizanstvo II.
Der Pädagogisch-katechetische Kurs in Wien 1905.
Dr. F. H. Simar: Lehrbuch d. Dogmatik. Freiburg im B. 1893.
Dr. A. F. Walter: Der kath. Religionsunterricht.
Dr. I. Bujanović: Mariologija, Sveti sakramenti, Eshatologija.
Spirago: Kathol. Volks-Katechismus, 6. Auflage.
B. Jungmann: Tractatus de gratia.

Pored toga sam prigledao sve njemačke školske knjige ove struke štono su mi dopale ruku. Napose spominjem pisce: Rauschen, König, Koch, Wappler, Dreher, Becker, Schatz.

Kako je vrlo težak problem napisati dobru školsku knjigu ove struke, živo sam oćutio. Uvjeren sam da bi koješta trebalo priprostije i glađe reći. In magnis — et voluisse — sat est! govorili bi stari. Molim p. n. gg. kolege da svojim tumačenjem pomognu učenicima, a stvarnom kritikom i konkretnim prijedlozima da priskoče u pomoć meni kako bismo udruženim silama izgladili nedostatke koje u praksi opazimo. Mislim da bismo tako mogli dobro obučavati, a po vremenu i uzajamnim djelovanjem da bismo mogli izgraditi i dobru školsku knjigu.

Bit ću srećan, ako ja prinesem i sitno zrnce k većoj slavi Božjoj, katoličkoj prosvjeti i istinskoj religioznosti hrvatske mladeži. Da blagoslovi Gospod Bog!

U Požegi, 29 travnja 1909 god.

Pisac

K drugom izdanju

U najkraćem roku trebalo je da spremim drugo izdanje ove knjige. O najnužnijim izmjenama mogao sam se svjetovati jedva s nekolicinom gospode kolega. Da prvo izdanje po mogućnosti dotjeram, upotrijebio sam njihove vrijedne bilješke (gg. profesora K. Zlocha, F. Hefflera i dra. Kalana) kao i dobre savjete kritike (gg. O. M. Kulunčića D. I., dra. E. Leopolda. Dr. I. A. Ruspinia) i svoja opažanja. Žalim, što nisam mogao čuti korisnih napomena i od ostalih kolega, aktivnih predavača, da knjiga zadovolji, ako je to moguće, potrebama svakoga pojedinca.

Svim pomagačima zahvaljujem od svega srca.

Predgovor k prvom izdanju važi i za ovo, zato ga odštampavam u cijelosti izmijenivši jedino strane tekstova što ih učenici nikako ne treba da uče.

U Zagrebu, 13 augusta 1920.

Pisac

K trećem izdanju

Ovo je preštampano drugo izdanje potpuno nepromijenjeno osim pravopisa.

Razlog, jer je jedino kao takovo dobilo odobrenje Ministarstva prosvjete.

Kolikogod ja to žalio, nisam mogao da činjenice izmijenim. Molim da kritika ima to pred očima.

U Zagrebu, 20 lipnja 1930 god.

Pisac

Uvod.

1. **Vjerovati** uopće reći će: tvrdo držati za istinu što nam netko kaže, i to zato, jer nam **on to** kaže. **Kršćanski vjerovati** reći će: tvrdo držati za istinu sve što je Bog objavio, i to zato, jer je to objavio **Bog** koji je neizmjerna mudrost i vjekovita istina.

Iznati reći će: tvrdo držati nešto za istinu. Ali znanje se razlikuje od vjerovanja. Kad vjerujem, držim nešto za istinu, jer mi **jamči znanje i iskrenost onoga** koji mi je to saopćio; kad znam, držim to za istinu, jer je **meni sama stvar u sebi očevidna**.

Što je Bog objavio da treba vjerovati, predlaže nam Crkva katolička. Isus Krist je Crkvi katoličkoj povjerio da nepogrješivo čuva i naučava objavljene istine vjere. Te su objavljene istine vjere do nas došle potpuno i nepokvareno koje po sv. Pismu koje usmenom predajom. **Iz tih izvora objave Božje** uči i katolička Crkva sve što predlaže vjerovati. One **istine koje Crkva na osnovi** sv. **Pisma i usmene predaje svim kršćanima izrijekom predlaže vjerovati, zovu se »dogme«**. Knjiga koja te istine izlaže, tumače i dokazuje, zove se »dogmatika«. Prema tomu:

Dogma[1]) (ili članak **vjere**) **zove se vjerska nauka koju je Bog objavio i koju Crkva kao objavljenu predlaže vjerovati.** Tvrdoglavo poricanje dogme zove se krivojerje ili **jeres**.[2])

Dogmatika izlaže sustavno pojedine vjerske nauke Crkve katoličke i dokazuje da su ti nauci uistinu od Boga objavljeni.

---

[1]) Τὸ δόγμα od glag. δοκεῖν, particip δεδογμένον = mnijenje što je po zaključku vijeća odobreno kao istina.

[2]) Αἱροῦμαι = izbiran po volji.

D o k a z i l i s v j e d o č a n s t v o da je nauka uistinu od Boga objavljena, jest to, što je uči s v. P i s m o i l i u s m e n a p r e d a j a.

2. S v. P i s m o j e s u k n j i g e k o j e s u n a p i s a l i l j u d i D u h o m S v. p r o s v i j e t l j e n i i k o j e C r k v a d r ž i z a »r i j e č B o ž j u«.

U s m e n a p r e d a j a j e o n a K r i s t o m o b j a v l j e n a n a u k a k o j u s u a p o s t o l i n a u č a v a l i, a l i j e s a m i n i j e s u n a p i s a l i. Usmena je predaja isto tako »riječ Božja« kao i sv. Pismo.

Kad dogmatika navodi u potvrdu vjerske istine koje mjesto (citat) iz sv. Pisma (na pr. citat iz Ps. 15, 10, ili iz Dan. 9, 25 ili iz Rim. 14, 8 itd.) ili koje mjesto (citat) iz usmene predaje (na pr. riječi iz djelâ sv. otaca: Augustina, Ciprijana, Ivana Zlatoustog itd.), neće taj citat da kaže: tako uči mudri psalmist, ili stari prorok Danijel, ili učeni apostol Pavao u poslanici Rimljanima; ili: tako uči svetac ili naučenjak Augustin, Ciprijan, Ivan Zlatousti. To bi bilo doduše veliko, ali ipak l j u d s k o s v j e d o č a n s t v o. Citati iz sv. Pisma i usmene predaje uče mnogo više. Oni su svjedočanstvo Božje. Takav citat hoće reći: s a m B o g o b j a v i o j e t u nauku kao svetu istinu; sam Bog uči nas tako u sv. Pismu preko psalmista ili proroka Danijela ili apostola Pavla u poslanici Rimljanima; sam Isus Krist, S i n B o ž j i, učio je tako: svjedoči usmena predaja koju zabilježi sveti otac Augustin, Ciprijan, Ivan Zlatousti itd. Redovno se navodi kao svjedočanstvo »riječi Božje« p o j e d n o m j e s t o sv. Pisma i usmene predaje. Ali taj citat stoji samo kao primjer mjesto mnogih drugih zabilježenih na različnim mjestima u sv. Pismu i usmenoj predaji. — Pored sv. otaca ima i drugih dokaznica usmene predaje. To su na pr. odluke i očitovanja općenih crkvenih s a b o r a, svečane odluke i očitovanja rimskih p a p a, crkvene ispovijesti vjere (s y m b o l a), crkvena l i t u r g i j a itd.

3. K a t o l i č k e d o g m e j e s u t r o v r s n e:

a) istine koje bismo mogli umovanjem iznaći, shvatiti izvjesno dokazati: na pr. ima Bog, duša je neumrla, promisao Božji itd.;

b) istine koje možemo shvatiti i dokazati o t k a k o nam ih je Bog objavio: na pr. nepogrješivost Crkve u vjerskim i ćudorednim istinama, primat u Crkvi katoličkoj, ima anđela itd. — ali ih sami ne bismo nikad iznašli;

c) istine kojih ne možemo nesamo iznaći već ih ne možemo nikad ni shvatiti niti ih umovanjem možemo dokazati, m a k a r su nam jasno objavljene: na pr. presveto Trojstvo, utjelovljenje Sina Božjega, sv. euharistija itd. Te se istine zovu »misterija« ili tajne.

Objava Božja kazuje nam u misterijama tajne unutrašnje bîti,[1]) života i djelovanja Božjega. Te neograničene savršenosti Božje ne možemo mi svojim o g r a n i č e n i m u m o m nikada shvatiti. Opet Bog nam je i to od česti objavio, jedno, da nas čini poniznima kad spoznamo kako smo mi spram Njega omeđeni; drugo, da nas osokoli i uznese, jer nam je svjedočanstvom kako nas Gospod ljubi, kad nam — kao otac djeci — otkriva i tajne svoga blaženoga i savršenoga življenja.

Poricati misterija zato, što ih ne shvaćamo, bilo bi nerazborito. I s t i n u (činjenicu, factum mysterii) znamo iz objave. Tu nam istinu j a m č e svjedoci dostojni vjere: sv. Pismo i Usmena predaja. N a č i n (modus mysterii), kako je to u Bogu, ne poimamo. Ali ni u prirodi ne poimamo često puta najobičnijih pojava.[2]) Držimo ih za istinu (vjerujemo ih), jer nam ih zajamčuju ljudi dostojni vjere.[3]) No Božje svjedo-

---

[1]) Bît ili narav (vidi § 7 ispod linije) kazuje nam što koje biće jest, po čemu se od drugih bićâ razlikuje: na pr. čovjek je r a z u m n a životinja. Bît i narav ne razlikuju se stvarno (realiter), nego samo pojmovno (distinctio rationis), koliko je bît počelo bivstvovanja, a narav počelo djelovanja.

[2]) Govorimo na pr. o životu, svjetlosti, toplini, sili itd., a ne znamo zapravo što su te pojave. „Poznam zakone p r i v l a č i v o s t i tjelesa", veli Newton, „ali što je to privlačivost, ne znam." „Što je ž i v o t n a s i l a", izjavljuje Burmeister, „ne znamo kao što ne znamo ni to što je s i l a o sebi". „S v j e t l o s t, najpoznatija p o j a v a," govori Ulrici, „jest po uzroku i bîti svojoj najnepoznatija".

[3]) „Većinu onoga što čovjek zna, spoznaje vjerom" — veli već Seneka. „Bez vjere nema povijesti, nema prirodnih znanosti, nema liječenja, dà, bez vjere prestaje općenje među roditeljima i djecom" — H. Grotius. Nitko ne pojmi svega onoga što su otkrila teleskopska i mikroskopska

čanstvo je jamačno veće (I. Iv. 5, 9.), a sv. Pismo i usmena predaja: riječ su Božja.

4. Dogmatika izlaže nauke od Boga objavljene, a ne od ljudi obretene. Zato se u dogmatici navode svjedočanstva iz izvora objave Božje: sv. Pisma i usmene predaje. Tim pravim dokazalima, da je Bog koju istinu objavio, dodaje dogmatika višeput i neke umne razloge (rationes theologicae). Ali ovi umni razlozi nemaju zadaće, da dokažu objavljenu istinu. Prave vjerske tajne ili misterija (točka 3 c) ne dadu se ni shvatiti, a kamoli dokazati. Ipak se i u dogmatici iznose umni razlozi da pokažu kako objavljena istina nije protiv razuma, kako nema protivurječja između znanosti i katoličke vjere, kako je ta vjerska istina u skladu s ljudskim umovanjem. Potom pokazuju umni razlozi u dogmatici kako je razumno vjerovati i kako nemamo razloga zabaciti vjersku istinu.

5. Od Boga objavljenu nauku — dogme — treba vjerovati. Ali kršćanin ne mora izrijekom i znati sve dogme tako da ih može i kazati (fides explicita). Dosta je da smo voljni tvrdo držati za istinu sve što je Bog objavio, bilo nama poznato ili nepoznato (fides implicita).

Glavne dogme sabrane su u skup već u doba apostolsko. Taj niz dogmi nazvao se »apostolski simbol«[1]) ili »apostolsko vjerovanje«. Po tom simbolu spoznajemo glavno što su Krist i apostoli učili. Crkva je kasnije dodavala pojedinim riječima ili rečenicama apostolskog simbola nove riječi ili čitave rečenice. Tako je dodavanjem »apostolskom vjerovanju« u općenim saborima u Niceji (325) i Carigradu (381) nastao simbol: Nicejsko-carigradski (»Credo« u sv. misi).

opažanja, a opet se samo zato nitko ne usudjuje tih činjenica poricati. Na pr. Naše Sunce važe 1 kvintilijun 879.900 kvadrilijuna kilograma; promjer mu je 1,300.000 km, volumen je $1^1/_4$ milijuna puta veći od naše Zemlje; temperatura valjda 5 milijuna stupnja Celzija, a sigurno 1 do 2 milijuna. — Kocka vode od $^1/_{40}$ mm širine ima 3900 bilijuna atoma. Da izbrojimo tu brojku, trebalo bi brojiti 39 milijuna godina danju i noću! U kapljici vode ima stotine životinjica. — Sunčana svjetlost (eter) treba da učini 697 bilijuna titraja u sekundi, da mi ćutimo violetnu boju, a 439 bilijuna, da ćutimo crvenu boju. — Bikonveksna leća našeg oka sastoji se od 5 milijuna prozirnih žilica. — Tko će sebi predočiti sve te činjenice! A tko pojmiti — život, ako i zna sve uvjete života, na pr. zašto klije iz neke klice baš pšenica, iz druge ječam, iz treće paprat itd.!

[1]) Od συμβάλλειν — τὸ σύμβολον = sabirati — skup; duhom sabirati, spoznati — znak.

Razlog je proširivanju apostolskoga simbola ovo:

Neki učitelji nisu istine kršćanske dosta jasno i potpuno tumačili. Neki su je krivo shvatili i neispravno predočivali. Crkva, Kristom postavljena nepogrešiva učiteljica, dužna je sad bila reći »odluku« (dogmu), da svatko bude načisto »što se svagda i svagdje i od svih vjerovalo« (Vincencij Lirinski). To bi Crkva u svoje vrijeme, kako je Duh Sveti vodio, i učinila: izrekla bi kršćansku nauku (dogmu) jasnim i određenim riječima ili u općenom saboru (na pr. protiv Arija u Niceji), ili bi to sam papa (ex cathedra) svečano proglasio (na pr. Pio IX Bezgrešno Začeće g. 1854).

Proglašenjem »nove« dogme ili proširenjem apostolskoga simbola ne nameće Crkva samovoljno nove vjere niti mijenja niti popravlja stare. Crkva time samo točnije određuje i razotkriva istinu, u sebi nepromijenjenu, da pokaže zabludu krivovjerja; izriče (definira) dakle jasno i točno (explicite) što se i prije u drugoj riječi (nauci) uklopljeno (implicite) vjerovalo ili što se u praksi i onako držalo. Prema tomu se »novom« dogmom širi krug naše vjerske poznaje, a ne množi se broj vjerskih istina. Kristova nauka ostaje ista, cjelovita i neiskvarena (indefectibilis). Ali Crkva napreduje u dubljem poznavanju, jasnijem shvaćanju i točnijem izricaju Kristove nauke (evolucija ili razvoj dogmata).

6. Katolička dogmatika raspada se u dva dijela.

I dio govori **o Bogu**

II dio kazuje **Božje djelovanje.**

*

Prvi dio rastavljamo u dva čanka:

1 članak raspravlja Božje osobine;

2 članak govori napose o presvetom Trojstvu.

Drugi dio sadržava četiri članka:

1 članak izlaže stvaranje, uzdržavanje i upravljanje svijeta;

2 članak tumači djelo otkupljenja čovjeka;

3 članak govori o posvećenju čovjeka;

4 članak iznosi nauku o posljednjim stvarima čovjeka.

I dio

O Bogu

1 članak

Božje osobine

§ 1 O spoznaji Boga

Boga ne možemo ćutilima spoznati, jer je duh i nema tijela. No Bog nam se objavio naravnim i svrhunaravnim načinom.

1. **Naravnom objavom Božjom** zovemo onu spoznaju o Bogu do koje može čovjek doći prirodnim osobinama svojim. Umovanjem na pr. saznajemo iz vidljiva svijeta da ima Bog; iz djelovanja Božjega u svijetu možemo donekle doznati i osobine Božje.

Crkva uči u općenom saboru vatikanskom (Sess. 3. cap. 3.): »Boga, počelo i svrhu svih stvari, moći je spoznati prirodnim svijetlom ljudskoga razuma iz stvorenih stvari.«

I doista:

a) Prvi umovi svijeta (filozofi, prirodoznanci, pjesnici, umjetnici, državnici) ispovijedaju: ima Bog. I svi narodi vjeruju da ima Bog. Ovo općeno uvjerenje roda ljudskoga može da istječe jedino iz razumne naravi čovječje koja vidi da joj duša, svijet i život ostaju neistumačenom zagonetkom, ako ne prizna Boga, počelo i svrhu svih stvari. Vidi Dodatak: Ima Bog § 1 I. Historički dokaz.

b) Vjera u Boga je zahtjev ljudske duše ili zakon ljudske naravi. Duša zahtijeva Boga, jer bez njega ne može

da zadovolji s v o j u m koji hoće da do skrajnjih granica spozna istinu i da otkrije duboki izvor zakonâ mišljenja o kojima je zavisan. — Duša priznaje Boga, jer bez njega ne može da shvati svoje v o l j e koja je vezana na savjest kao na svoj bezuslovni zakon. — Bez Boga nema ni značaj ni ćudoredno življenje potpune vrednote, jer kreposti nedostaje najviša sankcija. Što više, bez vjere u Boga podgrizaju neprilike življenja i sam smisao za život, čovjek ne nalazi prave više svrhe življenju, i duševno je ravnovjesje uzbibano. Zato d u š a l j u d s k a n e o d o l j i v o v a p i j e z a B o g o m. Vidi D o d a t a k: § 1 II. P s i h o l o š k i d o k a z.

c) Svaka stvar, svaka pojava ima svoj razlog. Umovanjem tražimo nesamo bliže razloge događajima već istražujemo i posljednje uzroke kolikogod ih možemo doseći. I vasiona, zbroj svih stvari i pojava u svemiru, treba da ima svoj zadnji uzrok koji nam tumači odakle je, zašto je. Taj zadnji uzrok ne može da bude u samoj vasioni (kosmos), jer baš sve u svijetu, čitava vasiona, nastaje, prolazi, mijenja se. Mora dakle da p o s t o j i d r u g o n e k o b i ć e i z v a n v a s i o n e, biće nužno, vječno, nepromjenljivo, koje nema uzroka, već o sebi jest, a koje je proizvelo vasionu i dalo joj zakone za dalji razvoj. Jedino ovakovo a p s o l u t n o b i ć e — Bog — može da nam istumači o nečem z a v i s n i p o s t a n a k s v i j e t a, g i b a n j e i p r o m j e n e u njemu, o r g a n i č k i ž i v o t bilja i životinja. Vidi D o d a t a k § 1 III. K o z m o l o š k i d o k a z.

d) Svuda u svemiru opažamo — to nas uči i znanost — veličanstven red, točnu pravilnost i divan sklad, a ipak najšarolikiju različnost. No p r a v i l n o s t, r e d i s k l a d u m n o g o s t r u k o j r a z l i č n o s t i ne može da nastane pripadom mimo namjeru, s l u č a j n o bez promišljenog rada umnoga i slobodnoga bića. Razlog je tomu, što samo umno i slobodno biće može da zamisli neko pravilo, neku svrhu i potom da odabere sredstva koja će ga privesti k toj svrsi. Tako na pr. ne nastaje pirotski ćilim onako s l u č a j n o, ne vozi automobil p r a v i l n o sam od sebe na pr. na Sljeme, grada ne osvjetljuje r e d o v n o električno svijetlo, makar je vazduh toliko puta zasićen munjinom. Mora dakle da ima i neko više umno i slobodno biće iznad svemira — Bog — koji je najprije zasnovao, onda odabrao i napokon izveo u svemiru baš tu pravilnost i potom baš taj red i sklad. Vidi D o d a t a k § 1 IV. T e l e o l o š k i d o k a z.

2. **Svrhunaravna objava Božja** zove se ona spoznaja o Bogu do koje smo došli tako, što je sam Bog govorio čovjeku po prvim ljudima, patrijarsima, prorocima, a najposlije po svojem Sinu Isusu Kristu i apostolima.

O bivstvovanju Božjem uči sv. Pismo ovo:

a) Čovjek m o ž e B o g a s p o z n a t i iz njegovih djela. Zato kori sv. Pismo neznabošce, što su vlastitom krivnjom zabrazdili stramputice. Rim. 1, 20: »Jer što se na njem (na Bogu) ne može vidjeti, može se od postanka svijeta spoznati i gledati na stvorenjima..., tako da (neznabošci) nemaju izgovora«; Ps. 13, 1: »Reče bezumnik u srcu svojem: nema Boga!«

b) Sv. Pismo spominje i glavne razloge koji su vazda gibali čovjeka da prizna bivstvovanje Božje. Ps. 18, 2.: »Nebesa kazuju slavu Božju, i djela ruku njegovih glasi svod nebeski« (kozmološki i teleološki dokaz). Rim. 2, 15: (Neznabošci) dokazuju da je ono što se čini po zakonu upisano u njihovim srcima, budući da im savjest svjedoči« (moralni dokaz).

3. Svrhunaravna objava Božja **proširuje** našu naravnu spoznaju o Bogu. Ipak je n a š e z n a n j e o B o g u **nesavršeno.** a) Kao naravna spoznaja je naše znanje o Bogu posredno (analogno) zaključivanje, a nije neposredno gledanje. Sve što znamo o Bogu doznajemo umujući iz učinaka na posljednji uzrok. Tako t v r d i m o da su u Boga s v e s a v r š e n o s t i stvorenja, jer ih je On stvorio: velimo na pr. Bog je mudar, dobar itd.; no ove savršenosti ne mogu biti u Boga ograničene, što više, s a v r š e n o s t i B o ž j e n a d m a š u j u s v a k o n a š e p o m i š l j a n j e, zato kažemo na pr. Bog je premudar, presvet itd.; a nikako ne može u Boga biti naših n e s a v r š e n o s t i, z a t o i h p o r i č e m o i velimo na pr. Bog nije ograničen, Bog nije promjenljiv itd. b) Svrhunaravna objava govori nam u slikama. O neograničeno savršenom Bogu uči nas riječima kojima naznačujemo pojave našega ograničenog vidljivoga svijeta. Tako mi (I. Kor. 13, 12.)? »Sada vidimo kao kroz staklo u zagonetki, a onda u drugom životu ćemo licem k licu...«

Sv. Pismo govori o Bogu na ljudsku (antropomorfistički). Tako na pr. o oku, uhu, ruci Božjoj; veli da se Bog pokajao, rasrdio, pobrinuo itd. To su slike pomoću kojih nam sv. Pismo na ljudsku predočuje

raznovrsna djelovanja ili stanja Božja. Neće sv. Pismo da kaže: Bog ima oko, uho, ruku itd., već: Bog sve vidi, čuje može itd.

Pored svega nesavršenoga načina kako Boga spoznajemo naša je spoznaja o Bogu **istinita.** Bog je uistinu na pr. lijep, dobar i mudar itd. Ali je ljepota, dobrota, mudrost itd. u Bogu beskrajno savršenija nego je to u stvorenjâ.

4. **Dokučiti Boga** ne može nijedno stvorenje. Dokučiti Boga reći će: znati o Bogu sve što se može znati. To može samo Bog. Ograničena stvorenja ne mogu obuhvatiti neograničenoga bitka Božjega.

Zato mi ne možemo ni izreći što je Bog. Nijedno ime, koje ljudi daju Bogu, ne izriče Božje bîti tako savršeno, da bi kazalo (adekvatno) sve što se tim imenom nagoviješta.

Sv. Pismo uči (I. Tim. 6, 16.): (Bog) »stanuje u svjetlosti kojoj se ne može pristupiti, njega nije nitko od ljudi vidio, i ne može ga vidjeti«. Sv. Augustin veli (In Ps. 85. nr. 12.): »Lakše je reći, što Bog nije, nego što jest.« P. Preradović kaže vrlo lijepo: »Ljudski razum oko duha Tvoga — Kao leptir oko svjetla leti — Poginuti drzitošću može — Al pojmiti tebe nikad, Bože!« (pjesma: »Nepojamnost Boga«) »...mjera nemož' — Da neizmjernosti, kap da moru — Bude okvirom!...« (oda »Bogu«.)

§ 2 Bît Božja

Bog je beskrajno savršen duh, gospodar neba i zemlje, od koga nam je sve dobro.

1. **Bog je duh.** Tako nas uči sam Isus Krist (Iv. 4, 24.): »Bog je duh, i koji mu se klanjaju, u duhu i u istini treba da mu se klanjaju«.

Duh je biće koje ima razum i slobodnu volju, a nema tijela. Razumno i slobodno biće koje u sebi i za sebe stvarno postoji tako da je potpuno samo svoje: zovemo osoba. Bog je dakle osobno biće, potpuno različno od svega tvarnoga svijeta. Pomišljati Boga kao nekakovo neodređeno i neosobno biće ili kao općenu silu s prirodom (svemirsku dušu) — zabluda je panteizma. Bog je nad svom prirodom, biće natprirodno.

2. **Bog je beskrajno savršen** duh.

Ps. 144, 3.: »Velik je Gospod i neizmjerne hvale dostojan, i njegovoj veličini nema kraja«.

»Gospodine«, veli sv. Ambrozije, »ako kažem da si veći od svega, nepravedno sam te poredio s tvojim djelima«.

Biće je savršeno, kad imade sve što njegova narav zahtijeva. Pojedine stvarnosti (osobine) koje biće čine savršenim zovu se savršenosti. Bog je savršen reći će: Bog je po naravi svojoj (već tim, što jest) tako potpun u svakom redu stvarnosti da njegove osobine ne mogu rasti. Velimo »beskrajno« savršen da naznačimo kako Božjim savršenostima nema kraja i konca. Savršenijega bića ne može biti.

Bog ne bi bio Bog, najviše biće i uzrok svega, kad bi mu što nedostajalo, i kad ne bi u njem bila sva savršenost bez kraja i konca.

3. **Bog je gospodar neba i zemlje,** od koga nam je sve dobro. (Izaija 66, 1): »Ovako veli Gospod: »Nebo je prijesto moj i zemlja podnožje nogama mojim«; (Otkriv. 1, 8.): »Ja sam alfa i omega, početak i svršetak«. Bog nema uzroka izvan sebe, već je biće koje o sebi jest. Sve izvan Boga imade svoj razlog i početak u Bogu. Potom je Bog izvor i gospodar svega što jest.

4. **Bog je jedini.** a) Sv. Pismo kaže izrijekom (II. Mojs. 20, 1.—3.) »Tada reče Bog...: Ja sam Gospod Bog Tvoj... Ne imaj drugih bogova uz mene...« To je temeljna istina sve kolike objave Božje. To je prvi članak vjere. b) I razum nas uči da ne može biti više prvih uzroka, više prabića, više najsavršenijih bića. Kad bi bilo više bogova, jedan bi priječio i ograničavao drugoga. Nijedan ne bi bio sam, jedini, bez ravnoga sebi, nijedan ne bi bio prvi uzrok svega. No onda ne bi nijedan bio neograničeno savršen.

(Athanasius). Isp. Dodatak: Monoteizam § 3.

5. Iz beskrajne savršenosti Božje slijedi da Bog ne može »ne biti«. On nužno jest, jer tako zahtijeva njegova potpuno savršena narav koja ne može da ima uzrok svoga bitka izvan sebe. Bît je Božja, da o sebi jest — (τό esse, ens a se, aseitas, sam Božji bitak). Tako reče Bog Mojsiju (II. Moj. 3, 14.): »Ja sam, koji jesam« (ἐγώ εἰμι ὁ ὤν) To znači: ja sam onaj koji uistinu jesam, dok sve drugo postaje od drugoga.

»Biti« znači hebrejski »hajah«. Otud je za »Ja sam, koji jesam« u sv. Pismu staroga zavjeta ime Boga: Jahve ili Jehova. Židovi su iz poštovanja zvali Boga radije »Adonaj = Gospod«.

6. Bog je beskrajno savršen. Ipak: bît Božja nije sastavljena od pojedinih savršenosti kao od kakovih česti. Osobine nijesu dodane bîti Božjoj, niti Bog može da bude bez koje osobine. Bog i njegove osobine: jedno je te isto. Zato su i osobine Božje među sobom jedno te isto. Razlog je očit: jer je Bog beskrajno savršen, ne može da bude sastavljen od osobina kao od kakvih česti. Zato velimo: Bog je biće jednostavno.

Ali mi toga ne možemo jednim pojmom obuhvatiti baš zato, jer je Bog neograničeno savršen, dok je um naš ograničen.

Zato mi opisujemo jednostavnu Božju savršenost različitim imenima, kako objavom i umovanjem upoznajemo različite njegove osobine. Za nas znači drugo Božja dobrota, drugo Božja mudrost, drugo Božja pravednost itd. I slikar na pr. snima više slikâ s različitih stajališta o jednom te istom predmetu da sebi stvori o njem što točniju predodžbu. Tako i mi ogledamo bît Božju na zrcalu stvorenog svijeta s različitih stajališta. A tu vidimo rasijane i slomljene zrake jedne Božje savršenosti kao što upoznajemo i raznovrsne boje jednoga sunca u dugi ili prizmi. Zato

govorimo 1. o osobinama Božje bîti i 2. o osobinama Božjega djelovanja.

§ 3. Osobine Božje bîti

Osobine Božje bîti jesu: vječnost, nepromjenljivost i svudašnjost (neizmjernost).

1. **Bog je vječan** reći će: Bog nije počeo živjeti niti će prestati, on živi odvijeka dovijeka.

U Boga nema prošlosti i budućnosti. Božji život nije ograničen vremenom. Vrijeme je nastalo kad je Bog, koji vazda jest, stvorio svijet. Bog je nazočan svakomu vremenu, ali ne tako da živi u vremenu, od časa do časa. Bog je izvan svakoga vremena i on živi čitavi svoj život savršenim načinom skupa, kao u jednom hipu, bez početka i bez dočetka. Božji je život trajna sadašnjost, u njega nema nastavljanja, zato nema ni »prije ili poslije«.

Sv. Pismo veli: (Ps. 89, 2.): »Prije negoli postadoše brda, ili se izgradi zemlja i okrug: odvijeka dovijeka ti si, Bože!«

I um kaže: Bog jest nužno po naravi svojoj i ne može ne biti. Svjetlost svijetli po naravi svojoj, i vatra po naravi svojoj pali, i svjetlost ne može da ne svijetli, i vatra ne može da ne pali. Tako i Bog ne može po naravi svojoj ne biti, tako ne može po naravi svojoj imati početka i svršetka.

I stvoreni duh — kažemo — živi vječno. Ali tu znači pridjev »vječno« isto što i pridjev »besmrtno«, t. j. trajanje bez konca. No duh imade svoj početak, i to u Bogu. Bog ga je stvorio takovim da po naravi nema svršetka. Pored toga trajanje stvorenoga duha slijedi od časa do časa. Duh ne živi čitav svoj život sve ujedno. Potom duh nije zapravo vječan, već besmrtan: duh živi bez konca.

2. **Bog je nepromjenljiv** reći će: Bog ostaje uvijek isti, niti se mijenja sâm, niti mijenja svojih odluka.

Sv. Pismo veli (Jak. 1, 17.): »(U Boga) nema promjenjivanja ni sjene izmjene.«

Um kaže: promjenljivo je ono biće koje samo u sebi začne bit i drugojačije, nego što je prije bilo. To biva kad u samom bitku, koji ostaje, nešto nastane ili prestane biti. Ali u Bogu sve što jest, nužno jest. Bog je neograničeno savršeno i potpuno jednostavno biće. On ne može niti da što izgubi, niti može u njem da što novo nastane. No onda ne može ni da se mijenja.

Jednim vječnim činom volje hoće Bog sve štogod se događa izvan njega. Zato se Bog ne mijenja stvaranjem svijeta i raznovrsnim događajima u svijetu: »Bog je odvijeka hotio da svijet bude, ali nije hotio da bude odvijeka, već da postane onda za kada je on to odvijeka odlučio« (sv. Toma Akvinski). — Bog se ne mijenja, kad ljubi i nagrađuje dobro, a odurava i kazni zlo, jer on istim činom volje, kojim ljubi dobro, zlo odurava. Čovjek je drugojačiji spram Boga, zato ćuti drugojačije isto Božje djelovanje. Sunce se ne mijenja kad se mi na njemu sunčamo ili kad se odvratimo od njega u hlad. Iste sunčane zrake tope na pr. vosak, a ilovaču čine krućom. — Kad sv. Pismo govori o čuvstvima Božjim (o kajanju I. Moj. 6, 6., o mržnji Ps. 6, 2. itd.), govori na ljudsku (antropopatizmi).

Pored svega toga što je Bog nepromjenljiv, Bog je slobodan. »Slobodna volja nije drugo nego moć (vlast) izbirati« (sv. Toma Akvinski). Gospodu Bogu bilo je odvijeka u vlasti da od različnih mo-

gućnosti odabere što želi. I On se odvijeka slobodnom voljom odlučio za ono što u vremenu izvodi. On ne mijenja svoga izbora, jer je savršen, a bît slobode nije u tom da mogu na pr. danas izabrati protivno od onoga što sam izabrao jučer. Mijenjati odluke ljudska je nesavršenost koja se osniva na tom, što stvorenje može da se prevari.

Bilješka: To što je Bog vječan i nepromjenljiv, treba da nas opomene: 1. kako ne valja da preko mjere uživamo u svijetu, koji prolazi; 2. kako treba da ljubavlju čeznemo za vječnim i nepromjenljivim Bogom. »Za više smo stvoreni«, zato: »gore srca!«

3. **Bog je svudašnji** reći će: Bog je svagdje: na nebu, na zemlji i na svakom mjestu. Ali Bog nije ograničen nikakovim prostorom, zato velimo još i: Bog je neizmjeran. Prostor je nastao istom kad je Bog stvorio svijet. Zato se nazočnost Božja stvorenjem svijeta nije promijenila (proširila), kao što se ne mijenja ni sunce kad osvjetljuje na pr. nanovo procvalu ružu.

Sv. Pismo veli: (Dj. ap. 17, 27.): »Bog nije daleko ni od jednoga nas, jer u njem živimo, mičemo se i jesmo.« (Ps. 138, 7.—10.): »Kamo da idem ispred duha tvoga, i kamo da bježim pred licem tvojim? Da uzađem na nebo, ti si ondje, da siđem u pakao, ondje si. Da uzmem krila od zore i da se nastanim nakraj mora: tvoja bi me ruka onamo odvela, i tvoja me desnica držala«.

Razlikujemo trovrsnu nazočnost Božju: a) Bog je svuda nazočan svojim znanjem kao što smo mi nazočni stvarima koje gledamo. Židov. 4, 13.: »Sve je golo i otkriveno pred očima njegovim«; b) Bog je svuda nazočan svojom moći kao što je kralj nazočan u svom kraljevstvu; c) Bog je svuda nazočan svojom bîti, i to: α) Bog je nazočan cijelom svojom biti u čitavom svemiru i u svakom dijelu svemira (prostora) kao što je čitava duša nazočna u čitavom tijelu i u svakoj česti tijela; β) Bog je nazočan i svuda izvan svemira (prostora) kao što je na pr. i more svuda uokolo spužve koju je sasvijem proželo i ispunilo. Tako je svijet više u Bogu nego Bog u svijetu.

Svoju nazočnost očituje Bog različito. Osobito je ukazuje na nebu, u hramu i u duši pravednika. Zato velimo da je Bog osobitim načinom u tim mjestima. Svojim djelovanjem drugojačije je Bog nazočan u nebu, drugojačije u paklu, drugojačije u neživim, drugojačije u živim bićima.

§ 4 Osobine Božjega djelovanja

A. Osobine Božjega poznanja

1. **Bog je sveznajući** reći će: Bog zna odvijeka i savršeno sve: što je bilo, što je sada, što će biti, što bi moglo biti, a i to što mi mislimo.

a) Predmet Božjega znanja

α) Bog poznaje samoga sebe, on dokučuje bît svoju, što nije dano nijednom stvorenju. Zato je Bog i beskonačno blažen, jer je svijestan da uživa najsavršenije dobro.

β) Bog zna: što je bilo, što je sada, što će biti, i najtajnije naše misli i najskrovenija čuvstva. Crkven. 23, 28.—29.: »Oči Gospodnje mnogo su bistrije od sunca, one razgledaju sve staze ljudske i dubinu bezdana, i u srca ljudska gledaju u skrovne strane. Gospodinu naime Bogu sve je poznato prije nego bi stvoreno«.

Bog znade i ono što stoji do slobodne volje ljudske: Za njega nema budućnosti, on gleda odvijeka sve kao sada. On ne može ništa novo naučiti ili saznati. Zato je moguće proroštvo, zato Bog može uslišiti našu molitvu.

Slobodna volja čovječja ne kosi se s tim znanjem Božjim. Slobodna djela razumnoga stvorenja jesu predmet Božjega znanja (gledanja), a nijesu njegov učinak. Ne događaju se zato, što ih Bog unaprijed znade, već ih Bog unaprijed znade, jer će se dogoditi. Tako na pr. raste i pšenica u polju ne zato, što to Bog unaprijed znade, već Bog znade, jer raste. Kad je gledaocu u kazalištu drama poznata, glume glumci ono što je njemu poznato, ali ne zato, jer je njemu poznato.

γ) Bog znade i ono što bi moglo biti, sve ako i nikad ne će biti; znade i ono što bi moglo biti, kad bi se ispunili kakvi uvjeti. Isus reče (Mat. 11, 21.): »Jao tebi, Korozaine, Betsaido, jer da su u Tiru i Sidonu učinjena čudesa koja

su učinjena u vama, nekoć bi bili u vreći i u pepelu činili pokoru«.

I narod običaje reći: »Bog zna što bi bilo!« Bog i mora da zna što bi bilo, da uzmogne savršeno ovo ili ono odabrati. A može da zna, jer sve što bi moglo biti stoji konačno do njegove moći. Znajući dakle Bog svoju moć i moć stvorenja zna i sve što se može i što bi se u različnim prigodama moglo da dogodi.

b) Način Božje spoznaje

Bog spoznaje sve što se može znati, savršeno i odvijeka. To će reći:

α) Bog se ne domišlja i ne umuje kao ljudi postupice i s vremenom, već gleda odvijeka sigurno i jasno samu bît stvari i događaja; što je nama prošlo i buduće, Bogu je odvijeka nazočno.

β) Bog spoznaje sve najedamput jednim jedinim činom uma i to gleda sve u sebi znajući bît (moć) svoju. Njegovo je znanje potpuno nezavisno o stvorenjima.

Ps. 138. 6.: »Čudesno je za me znanje tvoje, visoko, ne mogu da ga doukčim«.

2. **Bog je premudar** reći će: Bog zna sve najbolje urediti, da postigne što hoće postići.

Rim. 11, 33.: »O dubino bogatstva, premudrosti i znanja Božjega! Kako su nedokučljivi njegovi sudovi i neistražljivi njegovi putovi!« (Josip Misirski, Mojsije, Aman itd.)

Teleskop i mikroskop otkriva nam savršenu mudrost Božju u prirodi, a povijest narodâ (osobito židovskoga i kršćanskoga) kazuje nam kako je premudar Gospodin u upravljanju svijeta.

Bilješka. To, što je Bog svuda i što sve znade, treba da nas svuda, i u zabiti, odvraća od zla i navraća na dobro, makar nas nitko ne vidi. A to što je Bog premudar, treba da nas čini jakima u svakoj nevolji. Bog zna što radi!

§ 5 Osobine Božjega djelovanja

B. Osobine Božjega htijenja

1. **Bog je slobodan** reći će: Bog sebe sam odlučuje po svojoj volji na spoljašnje djelovanje, a ne prinuđava ga na to nikakova spoljašnja sila ni unutrašnja potreba. Bog se na pr. slobodno odlučio stvoriti svijet, mogao ga je i ne stvoriti, a mogao ga je i drugojačijim stvoriti. Efeš. 1, 11.: »(Bog) čini sve po savjetu svoje volje«.

U svom unutrašnjem djelovanju nije Bog slobodan, jer je to djelovanje isto što i bît njegova, i zato vječno, nužno, nepromjenljivo. Tako mora Bog da sebe spozna, mora da sebe ljubi itd.

Bog nužno ljubi sebe, jer nužno ljubi najsavršenije dobro — a to je On sam — kao što nužno ljubi i sve drugo što je u nekom stupnju nalik na njegovu dobrotu. Zato može i izvan sebe htjeti samo dobro. Zla Bog ne može htjeti, jer se zlo protivi njegovoj bîti, jer je zlo samo u sebi nedostatak (dobra). Čovjek naprotiv može htjeti zlo, jer je nesavršen, pa mu se i nedostatak (dobra) priviđa, barem začas, nekim dobrom.

Bog ne može htjeti što je u sebi protivurječno (na pr. okrugli kvadrat), jer to ne može ni misliti, na pr. da ne bude što se dogodilo. — Ne može Bog htjeti na pr. »ne biti« itd.

2. **Bog je svemogući** reći će: Bog može sve što hoće: samo treba da nešto hoće, već ono i bude. Luk. 1, 37.: »U Boga nije ni jedna stvar nemoguća«.

Bog ne treba pomagala (na pr. tvari) da nešto od ništa stvori. Njemu je jednako lako stvoriti sunce i crva. Njegova volja ujedno je čin. Na toj se moći Božjoj osnivaju mnoge istine vjere na pr. stvaranje, čudesa, utjelovljene Sina Božjega, presv. oltarski sakramenat, uskrsnuće tijela itd.

Kad Bog nešto hoće pod pogodbom: to bude samo onda, ako se ispuni pogodba, na pr. Bog hoće spasenje svih ljudi, ali ako izvrše što je on odredio za spasenje.

Bilješka. To, što je Bog svemoguć, valja da nam krijepi pouzdanje u Boga. (Mat. 7, 7.): »Ištite, i dat će vam se; tražite i naći ćete; kucajte, i otvorit će vam se«.

3. **Bog je svet** reći će: Bog hoće i ljubi samo što je dobro, a mrzi na zlo. Biti naime svet znači: ljubiti samo dobro. No što je veća savršenost, to je i veća dobrota nekoga bića. Bog je beskrajna savršenost, zato je i najviša d o b r o t a. Bog je dakle svet, jer ljubi sebe — najvišu dobrotu — i sve drugo poradi sebe. Zato je On i ugled svake svetosti. Stvorenja su toliko sveta koliko ljube najvišu dobrotu — Boga, i sve drugo poradi Boga. III. Moj. 11, 44.: »Budite sveti, jer sam ja svet«.

4. **Bog je pravedan** reći će: Bog naplaćuje dobro, a kazni zlo, kako je tko zaslužio, ako ne uvijek na ovom svijetu, a ono svakako na drugome. Jer je Bog svet, tj. jer hoće samo dobro, a nužno mrzi zlo: može On i u stvorenjima htjeti samo dobro, a mora da odurava i kazni zlo. Rim. 2, 6. 11.: »Bog će naplatiti svakom po djelima njegovim . . ., jer Bog ne gleda tko je tko«.

5. **Bog je dobrostiv** reći će: Bog je pun ljubavi, zato daje nama i svim stvorenjima nebrojena dobra. Jer Bog može htjeti i dati samo dobro, može i stvorenjima iz punine svoje dobrote i ljubavi izlijevati samo dobro.

I. Iv. 4, 8. 9.: »Bog je ljubav. U tom se pokaza ljubav Božja k nama, što Bog Sina svoga jedinorođenoga posla na svijet da živimo kroza nj«.

B o g j e m i l o s r d a n reći će: Bog rado prašta svakomu grešniku koji se skrušeno pokaje.

Ez. 33, 11.: »Tako ja bio živ«, govori Gospod Bog, »ne ću smrti bezbožnika, nego da se obrati bezbožnik s puta svojega i bude živ«. Priče Isusove: o izgubljenoj ovci (Luk. 15, 1—7.), o izgubljenom sinu (Luk. 15, 11—32.) itd.

B o g j e d u g o t r p a n reći će: Bog ne kazni uvijek odmah poslije grijeha, već često čeka grešnika da uzima vremena za pokoru. Priča o nerodnoj smokvi. (Luk. 13, 6—9.) Ninive: Jona 3—4. Jeruzalem Mat. 23, 37. II. Petr. 3, 9.: (Bog) »neće da tko pogine, već da se svi vrate u pokoru«.

Bilješka. Dobrota i milosrđe Božje treba da nas gane: a) da smo zahvalni Bogu i da ga od srca ljubimo; b) da ga pouzdano molimo za oproštenje kad smo ga uvrijedili; c) da smo i mi dobrostivi i milosrdni svomu bližnjemu.

6. **Bog je istinit** reći će: Bog samo istinu objavljuje, jer ne može niti pogriješiti niti lagati. IV. Moj. 23, 19.: »Bog nije kao čovjek, da laže«; Žid. 6, 18.: »Nemoguće je da Bog slaže«, jer je svet, a ne može ni da pogriješi, jer je sveznajući. Iv. 14, 6.: »Ja sam put, i s t i n a i život«.

B o g j e v j e r a n reći će: Bog zacijelo izvrši, kada što obeća ili zaprijeti. Mat. 24, 35.: »Nebo i zemlja proći će, ali riječi moje neće proći«. Primjeri: Adam, ljudi prije potopa, Ninivljani, Židovi itd.

Bilješka. Istinitost i vjernost Božja opominju nas: a) da tvrdo vjerujemo riječima Božjim i da se stalno uzdamo u njegova obećanja; b) da se zbiljski bojimo njegovih prijetnja; c) da i mi vazda istinu govorimo i riječ svoju držimo.

* * *

Boga, najvišeg Gospoda, dužni smo mi, razumna njegova stvorenja, p r i z n a t i i nada sve l j u b i t i. Savršenom Veličanstvu Božjemu treba da se k l a n j a m o. Neograničenom Gospodaru svojemu valja da vjerno s l u ž i m o vršeći vazda njegovu volju. Tako ćemo sebe pripraviti da budemo podobni polučiti svoj p o s l j e d n j i c i l j koji nam je Gospod iz beskrajne svoje ljubavi odredio. Taj naš posljednji cilj jest Bog sam: s B o g o m t r e b a d a s e u v j e č n o m b l a ž e n s t v u s j e d i n i m o.

Zlatne su riječi knjige Mudrosti (15, 3.): »Tebe (o Bože) poznati savršena je pravda, i znati pravednost i silu tvoju korijen je neumrlosti.«

2 članak

O presvetom Trojstvu

§ 6 U Bogu su tri osobe

B o g j e j e d i n i. (§ 2. 4.) Ali su u B o g u t r i o s o b e: p r v u o s o b u z o v e m o O t a c, d r u g u S i n, t r e ć u D u h S v e t i. Istinu: jedan je Bog u tri osobe, imenujemo presveto T r o j s t v o ili sveta T r o j i c a.

1. **Sveto Pismo novoga zavjeta** objavljuje nauku o presv. Trojstvu jasno i točno.

a) Mat. 3, 16—17.: »I krstivši se I s u s iziđe odmah iz vode; i gle, otvoriše mu se nebesa, i vidje D u h a Božjega gdje silazi kao golub i dođe na njega. I gle, g l a s s n e b a govoreći: »Ovo je Sin moj ljubazni, koji je po mojoj volji«. Tu se objavljuje: s neba Bog O t a c; On nazivlje Isusa s v o j i m S i n o m; D u h S v. dolazi na Isusa kao golub.

b) Mat. 28, 19.: »I pristupivši Isus (apostolima) reče im govoreći: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga«. Isus Krist ističe ovdje izrijekom tri božanske osobe, u kojih ime valja krstiti.

U sv. Pismu staroga zavjeta nije presv. Trojstvo očigledno objavljeno kao što je u novom zavjetu. Izraelci okruženi politeistima mogli bi ga bili krivo shvatiti kao da su tri boga. Opet i u starom zavjetu ima mjesta koja nagovješćuju tu istinu. II. Moj. 3, 2. 4. 6. 14.: Mojsiju ukazuje se »Anđeo Gospodnji« koji sebe zove »Bog«. »Ja sam, koji jesam«. U knjizi Mudrosti (glava 9. i 10.) očituje se »Mudrost« kao prvorođena na prijestolu Božjem. I neki su židovi naslućivali da se Bog objavljuje po svojoj »Riječi« (kaldejski tumači sv. Pisma, filozof Philon aleksandrijski). Jasno je i izrijekom kazao Gospod tu misao po sv. Ivanu (1, 1.): »U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga, i Bog bijaše Riječ«.

2. **Usmena predaja** drži od prvoga početka nauku o presv. Trojstvu kao istinu od Boga objavljenu.

a) Katolički kult očituje bistro i izrijekom vjeru u presv. Trojstvo. Sv. krst dijelio se vazda u ime Oca i Sina i Duha Svetoga (Mat. 28, 19.). Apostolsko vjerovanje izriče tu nauku jasnim riječima. Znak sv. križa dolazi od apostolskih vremena i pokazuje tu istinu bez i najmanje dvoumice o tom. Najstarija veličanja Boga — doxologia — govore slavu imenu Oca i Sina i Duha Svetoga na pr. »Slava« u sv. misi, Prefacija presv. Trojstva, zaključak crkvenih himni, »Slava Ocu« itd.

b) Apostolski oci i kasnije crkveni pisci svjedoče nam vjeru kršćana u presv. Trojstvo riječima; mučenici najstarijeg doba potvrđuju tu vjeru mučeničkom smrti. Na pr. apostolski oci u I vijeku: sv. Klement rimski[1], sv. Ignacije antiohijski[2]; u II vijeku: sv. Justin[3], sv. Irenej[4]) itd. Mučenici umiru govoreći slavu presv. Trojstvu na pr. u II vijeku sv. Polikarp, Epipodij[5]) itd.

[1]) 1. Kor. 46.
[2]) Ep. ad Magnes. 13.
[3]) Apolog. I. 13.
[4]) Adv. haeres. I. 10.
[5]) Krvavih usana izjavi Epipodij u Lionu (178): »Ispovijedam, da je Krist s Ocem i Duhom Svetim Bog.«

c) Općeni crkveni sabori u Niceji (325.) i Carigradu (381.) označuju određenim rečenicama vjeru katoličke Crkve u božanstvo Sina i Duha Svetoga[6]).

§ 7 Tri božanske osobe među se i spram svijeta

1. **Tri božanske osobe imadu jednu te istu Božju narav (bît) i zato su savršeno jednake.** Otac je isto (iste naravi) što i Sin, tj. Bog, vječan, svemoguć, neograničen itd.; Sin je išto što i Otac i Duh Sv., tj. Bog, vječan itd. Duh Sv. je isto što je i Otac i Sin, tj. Bog, vječan itd. — To znači: svaka Božja osobina pripada svakoj osobi, ali ne zato, što je ta osoba, već zato, što ima istu Božju narav. — I baš zato, jer sve tri božanske osobe imadu jednu te istu narav,[1]) jest samo jedan Bog. Božja narav ne postoji tri puta: u svakoj osobi napose kao što postoji na pr. ljudska narav u tri čovjeka, ali tako da svaki čovjek ima svoju vlastitu narav napose. Zato ima toliko ljudi koliko ljudskih naravi napose. Božanske osobe nemaju božansku narav tako da bi svaka imala svoju narav napose. Božanska narav postoji samo jedamput. Sve tri božanske osobe imadu ovu jednu te istu narav. Zato jest samo jedan Bog. Svaka

[6]) Jednodušnu vjeru katolika u presv. Trojstvo pokazuje i to što su se crkveni pisci ogorčeno digli i odlučno pobijali različite protivnike (tumače) presv. Trojstva: Antitrinitarce. Od ovih su: Triteiti poricali jedinstvo Božje bîti i tvrdili tri boga; subordinaciani (Pavao Samosatski, Arij, Maćedonij) poricali su jednobitnost (ὁμοουσία) triju božanskih osoba; modalisti (Sabelij) poricali su različitost triju božanskih osoba.

[1]) Narav (bît, natura, essentia) zovemo: skup svega onoga u biću, što čini da je biće ono što jest (onoga roda i one vrste), a ne drugo, da djeluje tako, a ne drugojačije. Tako je na pr. narav čovjeka to što je razumna životinja. Tom se naravi razlikuje čovjek od rude, biljke, nerazumne životinje itd. Osoba (lice, persona) zovemo razumno i slobodno biće koje u sebi i za sebe stvarno postoji tako da je potpuno samo svoje, na pr. ja, Petar, Pavao itd. Osoba je svijesna sebe i svoje nezavisnosti. Ona sebi veli »ja«, dok joj je narav počelo kojim izvodi različna svoja djelovanja. Ista (ili jednaka) narav može da pripada različnim osobama, dok je osoba pojedinačno i stvarno biće koje ne može nikomu pripadati kao čest ili narav. Osoba se dakle od naravi bitno razlikuje. (Vidi: Uvod: točka 3, 1. ispod crte.)

U Bogu zovemo narav ono po čem je On (Otac, Sin i Duh Sv.) Bog, po čem je neizmjerno savršen, nuždan itd. (§ 2) Osoba zovemo u Bogu ono po čemu se Otac razlikuje od Sina, Sin od Duha Sv. i Duh Sv. od Oca i Sina.

osoba je čitava Božja bît. Prvu zovemo Otac, drugu zovemo Sin, treću zovemo Duh Sveti. Ali te tri osobe nijesu odijeljene jedna od druge, nego su vječno zajedno, jedna u drugoj, nerazdijelivo sjedinjene.

2. **Tri se božanske osobe razlikuju među sobom po svojim ličnim osobinama. Otac** nije ni rođen ni izašao ni od koga. Otac je počelo bez počela (Paternitas). Tim se razlikuje od Sina i Duha Sv. **Sin** je rođen od Oca odvijeka. Ima počelo u Ocu (Filiatio). Tim se razlikuje od Oca i Duha Svetoga. **Duh** Sveti izlazi od Oca i Sina odvijeka. Ima počelo u Ocu i Sinu (Spiratio passiva). Potom se razlikuje od Oca i Sina. — Zato se Otac zove prva, Sin druga, Duh Sv. treća osoba. Tim ne velimo da je koja osoba starija ili časnija ili moćnija. Red kojim božanske osobe izlaze jedna od druge odvijeka kazuje nam antropomorfističkim načinom unutrašnji odnošaj u kojem stoje božanske osobe jedna spram druge.[2])

3. **Štogod Bog čini u svijetu, čini kao Bog u tri osobe.** Zato su i djela Božja u svijetu djela svih triju osoba. Bog djeluje svojom mudrosti i moći. Mudrost i moć

[2]) Atanazijev simbol izriče tu nauku (kao i onu o utjelovljenju Sina Božjega) jasno i točno: »... Vjerovanje je pak katoličko ovo: da jednoga Boga u Trojstvu i Trojstvo u jedinosti poštujemo. A da ne odvajamo narav. Jer je druga osoba Oca, druga Sina, druga Duha Svetoga: ali Oca i Sina i Duha Svetoga jedno je božanstvo, ista slava, vječno veličanstvo. Kakav Otac, takav Sin, takav Duh Sveti. Nestvoren Otac, nestvoren Sin, nestvoren Duh Sveti. Neizmjeran Otac, neizmjeran Sin, neizmjeran Duh Sveti. Vječan Otac, vječan Sin, vječan Duh Sveti. Pa opet ne tri vječna, već jedan vječan. Kao što ne: tri nestvorena, ni tri neizmjerna, već jedan nestvoren, i jedan neizmjeran. Upravo tako svemogući Otac, svemogući Sin, svemogući Duh Sveti. A ipak ne tri svemoguća, nego jedan svemogući. Tako Bog Otac, Bog Sin, Bog Duh Sveti. No opet ne tri Boga, već jedan je Bog. Tako Gospod Otac, Gospod Sin, Gospod Duh Sveti. Pa ipak ne tri Gospoda, nego jedan je Gospod. Jer kao što treba da prema kršćanskoj istini priznajemo posàmcê svaku pojedinu osobu Bogom i Gospodom: tako nam katolička vjera brani da kažemo: ima tri Boga ili Gospoda. — Otac nije ni od koga učinjen, ni stvoren, ni rođen. Sin je od Oca samoga: ne učinjen, ne stvoren, nego rođen. Duh Sveti od Oca i Sina: ne učinjen, ne stvoren, ne rođen, već ishodi. Jedan dakle Otac, ne tri Oca; jedan Sin, ne tri Sina; jedan Duh Sveti, ne tri Duha Sveta. — I u ovom Trojstvu ništa nije prije ili docnije, ništa veće ili manje: već sve kolike tri osobe potpuno su među se vječne i jednake, tako te treba u svemu, kao što je već prije rečeno, poštivati i jedinost u Trojstvu i Trojstvo u jedinosti. Tko dakle hoće da se spase, ovako neka zamišlja Trojstvo...«

pripadaju naravi božanskoj, a ta je ista svim trim osobama. Bog stvara, Bog spasava, Bog posvećuje.

Ipak se Ocu pripisuje (appropriatur) stvaranje, Sinu otkupljenje, Duhu Svetomu posvećenje. Ta se djela pripisuju napose pojedinim osobama, jer su neka slika pojedinih ličnih osobina u Boga.

Otac je odvijeka rodio Sina. Stvaranje jest u neku ruku vremena slika toga vječnoga rođenja. Zato se Ocu, počelu bez počela, pripisuje napose djelo stvaranja i uopće djela svemogućnosti Božje.

Sin se naziva u sv. Pismu: »Mudrost« (Crkven. 1, 3.; 1, 5.; 15, 10. itd.), »Riječ« (Iv. 1, 1. i dalje), »sjaj« Očev (Žid. 1, 3.). Zato se Sinu pripisuju napose djela mudrosti i reda u svijetu. Otkupljenjem uspostavljen je prvobitni svrhunaravni red čovjeka spram Boga. Zato se i djelo otkupljenja napose pripisuje Sinu. To više, što je samo Sin (a ne: Otac ili Duh Sveti) postao čovjekom da nas spase.

Duh Sveti zove se u sv. Pismu: »Ljubav« (Gal. 5, 13. 22.), »Dar« (Dj. ap. 8, 20.), »Utješitelj« (Iv. 14, 26.). Zato se Duhu Svetom pripisuju napose djela ljubavi, milosti, posvećenja.

§ 8 Duh Sveti izlazi od Oca i Sina

I. Duh Sveti izlazi od Oca[1])

Sv. Pismo govori izrijekom: Iv. 15, 26.: »A kad dođe Utješitelj koga ću vam ja poslati od Oca, Duha istine koji od Oca izlazi, on će dati svjedočanstvo o meni«.

[1]) O drugoj božanskoj osobi uči objava Božja jasno (Vidi i § 21 A.): Sin izlazi od Oca rođenjem. a) Sv. Pismo: Ps. 2, 7.: »Ti si Sin moj, ja te danas rodih.« Iv. 1, 14.: »I Riječ postade tijelo..., i vidjesmo slavu njegovu, slavu kao jedinorođenoga od Oca.« Mat. 3, 18.: »Ovo je Sin moj ljubazni.« Rim. 8, 32.: »Koji Sina svoga vlastitog ne poštedje, nego ga predade za sve nas.« b) Usmena predaja jednodušno pobija krivovjerce (judaiste, gnostike, antitrinitarce) i dokazuje vječnost Logosa (sv. Ivana 1, 1. dalje). Nicejski sabor (325.) definira protiv Arija tu katoličku vjeru.

Drugo počelo od koga bi ishodio Sin ne spominje ni sv. Pismo ni usmena predaja.

Usmena predaja zrcali se odlučno u općenom saboru carigradskom (381.). Tu osuđuje Crkva krivovjerca Maćedonija i umeće u Nicejsko vjerovanje iza: »Vjerujem... i u Duha Svetoga« riječi: »koji od Oca izlazi«.

II Duh Sveti izlazi i od Sina (Filioque)

1. **Sv. Pismo:** a) Isus Krist kaže u oprosnom govoru (Iv. 16, 14. i 15.); »On (Duh istine) će mene proslaviti, jer će od mojega uzeti i javiće vam. Sve što ima Otac moje je. Zato sam vam rekao: jer će od mojega uzeti i javiće vam«.

α) Krist veli: »Sve što ima Otac moje je«. Otac ima božansku narav, od Oca izlazi Duh istine (vidi I.). Tu istu narav ima i Sin. Primio ju je od Oca. Potom ima Sin i tu osobinu, da od njega, kao i od Oca, izlazi Duh istine.

β) Krist veli: »On će mene proslaviti, jer će od mojega uzeti«. Kao što Sin slavi Oca od koga je izišao, tako i Duh slavi Sina, jer je od njega izišao. Kad bi izlazio samo od Oca, a ne i od Sina, ne bi bilo razloga da slavi Sina, već samo Oca.

γ) Krist veli: »Od mojega će uzeti«. To znači: od moje bîti (naravi) uzet će Duh Sveti. Drugo što ne može uzeti Duh Sveti od Sina, već jedino narav njegovu. Duh Sveti je Bog kao i Otac i Sin. Tu ne može biti govora o kakovom usavršivanju Duha Svetoga (na pr. u znanju). Sveto Pismo pozna u životu Božjem samo izlaženje (processio). Potom, kad se ovdje govori o uzimanju, ne može to značiti, već jedino da Duh Sv. uzima od Sina božansku narav, drugim riječima: da izlazi i od Sina.

b) Isus Krist kaže (Iv. 15, 26.) apostolima u istom oprosnom govoru o Duhu Svetom i ovo: »Utješitelj koga ću vam ja poslati.« Šiljati može tko ima neku moć (pravo) nad poslanikom. No Duh Sveti jest Bog, istoga dostojanstva kao i Sin. U božanskim osobama nema druge razlike do izlaženja (processio). Zato može ova Kristova rečenica značiti jedino ovo: »Utješitelj koji od mene (od Sina) izlazi.« Kad bismo dopustili da Sin ima nad Duhom Svetim drugu kakovu moć, zastranili bismo u krivovjerje Maćedonijevo, jer bismo držali Duha Svetoga manjim od Sina.

c) U sv. Pismu zove se Duh Sveti »Duh Oca« (Mat. 10, 20.), ali jednako i »Duh Sina« (Galać. 4, 6.) i »Duh Krista« (Filiplj. 1, 19.). α) Duh Sveti je potom jednako Duh Oca kao i Duh Sina. Ali on ne pripada ni Ocu ni Sinu kao da je od njih manji ili njima podložan. No onda pripada Ocu i Sinu po tom, što od Oca i Sina izlazi. β) Osobna riječ »Duh« (πνεῦμα) ima u sebi pojam izlaženja. Duh je isto što i (dahnuti) dihanje (πνοή). Dihanje izlazi od one osobe od koje se veli da je duh. »Duh Sina« znači, dakle, da Duh Sveti izlazi od Sina.

2. **Usmena predaja.**

a) Na zapadu vjeruju i uče izlaženje Duha Svetoga od Oca i Sina sveti oci bez izuzetka.

U simbol (vjerovanje) unijeli su »Filioque« najprije Španjolci na crkvenom saboru u Toledu (g. 589; u ispovijest vjere — professio fidei — već g. 447). Trebalo je to poradi krivovjernih Priscilijanista, koji su poricali izlaženje i Sina i Duha Svetoga. U liturgiji poprimili su taj umetak i izvan Španije. Kad su istočnjaci poslije Fotija (u 9 vijeku) stali poricati »Filioque«, umetne papa Benedikt VIII (1015.) tu riječ u Nicejsko-carigradsko vjerovanje da ne bude više sumnje o katoličkoj vjeri. Općeni crkveni sabor u Lateranu (četvrti g. 1215) izjavi svečano: »Ista je stvar (bît) Otac i Sin i Duh Sveti koji izlazi od obojice (ab utroque procedens).«

Tu vjeru potvrdiše svečanim izjavama i općeni crkveni sabori za sjedinjenje istočnjaka s rimskom Crkvom u Lionu (1274.) i Fiorenci (1438.).

b) Na istoku. α) Sv. oci su na istoku budno stražili da se u Kristovu vjeru ne uvuče krivovjerje. To svjedoči povijest. Oni su znali da cio zapad uči i vjeruje, i da u liturgiji govori »Filioque« (zapadnjačkih manastira bilo je i u Jeruzalemu i u Carigradu). Ipak sve do Fotija (867.), preko 500 godina, nitko ne prigovara zapadu poradi »Filioque«. A i sam Fotije diže glas istom onda kad ga je papa (sv. Nikola I 863.) izopćio i svrgnuo s biskupske časti poradi zločinstva i kriva nauka. β) Sveti oci na istoku uče izrijekom da Duh Sveti izlazi i od Sina.

Na pr. sv. Atanazij: »Duh Oca Duh je Sina«; sv. Gregorij Nazijanski: »Duh Sv., pravo se govori, da je od Oca, i da je od Sina, potvrđuje se svjedočanstvom«; sv. Epifanij: »Duh Sveti nije tuđ ni Ocu ni Sinu, on je od iste bîti, od istoga božanstva, od Oca i od Sina«; sv. Ivan Hrizo-

stom: »To je Duh koji ishodi od Oca i od Sina i koji dijeli svoje darove kako hoće« itd. γ) Istočnjački bogoslov Georgij Skolarij (kasnije Genadij II., patrijarh carigradski 1453.—1458.) navodi na fiorentinskom saboru trideset i tri svjedočanstva istočnih otaca, a ima ih puno više koji uče da Duh Sveti izlazi od Sina.

δ) Atanazijev simbol, pa tko bio da ga je napisao, poznat je i prihvaćen javno u cijeloj Crkvi i na istoku. Taj simbol izrijekom kaže: »Duh Sveti od Oca i Sina, ne učinjen, ne stvoren, ne rođen, već ishodi«.

§ 9 Presveto Trojstvo je tajna

1. Umovanjem ne možemo dokučiti presvetoga Trojstva. Ne bismo ga ni znali, da nam nije objavljeno. I sada poslije objave ne možemo ga dokazati čisto umnim razlozima. Objavljene istine o presvetom Trojstvu otkrivaju unutrašnji život Božji. Života pak Božjega nije podobno dokučiti ograničeno stvorenje. (Vidi § 1 i Uvod točka 3). I ograničeni život ljudski pun je tajnâ, no onda nam nikako ne može biti očigledan neograničeno savršeni život Božji. Prije bi iscrpao more u neznatnu rupicu, negoli dokučio tajnu presv. Trojstva (sv. Augustin). Tko bi silom i postojano gledao u sunce, oslijepio bi. Tko bi silom htio doći na dno tajne presv. Trojstva, lako bi izgubio vjeru.

2. Opet razložno je vjerovati u presveto Trojstvo. a) Svjedoči nam ga izrična objava svetog Pisma i usmene predaje. Tko ne bi htio vjerovati u presv. Trojstvo, jer ga ne dokučuje, bio bi kao slijepac od rođenja koji poriče sunce, jer ga ne vidi. b) Na istini presv. Trojstva osniva se istina otkupljenja (Sin) i posvećenja (Duh Sveti) čovjeka: čitava vjera kršćanska. Poricati presv. Trojstvo isto je što i zabaciti kršćanstvo.

3. Vjera u presv. Trojstvo nije protiv razumnoga mišljenja. Ta se istina ne da pobiti razumnim razlozima. Nitko ne može reći, zašto na pr. ne bi mogla biti božanska narav u tri osobe. Tajni prigovara samo onaj koji je nije istinito spoznao. Objava ne uči: tri boga = jedan Bog, tri osobe = jedna osoba, pojedina osoba = trećina Boga itd.

4. Crkveni učitelji iznose iz prirode i ljudskoga duha različite sličnosti s tajnom presvetoga Trojstva. Te su slike nesavršene. Opet mogu nas donekle pomoći, da tu tajnu bliže svojem umu primaknemo.

Tako na pr. ima i u prirodi trojstvo u jedinstvu. Ista sunčana zraka pokazuje nam u prizmi trostruku boju: crvenu, narančastu, modru. Ista voda je u izvoru, potoku i rijeci. Iz sunca izlazi svjetlost, iz sunca i svijetla toplina, a opet je sve troje jedno. Iz korijena niče stablo, oba donose plod. Ista ljudska duša djeluje razumom, pamćenjem, voljom. Tri čovjeka mogu imati istu misao itd.

5. Pored svih tumačenja presvetoga Trojstva ostaje ova istina za naš um tajnom. Mi treba da je vjerujemo kako bi je sigurnije i jasnije spoznali u drugom životu. Scrutari temeritas est, credere pietas, nosse vita aeterna (sv. Bernard). Znakom sv. križa i pobožnim izgovaranjem doksologije »Slava Ocu i Sinu i Duhu Svetomu« treba da danomice više puta pobudimo čin vjere u presv. Trojstvo. U življenju pak treba da nas sve veže međusobna ljubav, da budemo slika jedinstva Božjega (Iv. 15, 10.; 17, 21.).

II dio

O Božjem djelovanju

1 članak

Stvaranje, uzdržavanje i upravljanje svijeta

§ 10 Bog je stvorio svijet

Prvi članak apostolskoga vjerovanja glasi: Vjerujem u Boga, Oca svemogućega, Stvoritelja neba i zemlje.

Nebo i zemlja znači: sve što u vremenu postoji, cio svijet: duhovni (anđeoski), tjelesni (ćutilni) i čovječanski (od duha i tijela sastavljeni).

Stvoriti reći će: nešto od ništa učiniti. Stvoritelj ne treba građe, od koje bi načinio svijet, kao što je trebaju stvorenja: na pr. kipar da načini kip, kemičar da dobije kemičku sastavinu. Ne treba ni oruđa, s pomoću kojeg bi gradio svijet, kao što ga treba na pr. graditelj kad gradi zgradu. Stvoritelj hoće da nešto postane, i ono bude. Ali opet stvorenje ne izlazi iz bîti Božje kao što se na pr. razvija biljka iz sjemena, lepiri iz gusjenice. Ono što će biti stvoreno ne postoji nikako, ni oblikom ni tvari svojom. Prije stvaranja nema ga, jest ništa[1]). Zato u pravom znamenovanju »stvarati« može samo onaj koji je svemoguć.

[1]) »Od ništa ne biva ništa« (ex nihilo fit nihil). To načelo vrijedi za stvorenja, na pr. za čovjeka. Čovjek doista bez građe i oruđa ne može ništa izvesti, ali može Bog, koji može sve što hoće. Kad ne bi mogao, bio bi vezan na građu i oruđe, bio bi ograničen, a ne savršen: ne bi bio Bog. — »Od ništa ne biva ništa« znači i ovo: svaki učinak mora da ima dovoljan uzrok. Kad velimo: Bog je stvorio svijet od ništa, ne kažemo da je »ništa« uzrok svijetu, tj. da svijet nema dovoljnog uzroka. Naprotiv kažemo: posljednji uzrok svijeta jest Bog.

Prvi članak vjere uči nas da je Bog svojom svemogućom voljom od ništa učinio sve što u vremenu postoji, cijeli svijet.

Tu nam istinu dokazuje:

a) Sv. Pismo odmah u prvom retku (I. Moj. 1, 1.): »U početku stvori Bog nebo i zemlju«. Kako to treba da shvatimo, uči Makabejka svoje dijete (2. Mat. 7, 28.): »Znaj: od ništa (ἐξ οὐκ ὄντων) učini to Bog.« U novom zavjetu veli se izrijekom (Otkriv. 4, 11.): »Ti si stvorio sve (τὰ πάντα).« No, ako je Bog stvorio sve, onda je stvorio i prva počela (elemente) od kojih se razvio svijet. Prva pak počela nije mogao načiniti kakovim oruđem od kakove građe, jer su bila prva počela. Dakle ih je u pravom znamenovanju te riječi »stvorio«.

b) Usmena predaja uči postojano da je Bog stvorio sve od ništa. Sv. oci pobijaju krive nauke gnostikâ, kao da je odvijeka pored Boga tvar[1]) (ὕλη), jednako pobijaju tvrdnje panteistâ, kao da se tobože svijet razvio iz bîti Božje.[2]) Crkveni sabor od Nicejskoga (325.) do Vatikanskoga (1869.) ponavljaju i točnije izriču apostolsko vjerovanje da je Bog baš »stvorio« svijet.

c) I razum spoznaje istinu da je Bog od ništa stvorio čitav svijet, dakle i tvar, jer bez Boga ne može da istumači postanje svijeta i same tvari. (Dodatak § 1 III. Kozmološki dokaz).

Tako na primjer:

Dualisti (na pr. gnostici) i neznabošci tumačili su da je bog načinio (ne stvorio) svijet od vječne tvari (kaosa, materije). Oni dakle zamišljaju pored boga još i vječnu tvar. Ali tim nije istumačeno postanje svijeta. Ako je bog zavisan o toj tvari, tako da bez nje ne bi mogao stvoriti svijeta, onda je ograničen, nije savršen, dakle nije Bog; ako je ta tvar nezavisna o bogu, ako ima u sebi razlog svome bivstvovanju, onda je i ona nužna, neizmjerno savršena, jednostavna itd., drugim riječima: onda je i ona bog, te po tom ima dva boga — što se protivi zdravom umovanju (§ 2 točka 4); ako je ta tvar zavisna o Bogu,

[1]) Na pr. sv. Atanazij: De incarnat. Verbi n. 3.
[2]) Na pr. sv. Augustin: De Genes. op. imperf. c. 1. n. 2.

onda nije o sebi, nije vječna, već stvorena iz ništa — a onda pada i teorija toga dualizma.

Materijalisti opet uče da postoji samo tvar, i svijet da je sam od sebe nastao iz tvari. I to tumačenje ne može da razum zadovolji. a) Pored tvari ima i nadoćutnih pojava, što ih zovemo duševnima (umovanje, slobodno izbiranje), koje mora da izvodi drugo neko počelo: duhovno, a ne tvarno. b) Materija, kad ne bi bila stvorena, morala bi da je odvijeka. Toga znanost ne može da dokaže, a filozofija poriče izrijekom vječnost materije, jer je materija po sebi neodređena za gibanje, za mirovanje, za mjesto, za agregatno stanje, za broj, za veličinu, za lik itd., a ipak ne može da bude bez sveg toga; mora, dakle, da ju je neki drugi uzrok — izvan materije — odredio za ove neke osobine, i to baš u ovom određenom omjeru. c) Materijalizam ne može da istumači ni: α) postanje različnih bića, ni β) sklada i jedinstva u svijetu, ni γ) organičkog, a kamoli duhovnog života — jer u samoj indiferentnoj materiji nema razloga ni različnosti bićâ, ni cilju i redu, ni životnoj, a kamoli duševnoj sili. Vidi: Dodatak § 5 Materijalizam.

Panteisti napakon tumače da se svijet razvio (emanacijom) iz Boga, i potom da je svijet i Bog zapravo jedno te isto, kao lice i naličje. Upravo je očigledno, da je to teška zabluda. α) Bog je duh i sasvijem jednostavan (§ 2 točka 1 i 6), iz njega se dakle nije mogao izviti mnogostručni materijalni svemir. Duh i tvar dvije su suprotnosti koje mogu da se višom silom u trećem biću (na pr. u čovjeku) sastave, ali nikako ne može da duh po sebi rodi tvar ili iz tvari da se prirodno izvije duh. β) Bog je biće neograničene savršenosti, nepromjenljiv, jednostavan itd., a svijet je ograničen, promjenljiv, sastavljen itd. — ne mogu, dakle, da su Bog i svijet isto, lice i naličje. Vidi: Dodatak § 6. Panteizam.

Nijedan nam potom sistem: ni dualistički ni monistički (Vidi: Dodatak § 4 Monizam) ne tumači postanje svijeta. Jedino što um može da shvati jest istina: Bog je od ništa učinio ili stvorio sve što jest.

§ 11 Stvaranje svijeta

1. Kako je Bog stvarao svijet, kazuje nam sv. Pismo u prvoj glavi (1. Moj. 1,). Bog je najprije stvorio počela: »U početku stvori Bog nebo[1]) i zemlju[2])«. Zatim je postupice ta počela razvio u sadašnji svijet: »U šest dana htjede Bog zemlju ovu Riječi svojom premudro da uredi i ukrasi«. (Vidi: Dodatak § 7 Heksemeron.)

[1]) Tj. nevidljivi duhovni svijet, anđele i mjesto gdje će boraviti.
[2]) Tj. kaos, iz koga će se, s pomoću sila kaosu danih, razviti svemir.

Red, kojim je Bog ukrasivao svijet kazuje sv. Pismo ovako: Prvi dan stvori Bog svjetlost (eter); drugi: svod nebeski (razdioba kaosa u svemirska tjelesa i zrak); treći: zemaljsko kopno, mora, bilje; četvrti: svjetlila na svodu nebeskom (zemlja je stala ćutjeti njihovo djelovanje); peti: vodene i krilate životinje; šesti životinje zemaljske i napokon čovjeka.

Način, kako je Bog od ništa stvorio prva počela, jest tajna vjere. Iz toga, što mi sebi to ne možemo predočiti, ne slijedi da je nemoguće.

Način kako je Bog iz prvih počela (iz kaosa), s pomoću sila kaosu (prvim počelima) danih, razvio svemir (ukrasio svijet), ne pripovijeda sv. Pismo natanko, jer mu nije zadaća da naučno predoči postanje svijeta i vrsta bića u njemu. Sv. Pismo nema zadaće poučavati ljude u prirodoznanstvu, zato i govori o prirodi prema pučkom shvatanju. Sv. Pismo htjelo je ljudima objaviti vjerske istine, i to ovom prilikom: α) da je Bog stvorio sve; β) da je stvorio sve u početku vremena; γ) da je sve što je stvorio bilo dobro; i da zato δ) treba Boga poštovati.

Zadaća je pak znanosti, proučavanja prirode, da nam polako otkriva, koliko je to uopće moguće, kako se na osnovi zakona, prvim počelima od Boga danih, postupno razvijao svijet, svemir i sva bića u njemu.

No kako je sv. Pismo riječ Božja, a priroda djelo Božje — ne može da bude protivštine između izvjesnih (sigurnih) istina sv. Pisma i izvjesnih (sigurnih) činjenica prirodnih znanosti. Tako nam na pr. doista savremena prirodna znanost potvrđuje onaj red kojim je Bog — prema sv. Pismu — ukrasivao svijet. Potvrđuje i to, da se sav razvoj svemira i vrstâ bićâ u njemu zbivao: α) po zakonu uzročnosti, β) prema određenom cilju i γ) namjerice da je tako skladno zasnovan i upravljan. Ako se tako shvati i teorija evolucije — postupni razvoj viših životinja iz nižih — i to ne evolucija apsolutna već u određenim granicama, ne bi se ni ona protivila sv. Pismu. Drugo je darvinizam i hekelizam. To su znanstveno nedokazane i sad već od naučenjaka napuštene hipoteze, s pomoću kojih se mislilo istumačiti evoluciju ili postupni razvoj viših

vrsta životinja iz nižih. Danas postoje za tumačenje evolucije druge bolje hipoteze. No čitav problem nije još znanstveno riješen. Kad bude, neće se jamačno kositi sa sv. Pismom koje o tom iznosi samo prije spomenute osnovne misli što ih razložna evolucija i ne poriče. Isporedi: Dodatak § 7 Heksemeron.

2. Sv. Pismo uči: Bog je stvorio svijet u početku vremena. »U početku stvori Bog nebo i zemlju«. Isus Krist kaže da je imao slavu u Oca »prije, nego svijet postade« (Iv. 17, 5.). Potom nije nekoć bilo svijeta, svijet nije odvijeka, nego ima svoj početak.

I razum nam to veli. Svijet je zbroj konačnih bića. Pojam konačnoga bića kaže da ima konac ili granicu u vremenu i prostoru. Poradi toga ne može svijet, zbroj konačnih bića, biti odvijeka, već mora da je nastao u vremenu.

Sv. Pismo ne kaže kada je svijet stvoren ni koliko je star. Moglo bi se uzeti da je od stvaranja svijeta do čovjeka proteklo i više milijuna godina. Prvo, jer sv. Pismo razlikuje stvaranje (creatio prima od ukrasivanja (creatio secunda) svijeta, a ne bilježi koliko je to trajalo; drugo, jer i »dane« ukrašivanja ne treba shvaćati (prva tri dana i sedmi se i ne mogu shvatiti) kao vrijeme od 24 sata, već uopće za neki (bilo koji) razmak u vremenu (doba).

3. Sv. Pismo kaže da je sve bilo dobro (uređeno prema svojoj svrsi) što je Bog stvorio (I Moj. 1, 31.): »I vidi Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro«. (Isp. § 5 točka 1 i 3). Potom je zlo (i fizičko i moralno) došlo u svijet kasnije. Ne određenjem Božjim, već krivnjom slobodnih stvorenja koja su svoju slobodu na zlo upotrijebila. (Vidi: Dodatak: § 8 točka 5, 6, Pesimizam, optimizam.)

4. **Razlog poradi kojega** je Bog svijet stvorio jest On sâm, tj. dobra volja, dobrota ili ljubav Božja. Bog je htio da stvorenja učini dionicima svoje dobrote. Drugo što nije moglo potaknuti Boga da stvara. Nije ga moglo potaknuti ništa izvan njega, jer je on savršen i nezavisan; ali i ništa drugo u njemu, jer je on potpuno blažen, i ne treba ništa. Sv. Pismo kaže (Prov. 16, 4.): »Svekoliko učinio je Gospod poradi samoga sebe«. »Bog je ljubav«, veli sv. Ivan (I. 4, 16.); »Ljubimo dakle Boga, jer je Bog prije ljubio nas« (I. Iv. 4, 19).

Svrhu, za koju je Bog stvorio svijet, očituje svijet sam sobom: »Nebesa kazuju slavu Božju, i djela ruku njegovih glasi svod nebeski« (Ps. 18, 2.). U stvaranju očituju se savršenosti Božje. To je Bogu u slavu. Potom je svrha svijeta: slava Božja.

Boga slavi svijet već tim, što jest. Nerazumna bića slave ga, jer bivstvuju po mudrim i određenim zakonima, i u tom je njihova sreća. Razumna stvorenja slave Boga pored toga, što jesu, još i tim: što Boga poznadu. Ako ga slobodnom voljom još i priznadu, steći će život vječni, vječno blaženstvo. »A ovo je život vječni: da poznaju Tebe, jedinoga Boga istinitoga, i koga si poslao, Isusa Krista« (Iv. 17, 3).

Potom je druga svrha za koju je Bog stvorio svijet: sreća i blaženstvo stvorenja.

Spoljašnjom slavom ne dobiva Bog ništa. Ni čovjek ne postaje ljepši kad se gleda u ogledalu.

Bog ne gubi ništa kad ga opaki grde. Sunce ne sja slabije kad se digne prašina. Drugu svrhu, sreću čovjeka, ne će Bog postići kod opakoga, jer je ta svrha vazda uvjetna: ako čovjek ushtije. Prvu svrhu, »slavu Božju«, postizava Bog vazda i kod opakoga. Na opakom očitovat će se veličanstvo pravednosti Božje.

§ 12 Izdržavanje i upravljanje svijeta

1. **Bog izdržava svijet** reći će: Bog čini da svijet stoji dokle je njemu drago.

a) Sv. Pismo uči tu istinu gotovo na svakoj strani. Osobito je lijepo izlaže sv. Pavao Atenjanima na Areopagu (Dj. ap. 17, 24. 25. 28.): »Bog, koji je stvorio svijet, ... gospodar neba i zemlje, ... sam daje svima život i dah i sve, ... u njemu živimo i mičemo se i jesmo ...«

b) Razum nam kaže da za izdržavanje svijeta treba baš onolika sila kolika i za stvaranje. Izdržavanje jest zapravo trajno stvaranje. Čim bi dakle Gospod ustegnuo svoju ruku,

propao bi svijet u ništa. Tako pada na pr. kugla kad se prereže uže što je drži. Tako gasne električno svijetlo čim prestane strujati struja itd.

Bilješka. Bog izdržava svijet prirodnim zakonima, koje je stvorio i kojima upravlja po svojoj mudrosti. Ali su ti zakoni sasvijem o Bogu zavisni, a Bog nije zavisan o njima. Bog može učiniti, kad ga je volja, nešto i mimo njih (kako je stvorio i svijet bez njih), neposredno, izvanredno, a da zato njihova vrednota u redovnom razvoju ne gubi na snazi. Tim se prirodni zakoni nimalo ne mijenjaju, niti se zbiva što protiv njih.

Zato je molitva korisna, zato su čudesa moguća. Fatalističko i deističko shvaćanje prirode i života je krivo i pogubno. (Dodatak: Fatalizam itd. § 8 točka 1—4).

2. **Bog upravlja svijetom** reći će: Bog skrbi za sve, redi i ravna sve kako je njemu drago.

a) Sv. Pismo ponavlja tu istinu postojano. Na pr. Mudr.: 6, 8.: »Bog . . . se jednako brine za sve«. 8, 1.: »Dopire dakle krepko od kraja do na kraj i milo uređuje sve.« Poznato je iz govora Isusovih kako ni vrabac ni vlas s glave ne pada bez znanja Gospodnjega (Mat. 10, 29), kako se Gospod brine za ptice nebeske i travu u polju (Mat. 6, 25. i dalje), a pogotovu će se skrbiti za čovjeka i kršćanina.

b) I razum spoznaje tu istinu. Bog je biće najsavršenijega uma. Stoga mora da ima odvijeka osnovu po kojoj će voditi svijet k cilju za koji ga je stvorio. Provođenje te osnove u vremenu zovemo upravljanje svijeta. Bog dakle upravlja svijetom.

c) To potvrđuje vjera svih naroda (zavjeti, molitve itd.), potvrđuje i povijest svijeta. Na pr. pripravljanje neznabožaca za dolazak Spasitelja, povijest Izraela, povijest katoličke Crkve itd. I pojedincima upravlja Gospod na pr. Josip Misirski, Mojsije, apostoli itd.

d) Vlastito iskustvo svjedoči nam da Bog svim upravlja. Različiti su načini kako Bog upravlja i djeluje. Često milošću svojom, čestom opomenom, često nekim

unutrašnjim osvjetljivanjem i tako zvanim naslućivanjem, često kakovom — tobože — slučajnom misli našom ili prijatelja naših itd. Gospod upotrebljava često puta neugledna i neznatna pomagala da postigne svoj cilj. Tako se nimalo ne sprečava redovni tok svijeta.

Nije Boga nedostojno brinuti se i za t. zv. sitnice. Bog je jednako velik kad stvara crvića i kad upravlja svemirom. Pred neograničenim veličanstvom Božjim jednako je neznatan svemir kao i naša zemlja. Ista mu je briga za sve.

Brigu kojom Bog izdržava svijet i njim upravlja zovemo promisao ili providnost Božja. Zove se tako, jer je Bog odvijeka znao i vidio kako će sve u svemiru teći.

3. Bog je stvorio svijet, Bog ga izdržava i upravlja: Bog je dakle neograničeni gospodar i kralj. Sv. Pismo ga i zove ili prosto »Gospod« ili »Gospodar neba i zemlje«, »kralj kraljeva« (Dj. ap. 17, 24.; I. Tim. 6, 15.) itd.

Sve dakle, i mi, pripada Bogu. Sve što imamo, dugujemo Bogu. To treba da i priznamo i Gospodu zahvalni budemo. Bog se brine za sve. Često ne možemo dokučiti putova Božjih ni shvatiti određenja (Rim. 11, 33.), jer smo ograničeni. Ali vazda treba da ih pouzdano primamo i od srca da im se pokorimo. Treba da nastojimo kako ćemo učiniti sebe dostojnima promisla Božjega i kako ćemo slaveći Gospoda postići cilj za koji je Gospod stvorio svijet i nas. »Jeli vi dakle ili pili ili što drugo činili: sve na slavu Božju činite.« (1 Kor. 10. 31.)

§ 13 Providnost Božja i zlo u svijetu

Providnost se Božja ne kosi sa zlom što ga ima u svijetu.

Zlo je ili moralno — grijeh, ili fizičko — nevolje i nesreće.

1. **Moralno zlo ili grijeh ne može Bog htjeti,** jer je svet, ali ga prepušta i trpi. To znači: Bog ga ne sprečava, premda bi mogao. No nikad ne odobrava Bog grijeha. A ne sprečava ga uvijek: a) jer je čovjeka stvorio slobodnim, i b) jer zna i zlo obratiti na dobro.

B o g n i j e u z r o k g r i j e h u zato, što je čovjeka stvorio slobodnim. Sloboda je dobro, i zato ju je Bog čovjeku dao. Upotrijebi li je čovjek na zlo, sam je kriv, kako i učenik koji od učitelja stečeno znanje na zlo obraća. — Bog može spriječiti zlo na pr. izvanrednim milostima i fizičkim zaprekama kao bolešću itd. Ipak Bog n i j e d u ž a n t o u v i j e k č i n i t i Kad bi Bog morao da vazda spriječi svako zlo, ograničio bi i slobodu čovjeka i slobodu svoju. Slobodu čovjeka, jer bi u neku ruku silio na dobro; slobodu svoju, jer bi bio zavisan o zloći pojedinaca, te bi morao da daje to više milosti što je netko pakosniji. — N i j e n i o d p o t r e b e da Bog vazda sprečava zlo, jer Bog svoj cilj i bez toga postizava. Na grešniku očituje se milosrđe, dugotrpnost i pravednost Božja. Mudrošću pak svojom obraća Bog i grijeh na dobro. Na pr. nepravedna prognanstva u prvoj Crkvi pomogla su širenju kršćanstva, nevjera sv. Tome utvrđuje našu vjeru u uskrsnuće Kristovo itd. Ipak neće Bog zla da postigne dobro, nego — kad je već zlo tu — upravlja stvarima tako da to napokon bude za općeno dobro ili za dobro pojedincima.

2. **Fizičko zlo ili nevolje i nesreće na svijetu dopušta Bog**, pored svega što je d o b a r, ili baš zato, što je dobar:

a) da se grešnici obrate i ne propadnu zauvijek;

Bog je kao otac koji kazni dijete da ga upozori na zlo djelo i da ga popravi; kao liječnik koji reže i pali ranu da spase život. Nesreća dozove čovjeka k pameti, ogorči mu svjetovno uživanje, uzbudi želju za vječnim životom, nauči ga moliti.

b) da pravednici pribave sebi više zasluga i potom veću plaću na nebu.

U vatri se zlato kuša, za bure vidi se jakost stabla, dragocjene kovine postaju brušenjem vrednije. I krepost se čovjeka očituje u nevolji kao i hrabrost vojnika za rata. Mir uspavljuje i čini tromim. Sv. Terezija molila bi: »Gospode! ili trpjeti ili umrijeti!« No opet »vjeran je Bog i neće trpjeti da se iskušavate većma nego što možete« (1 Por. 10, 13.). Nijedan pravednik nije potpuno nesrećan ni u vremenitim stvarima. Ruže cvatu na trnju. Post nubila Phoebus! Noć se i dan izmjenjuju.

Nevolje nijesu pravo zlo, jer ih čovjek može upotrijebiti na duhovnu s v o j u k o r i s t: na pr. Jona, Rasipni sin; Job, Tobija itd.

Nesreća daje prigodu dobrim ljudima da na d j e l u pokažu svoju požrtvovnost i plemenštinu na pr. bogat siromahu, zdrav bolesniku, srećan nevoljniku itd.

Pogotovu nije zlo, što zemaljska dobra (čast, imutak itd.) nijesu podjednako u svih ljudi. Nejednake o s o b i n e pojedinaca, nejednako n a s t o j a n j e pojedinaca da radom s t j e č u ili uživanjem r a s t a č u, narav z a d r u ž n o g a življenja, d r u š t v e n i p o r e d a k kako ga l j u d i u različno doba stvaraju, nepoznavanje z a s l u g a s v a k o g pojedinca, kadikad i l j u d s k a p a k o s t razlog su — uz drugo — n e j e d n a k o g a p o l o ž a j a l j u d i. Ali sam taj položaj ne nosi ni sreće ni nesreće. I kraljevska je kruna — trnovita, i tvrdi krušac — je sladak! Pravednik uživa u duši mir koga sav svijet i sva zemaljska dobra i časti ne mogu da čovjeku dadu sama po sebi (Iv. 14, 27.). Mirna savjest zdušnog čovjeka — najveće je zemaljsko blago i najdivniji »položaj« za plemenitu ljudsku dušu.

3. **Sreća zlih ljudi ne protivi se** također **pravednosti** Božjoj, jer Bog:

a) naplaćuje p o t p u n o istom na drugom svijetu. »Mnogi koji su prvi bit će posljednji« (Mat. 19, 30.). Bogatun i Lazar (Luk. 16, 19.—31.). Da se na ovom svijetu ne kazni n i j e d n o zlo, mogli bismo sumnjati o pravednosti Božjoj; ali da se kazni s v a k o z l o, ne bismo više mogli očekivati budućega suda.

b) Bog hoće da zlim ljudima n a g r a d i na ovom svijetu ono d o b r o š t o s u g a u č i n i l i. Na drugom svijetu neće moći, a opet treba da se ispuni svaka pravda.

c) Bog hoće da grešnike i d o b r o č i n s t v i m a k s e b i p r i v u č e.

d) Napokon, n i j e d a n g r e š n i k n i j e p o t p u n o s r e ć a n (Tiberije, Neron). Često je sreća zlih ljudi samo spoljašnja i prividna. Nije sve zlato što sja. Grižnja savjesti i uzburkane strasti ne mogu dati duševnoga mira, a bez toga nema

sreće. »Blago mužu koji se Boga boji« (Ps. III, 1.). Sreća je, veli i Horacije (Epist. I, 60.): »Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa«, a naš pjesnik Bogović »Čista savjest svim se mukam smije«. Uostalom i ta prividna sreća kratko traje (na pr. Napoleon). Vidi: Dodatak: Pesimizam § 8 točka 5.

§ 14. O anđelima

I. Bog je stvorio anđele i iskušao ih

1. Pored svijeta koji gledamo **stvorio je Bog još i svijet koga ne vidimo.** To su nebrojeni duhovi koje zovemo anđeli.

A n đ e o (ἄγγελος) znači glasnik, poslanik. Tako se zovu po službi. Po naravi su anđeli duhovi, tj. r a z u m n a i s l o b o d n a (o s o b n a) b i ć a, k o j a n e m a j u t i j e l a.

S v. P i s m o govori o anđelima na mnogo mjesta. Anđeo Gospodnji javlja se na pr. u starom zavjetu Abrahamu, kad hoće da žrtvuje sina Izaka. (I. Moj. 22, 11.), Jakov gleda anđele, kako silaze i uzlaze ljestvom (I. Moj. 28, 12.), anđeo Rafael prati Tobiju na putu (Tob. 12, 15.) itd. U novom zavjetu javlja se anđeo Gabrijel bl. Djevici Mariji s blagom vijesti (Luk. I, 26.), sv. Josipu (Mat. I, 20), pastirima: »I ujedamput postade s anđelom mnoštvo vojske nebeske koja hvaljaše Boga i govoraše: Slava Bogu na visini« itd.

I r a z u m s p o z n a j e da su č i s t i d u h o v i zgodna dopuna u nizu stvorenih bića: ruda, biljka, životinja, čovjek, duh. Zato i nalazimo u s v i h n a r o d a v j e r u u neka nadćutna, pravo d u h o v n a b i ć a.

Anđeli su s t v o r e n i p r i j e čovjeka (I. Moj. 1, 1.). B r o j njihov je vrlo velik (Dan. 7, 10.). Sv. Pismo govori o legijama i vojskama anđela. Različiti nazivi anđelâ u sv. Pismu očituju da se anđeli razlikuju među sobom svojim savršenostima. Obično izbrajamo d e v e t k o r o v a: anđeli, aranđeli, sile; moći, gospodstva, knezovi; prijestolja, kerubi, serafi (Kol. 1, 16.; Efeš. 1, 21.). T r o j i c u anđela spominje sv. Pismo imenice: Mihovil (= tko je kao Bog!), Gabrijel (= snaga Božja), Rafael (= Bog liječi).

2. **Kad je Bog anđele stvorio, bili su svi dobri i srećni i** prekrasnim darovima nadareni.

Kao čisti duhovi jesu a n đ e l i p o n a r a v i s v o j o j v i š i i s a v r š e n i j i o d č o v j e k a. Oni znadu više i mogu više nego što zna i može čovjek (2. Kralj. 14, 20.; Ps. 8, 6.; Ps. 102, 20.). O p e t a n đ e o n i j e s v e z n a j u ć i i s v e m o g u ć i. Zato sâm po sebi ne može govoriti proroštva i ne može činiti čudesa.

Bog je anđele odredio još i za s v r h u n a r a v n o b l a ž e n s t v o. Zato im je dao još i s v r h u n a r a v n i h m i l o s t i da to svrhunaravno blaženstvo slobodnom svojom voljom sami steku.

3. Svrhunaravno[1]) blaženstvo je nagrada za one koji su vjerni Bogu. T r e b a l o j e d a k l e d a s e i a n đ e l i u i s k u š a n j u o č i t u j u d a l i s u B o g u o d a n i i l i n i j e s u.

Mnogi anđeli nijesu podnijeli iskušanja, već su zgriješili i tim se iznevjerili Bogu (Otkriv. 12, 7.).

Vjerne anđele nagradio je Bog vječnim blaženstvom, da uvijek gledaju i uživaju Boga (Mat. 18, 10.). Nevjerne kaznio je mukama paklenim (2. Petr. 2, 4.).

Mnogi sv. oci misle da su se anđeli o g r i j e š i l i o h o l o š ć u (Crkv. 10, 15.). Čini se da su poradi svoje duhovne naravi i visokih osobina htjeli biti ravni Bogu, tj. nezavisni od Boga (Otkriv. 12, 7. i dalje). — V j e r n i a n đ e l i zovu se u sv. Pismu »nebeski« (Luk. 2, 13.), »gospodnji« (Zakar. 3, 1.), »Božji« (Žid. 1, 6.) itd. N e v j e r n i n a z v a n i su: »Zli duhovi« (Luk. 7, 21.), »nečisti duhovi« (Mat. 10, 1.), »zli anđeli« (Ps. 77, 49.), »demoni« (Luk. 9, 49.), »đ a v o l i« (Luk. 4, 3.) itd. Z a v o d n i k svih čini se da je »Satan« (Židov. protivnik), »Lucifer« (Iz. 14, 12.) itd. — Đ a v o l i n i j e s u i z g u b i l i n a r a v n i h d a r o v a, zato je i njihovo znanje i njihova moć (međusobno različita Efeš. 6, 12.) veća od ljudske. O n i s u u z l u t v r d o k o r n i i zato su zauvijek od Boga odbačeni. — U s v i h n a r o d a n a l a z i m o v j e r u u n e č i s t e d u h o v e. S v. P i s m o (Ps. 77, 49; Prič. 17, 11. itd.) i Gospodin I s u s K r i s t ih spominje vrlo često (na pr. Iv. 8, 44.; Mat. 13, 39.; Luk. 11, 18. itd.). Poricati egzistenciju đavla bilo bi

[1]) Isp. § 16 ispod linije [1]) str. 41.

isto što i poricati istinitost sv. Pisma i istinitost (božanstvo) Gospodina Isusa Krista.

II. U kakvoj su svezi anđeli s nama?

1. **Dobri anđeli** ljube nas, mole za nas (Tob. 12, 12.), opominju nas na dobro (Dj. ap. 5, 19.—20.), čuvaju nam dušu i tijelo (Ps. 90, 11.).

Dobri anđeli djeluju kao poslanici Božji uopće za dobro cijeloga čovječanstva (Luk. 1, 26. itd.), Crkve i pojedinih naroda (Danijel 10, 11. 13. 20. 21. itd.), no i za korist pojedinih ljudi (na pr. Agara, Lot, Tobija, Petar u tamnici itd.). Sv. oci drže na osnovi Kristovih riječi (Mat. 18, 10. »anđeli njihovi (djece) na nebesima gledaju uvijek lice Oca mojega«) da svaki čovjek ima svoga anđela zaštitnika. To su a n đ e l i č u v a r i. Mi smo dužni svojega anđela čuvara štovati, slušati i zahvalni mu biti. (Svetkovina anđela čuva 2 oktobra.)

2. **Zli duhovi** napastuju nas iz zlobe i zavisti, da nas zavedu na grijeh i rinu u vječnu propast. »Budite trijezni i pazite,« — opominje sv. Petar I. 5, 8. — »jer protivnik vaš đavo obilazi kao ričući lav i traži koga da proždere«. I prve roditelje u raju zaveo je đavao (I. Moj. 3, Mudr. 2, 24.) i Judu (Iv. 13, 2.) i Ananiju (Dj. ap. 5, 3.). Istoga Gospodina Isusa Krista »odvede duh u pustinju da ga đavo kuša« (Mat. 4, 11.).

Đavao ne može ipak nikoga protiv volje uvaliti u grijeh. Treba se moliti Bogu i napasti na grijeh postojano odbijati. »Oduprite se đavlu, i on će od vas bježati« (Jak. 4, 7.).

S dopuštenjem Božjim može đavao škoditi i tijelu i imutku čovjeka (Job, bjesomučnici, eksorcizmi u liturgiji, blagoslovena voda itd.).

U s p i r i t i z m u javljaju se, vele, duhovi s pomoću t. zv. »medija«. Očigledno i jamačno nije to, čini se, dokazano. Ima tu puno prijevara i sljeparija. Ako ipak ima što zbiljsko što se ne bi moglo prirodno istumačiti, moglo bi to biti samo djelo zloga duha. Vjerske i moralne nauke spiritista očito su protivu kršćanstva. Zato Crkva zabranjuje spiritiziranje. I s p o r. D o d a t a k § 9.

§ 15 Bog je stvorio čovjeka

1. **Sv. Pismo uči izrijekom, da je prvi čovjek neposredno od Boga stvoren.** Sv. Pismo kaže da a) prije Adama nije bilo čovjeka koji bi obrađivao zemlju: I. Moj. 2, 5.: »I ne bijaše čovjeka koji bi obrađivao zemlju«; b) pripovijeda, kako se Bog sam sa sobom svjetovao da je kao krunu svemu stvaranju potrebno načiniti čovjeka, na Božju sliku i priliku: I. Moj. 1, 26.: »I reče (Bog): Načinimo čovjeka na sliku i priliku svoju, koji će biti gospodar od riba morskih i od ptica nebeskih i od stoke i od cijele zemlje«; c) uči jasno da je neposredno sam Bog stvorio čovjeka: I. Moj. 1, 27.: »I stvori Bog čovjeka na sliku svoju, na sliku Božju stvorio ga, muško i žensko stvori ih«, i opisuje točno i način kako ga je stvorio: I. Moj. 2, 7.: »Napravi dakle Gospod Bog čovjeka od gliba zemaljskoga i nadahnu mu u lice dah životni, i posta čovjek živ.« 1. Moj. 2, 22.: »I sagradi Gospod Bog od rebra, koje uze Adamu, ženu i dovede je k Adamu.«

O p i s i v a n j e n a č i n a, kako je Bog čovjeka stvarao, može se uzeti antropomorfskim pripovijedanjem, koje treba shvatiti onako kako je Boga (duha) dostojno[1] (θεοπρεπῶς). Opet glavnu misao »Bog stvori čovjeka« valja shvatiti doslovno. Sveto je Pismo potvrđuje nebrojeno puta[2]).

T a k o j e c r k v a u v i j e k vjerovala i sv. oci naučavali. Ta je istina u najtješnjoj svezi s ostalim vjerskim istinama, napose s istinom o istočnom grijehu i s naukom o spasenju.

Zato je nauka: Bog je stvorio čovjeka — objavljena istina, č l a n a k v j e r e ili d o g m a.

R a z u m se i z n a n o s t ne protive ovoj dogmi. Događaj kako je nastao čovjek, p r i p a d a p o v i j e s t i. No sv. Pismo je najstarije i najvjerodostojnije povijesno svjedočanstvo. Potvrđuje ga i jezgra

[1]) Mojsijevo pripovijedanje kazuje ove glavne misli: a) Čovjek i m a o s i m t i j e l a i d u š u neposredno od Boga stvorenu i po njoj je slika Božja; potom nije čovjek samo materija (materijalizam), ali nije ni dio božanstva (panteizam); b) i t i j e l o prvoga čovjeka nastalo je n e p o s r e d n i m u t j e c a j e m Boga, stvoritelja; potom se nije p u k i m s l u č a j e m razvilo (apsolutna evolucija) iz zemlje ili iz koje životinje (hekelizam); c) svi ljudi p o t j e č u r a đ a n j e m o d j e d n o g a para.

[2]) Mat. 19, 4; Mark. 10, 6; Dj. ap. 17, 26 itd.

pričâ starih neznabožačkih naroda. — Prirodne znanosti ne mogu odlučno odgovoriti na pitanje kako je postao čovjek, jer im nedostaje opažanja. One mogu reći samo neku hipotezu, koja može biti više ili manje vjerojatna.

Ali je sigurno, da se teorija evolucije ne smije protegnuti na čovjeka kao razumnu životinju. Ako naime i je čovjek životinja, bitno se razlikuje od svake i najviše životinje razumom i voljom, tj. dušom bitno različitom od životinjske. (Isp. Dodatak § 11). Ta se razumna duša nikako nije mogla razviti od nerazumne životinjske. To uči psihologija i potvrđuje paleontologija. — Kad je govor jedino o tijelu ljudskom bez razumne duše, valja dvoje razlikovati: prvo pitanje, da li bi se bilo ljudsko tijelo moglo razviti iz životinjskoga, i drugo: da li bi se uistinu tijekom vremena tako razvilo te je napokon bilo prikladno da Bog u njem stvori razumnu dušu? — Na prvo pitanje: znanost može postaviti hipotezu: sámo čovječje tijelo moglo se razviti iz životinjskog; sv. Pismo ne govori o evoluciji, ali neki bogoslovci misle da bi se sv. Pismo moglo tumačiti i tako. — Na drugo pitanje: znanost dojako nije dokazala da bi se čovječje tijelo uistinu razvilo iz životinjskoga. Što više, anatomija, biologija odrješito se protive toj hipotezi, jer se kostur i klice (embryon) čovjeka potpuno razlikuju od kostura i klice životinjske. Paleontologija opet otvoreno kaže, da se do danas nije našao bilo kakav kostur koji bi se mogao nazvati prelaznim članom, od koga bi tobože mogli potjecati: čovjek i koja viša životinja (majmun). Dosljedno nema danas dovoljno jakog razloga, da bismo sv. Pismo tumačili onamo kao da je Bog udahnuo dušu u neko tijelo, koje se kao tijelo neke vrste živog bića kroz vijekove postupnim razvojem usavršavalo, da u svoje doba primi razumnu dušu. Isporedi: Dodatak: Teorija evolucije i postanje čovjeka § 10.

2. **Posredno stvorio je Bog u Adamu sve ljude,** jer svi potječu rađanjem od prvoga čovjeka. »Ne nađe se Adamu drug prema njemu« (I. Moj. 2, 20.). »I reče Gospod Bog: nije dobro da je čovjek sam; načinimo mu druga prema njemu« (I. Moj. 2, 18.), i sad se opisuje postanje Eve od rebra Adamova. I. Mojs. 5, I. i dalje kazuje pleme Adamovo do Noe; glava 10 pleme

sinova Noevih »od kojih se razdijeliše narodi po zemlji poslije potopa« (I. Moj. 10, 32.). Sv. Pavao izrijekom uči: (Dj. ap. 17, 26.): »On (Bog) je učinio, da od jednoga (čovjeka) sav ljudski rod stanuje po svemu licu zemaljskome.«

Za dušu prvog čovjeka ističe sv. Pismo izrijekom da ju je već gotovom tijelu samo Bog stvorio, udahnuo[1]) (I. Moj. 2, 7.). Tako kaže sv. Pismo i uopće za čovjeka (Prop. 12, 7.): »I vratit će se prah (tijelo) u zemlju svoju, odakle bijaše, a duh će se vratiti k Bogu, koji ga je dao.« Zato uče bogoslovi općenito da sam Bog neposredno stvara dušu svakomu čovjeku kad prima od roditelja tijelo. Tu vjeru očituje i mati braće Makabeja: »Nijesam vam ja dala duh i dušu i život..., nego Stvoritelj svijeta..., on će vam i opet milosrdno vratiti duh i život« (2. Mak. 7, 22. i 23.). — I doista od duše se roditeljske ne da odijeliti nikakva čest što bi rodila i razvila novu dušu, jer je duša biće jednostavno. (Dodatak § 12 II a) Duh nastaje smjesta i sasvijem cjelovit. To pak može uzrokovati jedino Bog stvaranjem pojedinačke duše.

Jedinstvo roda ljudskoga je povjesnički događaj, zato ga prirodna znanost ne može apodiktički dokazati. Opet rezultati eksaktnih znanosti (anotomije, psihologije, filologije, geografije i historije[2]) svjedoče da je nesamo moguće već i vrlo vjerojatno da su svi ljudi jedna vrsta, dakle da svi ljudi potječu od jednoga jedincatoga para[3]). Na osnovi raznolikih rasâ) ne smije se poricati jedinstvo ljudskoga roda.

---

[1]) Potom je duša biće različito od tijela, ne tvarno, već duhovno (spiritualno). Po njoj istom postaje tijelo živim. U čovjeku nijesu dvije duše: životinjska, kojoj bi još pridošla razumna. Jedna duša uzrok je tjelesnom i duhovnom životu. Isp. Dodatak: § 11 O duši uopće.

[2]) Anatomija: isti ustroj tijela, trajanje života, udaranje bïla, bolesti, oplođivanje itd.; psihologija: svi imadu iste osobine umne, religiozne, ćudoredne, dar govora itd.; filologija (poredbena) drži da su svi jezici nastali iz jednoga početnoga; geografija pokazuje da se valjada iz Azije razlio rod ljudski po zemlji, a historija naznačuje (predaje i priče) baš Aziju kolijevkom roda ljudskoga.

[3]) Tako naučenjaci: Humboldt, Buffon, Steffens, Wirchow itd.

[4]) Različnosti rasâ u boji, rastu, licu, kosama lako se istumače različitom klimom, hranom, načinom života, civilizacijom itd. Očiti prijelazi u pojedine rase dadu se izvjesno dokazati.

3. **Kad je Bog stvorio prvog čovjeka, ne kaže sv. Pismo.** Kronologija u sv. Pismu nije sustavna i sigurna. I brojke nijesu ujamčene. Bogoslovi računaju različito: od 4000 do 8000 godina prije Krista. Znanost također nema sigurnih priloga, da bi mogla što izvjesno reći. Sigurno je da je oko 3000 pr. Kr. oko Nila, Tigrisa i Eufrata cvala kultura. Koliko je od prvog čovjeka prošlo do tog doba, ne zna se. Kad bi znanost mogla dokazati da je rod ljudski mnogo stariji, nego što danas misle bogoslovi, ne bi se to protivilo sv. Pismu[1]).

§ 16 Prvotno stanje čovjeka i prvi grijeh

1. Kad je Bog stvorio čovjeka, odlikovao ga između svih stvorenja time, što ga je stvorio na svoju sliku i priliku (I Moj. 1, 26. i 27.). Prvi čovjek bio je »slika i prilika« Božja po naravskim i svrhunaravskim darovima (osobinama), jer ga ti darovi čine Bogu sličnim.

2. Naravski dar (osobina) koji čovjeka čini Bogu sličnim, jest osobito ovo: Čovjek ima dušu, a ta je duh, tj. biće besmrtno, koje ima razum i slobodnu volju. [I Bog je duh (velimo: beskrajno savršen) besmrtan (velimo: vječan) s razumom i sa slobodnom voljom.] No razum, slobodna volja i besmrtnost pripadaju nužno naravi ljudske duše. Zato kažemo da je duša u čovjeka naravski dar (osobina), i po duši da je čovjek slika Božja naravna[2]).

---

[1]) Dr. J. M. Schneider dokazuje stručnjačkom spremom naročito na proučavanju pećine »Schweizersbild-a«, da je geološki i arheološki moguća tradicija Sinagoge (3.761 god. do Krista) i Crkve (Martirologium Romanum broji 5.190 god. do Krista) za starost roda ljudskoga. Na osnovi autoritativno stručnjačkoga djela A. Heim-a: Ueber das absolute Alter der Eiszeit tvrdi, da je od ledenoga doba moglo proći i samo: maximum: 12.000 god., minimum 4.334 god. ili osrednje: 7.600 god. Isp. Linzer Quartalschrift 1917. S. 255. Jednako dolazi dr. Schmidle na osnovi proučavanja taloga u Rajni do zaključka da je od ledenoga doba do danas prošlo oko 10—12.000 godina. Za posljednje povlačenje ledenjaka na Rajni da je trebalo samo 2.000 godina. Isp. F. Achermann: Bibel und Urmensch u »Fels« god. 1919./20. br. 5. str. 171. Nikako dakle nije znanstveno dokazano da je rod ljudski star 50 i više hiljada godina.

[2]) Naravno je sve ono što stvorenja po svom stvorenom bitku jesu i što svojim silama mogu da

Razum, spoznajna moć prvoga čovjeka, očituje se već u tom, što je prema njihovoj naravi, po različitim njihovim biljegama, naimenovao različite životinje: I. Moj. 2, 20.: »I Adam nadjene ime svakoj životinji.« To pokazuje veliko njegovo poznavanje prirode. Za Pitagoru kaže sv. Augustin da je rekao: »Od svih najumniji bio je onaj koji je prvi dao bićima imena.«

Sloboda volje, moć izbirati, vidi se odatle, što je Bog dao čovjeku zapovijed i zaprijetio mu kaznom, ako ne posluhne (I. Moj. 2, 16. i 17.; 3, 15. i dalje). Nerazložna životinja nije podobna izbirati, nju na sve nagoni njezin instinkt, i zato nije odgovorna za svoja djela.

O razumu i slobodnoj volji uči izrijekom sv. Pismo, kad govori o stanju prvih ljudi ovako (Prop. 17, 5—6): »Rasuživanje (διαβούλιον) i jezik i oči i uši i srce dade im Bog) da misle; naukom razumnosti napuni ih; i dobro i zlo pokaza im.« Izrijekom ističe ovdje sv. Pismo glavna ćutila (oči i uši) i dar umovanja; pored toga i prirodni ćudoredni zakon da znadu razlikovati dobro od zla, što pretpostavlja slobodu izbiranja.

Besmrtnost duše, tj. osobinu duše da živi životom koji će vijekom trajati, kazuje sv. Pismo svakom prigodom kadgod govori o životu s onkraj groba. Tako se na pr. veli o patrijarima iza smrti: »I bi pribran k narodu svojem« (tu je riječ o duši; kad je govor o sahranjivanju tijela, veli se: »i pogreboše ga« na pr. I. Moj. 25, 8.; 35, 29. itd.), »sađe u šeol« (ᾅδης inferum, tj. mjesto dušâ iza smrti. I. Moj. 37, 35; 42, 38 itd.). Sv. Pismo slavi smrti pravednika (Ps. 115, 15.), moli vječni život (Tob. 2, 18.), nada se njemu, vjeruje u uskrsnuće (Job. 19, 25. do 27.) na pr.: »Znam da otkupitelj moj živi, i u posljednji ću dan sa zemlje ustati, i opet ću se ogrnuti kožom svojom, i u tijelu svojem vidjet ću Boga svojega... Ovo je ufanje moje spravljeno u njedrima mojim.« Sv. Pismo prijeti se vječnom kazni, obećaje vječnu nagradu na pr. Iv. 12, 25.: »Tko ljubi dušu svoju izgubiće je; i tko mrzi na dušu svoju na ovom svijetu sačuvaće za život vječni.«

---

postignu. Za pojedino biće je naravno sve ono što pripada k njegovoj naravi, dakle: a) čini samu bît njegovu, i što ga čini određenim pojedinkom na pr. za čovjeka: duša i tijelo; b) po čemu je uzrok djelovanju na pr. um, volja, čuvstvo; c) čim svoj bitak uzdržaje i razvija na pr. organi, osobine; d) što ga vodi k njegovoj svrsi i što mu je potrebno da je postigne na pr. rad, zdravlje itd.

I psihologija dokazuje protiv materijalizma i panteizma da u čovjeku postoji duša kao biće od tijela različito, kojemu po bîti pripada da u sebi i za sebe postoji (supstancija). Već oćuti, a pogotovu samosvijest, mišljenje i hotnja — dnevne pojave našega unutrašnjeg iskustva — pokazuju da u čovjeka ima neko biće u sebi i za sebe, različno od tijela, koje ostaje vazda isto uza svu promjenu svojih unutrašnjih stanja i uza svu izmjenu spoljašnjega tijela.

Viša duševna djelovanja (stvaranje pojmova koji se ćutilima ne mogu oćutjeti, umovanje uopće, slobodno odabiranje viših ideala protiv ćutilnih podražaja i nagona) dokazuju da je duša uzrok tih djelovanja. Iz tih se djelovanja vidi i to, da je duša: α) bitno različita od svega nesvijesnog i živinskog življenja; β) da su to djela razuma i slobodne volje, a ne tvarnih moždana, živčevlja ili kojeg bilo organa; γ) da je potom duša jednostavna, a ne složena, i po bîti svojoj od tvari nezavisna, tj. duhovna.

Samosvijest dakle i sva viša duševna djelovanja dokazuju da je duša posebni, jednostavni, duhovni individualitet.

Iz ovih pak bitnih osobina duše slijedi nužno da je duša neumrla, to će reći, da duša živi životom, koji će dovijeka trajati. Razlozi:

α) Narav je duše, da živi kao duhovna supstanca u sebi i za sebe, i nezavisno od tijela. Ni u duši ni izvan nje nema razloga, da ona prestane živjeti. Tvarna je sila ne može uništiti, jer je duhovno nad tvarnim. Ni Bog ne može više učiniti, da je nestane, kad ju je takovom stvorio, da besmrtno živi.

β) Providnost Božja što više traži da duša živi dovijeka, jer jedino onda može da svaka ljudska duša dočeka pravednost, blaženstvo i usavršenje, što ga ovo zemaljsko življenje ne može da dade, a za čim duša nužno i neodoljivo čezne.

γ) Zato je cijeli ljudski rod odiskona tvrdo vjerovao u besmrtnost čovjeka, ma da je u tom vjerovanju pao i u zablude kao što je na pr. metempsyhosis ili reinkarnacija (vjerovanje u seljenje dušâ kod Inda, Egipćana, pitagorejaca, nekrolatrija; manizam, animatizam i totemizam kod nekih necivilizovanih plemena itd.) ili psychopannychia (mišljenje nekih kršćanskih pisaca i nekih krivovjeraca, nekh talmudista, moslina itd,, da duša iza smrti do uskrsnuća tijela provodi život u nekom mrtvilu ili besvijesnom stanju) itd.

Naučenjaci, filozofi, umnici, državnici itd., prvaci roda ljudskoga, koji vjeruju u egzistenciju Božju vjeruju i u neumrlost ljudske duše.

Isp. Dodatak: § 11 i 12 II Ljudska je duša duhovna i III Ljudska je duša neumrla.

3. **Svrhunaravski dar** (osobina[1]) koji je prvoga čovjeka učinio Bogu sličnim, jest osobito ovo: Čovjek je bio u posvetnoj milosti, i stoga dijete Božje i baštinik kraljevstva nebeskoga[2]). Ta je milost učinila čovjeka svetim i pravednim. No svetost i pravednost ne pripadaju nužno naravi čovječjoj. Čovjek bi bio čovjek, da mu Bog i nije darovao ove svetosti i pravednosti. Ti su darovi dani čovjeku povrh naravskih darova, i to zato, da ga konačno dovedu u vječnu i blaženu zajednicu s Bogom na nebu. To je svrhunaravski cilj čovjeka (svrhunaravski red za čovjeka). Zato i velimo da je svetost i pravednost (milost posvetna) prvoga čovjeka svrhunaravni dar, i po toj svetosti i pravednosti da je prvi čovjek bio slika Božja svrhunaravna.

4. Pored naravne i svrhunaravne slike Božje usrećio je Bog prvoga čovjeka još s nekim izvrštinama. Te izvrštine ne pripadaju naravi ljudskoj. Bog ih je dao čovjeku iz velike ljubavi svoje zajedno s milosti posvetnom da usavrše njegovo zemaljsko življenje (mimonaravni darovi, dona praeternaturalia). To su:

---

[1]) Svrhunaravno (supernaturale) je ono što je svrhu naravi, što nadmašuje narav. Za pojedino biće je svrhunaravno sve ono što ne pripada njegovoj naravi, i što ne može iz njegove naravi izvirati: što potom nadmašuje njegovo naravno teženje i njegove naravne sile. Svrhunaravno je dar Božji koji ne mijenja naravi, nego je usavršuje i čini prikladnom za nešto na što narav po sebi ne bi mogla ni težiti, što ne bi mogla ni tvoriti ni postići (barem ne na onaj način). Na pr. vječno blaženstvo u neposrednom gledanju Boga (po naravi može čovjek Boga samo posredno spoznati i potom steći samo neku naravnu sreću).

[2]) Propov. 7, 30.: »Bog je načinio čovjeka pravedna.« Efeš. 4, 23. 24: »Obnovite se pak duhom uma svojega i obucite novoga čovjeka, koji je po Bogu stvoren u pravednosti i svetosti istine.« To znači valja biti opet nov, tj. onakav, kakav je bio prvi čovjek — svet i pravedan. — Zato i je Krist Gospodin došao na svijet da nas preporodi, spase i povrati u prvotno stanje svetosti i pravednosti.

a) što je **razum** prvoga čovjeka bio obogaćen velikim znanjem u naravnim spoznajama, a osobito s obzirom na svrhunaravni njihov cilj[1]);

Potpuno je **samovoljna i sasvijem ishitrena hipoteza** da je **prvotno stanje čovjeka bilo divljačko**, da čovjek nekoć nije znao govoriti i da je živio prosto živinski. **Povijest** ne zna plemena koje bi se iz životinjskog barbarizma samo po sebi razvilo u kulturan narod. Naprotiv svaki narod dobiva od drugoga kulturu (Japan od Kine, Germani iz Rima, Rimljani od Grka, Grci iz Egipta i Orijenta itd.) I sadašnja u kulturi zaostala plemena Australije, Amerike i Afrike očituju svojim predajama i razvijenim jezikom da su potomci ne savršenih divljaka, već kulturnih predaka, no da su po grijehu i nevolji pali u sadašnje nekulturno stanje. Isto tako jamče velike građevine prošlosti u Peru, Mejiku, u okolini Mississippija da je i tamo gdje danas žive gomile Indijanaca nekoć cvala visoka kultura. **Paleontologija** uči da već prvi tragovi čovjeka očituju razmjerno visoku kulturu. To pokazuju slikarije, kipovi, rezbarije, oruđe, ličila, zadruge, njega bolesnikâ, grobovâ itd. **A nije ni mogao** prvi čovjek biti ni nejako dijete ni prašumska živina, jer se sam po sebi ne bi mogao razviti ni fizički ni duševno, a još bi manje mogao uzgojiti svoje potomstvo.

b) što je **volja**, ojačana milošću Božjom, bila potpun gospodar pûti, tako da čovjeka nije mučila zla požuda[2]);

c) što **tijelo** nije ćutjelo nikakovih bolova i nevolja, i čovjek nije trebao da umre[3]).

K unutrašnjoj sreći duše (milost posvetna, mir savjesti, nevinost) pridružio je Gospod spoljašnju sreću tijela: prvi čovjek nije imao nikakovih nevolja i bólâ, nije trebao da umre, a bio je **potpun gospodar** svih bića na zemlji i uživao **obilje svih zemaljskih dobara** (**raj**).

[1]) Propov. 17, 5.: »Rasuđivanje i jezik i oči i uši i srce dade im (Bog) da misle; naukom razumnosti napuni ih; i dobro i zlo pokaza im.«

[2]) I. Moj. 2, 25.: »Bijahu oboje goli i nijesu se stidjeli.« Sv. Augustin (De pecc. mer. II. 22.) tumači: »Svetost je bila uzrokom da je tijelo bilo podložno duši tako kao što duša Bogu.«

[3]) Bog je smrću zaprijetio istom, ako prekrše zapovijed (I. Moj. 2, 17.). Mudr. 2, 23.: »Bog je stvorio čovjeka neumrla«, ali (Mudr. 2, 24.) »zavišću đavla dođe smrt na svijet«. — Valja razlikovati naravni dar neumrlosti duše (non posse mori) od mimonaravnog dara neraspadljivosti tijela prvoga čovjeka (posse non mori).

Gotovo u svih naroda ima pričâ što spominju »zlatno doba« čovjeka: (isp. na pr. Ovidije: Metam. I. 89.—112.) Elysium, otoci blaženih, vrtovi Hesperidâ, Hyperboräejci, Atlantis itd.; drvo svijeta »Yggdrasil«, na kojem počiva »sve«, u mitologiji sjevernih naroda itd.

5. Svrhunaravske darove nijesu prvi ljudi dobili samo za sebe već i za sve svoje potomke.

6. Ti su darovi imali ljude pomagati, da postignu svoj **posljednji cilj: vječno svrhunaravno blaženstvo** u gledanju Boga.

Opet **slobodnog** čovjeka nije Bog mogao **siliti** na ovo svrhunaravno blaženstvo. Trebalo je da prvi čovjek kao predstavnik cijeloga ljudskoga roda[1]) izjavi da li je vjerno i poslušno i zahvalno dijete, da li je od svoje volje spreman priznati Boga svojim Ocem i Gospodarom. Zato je prvi čovjek dobio **svrhunaravske** darove pod taj uvjet da drži zapovijed Gospodnju, da ne jede voća s nekoga stabla. (I. Moj. 2, 16. 17.) »Zapovjedi mu naime govoreći: »Sa svakoga drveta u vrtu slobodno jedi; ali s drveta od znanja dobra i zla ne jedi; jer — u kojigod dan budeš jeo s njega — zacijelo ćeš umrijeti.« Od posluha ovoj lakoj zabrani zavisila je vječna sreća prvoga čovjeka i njegova potomstva.

7. Prvi ljudi, sotonom[2]) zavedeni na oholost i neposluh (»bit ćete kao bogovi« I. Moj. 3, 5.), prekršili su zapovijed Božju i jeli su od zabranjenog voća (I. Moj. 3, 6.).

To je bio **veoma velik grijeh**: a) što su prvi ljudi pored svih milosti i obećane teške kazni voljeli ugoditi sebi, nego Bogu (požuda, neposluh, krađa); b) što su pored svega svoga velikog poznanja Božjega ipak više vjerovali sotoni, nego Bogu (nevjerovanje Bogu i nepouzdanje u nj); c) što su se u ovako lakoj zabrani uzdigli protiv Boga (nezahvalnost) i htjeli da budu kao Bog (oholost).

[1]) Tj. kao fizička (tjelesna) i moralna (duševna) glava i zastupnik cijeloga roda ljudskoga.

[2]) Sotona posluži se zmijom da ih zavede: Mudr. 2, 24.: »Zavišću đavla dođe smrt na svijet.« — I priče neznabožačkih naroda pripovijedaju jezgru (biblijskog) grijeha prvih ljudi. Kod Grka je na pr. kriva svemu zlu žena Pandora; kod Perzijanaca je zmija prvo stvorenje po kojem Ahriman iskvari djelo dobroga Ormuzda i zavede prvog čovjeka Yima; neka prastara slika mejička pokazuje ženu kako jede, i pokraj nje zmija itd.

8. Prema riječima Božjim (I. Moj. 2, 17.) bili su prvi ljudi po zasluzi kažnjeni za ovaj teški grijeh. Oni su: a) izgubili sve svrhunaravske darove i sve mimonaravne izvrštine (vidi točka 3. i 4.); pored toga zaslužili su vječno prokletstvo; b) i u naravnim darovima oćutjeli su posljedice toga što su izgubili svrhunaravne (darove): s požude potamnio im razum, i volja postala je sklona na zlo; mjesto raja mučile ih nevolje, boli, napokon smrt.

9. Opet, ako je i bio prvi čovjek r a n j e n u naravnim darovima, n i j e i h i z g u b i o. Čovjek je bio i unaprijed podoban umovati (i spoznati Boga) i dobro činiti.

10. Bog se po velikom svom milosrđu s m i l o v a o n a p r v o g č o v j e k a: nije ga odmah zauvijek odbacio, već mu dao vremena da okaje svoj grijeh[1]). Pored toga o b e ć a o j e G o s p o d č o v j e k u S p a s i t e l j a (M e s i j u) koji će ga izbaviti od grijeha i pribaviti mu opet svrhunaravnu milost i pravo na nebo.

§ 17 Istočni grijeh

1. Prvi čovjek bio je p r e d s t a v n i k cijeloga roda ljudskoga. Svrhunaravske darove dao je Bog prvom čovjeku kao porodično dobro.[2]) Trebalo je da ih rođenjem baštini svaki naravni potomak Adamov, jer su u Adamu bili kao u klici svi ljudi. Zato je i grijeh prvoga čovjeka p o r o d i č n i g r i j e h. U Adamu su kao u klici sagriješili svi ljudi. Stoga svaki čovjek koji prirodnim rađanjem potječe od Adama, prima od prvoga časa svoga življenja kao baštinu taj porodični grijeh (peccatum originale). Taj se grijeh zove i s t o č n i, jer i s t j e č e od prvoga čovjeka k a o b a š t i n a l j u d s k e n a r a v i, a n i j e s t r o g o l i č n i grijeh svakoga pojedinca.[3])

[1]) Od najstarijih vremena drže kršćani (sententia fidei proxima) da su prvi ljudi savršenom pokorom okajali svoj grijeh i da su danas blaženi na nebu. (Spomen na 24 prosinca).

[2]) Ti su darovi bili pomagala i ujedno zalog da će čovjek postići svrhunaravski cilj (blaženstvo u nebu).

[3]) Da Adam nije sagriješio, prelazila bi milost i ostale svrhunaravske izvrštine kao baština ljudske naravi na sve ljude. Opet svaki bi pojedini čovjek, jer je slobodno biće, podnio neko iskušanje da se slobodno riješi za svrhunaravski od Boga određeni cilj. (Tako na pr. i u prirodnom redu dobiva cijela porodica s odlikovanom svojom glavom naročito odličje, a opet ga gubi pojedinac sramotnim nekim djelom.)

2. Ipak »istočni grijeh« je p r a v i v l a s t i t i g r i j e h[1]) svakoga pojedinca. Ne ponavlja doduše svaki pojedinac istočnoga grijeha ličnim djelom. Podrijetlom (origine) je istočni grijeh samo jedan, u djelu Adamovu (peccatum actuale). Ali jer je Adam taj grijeh učinio nesamo u ime svoje osobe već kao predstavnik ljudske naravi, ostaje poslije grješnog djela Adamova grješno stanje (peccatum habituale) nesamo u Adamu već i u ljudskoj naravi. Tako se grješno stanje (peccatum habituale), ljaga i krivnja istočnoga grijeha p r e n o s i s r a đ a n j e m l j u d s k e n a r a v i n a s v a k o g a p o j e d i n c a.[2]) Zato je nekršteno dijete duševno mrtvo (pravo grješno) doklegod se ne preporodi vodom i Duhom Svetim (sv. krstom).[3])

[1]) »Grijeh« zove se a) samo g r j e š n o d j e l o (actus peccati, peccatum actuale); b) ono d u š e v n o s t a n j e što ostaje iza svršenog djela (status peccati, peccatum habituale). Ovo duševno stanje je p r a v i g r i j e h k a o i s a m o d j e l o, jer odvraća čovjeka od Boga (aversio a Deo) i navraća k stvorenju (conversio ad creaturam). Zato je to grješno stanje Bogu jednako mrsko kao i samo grješno djelo. Čovjek je u duši svojoj (nesamo spolja) nepravedan pred Bogom i nečist. Zato se i Bog odvraća od njega, i čovjek je dostojan vječne kazni (duševni mrtvac) doklegod opet ne dobije milost posvetnu (duševni preporod).

[2]) Nešto slično vidimo i u prirodnom redu: mnoge se bolesti roditelja prenose rađanjem na djecu od koljena na koljeno. Rasipnošću skrivljeno siromaštvo roditelja prelazi na djecu. Nedjelo glavara općine snosi u posljedicama čitava općina itd.

[3]) I doista, po istočnom grijehu otkinut je čovjek od Boga, svoga cilja; sam je po sebi nesposoban da postigne svrhunaravski cilj: duševno je mrtav. Ljudska narav osujetila je milostivu nakanu Božju, i zato se Bog odvraća od grješne ljudske naravi. Tako smo svi mi postali po naravi sinovi srdžbe« (Efeš. 2, 3.). — Ovaj »grijeh svijeta« (Iv. 1, 29.) prelazi na potomstvo, ako je Adam i činio pokoru i oprostio se ličnoga grijeha. — Naprotiv drugi njegovi lični grijesi ili druge lične osobine (na pr. pokora) ne prelaze na potomstvo. Poslije istočnoga grijeha nije Adam bio moralni (duševni) predstavnik ljudskoga roda, ako i jest ostao fizička (tjelesna) glava. Njegove kasnije dobre i zle osobine ne pripadaju više ljudskoj naravi uopće, nego njemu samomu baš tako kao i osobine naših neposrednih roditelja. — Zato i djeca kršćanskih roditelja (kao i nekršćanskih), kad umru bez krsta, nemaju dijela u s v r h u n a r a v n o m blaženstvu, jer nemaju krivnjom grješnog stanja ljudske naravi milosti posvetne. Ipak, jer takova djeca n e-

Istočni je grijeh nedostatak milosti posvetne, koji je nedostatak čovjek skrivio u prvim ljudima.

3. **Istočni grijeh prelazi na sve ljude.** To nam dokazuje: a) Sv. Pismo. Stari zavjet nagoviješta tu nauku: Ps. 51, 5.: »Jer — gle — u bezakonju sam začet, i u grijehu zatrudnje mati moja mnom.«[1]) Novi zavjet uči tu istinu izvjesno, bez svake sumnje. Sv. Pavao poređuje Gospodina Isusa Krista, praoca spasenog čovječanstva, s Adamom, praocem grješnog čovječanstva, i veli: »Po jednom čovjeku dođe grijeh na svijet i po grijehu smrt, i tako smrt prijeđe na sve ljude, jer u njem svi sagriješiše (Rim. 5, 12.)... Kao što dakle grijehom jednoga dođe na sve ljude prokletstvo, tako i pravdom jednoga dolazi na sve ljude opravdanje života« (Rim. 5, 18.).[2])

b) Usmena predaja. Sv. Augustin u borbi protiv krivovjeraca (Pelagij) iznosi točno tu nauku sv. otaca i svega kršćanskoga svijeta. »Tko poriče istočni grijeh« — ističe sv. Augustin (Contra Julian. I, 2. 4.) — »taj kuša potkopati same temelje kršćanske vjere.«

Kad je Pelagij stao poricati istočni grijeh bili su kršćani tako ogorčeni te su se njegovi pristaše bojali da će ih kamenovati.

Pelagijevo krivovjerje osudili su mnogi crkveni pokrajinski sabori, napokon i općeni crkveni sabor u Efesu (431 g.).

Baš vjera da ima istočni grijeh, jest razlog, što su se sv. oci tako odlučno zauzeli (na pr. na kartaškom saboru g. 252) za staru praksu krščavanja djece. Ne smije se kratiti sv. krst djeci, veli sv. Ciprijan (Ep. 64. n. 5.), jer se sv. krstom djeci ne oprašta lični grijeh, nego baštinjeni.

---

maju ličnih grijeha, ne trpe nikakovih muka. (Mnogi bogoslovi misle, da uživaju neko naravno blaženstvo koje istječe iz naravne spoznaje i ljubavi Boga).

[1]) Sv. Jeronim po hebrejskom tekstu. Isp. Dr. Simar l. c. s. 353. Job. 14, 4.: »Tko može načiniti čisto što je od nečista začeto sjemena? Zar ne ti, koji si jedini!« Septuaginta: Τίς γὰρ καθαρός ἐστιν ἀπὸ ῥύπου ἀλλ οὐδεὶς. ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

[2]) Isp. Iv. 1, 29.: »Gle, Jaganjac Božji, gle, koji uzima grijeh svijeta τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου« Iv. 3, 3.; Efeš. 2, 3. itd.

c) Umovanjem ne može se istočni grijeh strogo dokazati, jer je tajna vjere. Ali i razum spoznaje kako je jedino ta nauka prikladna da istumači »borbu za življenje« i nevolje na svijetu. Zato su već neznabošci[1]) naslućivali da našemu »prognanstvu« u »ovoj dolini od suza« mora da je uzrok u nekoj općenoj krivnji svih ljudi. Mogao je Bog doduše čovjeka i stvoriti u takovom stanju.[2]) Opet, jer je Bog u jednu ruku dobrostiv, u drugu pravedan, nekako je vjerojatnije da je uzrok općenoj nesreći i zlu u svijetu neka općena krivnja, bilo da su je skrivili svi ljudi svaki pojedince, ili pak jedan za sve. Stoga je kršćanska nauka o istočnom grijehu i razumu vrlo vjerojatna. Svakako, razložno joj se ne da prigovoriti.

4. Po istočnom grijehu rađamo se svi u stanju nemilosti Božje. Pored toga nemamo i drugih mimonaravskih darova. Tako su sa stanjem nemilosti prešla na sve ljude još i ova zla:

---

[1]) Stari bilježe kako su u svijetu fizička zla (nevolje, nesreće, boli itd.) i moralna zla (putenost, sklonost na zlo, borba između dobra i zla itd.) općena. Na pr. Ovidije (Am. III. 4, 17.): »Nitimur in vetitum semper cupimusque negata« (»Srljamo vazda u zabranjeno i žudimo što nam se krati«); (Metam. VII. 19. 20.) »... aliudque cupido, mens aliud suadet; video meliora proboque, deteriora sequor« (»Drugo mi svjetuje želja, a drugo razum; vidim što je bolje, i odobravam, a idem za onim što je gore«); Sofoklo (Elektra 1.171): τοὺς γὰρ θανόντας οὐχ ὁρῶ λυπουμένους »Mrtve samo ne vidim gdje plaču i tuže jad.« Tako i u Ajantu 125. i u Oed. Col. 1.225. Tako i Homer Il. XVII. 446 itd.

Glavno pitanje stare indijske i grčke filozofije bilo je: πόθεν τὸ κακὸν — odakle zlo? Da to pitanje odgonetne, govori Platon (Phaedrus 34) o dva ata što se zapregnula u dušu: jedan krotak i plemenit, drugi žarkih očiju, tvrdovrat i podmukao; Ksenofont (Kyrop. VI. 1.) zamjećuje u čovjeku kao dvije duše: jedna vodi k dobru, druga na zlo; Ciceron (De republ. I. III. 1. 1.) gleda zapanjen protivštine u ljudskoj naravi tako uzvišenoj i opet tako bijednoj; on ne zna to drugojačije istumačiti, već da nazove čovjeka »jedna duša — u ruševinama«; Plaut kliče očajno (Capt. prol. 22.): »Dei nos quasi pilas homines habent!« (»Bogovi drže nas ljude za lopte!«) Drugi naslućuju dublji razlog. Tako kao da je misao »općene krivnje« osnova grčke tragedije. U Eshilovoj (Ag. 1.151.) »πρώταρχος ἄτη — prvotna krivnja« mogli bismo nazreti naš »istočni grijeh«. Ta se misao krije i u pričama na pr. o Titanima, o Prometeju; to kao da znače žrtve kod rođenja djece; taurobolije i kriobolije itd. Egipćani, Grci (Orfejci i Pitagorejci), Kelti, Indijci itd. vjeruju da je duša postojala već prije tijela, i da je za kazan zatvorena u tijelo. (Praeexistencijanizam.)

[2]) In statu naturae purae. Protivna Bajeva rečenica je osuđena.

a) u čovjeku je: potamnio razum, zagospodovala zla požuda, i volja postala sklona na zlo;[1])

b) na čovjeka stižu svakojake muke i boli, i napokon smrt.[2])

5. Na Gospodina našega Isusa Krista nije mogao prijeći istočni grijeh, jer on ne potječe od Adama prirodnim rađanjem, dok je začet po Duhu Svetom (Mat. 1, 20. Luk. 1, 35.).

I bl. Djevica Marija je od prvoga časa svoga življenja u milosti posvetnoj. To je njezina osobita milost i ovlastica. Gospod je Bog nju jedinu kao Majku Sina Božjega izuzeo od svih smrtnika i od prvoga časa njezina sačuvao čistu od svake ljage istočnoga grijeha. (Bezgrješno začeće).

6. Nauka o istom grijehu tumači nam odakle je zlo u svijetu i zašto.

Fraze **socijalista** o potpunoj jednakosti, apsolutnoj slobodi i o raju na zemlji prava su utopija. Raditi je mučno, a opet potrebno da čovjek dostojno živi. Što pak čovjek trudbom svojom steče, valja da mu se prizna njegovom svojinom (privatnim vlasništvom). Tko će se dati na posao, ako će plodove uživati lijenčine i lakomice! Jednako je u društvu nužno poglavarstvo da održi red, i da kroćenjem opakih ćudi pojedinaca pospješi sreću i napredak ljudskoga društva, koliko je to moguće. Da ljudske uredbe i zakoni ne otklanjaju fizičkoga i moralnoga zla što čovjeka tare, nisu često puta same one krive. Da čovjek izdovolji srce svoje, i da se duhom vine do vrhunca znanja, i da najidealnije uredi svoj položaj, još uvijek bi bilo velikih nedostataka i nezadovoljstava radi istočnoga grijeha.

No pored svega što je ljudska narav istočnim grijehom ranjena i oslabljena, opet je u čovjeka ostala naravna

[1]) Rim. 7, 14. sl.: »Ja sam tjelesan, prodan pod grijeh ... Ne činim ono što hoću, nego na što mrzim, ono činim ... Htjeti imam u sebi, ali učiniti dobro ne nalazim, jer dobro, što hoću, ne činim, nego zlo, što ne ću, ono činim ... Imam radost u zakonu Božjem po unutrašnjem čovjeku; ali vidim drugi zakon u udima svojima koji se suproti zakonu uma mojega, i zarobljava me zakonom grjehovnim koji je u udima mojim.«

[2]) Crkven. 40, 1.: »Muka velika zadana je svim ljudima i jaram težak sinovima Adamovim od dana izlaska iz utrobe matere njihove sve do dana pogreba u majku svih.« 6, 23.: »Plaća za grijeh je smrt.«

slika Božja. Umom može čovjek spoznati Boga i napredovati u znanju i mudrosti, slobodnom voljom može tvoriti dobro i steći mir na zemlji — sebi i drugima. Teška je dakle zabluda i očajni pesimizam.

Istočni grijeh odgoneće življenje ljudsko. Zemlja ne može biti raj, ali nije ni pak'o. »Jad i sreća tako ko cvieće i zmije — Uz isto se gorsko ispreplièu vrelo.« (I. Hranilović: Žum. eleg. I.) Ovdje smo na putu u vječnost. Tamo nas čeka »poslije ovoga progona« savršeno blaženstvo. Ne valja da buljimo poput pirike samo u zemlju, već da kao ljudi[1]) gledamo pravac gore — k nebu.

[1]) ἄνθρωπος (čovjek) = onaj koji gleda gore!

2 članak

Otkupljenje čovjeka

Glava I

Otkupljenje uopće

§ 18 Potreba otkupljenja i priprava za nj

1. Bog je čovjeka stvorio za svrhunaravno blaženstvo i u to ga ime obdario svrhunaravskim darovima (§ 16 točka 3 i 6). Istočnim grijehom izgubio je čovjek svrhunaravske darove. Tim je *postao nesposoban da postigne određeni cilj: svrhunaravno blaženstvo.*

a) Svojom *naravskom* moći ne može čovjek da sebi povrati *svrhunaravskoga* duševnoga života, milosti posvetne kao što i mrtvac nije podoban da sama sebe oživi. »*Ljudi su mogli sebe prodati,*« veli sv. *Augustin* (In. ps. 95. n. 5.), »*ali ne mogoše sebe otkupiti.*«

b) Ljudska su dobra djela sama po sebi *konačne* vrijednosti. Ona ne mogu oprati *beskonačne* uvrede[1]), što je čovjek istočnim grijehom nanio beskrajnom veličanstvu Božjem.

---

[1]) Uvreda je to veća što je časnije lice komu je nanesena (na pr. kolega, starac, kralj). Koliko je naime časniji onaj koga vrijeđamo, to se više očituje u našoj uvredi preziranje potrebnoga reda, nadutost i pakost. Uvreda teškim (istočnim) grijehom Bogu nanesena jest *neizmjerna*, jer čast Božja nadilazi svaku mjeru i svaku granicu. Da bismo dobrim djelima potpuno zadovoljili neizmjerno veličanstvo Božje i tako potpuno isprali uvredu, trebalo bi, da je i zadovoljenje neizmjerne vrijednosti. Ali zadovoljenje zavisi o licu koje ga prinosi. Potom ne može konačno stvorenje (ni čovjek, ni anđeo) nikada potpuno zadovoljiti neizmjernu pravdu Božju svojim zadovoljenjima.

2. Gubitkom svrhunaravskih darova otkinuo je čovjek sebe od Boga, promašio svoj svrhunaravski cilj i tako, koliko je do njega, *propao zauvijek.* Da se nije Bog na čovjeka smilovao, nijedan čovjek ne bi mogao naći milosti u Boga, nijedan se ne bi mogao spasti, tj. sama sebe izbaviti iz propasti.

3. *Čovjeka je trebalo otkupiti.*

Otkupiti reći će povratiti čovjeku prvotnu slobodu tako da se plati zatražena ucjena. Za otkup od beskonačne uvrede trebalo bi dati beskonačnu ucjenu ili beskonačno zadovoljenje. To sam čovjek nije mogao dati, jer α) ništa nema što bi bilo *sasvijem* njegovo (I. Kor. 4, 7.), i jer je β) sâm s *Bogom poređen ništa* (Ps. 38, 6.).

Gospod je Bog u svojoj mudrosti odvijeka našao način kako će otkupiti čovjeka. *Gospod odluči odvijeka primiti zadovoljenje posrednika Boga i ljudi Isusa Krista* (1. Tim. 2, 5.). Tako nas je sam Bog pomirio sa sobom kroz Krista (II. Kor. 5, 18.), *Sina Božjega, koji je postao čovjekom* da čovjeka spase od propasti.

Tu nam je istinu objavio sâm Krist kad je rekao (Iv. 3, 16.): »Tako je Bog ljubio svijet da je Sina svoga jedinorođenoga dao da nijedan koji vjeruje u nj ne pogine, nego da ima život vječni.«

Tim je mudri i svemogući Bog sjedinio i proslavio milosrđe i pravdu Božju. Milosrđe Božje spast će čovjeka od vječne propasti i povratiti ga u svrhunaravski red; pravdi će Božjoj biti zadovoljeno, jer će *mjesto svih ljudi zadovoljiti Boga sam Sin Božji.* A zadovoljit će Sin Božji *više nego savršeno,* jer će nesamo poniziti samoga sebe, da *postane čovjekom,* nego će još i sramotno trpjeti i umrijeti. Sv. Anzelmo (»Cur Deus homo« II. 6.) veli: »*Zadovoljenje mogao je dati samo Bog: no zadovoljenje dugovao je samo čovjek: trebalo je dakle da ga učini Bog-čovjek.*«

Ovo djelo Boga-čovjeka, koji nas je kao naš Spasitelj izbavio od grijeha i opet nam pribavio milost i pravo na nebo, zovemo *otkupljenje čovjeka.*

4. Spasitelja obećao je Gospod prvim ljudima odmah pošto su sagriješili, da ne bi čovjek u grijehu očajao. Reče

*

naime Gospod đavlu (I. Moj. 3, 15.): »Neprijateljstvo metnuću među tebe i ženu, i sjeme tvoje i sjeme njezino: ona će satirati glavu tvoju, a ti ćeš vrebati na petu njezinu.« Bog je to obećanje ponavljao po prorocima, koji su mnogo toga unaprijed kazali o Spasitelju koji će doći. Pored toga uredio je Bog u narodu izraelskom različite ustanove (zakon moralni, obredni, građanski) da bi se vjera u pravoga Boga uzdržala i nada u Spasitelja očuvala. Gospod je postojano vodio i postupno uzgajao[1]) narod izraelski da se vjerom u Spasitelja opravdamo.

I neznabošce nije Bog odnemario. Naravna objava Božja u prirodi i savjesti opominjala je neznabošce na Boga, vječnoga suca. Svrhunaravna objava, Izraelcima dana, prodrla je od česti i u neznabožačke narode i oživjela preostale tragove praobjave. Teške vjerske, ćudoredne i društvene zablude, u koje su neznabošci pored sve svoje visoke prosvjete zapali, pripravljale su također put Spasitelju. Bolji i umniji ljudi uviđali su i javno izricali kako je potrebno da sam Bog dođe i čovjeka iz bijede pase.

Tako je sve življe bivalo očekivanje, i sve se jače množala nada da će Spasitelj doći. A to je providnost Božja i htjela. Spasitelj nije odmah došao iza istočnoga grijeha da ljudi prije spoznadu u kakovu su nevolju pali po grijehu, i da uvide kako ih iz te bijede ne može nitko da izbavi, nego jedini Bog.

Glava II

Osoba otkupiteljeva

§ 19 Isus Krist je obećani otkupitelj

1. Drugi članak vjere[2]) uči nas, da je jedini Sin Božji, Isus Krist, naš Gospodin, **onaj Spasitelj** koga je Bog ljud'ma obećao i poslao. To znamo odatle:

[1]) Zakon staroga zavjeta zove sv. Pavao (Gal. 3, 24.): »odgojitelj za Krista« παιδαγωγὸς εἰς χριστόν.

[2]) »I u Isusa Krista, Sina njegova jedinoga, Gospodina našega.«

a) što se u njemu ispunilo sve što su proroci prorekli o Spasitelju, na pr.: Dan 9, 24.; Mih. 5, 2.; Iz. 7, 14.; 53, 2.—7.; Mal. 3, 1. itd.

b) što se na ta proroštva pozivao sam Gospod Isus Krist[1]) i apostoli[2]) da narodu izraelskomu dokažu kako je Isus doista onaj obećani Krist ili Mesija staroga zavjeta;

c) što ga Spasiteljem naziva sam Gospod Bog[3]) po anđelima;

d) što to znače i sama imena kojima ga naziva sv. Pismo: Isus, Krist, Sin Božji, Gospodin.

2. **Ime »Isus«** (riječ židovska) znači: spasitelj ili otkupitelj.[4])

3. **Ime »Isus«** (riječ grčka) znači isto što i židovska riječ »Mesija« = pomazanik.

U starom su zavjetu proroke, svećenike i kraljeve mazali uljem. To mazanje bilo je slika njihova posvećenja i znak jačine koju treba da pokažu u svom zvanju. Sv. Pismo zove i obećanog Spasitelja »pomazanik«, na pr. kad veliki svećenik zaklinje Isusa: »Jesi li ti Krist, Sin Božji?« (Mat. 26, 63.) itd.; i mi zovemo Isusa »pomazanik«, jer je on naš najveći prorok, svećenik i kralj.

Nije Gospodin naš doduše uljem pomazan, ali je zato u njega uistinu i stvarno ono što je u starom zavjetu mazanje uljem sámo znamenovalo. U Isusa je sva punina milosti i jačine, jer je njegova ljudska narav bitno sjedinjena s božanskom. Zato i veli sv. Pismo da je on Duhom Svetim pomazan (Dj. ap. 10, 38.; Luk. 4, 18.).

4. **Isus Krist zove se i Sin Božji,** jer se kao druga osoba presvetoga Trojstva nedokučljivim načinom rodio od Boga Oca odvijeka.

[1]) Poziva se na sv. Pismo staroga zavjeta (Iv. 5, 39.), uči tako Samarijanku (Iv. 4, 25.), židove u zbornici u Nazaretu (Luk. 4, 21.) itd.

[2]) Na pr. sv. Matej navodi više nego 70 mjesta staroga zavjeta koja su se na Isusu ispunila, na pr. 1, 22; 2, 15; 2, 17 itd. Sv. Ivan (20, 31) veli izrijekom: »A ova su pisana da vjerujete da Isus jest Krist, Sin Božji, i da vjerujući imate život u imenu njegovu.«

[3]) Na pr. Luk. 2, 11: »Jer danas vam se rodi Spasitelj, koji je Krist Gospodin, u gradu Davidovu.«

[4]) Mat. 1, 21: »I nadjeni mu ime Isus, jer će on izbaviti narod svoj od grijeha.«

T a k o u č i s v. P i s m o jasno i izrijekom kad ga zove »S i n j e d i n o r o đ e n i« (Iv. 3, 16.), »Sin m o j« (Mat. 3, 17.), »Sin v l a s t i t i« (Rim. 8, 32.) »Sin p r a v i« (I. Iv. 5, 20.) itd. U s m e n a p r e d a j a očituje se osobito u prvom općenom C r k v e n o m s a b o r u u N i c e j i (325 g.). Tu je Crkva osudila krivovjerje Arijevo kao da je tobože Isus Krist samo posinak Božji. Crkva izriče katoličku vjeru riječima simbolu dodanim: ... »I u jednoga Gospodina Isusa Krista, S i n a B o ž j e g a j e d i n o r o đ e n o g a. I od O c a r o đ e n o g a p r i j e s v i j u v i j e k a. Boga od Boga, svjetlost od svjetlosti, pravoga Boga od pravoga Boga. R o đ e n a, a n e s t v o r e n a, s O c e m j e d n o b i t n a ὁμοούσιον τῷ πατρί, po kojem je sve stvoreno ...«

Gospodin zove se j e d i n i Sin Božji, jer Bog-Otac nema drugoga Sina koji bi bio s njim iste naravi.

I mi smo djeca Božja, ali ne po naravi i odvijeka. Mi smo samo posinjeni po milosti koju nam steče Spasitelj naš. »A kojigod ga primiše, dade im vlast da budu sinovi Božji« (Iv. 1, 12.).

5. **Isus Krist zove se i naš Gospodin:** a) jer je B o g (Iv. 10, 30.): »Ja i Otac jedno smo.« b) jer je naš Spasitelj, sudac i kralj (Dj. ap. 10, 42.): »On je od Boga određeni sudac nad živima i mrtvima.«

U katakombama nalazimo često naslikanu ribu kao simbol Spasitelja. Grčka slova riječi ihthys = riba kazuju ukratko cijelu nauku o osobi Spasiteljevoj. ΙΧΘΥΣ je akrostihon od Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ = Isus Krist, Božji Sin, Spasitelj. Pokraćeni simbol imena Spasiteljeva je i ovo: ΙΗΣ ili ☧ od Χριστός. Odiskona su pobožni kršćani na ime »Isus« poklanjali glavu. Kršćanski pozdrav: »Hvaljen budi Isus Krist uvijeke, amen!« vazda je u pravog kršćanina u časti.

§ 20 Utjelovljenje Sina Božjega

Da Sin Božji uzmogne otkupiti rod ljudski, trebalo je da postane čovjek. Tako nas i uči treći članak vjere: »Koji je začet po Duhu svetom, rođen od Marije djevice.«

1. Sin je Božji po Duhu Svetom postao čovjek reći će: Sin Božji uzeo je dušu i tijelo kako to i mi ljudi imamo.

Isus Krist je potom pravi Bog, ali i p r a v i č o v j e k. Bog je odvijeka, a čovjek je postao u vremenu.[1]) Č o v j e č j u n a r a v p r i m i o je od Marije, čiste djevice.[2]) Na blagovijest anđelovu p r i s t a d e[3]) Djevica Marija i zače Sina Božjega svrhunaravskim čudnovatim djelovanjem Duha Svetoga[4]) i rodi ga u Betlehemu.

Iv. 1, 14.: »I Riječ« — jedinorođeni Sin Božji — »je tijelom« — čovjekom[5]) — »postala i prebivala[6]) među nama.«

V j e r s k u i s t i n u, š t o j e S i n B o ž j i p o s t a o č o v j e k o m, z o v e m o **utjelovljenje Sina Božjega** (mysterium incarnationis).

Ta nas istina uči da je druga božanska osoba (Riječ, Sin) uzela k svojoj božanskoj naravi još i ljudsku. Božanska je osoba ljudsku narav tako nerazdjeljivo i nerazdružljivo ujedinila sa sobom da je ista osoba, Sin Božji, po svojoj ljudskoj naravi postao baš tako pravi čovjek kao što je po svojoj božanskoj naravi odvijeka pravi Bog. Naravi se ipak nijesu pomiješale i pretvorile ni jedna u drugu ni obje u treću. To se sjedinjenje dviju naravi u jednoj osobi ili hipostazi zove i hipostatsko sjedinjenje (unio hypostatica, ἕνωσις καθ' ὑπόστασιν)

---

[1]) Gal. 4, 4. 5.: »A k a d s e n a v r š i l o v r i j e m e, posla Bog Sina svojega, rođena od žene, pokorna zakonu, da iskupi koji bijahu pod zakonom, da primimo posinaštvo.«

[2]) Luk. 1, 26. 27.: »A u šesti mjesec posla Bog anđela Gabrijela u grad galilejski po imenu Nazaret, k djevici zaručenoj mužu po imenu Josipu iz doma Davidova; i d j e v i c i b j e š e i m e M a r i j a.« Isp. proroštvo Izaije (7, 14.): »Evo d j e v i c a će zatrudnjeti i roditi sina, i zvat će se ime njegovo Emmanuel, tj. Bog s nama.«

[3]) Luk. 1, 38.: A Marija reče: »Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po riječi tvojoj.« Svetkovina »Blagovijest« 25 ožujka. Molitva: »Pozdrav anđeoski.«

[4]) Luk. 1, 34. 35.: »A Marija reče anđelu: ‚Kako će to biti, kad ja ne znam muža?' ‚I odgovarajući anđeo reče joj: »Duh Sveti doći će na tebe, i sila Višnjega osjenit će te; zato će se i ono s v e t o što ćeš ti roditi, zvati S i n B o ž j i«'.« Anđeo reče i Josipu (Mat. 1, 20.): »Ono što se u njoj začelo, od Duha je Svetoga.«

[5]) Po biblijskom načinu govora znači »tijelo« (caro) u nominativu i akuzativu: čovjek (homo). To je trop: sinekdoha.

[6]) Sin Božji ostao je Bog, zato je ostao i svudašnji. Utjelovljenjem počeo je samo na novi način — kao čovjek — biti i djelovati na zemlji (Isp. Iv. 3, 13.). Kad nam se pokaže nova zvijezda, počinje ona biti za nas, ali ostaje na svodu nebeskom: tako i Krist ostaje u slavi Oca, makar je sišao na zemlju.

Poradi hipostatskog sjedinjenja zovu sv. oci Gospodina Isusa Krista i: θεάνθρωπος = Bog-čovjek.

2. Utjelovljenje Sina Božjega je tajna vjere (misterij) u pravom znamenovanju te riječi (vidi: »Uvod« točka 3). Mi ne poimamo načina kako se Bog sjedinio sa čovjekom, i kako su se dvije naravi ujedinile u jednoj osobi. Ta Bogom objavljena istina nadmašuje naše shvatanje (nadilazi razum). Ali nikako nije ta istina protivna našem umovanju (nije protiv razuma):

α) Ova tajna ne ruši i ne krnji nijedne istine i nijednog načela ljudskoga mišljenja.

Bog je mogao postati čovjekom, jer je beskrajno savršen u svemu. i u načinu bivstvovanja. Mogao je Bog — pored svoje božanske — pridružiti sebi još i ljudsku narav da postane njegovom baš tako kako je odvijeka njegovom vlastita božanska narav. Bog se time nije promijenio. Utjelovljenjem nijesu se naravi pomiješale ili pretvorile, niti je u božanskoj naravi što nastalo ili prestalo (§ 3 točka 2). Samo je druga božanska osoba zapodjela novi odnošaj, stupila u novu svezu s ljudskom naravi. — Slava se Božja tim činom još sjajnije očitovala kao što se i sunce još sjajnije čini kad sijevne iza oblaka. — Ljudska narav Kristova nije ponižena tim što nije imala svoje vlastite ljudske osobe, naprotiv ona je uzvišena tim što je postala svojinom druge božanske osobe. Kao što je ljudsko tijelo časnije od živinskoga poradi toga, što ga oživljuje razumna duša, tako je ljudska narav u Kristu savršenija od svake druge čovječje naravi, jer je sjedinjena s drugom božanskom osobom. — Ovim sjedinjenjem ljudske naravi s drugom božanskom osobom podigla se ljudska narav Kristova čašću toliko, da velimo: čovjek Isus Krist ujedno je Bog. Možemo tako reći, jer istoj drugoj božanskoj osobi pripada i čovječja i božanska narav.

Misterij utjelovljenja ne tvrdi protivurječja: na pr. dvije naravi jedna su narav, ili dvije osobe jedna je osoba. Naprotiv misterij uči (§ 20 točka 1) istine kojima se razumno ne da prigovoriti, ako se i ne bismo razumom dovinuli tim istinama, ako ih i ne možemo jedino razumom dokučiti.

β) Ova se tajna dade nekako osvijetliti i slikama (analogijama) uzetim iz prirode i života. Ali nema slike koja bi mogla savršeno (adekvatno) predočiti i istumačiti božansku tajnu utjelovljenja tako da prestane biti tajnom. U mnogočem je na pr. sjedinjenje duše i tijela približno prikladna slika utjelovljenja Sina Božjega. »Kao što je umna duša i tijelo jedan čovjek, tako je Bog i čovjek jedan Krist«, veli već Atanazijev simbol. »I ljudska riječ«, veli sv. Augustin (Sermo 109. in Joann.), »ima svoje utjelovljenje. Misao je iznajprije čisto duhovna, u mom duhu. Kad se misao želi očitovati, utjelovi se u glasu, postane riječ. Mnogi je čuju, ali zato ne prestaje biti moja misao. Tako se i Riječ Božja mnogim objavila, a da zato nije prestala biti kod Oca.« — Dvije naravi sjedinjene su u Kristu otprilike onako kako je u usijanom željezu sjedinjeno željezo i vatra, ili kako je danju sjedinjen zrak i svjetlost.

3. U nauku o utjelovljenju Sina Božjega ističu se ove glavnije istine: I. Isus Krist je pravi Bog; II. Isus Krist je pravi čovjek; III. U Isusu Kristu jesu dvije naravi, božanska i čovječja, nepomiješano, nepretvoreno, nerazdjeljivo i nerazdružljivo sjedinjene; IV. U Isusu Kristu je jedna osoba, i to druga božanska; V. U Isusu Kristu se čovječja narav odlikuje osobitim izvrštinama.

§ 21 Isus Krist je pravi Bog i pravi čovjek

Prve istine što ih kazuje nauk o utjelovljenju Otkupitelja našega, Sina Božjega, jesu ovo:

A. Isus Krist je pravi Bog i

B. Isus Krist je pravi čovjek.

A Isus Krist je pravi Bog

To nam svjedoče: 1. proroci, 2. Kristov nebeski Otac, 3. sâm Krist, 4. apostoli i 5. vjera i nauk Crkve katoličke.

1. **Proroci** staroga zavjeta zovu često obećanoga Spasitelja: Bog, Bog s nama, Presveti, Čudotvorac itd. Iz. 35, 4. 5.: »Recite malodušnim . . . Bog sâm doći će i spast će vas. Tad će se otvoriti oči slijepima, i uši gluhima bit će otvorene«.[1])

---

[1]) Iz. 7, 14.: »Eto, djevica će zatrudnjeti i rodit će sina, i nadjenuće mu se ime Emmanuel (= s nama Bog)«. Iz. 9, 6.: »Jer nam se rodi mališ, i sin nam se dade: i na ramenima njegovim je vlast; i ime njegovo bit će: divni, savjetnik Bog, silni, otac budućega vijeka, knez mira«. Jerem. 23, 6.: »U one dane spast

U starom se zavjetu takova imena daju i smiju dati samo Bogu. Potom mora da je obećani Mesija pravi Bog. No obećani Mesija jest Isus Krist (§ 19 točka 1). Dakle je Isus Krist pravi Bog.

2. **Bog Otac** svjedoči nam da je Isus Krist pravi Bog. Kad je Isus Krist bio kršten u Jordanu, i kad se preobrazio na gori, čuo se glas s neba: »Ovo je Sin moj ljubazni, koji je po mojoj volji« (Mat. 3, 17. i 17, 5.). Isus Krist je kao jedinorođeni Sin Božji iste naravi s Ocem (§ 19 točka 4), pravi Bog.

3. **Isus Krist svjedoči nam i sâm** da je pravi Bog, pravi Sin Božji, iste bîti s Ocem. Kad ga je u visokom vijeću uoči smrti pitao veliki svećenik pod zakletvom: »Jesi li Krist, Sin[1]) Božji?« odvrati Gospodin, svijestan sebi[2]) da će ga za to na smrt osuditi: »Ti kaza, ja jesam.« Još ih opomenu da će ga vidjeti s desne strane sile Božje (kao suca) na oblacima nebeskim (Mat. 26, 63.—64.; Mark. 14, 62.). — Židovi su znali da on sebe drži pravim Sinom Božjim. Zato su htjeli baciti na nj kamenje[3]), zato razdrije veliki svećenik haljine svoje[4], zato ga osudiše i razapeše[5]).

4. Apostoli učili su jasno da je Krist Sin Boga živoga, da je pravi Bog, i njemu treba da se klanjaju sva stvorenja. (Mat. 16, 16. 17.) »Petar reče: 'Ti si Krist, Sin Boga živoga'«. A odgovara-

---

će se Juda, i Izrael stanovat će s pouzdanjem, i ovo je ime kojim će ga zvati: Gospodin (= Jehova), pravednik naš«. Danijel (9, 24.) zove ga: »Sveti nad svetima«.

[1]) Ne pita veliki svećenik: »Jesi li posinak Božji?« jer je to bio svaki Izraelac.

[2]) Zato zaključuje isti Rousseau: »Dà, ako je život i smrt Sokratova dostojna mudraca, onda upoznajemo u Kristu život i smrt Boga«. (Emile IV. Reclam. II. S. 200.—202.) I doista stotnik (jamačno neznabožac) zavapi gledajući smrt Isusovu: »Uistinu ovaj čovjek bijaše Sin Božji«. (Mark. 15, 39.)

[3]) Iv. 10, 33.: »Za dobro djelo ne bacamo kamenje na te, nego za hulu na Boga, što ti, čovjek budući, gradiš se Bog«.

[4]) Mat. 26, 65.: »i reče: Huli na Boga! Šta nam trebaju više svjedoci? Čuste hulu na Boga; što mislite?« A oni odgovarajući rekoše: »Zaslužio je smrt«.

[5]) Kad se Pilat ščinjao da Krista raspne, jer da ne nalazi na njemu nikakove krivice, odgovoriše Židovi (Iv. 19, 7.): »Mi imamo zakon, po zakonu našem valja da umre, jer načini sebe Sinom Božjim«.

jući Isus reče mu: »Blago tebi, Simone, sine Jonin! jer tijelo i krv nijesu tebi to objavili, nego Otac moj, koji je na nebesima...« (Iv. 20, 28. 29.): »Toma odgovori i reče mu: 'Gospodin moj i Bog moj!' Reče mu Isus: ‚Pošto me vidje, Toma, vjerovao si; blago onima koji ne vidješe, a vjerovaše'.« Sv. Pavao opominje (Filiplj. 2, 10.): »Da se u ime Isusovo pokloni svako koljeno onih koji su na nebu i na zemlji, i pod zemljom.«[1])

Apostoli su potvrdili svoju vjeru u božanstvo Kristovo: čudesima, koja su činili u ime Isusovo (na pr. Dj. ap. 3, 6.; 5. 15. itd.), osobito najvećim čudom, što su oni, neuki i prezreni židovski ribari, obratili bogati i učeni svijet naukom, življenjem i napokon smrću svojom.

5. **Vjera Crkve katoličke i njezin nauk** od postanka do danas svjedoči nam da je Isus Krist pravi Bog. Tu vjeru i nauku Crkve kazuju nam sv. oci i crkveni pisci[2]) svih vijekova, nebrojeni mučenici[3]) koji su za tu vjeru položili život svoj, neznabožački pisci i državnici[4]), koji

---

[1]) Ne može se dakle reći, kako bi to neki nevjernici (na pr. Renani i dr.) htjeli, da je Isus Krist samo: »velik čovjek«, »ideal čovjeka«, »filozof«, »karakter« itd. — sve, ali ne: Bog.

[2]) Tako uče nesamo crkveni oci i pisci poslije nicejskog sabora već jednodušno svi od apostolskih vremena. Na pr. Klement rimski († 100 god.) uči (Ep. ad Cor.) da u Kristu gledamo Božje lice kao u ogledalu (c. 36.), Krist je skeptar (nosilac vlasti) veličanstva Božjega (c. 16.) itd. Ignacije antiohijski († 107.): »Bog je u Kristu uzeo ljudsko obličje da nama povrati vječni život (Eph. 19.). Sv. Polikarp († 167. ili 155.) zove Krista: »vječni veliki svećenik i Sin Božji« (Phil. 12).

[3]) Za Decijeva progonstva (250 god.) na pr. pita sudac Polemon kršćanku: »Kojega boga poštuješ ti?« Kršćanka odgovori: »Svemogućega Boga, Stvoritelja neba i zemlje!« Nato zapita sv. Asklepijada: **»A koga ti poštuješ?«** Ovaj će: »Krista!« Sudac će mu na to: »Što? Zar je to drugi?« »Ne«, uzvrati Asklepijad, »isti je to Bog kojega je i ona spomenula«. (Passio s. Pionii et soc., nr. 9.)

[4]) Prokonzul Male Azije Plinije piše (oko 112 god.) caru Trajanu da kršćani u svojim sastancima pjevaju pjesme »Kristu kao Bogu« (Christo quasi Deo). — Filozof Celzo (oko god. 140) ruga se kršćanima, što ispovijedaju Krista, koji se gradio Bogom, a dao je eto sebe zlostaviti bez osvete. Državnik i pisac Hijeroklo (oko god. 303) kori kršćane, što se klanjaju Kristu kao Bogu poradi njegovih čudesa, a takova djela da je činio i Apolonij iz Tyane (kako opisuje Filostrat) i Pitagora (kako opisuje Porfirij i Jamblich) i drugi.

su se kršćanima poradi toga podrugivali ili ih progonili. Crkva je vazda branila ovaj nauk kao glavni članak vjere kršćanske. Istaknut je već u simbolu apostolskom[1]), a istumačen na općenom crkvenom saboru u Niceji 325. protiv Arija. Čitavo bogoštovlje (liturgija) katoličke Crkve osniva se na vjeri u božanstvo Kristovo.

Poreći dakle Kristovo božanstvo isto je što i otpasti od kršćanstva.

B Isus Krist je pravi čovjek

a) Sv. Pismo upotrebljava za Isusa Krista imena koja pripadaju pravomu čovjeku: na pr. čovjek (1. Tim. 2. 5.), sin čovječji (Iv. 3, 13.), sin Davidov (Luk. 18, 38.) itd.

b) Evanđelje opisuje pojave tijela Isukrstova na pr. začeće, rođenje, tjelesno življenje i djelovanje, smrt i pogreb.

c) Jednako čitamo o pojavama duševnim na pr. uma: Gospodin poučava, moli, zahvaljuje; volje: Oče, ne moja, nego tvoja budi volja (Mat. 26, 39.); čuvstava: žalosti se, plače, veseli se, srdi se itd.

d) Izrijekom veli sv. Pismo (I. Iv. 4, 23.): »Po ovom se poznaje duh Božji: svaki duh koji priznaje da je Isus Krist u tijelu došao, od Boga je; a svaki koji razmeće« — koji ne priznaje da je u tijelu došao — »Isusa, nije od Boga«.

Crkva je osudila jeresi: doketizam i Apolinarizam. Doketi učili su da je Krist nosio samo neko prividno (δοκεῖ μοι privića mi se) tijelo. Pobija ih već sv. Ivan, apostol (II. Iv. 7.). Apolinar († 392.), trihotomist, tvrdio je da Isus ima [σῶμα i ψυχή, ali mjesto πνεῦμα (νοῦς) da je λόγος] tijelo i nižu dušu, ali mjesto više duše (uma i volje) da je Riječ Božja.

God. 1856. otkrivena je u Rimu u podzemnim odajama robova carske palače na Palatinu ova slika: čovjek s magarećom glavom na križu, a pred njim se klanja drugi čovjek; natpis glasi: 'Αλεξάμενος σέβεται θεόν = ‚Aleksamen klanja se Bogu'. To je očevidno poruga, ali nam kazuje, da su i niži slojevi pučanstva znali da kršćani u Kristu ne priznaju samo čovjeka, nego i Boga.

[1]) »I u Isusa Krista, Sina njegova jedinoga, Gospodina našega«.

§ 22 Naravi i osoba u Isusu Kristu

Od drugih istina što ih kazuje nauk o utjelovljenju Sina Božjega, Otkupitelja našega, jest:

I u Isusu Kristu jesu dvije naravi

Narav zovemo skup svih onih osobina u biću koje čine, da je biće ovo što jest, a ne drugo (§ 7 ispod linije). Narav se bića pozna po osobinama i pojavama koje neko biće očituje.

a) Sv. Pismo kazuje nam o Isusu Kristu takove osobine i pojave koje očituju α) čistu narav Božju i β) čistu narav ljudsku. Na pr.

α) Iv. 10, 30.: »Ja i Otac jedno smo«; Iv. 14, 9.: »Tko vidi mene, vidi i Oca«; Iv. 8, 58.; »Prije nego Abraham bi, ja jesam«.

β) Iv. 14, 28.: »Otac je veći od mene«; Filiplj. 2, 7.: »Ponizio je sama sebe uzevši obličje sluge«; Rim. 1, 3.: »Koji (Sin Božji) je po tijelu rođen od sjemena Davidova«.

Potom su u Kristu dvije naravi: Božja i čovječja.

b) Isus Krist je Bog, Isus Krist je čovjek. Božja narav je nepromjenljiva (§ 3 točka 2); no onda je ostala nepromijenjena i narav ljudska u Isusu Kristu. — Kad bi se narav Božja slila ili pretvorila u ljudsku (kao što se na pr. pretvorila voda u vino u Kani), ili obrnuto ljudska u Božju (kao kap vode u moru), ili obje smiješale u neku treću (kao kisik i vodik u vodu): ili ne bi Krist bio više Bog, ili ne bi bio čovjek, ili ne bi bio ni Bog ni čovjek.

Crkva je osudila zabludu Eutycha (451 g. u općenom saboru kalcedonskom) da je u Kristu iza utjelovljenja samo jedna narav (monofizitizam).

Bilješka. Zato mora da su u Kristu i dva djelovanja i dvije volje, božanska i čovječja, jer su dvije naravi. Narav se ljudska ne da zamisliti bez volje i bez djelovanja. α) Sv. Pismo izrijekom govori o dvije volje: božanska se na pr. volja očituje kad Gospodin čini čudesa: »Lazare, iziđi napolje!« (Iv. 11, 43.); čovječja kad na pr. umire (Luk. 22, 42.): »Oče, ... ne moja, nego tvoja budi volja.« β) sv. Pismo govori o dvostrukom djelovanju Kristovu (dvostruko djelovanje pretpostavlja dvije volje): Krist šeće,

jede, govori; on sažaljuje i zadovoljava; on je ponizan, krotak, ustrpljiv; opet: Krist oprašta grijehe, čini čudesa, proriče itd.

Zabluda onih koji su tvrdili da u Kristu ima samo jedna volja (monoteletizam) ili samo jedno djelovanje, osuđena je 680 g. u općenom saboru carigradskom.

II U Isusu Kristu je jedna osoba, i to druga božanska osoba

Osoba zovemo razumno i slobodno biće koje u sebi i za sebe stvarno postoji tako da je potpuno samo svoje (§ 7 ispod linije).

a) Sveto Pismo kaže jasno za Isusa Krista da je Sin Božji (§ 21 A.). Jednako očevidno uči sv. Pismo da je Isus Krist pravi čovjek (§ 21 B.). Tu je govor o jednoj te istoj osobi. — Istomu Isusu Kristu pridaje sv. Pismo osobine i djelovanja božanska i osobine i djelovanja čovječja (§ 22 I.). No onda je u Isusu Kristu samo jedna osoba. — Ta je osoba druga božanska, jer sv. Pismo izrijekom kaže: »I Riječ je postala tijelom i prebivala među nama« (Iv. 1, 14.).

b) I doista vidimo: U Kristu je samo jedan subjekt kojemu pripadaju osobine obiju naravi, samo jedno počelo koje djeluje s pomoću dviju naravi, samo jedan »ja«. To je druga božanska osoba. Ljudska narav ima i razum i volju, ali nema druge bitne biljege osobe — nema samosvojnosti. Potom ljudska narav u Kristu nije osoba.

c) Tako je Crkva vazda naučavala, zato je i osudila Nestorija (na općenom saboru u Efesu 431 godine). Nestorij je učio da je Sin Božji stanovao u čovjeku Isusu kao što stanuje Bog u hramu ili u duši pravednika (nestorijanizam); Isus je samo bogonosac (θεοφόρος). Potom bi imale biti u Isusu Kristu dvije osobe. Marija ne bi bila Bogorodica (θεοτόκος), već Kristorodica (χριστοτόκος) — No iz toga nauka bi slijedilo ovo: čovjek je trpio i umro, a ne Bog-čovjek. A onda — ne bi čovječanstvo bilo spaseno (§ 18). Tim ruši nestorijanska zabluda temelje kršćanstva.

III U Isusu Kristu se čovječja narav odlikuje osebnim izvrštinama

a) Čovječja narav Isusova sjedinjena je s drugom božanskom osobom. Tim je ona uzvišena nad svaku drugu stvorenu narav. Ona je tako savršena i tako Bogu slična kako je uopće moguće da stvorenje bude savršeno i Bogu slično.

Ipak Gospodin je htio trpjeti da nas spase. Zato je od svoje volje primio i slaboće ljudske naravi: siromaštvo, glad, žeđu, bolove, smrt. Zato su u njega i ljudska čuvstva na pr. radosti, žalosti, ljubavi, srdžbe. U svemu je Gospodin htio da nam bude sličan osim u grijehu. On je i uzeo pravu ljudsku narav da nam dade primjer kako treba da budemo kreposni i sveti.

b) Isus Krist je ista osoba u ljudskoj naravi koja je i u božanskoj: pravi Sin Božji. Zato pripada Gospodu Isusu Kristu i u ljudskoj naravi isto poštovanje koje pripada i Gospodu Bogu. Razlog da i ljudskoj naravi Kristovoj iskazujemo klanjanje (adoratio), nije dašto ljudska narav već druga božanska osoba, koja je sebi tu ljudsku narav nerazdružljivo i nerazdjeljivo sjedinila. I dijete kad ljubi ruku roditelja, ne ljubi je poradi ruke, već što poštuje roditelja. Filiplj. 2, 9. 10.: »I Bog njega uzvisi i dade mu ime koje je nad svako drugo ime, da se u Isusovo ime pokloni svako koljeno onih koji su na nebu i na zemlji, i pod zemljom.«

Nesamo čitavoj ljudskoj naravi u Kristu već i svim dijelovima njezinim (na pr. duši, tijelu) pripada klanjanje, jer je svaki dio u nerazdružljivom sjedinjenju s drugom božanskom osobom. Tako iskazuje Crkva već od davnina klanjanje: svetim ranama (5) Isusovim, krvi Kristovoj, srcu Isusovu.

U posljednja dva vijeka (od sv. Margarete Alacoque u Paray le Monial † 1690.) raširilo se osobito poštovanje presvetoga srca Isusova. Predmet ovog poštovanja je Isusovo srce s Riječi Božjom sjedinjeno. Glavni je dakle razlog našemu klanjanju, što je srce dio čovječje naravi Isusove, koja je sjedinjena s drugom božanskom osobom. Drugi posebni razlog, zašto je baš od ljudske naravi Kristove odabrano srce, jest: što ljudi općeno drže srce simbolom

č u v s t a v a, p o g o t o v u l j u b a v i. Kad mi dakle iskazujemo presvetom srcu Isusovu osebno poštovanje, klanjamo se beskrajnjoj ljubavi Boga-čovjeka. Tu nam je ljubav Isus Krist pokazao na osobit način u svojoj muci i smrti i u tom, što je naredio sveti oltarski sakramenat.

§ 23 Odličje Majke Isusa Krista, blažene djevice Marije

Na utjelovljenju Sina Božjega osniva se odličje blažene Djevice Marije.

1. **Marija je Mati Božja.** Isus Krist je pravi Sin Božji od prvog časa svoga začeća. Istim je naime činom svoje svemogućnosti Bog s t v o r i o njegovu ljudsku narav od tijela Marijina i s j e d i n i o je s drugom božanskom osobom. Ljudska narav Kristova nije nikad postojala, a da ne bi bila sjedinjena s drugom božanskom osobom[1]). Potom je **bl. Djevica Marija začela i rodila Sina Božjega,** dašto ljudsku narav njegovu. Nije ona začela i rodila čovjeka, kojega bi kasnije druga božanska osoba sebi sjedinila ili se u nj nastanila[2]). Stoga je Marija prava i naravna **Majka Božja ili Bogorodica** kao što je Isus Krist pravi i naravni Sin Božji. Tako uči:

a) S v. P i s m o (§ 20 ispod linije 1—4). Sv. Elizabeta pozdravlja na pr. Mariju riječima (Luk. 1, 43.): »Otkud meni ovo, da m a t i G o s p o d a m o j e g a dođe k meni!« Poznato je da se u sv. Pismu iz poštovanja mjesto riječi »Bog« uzima riječ »Gospod«. Elizabeta dakle očito zove Mariju »Mati Božja«.

---

[1]) Nosilac ili vlasnik obiju naravi jest ista osoba, druga božanska. Zato se o osobi izraženoj konkretnim imenom božanske naravi (na pr. Bog, Sin Božji) smije tvrditi ljudsko (na pr. rodio se, umr'o), i opet o osobi izraženoj konkretnim imenom ljudske naravi (na pr. čovjek Isus Krist, Sin čovječji) smije se tvrditi božansko (na pr. siđe s neba i oprašta grijehe). Velimo da to valja o konkretnim imenima (na pr. osoba, glagol). Ne vrijedi pak za apstraktna imena (na pr. božanstvo, čovječanstvo), jer ta imena označuju vazda narav, a naravi su u Kristu dvije, zato se ne mogu uzamjenično pogovarati. (Communicatio idiomatum). — Tako ne valja reći: Božanstvo se rodilo, trpjelo; čovječanstvo je Bog itd.

[2]) Tako je uči Nestorij, osuđen na općenom saboru u Efesu 431 g.

b) U s m e n a p r e d a j a zove Mariju od prvoga početka »Bogorodicom«. Tako je predočuju s l i k e u katakombama. Riječ Θεοθόκος = Bogorodica je upravo biljega prave katoličke vjere. Nauk Crkve potvrđuju s i m b o l i, l i t u r g i č k e k n j i g e, o p ć e n i s a b o r u Efesu 431.

Na prigovor (Nestorijev) da Krist nije primio božanstvo od Marije, potom da ona nije rodila Boga, odgovorio je već sv. Ćiril aleksandrijski (Ep. 1.): »Ne učimo, da je Marija Bog, ili da je Marija rodila božansku narav Isusovu. Ali je Sin Božji od Marije uzeo krv i pūt svoju. To je dosta, da je smijemo zvati Bogorodicom. Nikomu ne pada na um ženi poreći ime »majke« zato, jer djetetu svome daje s a m o t i j e l o, a n e i d u š u. Opet velimo da žena začne i rodi ne tijelo, nego o s o b u, č o v j e k a; zato je zovemo mati. Tako je i Marija začela i rodila drugu božansku osobu, koja je sebi od prvog časa sjedinila od nje uzetu ljudsku narav kao što od Boga stvorena duša sebi sjedinjuje od žene uzeto tijelo. Stoga je Marija mati božanske osobe ili Mati Božja, Bogorodica.«

I z o v e n a j v e ć e m i l o s t i B o ž j e što ju je ikad koje stvorenje primilo, t e č e s v e o s e b n o o d l i č j e b l a ž e n e D j e v i c e: d o s t o j a n s t v o, s v e t o s t, s l a v a, m o ć i p o š t o v a n j e.

Tako velimo na pr. Isus je kralj naš; a onda kažemo i: Marija je kraljica naša; Isus Gospodin — Marija Gospođa; Isus posrednik — Marija posrednica itd.

2. **Marija je djevičanska Mati.** Marija zove se djevičanska Mati παρθενομήτηρ jer je ona mati i djevica ujedno. M a r i j a j e m a t i, jer je ona začela i rodila Sina Božjega; a začetak i rođenje bitni su uvjeti pravoga materinstva. M a r i j a je d j e v i c a, jer je ona baš zato, što je Mati Sina Božjega, vazda djevicom ostala.

a) Tako vjeruje i uči jednodušno **cijelo kršćanstvo na** osnovi sv. Pisma (Iz. 7, 14; Mat. 1, 18. dalje; Luk. 1, 26.; 1, 34. itd.; poredi § 20 ispod linije). Zato je zovu Djevicom, vazda Djevom (ἀειπάρθενος), tako da je kršćanima postalo djevičanstvo Marijino kao drugo njezino ime. S v. o c i zgražaju se nad pakošću i besramnošću onih koji se usuđuju dirati u dostojanstvo djevičanske Matere Božje.

b) **Crkva uči** taj nauk u simbolima, liturgijama, crkvenim saborima (na pr. u saboru rimskom god. 390., Trulanskom 680. itd.) itd.

3. **Marija je začeta bez ljage istočnoga grijeha** (Immaculata). Najodličnija izvrština kojom Gospod ukrasi blaženu Djevicu poradi toga, što je Majka Božja, jest posebna milost i ovlastica, što je nju jedinu od ljudi već u prvom času njezina začeća sačuvao čistu od svake ljage istočnoga grijeha. Tako je bl. Djevica otkupljena izvrsnijim načinom, nego ostali ljudi, jer nije ni časak okaljana istočnim grijehom. — Ipak, jer je i ona čovjek, prešle su i na nju posljedice grijeha: boli, stradanja, smrt. No posljedice koje imadu na sebi grješnu biljegu (na pr. neuredna pohota), nijesu prešle na bl. Djevicu. Razlog: što su takove posljedice ružne i ne mogu se složiti s dostojanstvom Majke Božje.

Bezgrješno začeće bl. Djevice potvrđuje:

a) Sv. Pismo naviješta vječno neprijateljstvo između žene i đavla i proriče savršenu pobjedu sjemena ženina (Marije i Krista) nad đavlom (I. Moj. 3, 15.). Jednako zove sv. Pismo Mariju (Luk. 1, 28.): »Milosti puna«. No kad bi Marija i časak samo bila u grijehu, ne bi se za nju moglo reći da je između nje i đavla vječno neprijateljstvo, i da je savršeno pobijedila đavla. Jednako ne bi ona bila »milosti puna«, jer bi joj barem taj časak nedostajalo milosti. — O bl. Djevici veli sv. Pismo (Pjesma nad pjesm. 4, 7.): »Sva si lijepa, draga moja, i nema ljage na tebi.« Te riječi tumače crkveni pisci: »Bijaše lijepa, jer je bez istočnoga grijeha.«

b) Usmena predaja uči od prvog početka da je Mati Božja sasvijem sveta, sasvijem čista od svake i najmanje grješne ljage. Na pr. sv. Augustin: »Kad se radi o grijehu, neću da se raspravlja o bl. Djevici Mariji.«

c) Crkva je vazda tako vjerovala i na istoku i na zapadu. Vidi se to iz liturgičkih knjiga koje pozdravljaju Mariju kao neoskvrnjenu bez ikakve ljage. Pogotovu nam to kazuje svetkovanje blagdana Bezgrješnog začeća. Istočna crkva slavi taj blagdan već u 5 vijeku, a u 10 vijeku je već svuda raširen. Pape (od Siksta IV 1476 g.) i

sabori (od carigradskog 680 g.) podupiru i utvrđuju vjeru Crkve. Tako je sv. otac Pio IX (8/XII 1854 g.) samo svečano proglasio prastaru vjeru kršćanstva kad izriče dogmu bezgrješnog začeća.

d) I razum uviđa kako lijepo pristaje Materi Božjoj da je čista od svake grješne ljage, potom i od istočnoga grijeha. Kad pak ta izvrština dolikuje Materi Božjoj, a znamo da ju je Bog mogao izuzeti od te ljage, naravno je da treba držati da je to Bog i učinio (Duns Scotus: Potuit Deus, decuit, ergo fecit).

4. **Još neke izvrštine bl. Djevice Marije.** Nije moguće ispisati svih savršenosti kojima je Gospod odlikovao Majku Sina Božjega, i svih kreposti kojima je ona sebe proslavila.

Glavnije izvrštine bl. Djevice jesu još ovo:

a) Bl. Djevica Marija bila je čista od svakoga i najlakšega ličnoga grijeha.

b) Bl. Djevica Marija puna je milosti, tako da svetošću i krepošću nadmašuje sve stvorove.

c) Bl. Djevica Marija uznesena je poslije smrti slavno s tijelom u nebo (Svetkovina 15/VIII već od VI vijeka).

d) Bl. Djevica je u istinu naša posrednica i odvjetnica kod Boga, jer je Mati Božja, suradnica otkupljenja, mati svih ljudi.

Zato Crkva i iskazuje bl. Djevici posebno odlično poštovanje više nego svim ostalim svetim ugodnicima Božjim (cultus hyperduliae).[1])

I povijest svjedoči da odvjetovanje bl. Djevice ponajviše koristi. Zato je vjernici i zovu: »Pomoćnica kršćana«, »Utočište grješnika« itd. Iskustvo jamči, »da se nije čulo odvijeka da bi (bl. Djevica) koga ostavila..., koji je njen zagovor zaprosio: (Molitva sv. Bernarda: »Spomeni se«).

---

[1]) Dr. I. Bujanović: Mariologija str. 100: »Štogod je jezik kojega naroda smogao ljepših riječi, sve je skupio i u vijenac složio da ovjenča Mariju; štogod su lijepe umjetnosti znale, sve su stvorile da proširе slavu Matere Božje; govorništvo i pjesništvo, slikarstvo, kiparstvo i graditeljstvo natječu se što će bolje, što će više učiniti na slavu Marijinu.«

Zato ima u Crkvi od davnina različitih vjerskih udruga (na pr. Zbor Marijin-Congregatio Mariana) i bratovština pod imenom i okriljem prečiste Djevice Marije.

Glava III

Djelo otkupljenja

Čovjek se od svoje volje odvratio od Boga i dao u službu i ropstvo grijehu. Time je čovjek izgubio slobodu djece Božje. To znači: čovjek je izgubio svrhunaravske darove i postao krivac vječnoga prokletstva (§ 16). Iz toga stanja nije bio čovjek podoban sama sebe otkupiti, jer nije mogao dati Bogu potpunoga zadovoljenja za svoju beskonačnu krivnju (§ 18). Po beskrajnoj ljubavi svojoj poslao je Gospod Bog jedinorođenoga Sina svoga (Iv. 3, 16.) da postane čovjekom i da posreduje između Boga i ljudi. On je dao sama sebe kao savršenu zadovoljštinu pravdi Božjoj mjesto nas[1]) i time pomirio svijet s Bogom (II. Kor. 5, 19.). Sv. Pismo kaže izrijekom (1. Tim. 2, 5.—6.): .....»jedan je posrednik Boga i ljudi, čovjek Isus Krist, koji samoga sebe dade u otkup za sve.«

§ 24 Trostruka služba Spasiteljeva

Sin je Božji postao čovjekom da može za nas trpjeti i umrijeti, da može sama sebe žrtvovati[2]) za nas (Isus Krist — svećenik).

Ali, da ne bi muka i smrt Isusova bila uzaludna, živio je Gospodin dulje vremena među nama. Gospodin je htio da nas za to vrijeme pouči riječju i primjerom svoga življenja kako treba da budemo kreposni i sveti (Isus Krist — učitelj ili prorok).

Pored toga utemelji Gospodin duhovno kraljevstvo (društvo, Crkvu). Ovo kraljevstvo treba da nepogrješno

[1]) To je svrha utjelovljenja.

[2]) Muka i smrt Kristova bila je prava žrtva (§ 25). Posvećeni službenik koji je određen da Bogu žrtvuje kao zastupnik društva, zove se svećenik.

čuva i naučava njegov nauk, i da dijeli sredstva milosti ili sv. sakramente svim narodima zemlje. Na taj će način svi ljudi primiti svrhunaravske milosti, koje su čovjeku potrebne za vječno spasenje, a koje je Krist svojom mukom i smrti zaslužio. Time vodi Isus Krist i upravlja sve, koji hoće, u nebesko svoje kraljevstvo (Isus Krist — kralj).

Tako je Spasitelj naš potpuno izvršio cijelo djelo otkupljenja roda ljudskoga trostrukom svojom službom: svećeničkom, učiteljskom i kraljevskom.

Tu službu izvršio je Spasitelj iznajprije na zemlji, u stanju poniženja. Istu trostruku službu nastavlja Spasitelj vijekom na nebu, u stanju slave. Čini to: koje lično kao naš posrednik pred Ocem nebeskim, koje preko Crkve kao njezina nevidljiva glava[1]).

Bilješka. Krist je poslije smrti najprije sašao nad pakao, tj. u mjesto gdje su bile duše pravednika. Pravednici nijesu mogli prije Krista u nebo, jer je nebo bilo zatvoreno poradi istočnoga grijeha dok ga Krist ne otvori. Duše preminulih pravednika utješi Gospodin i pouči veselom vijesti da su otkupljeni i da će zamalo s njime u nebo (1. Petr. 3, 19., Luk. 23, 43., Luk. 16, 22.).

Četrdeset dana poslije uskrsnuća poučavao je još Isus Krist svoje apostole. Onda je svojom moći s dušom i s tijelom uzašao na nebesa, na Maslinskoj gori, na oči svojim učenicima.

U slavi svojoj sjedi Krist o desnu Boga. To znači: Isus Krist je i kao čovjek dionik moći i slave Božje (Efeš. 1, 20.—23.). On upravlja svijetom, dijeli milosti, a na svršetku svijeta opet će odonud doći s velikom silom i slavom suditi sve ljude: dobre i zle (Mat. 24, 30.).

Na obelisku pred crkvom sv. Petra u Rimu ima natpis: »Christus regnat, Christus vincit, Christus populum suum ab omni malo defendit.«

[1]) Filiplj. 2, 8—9: »(Isus Krist) ponizio je sama sebe postavivši poslušan do smrti, a do smrti križa. Zato i Bog povisi njega i darova mu ime koje je nad svako ime.« Žid. 7, 24. 25.: »A ovaj, budući da ostaje uvijek, ima vječno svećeništvo. Zato i može uvijek spasti one koji dolaze po njemu k Bogu: kad svagda živi da se može moliti za njih.«

§ 25 Bît otkupljenja jest u Kristovoj žrtvi na križu

Svako djelo Kristovo bilo je neizmjerne cijene, jer je On pravi Bog.[1]) Opet, objava nas Božja uči:

1. Bît je otkupa našega baš u Kristovoj smrti na križu

a) Proroci uče da će Krist biti ubijen (Dan. 9, 26.), da će mu probosti ruke i noge (Ps. 21, 17.), razdijeliti haljine (Ps. 21, 19.) itd. Sve će to biti za naše prijestupe, za naša bezakonja, poradi grijeha naših (Iz. 53, 4. i dalje).

b) Sam Krist veli da je trebalo da trpi i umre, i tako da uđe u slavu svoju (Luk. 24, 25.—28.). On je došao da služi, i da dade dušu svoju, i to »u otkup za mnoge« (Mat. 20, 28.).

c) Apostoli ističu da nijesmo otkupljeni srebrom ili zlatom, »već skupocjenom krvi Krista kao bezazlena i prečista jagnjeta« (1. Petr. 1, 18. 19.). Krist je uništio obveznicu što bijaše protiv nas, tako da ju je uzeo i prikovao na križ (Kol. 2, 14.).

2. Smrt Kristova na križu je prava žrtva

Isus Krist je htio da prinese Bogu savršeno zadovoljenje za naše grijehe — pravom žrtvom.

Žrtva je vidljiv dar, koji po zakonito određenom službeniku prikazujemo Bogu, tako da ga na neki način uništimo, a time da se Njemu kao najvišem Gospodaru klanjamo i da srdžbu Njegovu radi krivnja naših utažimo.

Odiskona je žrtva bila središte religioznoga kulta, jer ona kao simbol najprikladnije izriče duboko poštovanje Boga. Čovjek je stvorenje i zato usve i posve zavisan o Bogu, Stvoritelju i apsolutnom Gospodaru svomu. Kad bi čovjek bio gospodar svoga života, pokazao bi tu svoju zavisnost savršenim načinom tako da Bogu na čast uništi svoj život. Pogotovu trebalo bi da to učini kad teško zgriješi, jer bi time očitovao da

---

[1]) Ipak Gospodin je htio toliko trpjeti da nam pokaže: α) koliko nas ljubi, da i život svoj daje za nas, β) koliko je zlo grijeh, da ga se više čuvamo, γ) kako je on savršen ugled u najvećoj muci, i da ga zato što vruće ljubimo i u životu slijedimo.

nije više odmetnik od Boga, pošto daje Bogu u čast svoje najdragocjenije — život, kao zadovoljštinu za svoj grijeh. Ali čovjek nije gospodar svoga življenja. Ne smije ga sebi samovoljno ni oduzeti. Zato eto čovjek bira neki svoj dragocjeni dar da ga umjesto sebe Bogu na čast uništi, i time pokaže kako bi on sam bio vrijedan uništenja za svoj grijeh, i kako bi bio voljan da bude Bogu na čast uništen. Žrtva dakle kao spoljašnji znak unutrašnjega poštovanja Boga očituje na najizvrsniji način uništavanjem prinozbenoga dara: a) da čovjek priznaje Boga vrhovnim Gospodom i da mu se klanja (cultus latriae); b) da želi izravnati grijehom učinjenu nepravdu i zadovoljiti povrijeđenu čast Božju (time što uništava mjesto sebe dar što ga Bogu prikazuje: substitutio, vicaria satisfactio[1]); c) čovjek žrtvom izriče da želi sebe oprati od krivnje grijeha i izmiriti se s Bogom (expiatio); d) da zahvaljuje Bogu za dobročinstva (darujući Njemu što najbolje imade), a ujedno da moli za nove milosti.[2])

Žrtva je to dragocjenija što veću vrijednost imade lice, koje žrtvuje, što je plemenitija nakana kojom se žrtvuje, i što je odličniji dar koji se žrtvuje.

Zato je Krist htio da prinese samoga sebe kao žrtvu za otkup svijeta, i to je izvršio svojom smrti na križu.

Ovu istinu dokazuju:

a) Žrtve staroga zavjeta, koje su bile tip ove žrtve novoga zavjeta. Žrtve naime staroga zavjeta nijesu mogle svojom moći čistiti od grijeha, »jer krv junaca i jaraca ne može uzeti grijeha« (Žid. 10, 4.). Te su žrtve imale održati u čovjeku misao da treba zastupnika koji će uistinu i potpuno zadovoljiti za grijeh. Zato se i zovu slika, sjena, tip smrti Kristove na križu (Žid. 10, 1. dalje). Ipak ih sv. Pismo zove »žrtve«. Pogotovu je onda smrt Kristova na križu — prototip ili original njihov — prava žrtva. I doista, u smrti Kristovoj na križu nema zamjene (na pr. jagnje, žito, ulje itd.

---

[1]) Vidi str. 72 ispod linije.

[2]) Prema tomu što osobito želi prinosnik baš ovom žrtvom očitovati zove se žrtva: poklonstvena (sacrificium latreuticum), pomirbena (propitiatorium), zahvalna (eucharisticum), molitvena (impetratorium).

mjesto čovjeka), već sam Krist prikazuje samoga sebe nebeskom Ocu.

b) Kadgod govori sv. Pismo o smrti Kristovoj na križu, upotrebljava vazda takove riječi kojima se označuje prava žrtva, na pr. »kao jagnje na zaklanje vođen bi« (Iz. 53, 7.), »predade sebe za nas kao prinos i žrtvu Bogu« (Efeš. 5, 2.), »pasha naša zakla se Krist« (I. Kor. 5, 7.).

c) Sv. Pavao tumači u cijelim glavama poslanice Židovima (Žid. 4, 14; 5, 1; 23; 8, 3 itd.) kako je Isus Krist naš veliki svećenik, koji je sama sebe neokaljana prikazao da očisti našu dušu (Žid. 9, 11 i dalje) svojom vlastitom krvi.

3. **Krist je žrtvom na križu mjesto nas zadovoljio Boga nesamo potpuno i savršeno** (satisfactio vicaria condigna)[1]) **nego i izobilno i neizmjerno** (superabundanter, infinite).

Mogao je Gospodin dati zadovoljštinu mjesto nas, jer je bio bezgriješan. On sam kaže (Iv. 8, 46): »Koji će me od vas koriti za grijeh?« Htio je to učiniti od svoje volje, jer nas je tako silno ljubio da veli (Iv. 10, 15): »I dušu svoju dajem za

[1]) Tko čini Bogu nepravdu vrijedan je kazni. Ako čovjek želi oproštenje, treba da nanesenu nepravdu izravna. Izravnati nanesenu nepravdu reći će: zadovoljiti. Djelo kojim ravnamo nepravdu ili peremo svoju krivnju zove se zadovoljština (satisfactio). Zadovoljština je nepotpuna ili približna (de congruo) kad svojim djelom ne izravnasmo nanesene nepravde, ali Bog djelo ipak prima, na pr. kad je uvreda grješnika beskonačna, svrhunaravna, a dobro djelo — kajanje — naravne, konačne vrijednosti, ali ga Bog ipak prima. Zadovoljština je potpuna ili savršena (de condigno) kad djelo sasvijem izravna nanesenu nepravdu, na pr. dobra djela što ih čini pravednik u stanju milosti Božje. Zadovoljština je izobilna i neizmjerna (superabundas, infinita) kad djelo svojom vrijednosti nadilazi svaku mjeru i granicu tako da beskrajno više vrijedi, negoli je nanesena nepravda: ovako je mogao zadovoljiti i zaslužiti jedino Isus Krist, Bog-čovjek.

Ako uvrijeđeni prima, može i drugi tko da izravna nepravdu mjesto nas (satisfactio vicaria). Zato ne treba da na sebe uzme naš grijeh ili našu krivnju (reatus culpae); dostaje da na sebe uzme posljedice grijeha, tj. kazan bez krivnje (absque reatu culpae), tako da mjesto nas plati naš dug (mere poenalis functio), a Gospod da to primi kao otkupninu za našu krivnju. No svakako treba: 1. da zamjenik to čini dragovoljno, jer nedužan ne smije da trpi na silu; 2. da je sam nekriv, jer inače valja da pere svoju uvredu; 3. da uvrijeđeni izrijekom privoli na tu zamjenu te je primi, jer o njem zavisi čim će se zadovoljiti.

ovce svoje«. Bog Otac je privolio na tu zamjenu i primio je, jer je baš zato poslao Sina svoga na svijet (Iv. 3, 17): »Bog ne posla Sina svoga na svijet da sudi svijetu, nego da se svijet spase kroza nj.«

b) Zadovoljština Kristova bila je nesamo potpuna i savršena već i izobilna i neizmjerna. Rim. 5, 15.: »Dar nije tako kao grijeh: jer ako grijehom jednoga pomriješe mnogi, mnogo se veća milost Božja i dar izli izobilno na mnoge milošću jednoga čovjeka Isusa Krista.«

Vrijednost zadovoljštine (ili zasluge) zavisi o vrijednosti lica koje čini djelo (žrtvu), o vrijednosti djela (žrtve) i o nakani s kojom se djelo prikazalo. — No svako djelo Krista, pogotovu žrtva na križu, bijaše neizmjerne cijene poradi božanske osobe koja je žrtvu prinijela, poradi dara (sam Krist) koji je prinesen, i poradi najuzvišenije nakane božanskoga darovatelja. Jer Isus Krist, Sin Božji, »dade sama sebe u otkup za sve« (I. Tim. 2, 5.).

Tako je Krist izravnao našu krivnju, i sad opet može svaki čovjek steći vječno blaženstvo, za koje ga je Bog odredio. Potom

4. **Krist nas je na križu otkupio:** a) od grijeha, b) od ropstva đavola koji je po grijehu nama obladao, c) od vječnoga prokletstva koje smo grijehom zaslužili.

Krist nam je na križu pribavio: a) prijateljstvo Božje, b) otvorio nebo, c) zaslužio izobilne milosti, da se možemo spasti.

5. **Krist je na križu umr'o za sve ljude,** tako da se svi mogu spasti. 2. Kor. 5, 15: »I za sve umrije Krist, da i oni koji žive, ne žive više sebi, nego onomu koji za njih umrije i uskrse.« 1. Tim. 2, 4: »Koji hoće da se svi ljudi spasu i da dođu u poznanje istine.«

Žrtva je Kristova na križu vrelo iz kojega teku sve milosti što su ljudima dane poslije istočnoga grijeha. Pravednici prije Krista spasavali su se s obzirom na buduću Kristovu žrtvu kao što se pravednici poslije Krista spasavaju s obzirom na prikazanu već žrtvu na križu.

Krist je umr'o i za one koji se uistinu neće spasti. Ti se neće spasti zato, što neće da sebi prisvoje plodove žrtve Kristove. Kao što zavisi o bolesniku da uzme pripravljeni lijek: tako zavisi i o svakom pojedinom čovjeku da se okoristi pribavljenim zaslugama Isusovim za svoje spasenje. Tko dakle neće da prima Kristove lijekove za spas, tj. tko ne prima plodove žrtve Kristove, taj se neće spasti. Ne zato, što Krist ne bi htio i njega spasti, već zato, što on sâm neće da bude spasen. Plodove žrtve Kristove prisvaja onaj koji a) vjeruje nauk Kristov, b) koji vrši zapovijedi njegove, c) koji upotrebljava sredstva milosti, sv. sakramente. Tko toga neće, za nj je žrtva Kristova bila uzalud, njemu ni Bog ne može pomoći — jer on sam neće da mu Bog pomogne.

Tako je doista u križu naš spas! Kršćaninu je križ znak vjere, ufanja i ljubavi. S križem u ruci on umire. »Križ je žrtvenik svijeta«, reče papa Lav. »Križ je moja knjiga«, reče sv. Filip Benicij na samrti. »Za krst časni« bila je lozinka naših otaca.

Crkva nas opominje da se često i pobožno križamo: 1. jer tim očitujemo da vjerujemo dvije glavne tajne sv. vjere: tajnu presv. Trojstva i tajnu našega spasenja na križu; 2. jer se sv. križem oružamo protiv zasjeda nečistoga duha i dobivamo blagoslov Božji.

---

3 članak

Posvećenje čovjeka

Glava I

§ 26 Primjenjivanje otkupljenja

1. **Isus Krist je otkupio cijelo čovječanstvo** i pribavio izobilne milosti, da se svaki čovjek može spasti (objektivno otkupljenje). Plodove otkupljenja dijeli pojedinom čovjeku Duh Sveti. Kad su se apostoli napunili Duha Svetoga, reče Petar (Dj. ap. 2, 16. 17.): »Ovo je ono što je kazao prorok Joel (2, 28.): »I biće u posljednje dane, veli Gospod, i izliću od Duha svojega na svako tijelo« (subjektivno otkupljenje ili posvećenje čovjeka).

2. **Duh Sveti dijeli plodove otkupa kako i gdje hoće** (Iv. 3. 8.). Opet redovno ih daje u Crkvi katoličkoj. Tako nastavlja Crkva vidljivim načinom Kristovo djelo otkupljenja. No zapravo nastavlja ovo djelo otkupljenja nevidljivim načinom sam Duh Sveti (Iv. 14, 16. 26.): »Ja ću umoliti Oca, i daće vam drugoga utješitelja, da ostane s vama navijek, Duha istine..., on će vas svemu naučiti i napomenuće vam sve što sam vam god rekao.«

Zato se Duh Sveti i zove: posvetitelj i tješitelj. Kao Bog je Duh Sveti svagdje, kao djelitelj milosti jest osobito u Crkvi katoličkoj i u duši pravednika.

3. Gospod Bog je spasenje pojedinaca tako uredio, da svaki čovjek i sam sudjeluje u svom posvećenju time što je slobodan plodove Kristova otkupa ubirati ili ih prezreti.

Plodovi otkupa jesu: milosti Božje. Redovno se te milosti dijele u svetim sakramentima. Čovjek može primati te milosti i svojim sudjelovanjem sebe opravdati. Milošću Božjom opravdan može čovjek vršiti t. zv. za nebo zaslužna djela i postići svrhunaravski cilj — vječno blaženstvo. No opet čovjek može prezreti svu tu Božju pomoć, ili barem od velike česti, i tako pored svih Kristovih zasluga (pored objektivnog otkupljenja) — izgubiti svoje posvećenje i vječno spasenje (subjektivno otkupljenje). Sv. Augustin veli (Sermo 169, 11. 13.): »Koji te je stvorio bez tebe, ne opravdava te bez tebe; stvorio te je bez tvog znanja, opravdava te samo, ako ti hoćeš«.

Nejaka djeca mogu postati zajedničarima Kristovih zasluga (po sv. krstu) i bez svoga ličnog djelovanja. Na njih je prešla krivnja prvog Adama bez ličnog sudjelovanja, može dakle na njih prijeći i zasluga drugog Adama — Krista Spasitelja — bez ličnog djelovanja.

Glava II

O milosti Božjoj

§ 27 Milost uopće

1. **Na svijetu smo zato** da Boga spoznamo i ljubimo, njemu da služimo i tako u nebo dođemo.

Uči nas to sam Gospodin Isus Krist: (Iv. 17, 3.): »A ovo je život vječni, da spoznaju Tebe, jedinoga istinitoga Boga, i koga si poslao: Isusa Krista.« Usmenu predaju izriče lijepo sv. Augustin (Confess. l. I. c. 1.): »Za sebe si nas stvorio Ti, o Bože, i zato nam je srce nemirno dok ne počine u Tebi.«

Ako hoćemo da Boga spoznamo, njemu služimo i u nebo dođemo, treba:

a) da sve vjerujemo što je Bog objavio, jer (Žid. 11, 6.): »Bez vjere nije moguće ugoditi Bogu«;

b) da sve držimo što je Bog zapovjedio, jer Krist kaže (Mat. 19, 17.): »Ako želiš ući u život, drži zapovijedi.«

Ali sami od sebe, jedino svojim silama, ne možemo mi svega vjerovati i sve zapovijedi držati. Isus Krist reče: »Bez

mene ne možete ništa činiti« (Iv. 15, 5.). Sami od sebe ne možemo dakle doći u nebo ni iza Kristova otkupljenja. Za naše lično spasenje treba nam milosti ili pomoći Božje.

2. **Milost Božja jest unutrašnja svrhunaravska pomoć ili dar što nam Bog poradi zasluga Isusa Krista daje za naše vječno spasenje.**

»Milost« u najširem znamenovanju je sve ono što nam tko daje bez naše zasluge. Što se daje za zasluge, zove se »plaća« ili »nagrada«.

U tom znamenovanju je »milost Božja« svaki dar, sve, što primamo od Boga. Ali neki darovi Božji pripadaju ljudskoj naravi. Ti se zovu »naravske milosti Božje«.

Druge milosti nadmašuju svako naravno teženje i sve naravne sile. One u prvom redu idu za tim da nam osiguraju blaženo življenje na nebu. (Isp. § 16 ispod linije 1 str. 38 i 41). Zato ih zovemo »svrhunaravne milosti Božje«. Nekoje od tih djeluju na nas osobito spolja na pr. naviještanje sv. evanđelja. Zovemo ih »spoljašnje svrhunaravne milosti Božje«. Druge daje Bog čovjeku tako da neposredno utječu na nj iznutra, na dušu. Zovu se **»unutrašnje svrhunaravske milosti Božje«.**

Kad je ovdje govor o milosti, razumijevamo mi vazda unutrašnju, svrhunaravsku milost Božju, a ne spoljašnju, ili naravnu, ili ljudsku kakvu milost.

3. **Milost je dvovrsna: djelatna i posvetna.** Djelatna milost utječe na dušu kao prolazna pomoć Duha Svetoga, od časa do časa; posvetna ostaje kao stalno stanje u duši dok čovjek smrtno ne sagriješi. Djelatnu milost daje Duh Sveti da nas pomogne (actus-pomoć) u svrhunaravnom djelovanju; posvetnu da nam dušu ukrasi svrhunaravnim osobinama (habitus-stanje), da bude Bogu mila.

Milost dijeli Duh Sveti različitim prigodama na pr. povodom propovijedi (sv. Antun, pustinjak, obrati se na propovijed o bogatom mladiću Mat. 19, 16.—26.), u povodu čitanja dobrih knjiga (sv. Augustin: »Uzmi i čitaj!«), kod smrti znanaca (sv. Franjo Borgija pogledom na lešinu carice Izabele), za bolesti (na pr. sv. Franjo Asiski), nesreće itd. Kadikad je dosta obična riječ ili neznatni događaj,

da čovjek svoje mišljenje obrne. Često nas Gospod obađe s bolima i s nevoljama da utre put uspješnom djelovanju milosti.

§ 28 Djelatna milost

Djelatna milost je unutrašnja svrhunaravska pomoć kojom Duh Sv. prosvjetljuje razum, da možemo spoznati dobro od zla, i potiče volju, da na zlo mrzimo, a dobro ljubimo i činimo.

A. Što djeluje milost djelatna. Bitna je zadaća djelatne milosti da ukloni posljedice istočnoga grijeha (§ 17 točka 4) što su na putu spasenju pojedinca. Zato Duh Sveti milošću djelatnom pobuđuje i potiče[1]) čovjeka na dobro djelovanje; prati ga i pomaže[2]) za samog djelovanja i ne ostavlja ga dok djelo ne izvrši.

α) Prije nego što smo i mislili i htjeli učiniti dobro djelo utječe na dušu Duh Sv. Prvo zamišljanje dobra i prvo naginjanje na dobro, i prije nego smo sebi toga svijesni, jest učinak milosti djelatne (gratia excitans).

β) Istom milosti kojom Duh Sveti prosvjetljuje razum i potiče volju, liječi[3]) on te duševne osobine od rana istočnoga grijeha, jača ih i podiže[4]) u svrhunaravski red, da budu podobne tvoriti svrhunaravno dobro djelo.

γ) Tako je milost djelatna učinila čovjeka (um i volju) sposobnim da izvede dobro djelo, kojeg je čovjek sada sebi svijestan. I dalje u samoj odluci i u izvođenju dobrog djela pa sve do konca učestvuje milost djelatna da se čovjek odrješito riješi za dobro i da ga izvede.

Crkva izriče taj nauk o djelatnoj milosti u molitvi: »Djela naša molimo Te, Gospodine, milošću svojom preteci i pomoću svojom prati, da svaka naša molitva i djelo po Tebi započne i po Tebi započeto da se dovrši. Po Kristu Gospodinu našemu.«

---

[1]) Zato bogoslovi djelatnu milost (gratia actualis) zovu i: gratia excitans, praeveniens, operans.

[2]) Zato je zovu: gratia adiuvans, cooperans, subsequens.

[3]) Zato je zovu: gratia medicinalis.

[4]) Zato je zovu: gratia elevans.

B. Djelatna milost je svakomu potrebna, tako da čovjek bez nje ne može ništa za spasenje[1]) početi, nastaviti i dovršiti.[2])

1. Sv. Pismo uči to općeno. Krist kaže (Iv. 15, 5.): »Bez mene ne možete ništa činiti.«

a) Napose ističe sv. Pismo potrebu djelatne milosti grješnicima da čine spasonosna djela i da se obrate (2. Kor. 3, 5.): »Ne da smo vrsni od sebe pomisliti što (spasonosno) kao od sebe, nego je naša vrsnoća od Boga.«

b) I pravednici, u stanju milosti posvetne, trebaju djelatnu milost:

α) Da čine djela za nebo zaslužna i tako da milost posvetnu umnažaju. Isus Krist govori već opravdanim (Iv. 15, 3.) apostolima (Iv. 15, 5.): »Ja sam čokot, vi loze; koji ostane u meni, i ja u njemu, on rađa mnogi rod, jer bez mene ne možete ništa činiti.«

β) Da odulje vrijeme ustraju u stanju posvetne milosti. Krist veli apostolima (1. Kor. 10, 12.): »Jer koji misli da stoji, neka gleda da ne padne.« Ta se milost zove: osobita pomoć Božja.[3])

γ) Da ustraju u stanju posvetne milosti do konca života (perseverantia activa), i u tom stanju da ih smrt zateče (perseverantia passiva). Mudr. 4, 11: »Ugrabljen je da mu ne bi pakost obrnula razum, i da ne bi himba zavela dušu njegovu.« Ta se milost zove: veliki Božji dar ustrajnosti.[4]) Tu milost molimo kad prosimo blaženu smrt.

---

[1]) Djela za spasenje korisna treba da su svrhunaravna, jer je spasenje (doći u nebo) svrhunaravan cilj koji se može postići jedino svrhunaravnim sredstvima. Takova svrhunaravna djela zovemo i spasonosna (opus salutare), jer prinose k našemu spasenju. Ako je čovjek opravdan, pa u stanju milosti čini ovakova svrhunaravna ili spasonosna djela, onda se takovo djelo zove: zaslužno za nebo (opus meritorium), jer uvećava naše zasluge i po tom naše blaženstvo u nebu.

[2]) Potrebu ove milosti poricao je u 5 vijeku Pelagij. Semipelagijanci poricali su potrebu milosti barem za početak i svršetak spasonosnog djelovanja. Ovo je krivovjerje osuđeno na više sabora, napokon u Tridentu (1545.—63.).

[3]) Bogoslovi vele: speciale Dei auxilium.

[4]) Bogoslovi vele: magnum perseverantiae donum ili perseverantia finalis.

δ) Da se kroz sav život očuvaju sviju pa i lakih grijeha, »jer u mnogom pogrješujemo svi« (Jak. 3, 2.). Tu je izvanrednu milost imala bl. Djevica Marija. Zovemo je: osobita ovlastica Božja.[1])

2. Isto uči jednodušno usmena predaja. Sa sv. Augustinom, glavnim zagovornikom katoličkog nauka protiv krivovjerca Pelagija, jednoglasan je istok i zapad, crkveni sabori i pape. A sv. Augustin veli (In Ev. Jo. trac. 82.): »Bilo malo, bilo mnogo: bez Onoga ne može biti bez kojega ništa ne biva.«

Bilješka. Ipak pojedina naravna dobra djela može čovjek tvoriti i bez milosti. Tako može čovjek spoznati neke vjerske istine naravnoga reda, može vršiti lakše dužnosti naravnoga zakona, može svladati lakše napasti. Istočni grijeh nije uništio naravne ljudske osobine, ako ih i jest oslabio.[2]) Ali ta naravna dobra djela nijesu po sebi podobna steći ni svrhunaravnih milosti ni vječnoga blaženstva. Opet takova djela pripravljaju čovjeka za svrhunaravnu milost i uklanjaju zapreke milosti.

No bez milosti djelatne ne može čovjek: spoznati sve vjerske istine naravnoga reda, ispuniti sav naravni zakon, kroz dulje vrijeme svladavati i teške napasti. Razlog je tomu istočni grijeh, koji je potamnio razum, oslabio volju i čovjeka učinio sklonim na zlo. Tu istinu potvrđuje sv. Pismo (Mudr. 8, 21.; 9, 11.; Rim. 7, 18. 23. 25. itd.) i povijest neznaboštva. Spoznali su je i neki neznabožački pisci na pr. Cicero (De nat. deor. II. 16.): »Velik čovjek ne postade nitko bez nekoga božanskoga nadahnuća«; Seneka (Ep. 41.): »Čestita čovjeka nema bez Boga.«

C. Bog daje svakomu čovjeku dovoljno milosti da se može spasti.

---

[1]) Bogoslovi vele: speciale Dei privilegium.

[2]) Tako zvani reformatori 16 vijeka (Luther, Zwingli, Kalvin) učili su da je istočni grijeh tako zatr'o osobine čovjeka te sada nikako ne može da čini dobra djela. Što više, da ih ne može činiti ni onda, kad je u istoj milosti posvetnoj. Baj (†1589.) učio je da čovjek može tvoriti spasonosna djela jedino kad je u milosti posvetnoj; djela grješnika da su grijesi. Janzenij († 1638.) tvrdio je da naravnih dobrih djela nema, sve kreposti neznabožačkih filozofa da su mane.

1. (Timotej. 2, 4.) »Koji hoće da se svi ljudi spasu i da dođu u poznanje istine«. Zato je Krist i umr'o za sve ljude (§ 25 5) da svi nađu otkup. Mora dakle da su i svi ljudi dionici zasluženih Kristovih milosti. Potom mora da svaki čovjek dobiva dovoljno milosti da vjeruje i čini što treba da se spase.

2. No Bog ne daje svakomu čovjeku jednako mnogo milosti. 1. Kor. 12, 11.: »Isti Duh razdjeljuje pojedincima kako hoće«. Krist kazuje kako Gospod daje komu 5, komu 2, komu 1 talenat (Mat. 25, 15.). I naravno je tako, jer je milost sasvijem nezasluženi dar.

Čovjek ne može steći i zaslužiti milosti ali se može pripraviti za nju, na pr. neznabožac kad čini naravna dobra djela. Može čovjek utrti put daljim milostima, ako se prvom dobro posluži, na pr. grješnik kad čini spasonosna dobra djela milostinjom postom itd. Pogotovu može čovjek izmoliti u Boga postojanom molitvom sve milosti za sebe, a mnoge i za drugoga (sv. Monika za sv. Augustina). Mat. 7, 7.: »Molite, i daće vam se«. Sv. Augustin moli ovako (Conf. X. 29.): »Ti zapovijedaš, Gospode, uzdržljivost; daj što zapovijedaš, pa zapovijedaj što hoćeš!« Općeni sabor tridentinski (Sess. 6. c. 11.) veli: »Bog ne zapovijeda nemoguće; ali kad zapovijeda, opominje da činiš što možeš, i da moliš što ne možeš, i pomaže, da uzmogneš«.

D. Pored svih milosti ostaje čovjek slobodan. 1. Duh Sveti pomaže čovjeka svojim milostima, da čini spasonosno djelo. Ali čovjek ostaje vazda slobodan činiti što ga je volja. Milost ne sili nikoga. Čovjek je može posluhnuti i prezreti. Milost je svjetlost Duha Svetoga, ali pred svjetlošću može čovjek zatvoriti oči.

Sveto Pismo opominje čovjeka da ne primi milosti uzalud, već da djeluje s milostima ako hoće da se spase (Ps. 94., 8.): »Danas, ako čujete njegov glas, nemojte otvrdnuti srca vaša.«

2. Poradi toga zavisi spasenje pojedinca o milosti, ali i o tome kako čovjek djeluje uz milost (Mat. 23, 37.): »Jeruzaleme, Jeruzaleme . . ., koliko puta sam hotio da skupim djecu tvoju kao što skuplja kvočka piliće svoje pod krila, a ti nijesi hotio.«

3. Bog daje svakomu toliko milosti koliko njemu treba za spasenje. Zato se ne može reći da su neki odvijeka unaprijed određeni za nebo, a drugi odvijeka unaprijed osuđeni u pakao.[1]) Sv. Pismo ističe da je nebo plaća za naše zasluge (1. Kor. 3, 8.), vijenac slave za našu borbu (1. Kor. 9, 25.), nagrada za dobra djela (Mat. 25, 34.) itd.

Dašto, Bog znade (§4 točka 1) odvijeka koji će pojedinci pristati za Njegovom milosti i činiti dobra djela. On znade i to koji će u tome do konca života ustrajati, ili koje će smrt zateći u stanju milosti. Potom znade Bog odvijeka, tko će se spasti, a tko neće. Ali se oni neće spasti zato, jer Bog to zna, već zato, jer do svršetka pristaju za voljom Božjom. A Bog zna, jer po savršenom bitku svojem unaprijed vidi tko će ustrajati do konca, a tko neće.

Ovo znanje Božje po kojem Bog zna tko će se spasti, a tko neće, moglo bi se zvati: predznanje Božje o našem spasenju. No redovno zove se ovo predznanje Božje, tko će se spasti, a tko ne će: preodređenje — praedestinatio. Zove se tako, jer je Bog odvijeka odredio dati svim ljudima milosti da se spasu, i opet jer je odvijeka odredio uistinu spasti samo one koji dobrim djelima dokažu da su prihvatili ove (vazda svakom pojedincu dovoljne) milosti spasenja. Preodređeni — praedestinati — jesu potom oni ljudi koji će se doista spasti. Koji su to između ljudi što su još na životu, znade samo Bog. Mi znademo izvjesno jedino to, da nitko neće biti od Boga odbačen bez teške vlastite krivnje; i opet znademo to, da svaki nas može biti preodređen, ako postojano djeluje s milošću Božjom. Milost, da ustrajemo do konca (perseverantia finalis), valja da postojano molimo u Boga. I Crkva moli često za naše preodređenje. Sv. Augustin opominje: »Si non es praedestinatus, fac, ut praedestineris«: »Ako nisi preodređen, radi, da budeš!«

---

[1]) Tako su učili t. zv. reformatori 16 vijeka, osobito Kalvin. Već prije njega Wiklef i Hus, a poslije Jansenij. Razlog: jer da je čovjek po sebi u jednu ruku sasvijem propao iza istočnoga grijeha i zato nemoćan činiti dobro; a u drugu, da se milosti Božjoj ne može nitko oduprijeti; kako dakle Bog učini, onako da biva sa čovjekom.

§ 29 Posvetna milost

1. **Milost posvetna** jest unutrašnji svrhunaravski dar, koji Duh Sveti ulijeva u našu dušu, po kojem mi od grješnika postajemo pravednici, djeca Božja i baštinici kraljevstva nebeskoga.

Milost djelatna i sve druge uredbe Božje imadu zadaću da čovjeka privedu u stanje milosti posvetne ili da je iznovice pribave, ako bi je izgubio. Milost posvetna je onaj »preporod« (Iv. 3, 5.) i ono »obnovljenje« (Efeš. 4, 23. 24.) koje je potrebno čovjeku da se spase. Po milosti posvetnoj postaje čovjek pravedan i svet kako je bio Adam prije istočnoga grijeha. Zato se milost posvetna zove i milost opravdanja, jer ona čovjeka opravda, tj. čovjek postaje od krivca pravednik i prelazi iz nemilosti u milost i pravednost.

2. **Duh Sveti djeluje milošću posvetnom u našoj duši dvoje:**

a) čisti čovjeka od svih smrtnih grijeha i otpušta vječnu kazan. To uči sv. Pismo izrijekom kad veli da se grijesi u milosti posvetnoj ispiru (Ps. 50, 8.), uništavaju (Dj. ap. 3, 19.), uzimaju (Iv. 1, 29.), kao da ih nikada nije bilo. Iz. 44, 22.: »Kao oblak satro sam opačine tvoje i kao maglu grijehe tvoje, vrati se k meni, jer sam te otkupio«;

b) obnavlja u čovjeku prvotnu svetost i pravednost, te čovjek opet postaje svrhunaravna slika Božja (§ 16 točka 3). 1. Kor. 6, 11.: »Vi ste oprani, posvećeni, opravdani u imenu Gospoda našega Isusa Krista i u Duhu Boga našega«.

Općeni crkveni sabor tridentski osudio je krivo naučanje Lutherovo (Sess. 5. can. 5.; Sess. 6. can. 10. 11.): da se u opravdanju grijeh ne briše, već samo pravednošću Kristovom pokriva, jer Bog smatra čovjeka pravednim, premda čovjek ostaje grješan; Bog da smatra pravednim onoga koji vjeruje, da se njemu zasluge Kristove primaju kod Boga kao njegove; to opravdanje da se može izgubiti samo nevjerom; umnožati da se ne da; svatko da je siguran da li jest ili nije opravdan.

Zajedno s milošću posvetnom ulijeva Bog našoj duši (Trident. Sess. 6. cap. 7.) bogoslovske kreposti: vjeru, ufanje i ljubav, sve ćudoredne kreposti i darove Duha Svetoga. Ove kreposti i ti darovi jesu osobine (svojstva) milosti posvetne, zato se od nje i ne mogu odijeliti.

Ulivene kreposti (bogoslovske i ćudoredne) čine čovjeka sposobnim i sklonim tvoriti bogomila djela, kojima se zaslužuje život vječni.

Darovi Duha Svetoga usavršuju dušu, da spremnije sluša nadahnuća Duha Svetoga. To su osobito ovi darovi (Iz. 11, 2.): a) dar mudrosti, b) dar razuma, c) dar znanja, d) dar savjeta, e) dar jakosti, f) dar pobožnosti, g) dar straha Božjega.

Tako sije milost posvetna u nama sjeme svrhunaravnoga življenja (1. Iv. 3, 9.): mi spoznajemo (vjerom) Boga savršenije, ljubimo ga i u njem uživamo; lakše se čuvamo od grijeha i radi smo činiti dobra djela. Stoga i zovu milost posvetnu »životom« duše kao što je duša život tijela. Bez te je milosti čovjek duhovno mrtav (Luk. 1, 79.). Zato se teški grijeh i zove smrtnim, jer diže duhovni život — milost posvetnu.

Opet i u pravednika ostaju posljedice grijeha (§ 17 točka 4): pohota, boli, smrt. Zato se i u milosti posvetnoj javlja sklonost na zlo. Duša je izliječena, ali je u tijelu čovjeka ostan na grijeh (Rim. 7, 17.—23.). To nije zlo, jer se baš u borbi protiv te zle sklonosti jača čovjek u dobru, i jer baš tom borbom sebi stječe pribavljene kreposti i zasluge za nebo.

3. **Milost posvetnu dobiva grješnik redovno u sakramentu krsta, a ako je već kršten, u sakramentu pokore.**

4. **Milost posvetna ostaje u duši pravednikovoj dotle dok smrtno ne sagriješi.** Smrtni grijeh je hotimična teška uvreda Boga. Dok ta uvreda traje, ne može biti u duši grješnikovoj mjesta za kraljevstvo Božje što ga čini milost posvetna (Luk. 17, 21.). »Nepravednici ne će posjedovati kraljevstva Božjega« (Isp. 1. Kor. 6, 9. 10.).

Laki grijesi jačaju zle sklonosti čovjeka i pripravljaju na smrtni grijeh.

5. **Milost posvetna može se umnožati:** Otkriv. 22, 11.: »Tko je pravedan neka bude još pravedniji, a tko je svet neka bude svetiji.« Umnožava se češćim dostojnim primanjem svetih sakramenata i vršenjem zaslužnih djela.

Potom nemaju svi pravednici jednako velike milosti posvetne. Nijesu svi jednake ni primili, jer mjera posvetne milosti zavisi o volji Božjoj (1. Kor. 12, 11.) i o tomu kako smo se pripravljali za nju.

6. **Bez osobite objave Božje nije nitko usve i posve siguran** da je u stanju milosti, jer milost stoji i do naše priprave. Sv. Pavao veli (1. Kor. 4, 4.): »Nijesam sebi svijestan ničega, ali zato nijesam opravdan; onaj koji me sudi Gospod je.« Neki znaci koji otprilike očituju da bi čovjek mogao biti u stanju milosti, jesu ovo: da nam se mili što je Bogu milo, da ne uživamo preko reda u taštim dobrima svijeta, da sebi nijesmo svijesni teškoga grijeha, da smo odani Crkvi, da revno vršimo svoje dužnosti i dobra djela, da njegujemo koju pobožnost (na pr. bl. Djevici Mariji, sv. Srcu Isusovu) itd.

§ 30 Plodovi milosti

jesu spasonosna i zaslužna djela.

1. Čovjek može i bez svrhunaravne milosti tvoriti neka dobra djela (§ 17 točka 6, § 28 B. Bilješka.) svojim naravskim silama. **To su naravna dobra djela** (opus naturaliter bonum).

Djelo se zove dobro kad se predmet (što je učinjeno) i prilike (u kojima je učinjeno), i namjera (iz koje je učinjeno) podudaraju sa ćudorednim zakonom. Ako se jedno od toga troga ne podudara sa ćudorednim zakonom, djelo je zlo.

2. Milost posvetna diže čovjeka u svrhunaravski red (§ 29 2.) i dalje naravnim dobrim djelima svrhunaravnu osobinu (opus supernaturaliter bonum). Tomu su razlog zasluge Kristove na križu. Dobra se djela pravednika posvećuju i združuju sa zaslugama Isusovim. Poradi toga imadu ta djela po obećanju Božjem (Mat. 5, 12.; 1. Kor. 9, 24.; 2. Tim. 4, 8.) u sebi toliku cijenu, da po pravu zahtijevaju svrhunaravsku plaću. Ne kao da ih Bog samo uzima pod tu cijenu već ona uistinu postaju pred Bogom vrijedna svrhunaravske plaće. Ta dobra djela pravednika, učinjena iz svrhunaravskih

razloga i s pomoću svrhunaravskih milosti, zovu se **zaslužna djela** ili zasluga (meritum de condigno). Zovu se i živa djela (opera viva), jer ih čini čovjek duhovno živ kad ima milost posvetnu.

I najmanja dobra djela pravednikova u ime Božje učinjena, zaslužuju plaću na nebu (Mat. 10, 42.; 25, 35. itd.). Opet, **prije svega valja da pravednik vrši svoje dužnosti.** Kažu mu ih Božje i crkvene zapovijedi i njegovo zvanje. Pored toga preporučuje sv. Pismo osobito: molitvu, post, milostinju. Tob. 12, 8.: »Dobra je molitva s postom i milostinja — bolja, nego blago u zlatu sahranjivati«. Kad sv. Pismo osobito ovo troje preporučuje, onda nam kaže da valja dati Bogu poštovanje, da se valja odricati sebe, da valja djelotvorno ljubiti bližnjega.

3. U našim dobrim djelima gleda Bog manje na uspjeh, a više na naše nastojanje i žrtvu što je time prinosimo. (Na pr. Siromašna udovica. Mark. 12, 41.) No osobito gleda Bog na dobru nakanu kojom djela vršimo. Dobra nakana jest namjera služiti Boga i štovati ga. 1. Kor. 10, 31.: »Bilo dakle da jedete ili pijete, ili što drugo činite, sve na slavu Božju činite.« Djela što ih čovjek čini iz puke sebeznalosti i častoljublja ne vrijede pred Bogom, jer takovi »primili su plaću svoju« (Mat. 6, 16.).

Dobru nakanu veoma je korisno češće na dan probuditi, a osobito valja to učiniti svako jutro. Dobra nakana može se ovako probuditi: Bože i Gospodine, sve na tvoju slavu!

»Omnia ad maiorem Dei gloriam« »Sve na veću slavu Božju« poznata je kršćanska rečenica.

4. Dobrim djelima koja činimo u milosti, zaslužujemo:

a) umnožavanje milosti posvetne. Mat. 25, 29.: »Svakomu koji ima daće se i obilovaće.«

b) vječno blaženstvo, tj. novu i veću nagradu na nebu. 1. Kor. 3, 8.: »I svaki će primiti plaću svoju po svojem trudu«.

5. **U smrtnom grijehu ne može čovjek da čini zaslužna djela.** Iv. 15, 4.: »Kao što loza ne može roda da rodi sama od

sebe, ako ne ostane na čokotu, tako i vi, ako u meni ne ostanete.« Dobra djela što ih čini čovjek duhovno mrtav zovu se mrtva djela (opera mortua). Mogu biti ili samo naravna dobra djela (točka 1) ili svrhunaravna, spasonosna (§ 28 B. ispod linije 1). **Svrhunaravna ili spasonosna** (opus salutare) jesu kad ih čini grješnik s pomoću milosti djelatne. Ta djela nemaju zasluga za nebo, ali ih Bog ipak primjereno plaća (meritum de congruo), jer su poradi Kristovih zasluga i poradi njegove milosti svrhunaravna. Ta su djela veoma korisna, jer čine da Bog dade grješniku milost da se obrati, a katkada da se odvrate od grješnika vremenite kazni ili da grješnik dobije vremenita dobra. Na pr. Ahab (3. Kralj. 21, 29.), Ninivljani (Jona 3, 10.), Kornelije, stotnik (Dj. ap. 10, 4.).

6. Kad pravednik smrtno sagriješi, kriv je vječnoga prokletstva, zato gube i njegova bivša živa djela svaku zaslugu za nebo, ona se umrtve. Zovu se: umrtvljena djela (opera mortificata). Ali ta umrtvljena djela ožive opet, postanu opet zaslužna, čim bude grješnik iznova opravdan. U tom novom stanju milosti zovu se ta ista djela: djela oživljena (opera vivificata).

7. Kako iz mnogostrukog utjecanja milosti na duševnost čovjeka, tako naročito iz plodova milosti: očigledna je vrednota, znamenitost i veličina milosti i u naravnom redu: za ćudoredno življenje pojedinca, za kulturu čovječanstva. Pravednik »rađa mnogi rod« (Iv. 15, 5.), a treba da čini dobra djela, jer »kao što je tijelo duha mrtvo, tako je i vjera bez dobrih djela mrtva« (Jak. 2, 26.). Tako milost Spasiteljeva nije samo otvorila nebo već je stvorila i osnovicu dostojnoga ljudskog življenja na zemlji.

Glava III

Sredstva milosti: Sv. sakramenti

Isus Krist je odredio da plodove otkupa ili milosti redovno dijeli u Crkvi katoličkoj (§ 26 2.). Vrelo zaslugâ, iz kojega teku milosti, jest Kristova žrtva na križu. Vidljivi znaci, po kojima pojedincu milosti kao po cijevima pri-

tječu, jesu sveti sakramenti. »Po njima svaka pravda ili se počinje, ili se započeta umnožava ili se izgubljena vraća« (Trid. Sess. 7. Proem.). Zato se sv. sakramenti zovu i sredstva milosti.

A. O sakramentima uopće

§ 31 Pojam sakramenta

I. Sakramenat je vidljiv znak naređen od Isusa Krista, kojim nam se daje nevidljiva milost i unutrašnje posvećenje.

Riječ »sakramenat« znači po slovu svetu stvar koja je naređena da nešto sveto znamenuje ili da nešto svetim učini. (Kod Rimljana zalog u hramu i vojnička zakletva. Grčki zovu sakramenat μυστήριον = sveta tajna. Tako su se zvale istine kršćanske vjere, obredi javnoga bogoštovlja pa i tipovi staroga zavjeta.) Danas se zovu sakramenti jedino: stalni od Krista naređeni znakovi koji nesamo da znače svetu stvar nego doista i tvore milost.

Takvih[1]) sakramenata nema u starom zavjetu. Obredi staroga zavjeta (na pr. vazmeno jagnje) naznačivali su buduću milost Otkupiteljevu, ali je nijesu mogli tvoriti. Oni su bili uvjeti za opravdanje, ali nijesu bili uzroci opravdanju.

Svaki sakramenat ima ovo troje: 1. vidljiv znak, 2. nevidljivu milost, 3. naredbu od Isusa Krista.

II. Sakramenat ima vidljiv znak.

a) Znak zovemo uopće ono što nam i nešto drugo nagoviješta pored onoga što ćutilima zamjećujemo. Potom zovemo u sakramentima »znak« ona spoljašnja djela (stvari i riječi) kojima se ćutilno predočuje milost što je sakramenat tvori. Veli se »vidljiv« znak, jer je spoljašnji i jer se dade ćutilima oćutjeti.

b) Vidljiv znak je u sakramentima dvoje: stvar koja se kod sakramenta upotrebljava: na pr. voda kod krsta, i riječ koja prati upotrebljavanje stvari na pr. kod krsta »Ja te krstim

[1]) Nekih sredstava milosti, po kojima se i odrasli i djeca mogu spasti, bilo je u svako doba. To slijedi iz toga, što Bog uistinu hoće da se svi ljudi spasu (§ 25 5.), i što je Krist za sve ljude umr'o.

u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen«. Stvar ili upotrebljavanje stvari — spoljašnje djelo na pr. polijevanje vodom zove se i materija (tvar) sakramenta; riječ koja se tom prigodom izgovara, zove se forma (lik) sakramenta. Ovo dvoje, materija i forma, zajedno uzeto čini vidljiv znak sakramenta. Sv. Augustin veli o vidljivom znaku krsta (In. Joh. tract. 80. 3.): »Oduzmi riječ, pa što je voda drugo nego voda? Pristupi li riječ k tvari: eto sakramenat.«

Riječ »materija i forma« uzete su (u 13 vijeku) iz Aristotelove filozofije. Materija je sama za sebe nešto neodređeno, gotovo ništa (na pr. tvar drva); forma je istom određuje, da postane nešto (na pr. ploča). Između stvari i riječi u vidljivom znaku sakramenta nekako je slična sveza kao što je između materije i forme u prirodnom svijetu. Stvar (ili djelo) sakramenta je samo po sebi nešto neodređeno, može se upotrijebiti za koješta na pr. voda (ili polijevanje). Istom riječima koje stvar ili djelo prate, određuje se stvar, da bude nešto potpuno. Na pr. voda (ili polijevanje) postaje nešto određeno s riječima »ja te krstim« itd.; s tim riječima naznačuje se i tvori unutrašnje čišćenje duše od grijeha.

Vidljiv znak, materiju i formu sakramenta, naredio je sam Isus Krist. Bez toga bitnog znaka ne bi bio sakramenat valjan. K tomu je Crkva dodala neke nebitne obrede (ceremonije) da povećaju svečanost, da zorno predoče djelovanje sakramenta, da bûde na pobožnost. Ti su obredi korisni, zato ih nije slobodno prezirati ili po volji mijenjati. Ali se u nuždi mogu ili sasvijem ili od česti ispustiti, jer je sakramenat i bez njih valjano podijeljen.

c) Vidljiv znak kod sakramenta ne znači samo da se milost podjeljuje, nego vidljiv znak upravo tvori i izvodi milost. Spoljašnji znak je kao oruđe s kojim se Bog služi da podijeli milost. Milost ne zavisi od zasluge (svetosti) djelitelja ili (skrušenosti) primaoca sakramenta (non ex opere operantis). Sakramenat tvori milost od sebe i po sebi čim je spoljašnji znak valjano upotrijebljen (et opere operato).

Sv. Pismo pripisuje milost sakramentalnom znaku. Dok je na pr. krst Ivanov samo poticao na pokoru (Luk. 3, 3.), preporađa Kristov krst izravno (Iv. 1, 33.) i pere grijehe (Dj. ap. 22, 16.).

Crkva daje sv. krst od apostolskih vremena i djeci prije, nego što su došla k razumu, krsti odrasle katehumene, ako su i izgubili svijest, dijeli i u besvjestici sakramente pokore i pomasti itd. U svim ovim događajima ne mogu sakramenti davati milosti već jedino poradi toga, što su sami po sebi sredstva, koja milost tvore i u dušu ulijevaju bez obzira na zasluge djelitelja i primaoca.

Potom je Luther krivo učio kad veli da su sakramenti samo znaci (simboli), koji pobuđuju vjeru, da se po njoj opravdamo, ili samo jamci da će nam Bog milost dati, ili samo biljege po kojima se raspoznaju kršćani. Sakramenti jesu znaci, jamci i biljege milosti, ali su sakramenti i uzroci i vodiči i nosioci milosti. Lutherov je nauk osuđen u tridentskom saboru (Sess. 7. can. 5. 7. 8.).

d) Gospod Bog može svoju milost dijeliti na različite načine. Odredio je pak izvanje znakove kao sredstvo milosti da se prilagodi našoj ćutilnoj naravi. α) Mi duhovno spoznajemo isto onda kad nam se očituje u ćutilnom ruhu. Zato je prikladno da i milost ima svoj znak da je uzmognemo lakše spoznati, i da imamo jamstvo da nam je Gospod doista milost dao. (I ljudi upotrebljavaju različite znakove na pr. naslove, križiće, kolajne itd., kad dijele časti, ovlastice itd.) β) Vidljivi znakovi predočuju nam zorno djelovanje nevidljive milosti. γ) Ti su znaci prikladna biljega, da se poznadu zajedničari Kristove Crkve.

III. Sakramenat daje nevidljivu milost i unutrašnje posvećenje.

a) Sakramenti:

1. ili nam davaju ili umnožavaju milost posvetnu;

2. svaki sakramenat daje još i osobite milosti.

K-1. Sakramenti prolaze čim je obavljen vidljiv znak. (Izuzetak je presveti oltarski sakramenat.) Ali u duši ostaje trajno njihov učin: unutrašnje posvećenje. Potom sakramenti uzrokuju stanje milosti, tj. milost posvetnu. Ako čovjek još nema milosti, onda mu je sakramenti daju; ako je već ima, onda je umnožavaju.

K-2. Gospodin se pobrinuo za sve znamenitije prigode ljudskoga življenja, da bude čovjeku u pomoći kako bi se spasao. Zato je odredio više (sedam) sakramenata da pojedini sakramenti pored glavne milosti posvećenja dijele čovjeku još i osobitu milost koja će mu biti potrebna u osobitim prigodama života. Ta se osobita milost sakramenata zove: milost sakramentalna. To nije milost djelatna, već ista milost posvetna, koja osim posvećenja daje čovjeku još i pravo da u čas kad mu bude potrebno dobije milosti djelatne te poluči svrhu toga sakramenta. Tako na pr. u krstu pored posvećenja dobija čovjek pravo na milosti djelatne koje će jednoć trebati da kršćanski zakon vrši i da dostojno prima ostale sakramente. U potvrdi se umnožava milost posvetna i daje pravo na potrebne milosti da stalno i neustrašljivo ispovijedamo Kritovu vjeru. U presv. oltarskom sakramentu dobija se osobito pravo na milosti da vršimo djela ljubavi, tim hranimo dušu svoju i krijepimo je u dobru. U pokori daje se pravo na milosti da se potpunije kajemo za grijehe i u buduće da ih se lakše čuvamo. U posljednjoj pomasti daje se pravo na milosti da lakše podnesemo slabost u bolesti, opremo se napastima i uzdamo u milosrđe Božje. U sv. redu i ženidbi da zdušnije vršimo osobite dužnosti ovih staleža.

b) Valjano izvršeni sakramenat tvori i izvodi milost bez zasluge djelitelja i primaoca. Ali sakramenat ne može silom narinuti milosti slobodnom čovjeku. Da li će čovjek i primiti milost koju je sakramenat proizveo i koju mu nudi i daje, stoji do slobodne volje pojedinca. Čovjek treba da bude spreman primiti milost, u čovjeka ne smije da bude zaprekâ milosti. Potom treba da sakramente primamo dostojno pripravljeni, ako želimo primiti milost sakramenta.

I u sakramentu je potrebno sudjelovanje čovjeka. Ali je to sudjelovanje uvjet da se milost sakramenta primi, a ne uzrok da sakramenat milost proizvede[1]). Ako čovjek nije spreman (ako nema uvjeta) da mu se ulije milost, onda velimo da je u njem zapreka ili

[1]) Uzrok imade u sebi moć (razlog) da proizvede učin, na pr. oko da gleda; uvjet nema u sebi (moći) razloga da izvede učin, ali on uklanja zapreke što smetaju, da uzrok ne može djelovati. Na pr. svjetlost je uvjet da zdravo oko vidi; ali uzrok da gleda nije u svjetlosti, već u oku.

sakramenta ili milosti. Zapreka sakramenta je obično uzrok da čovjek ne može primiti sakramenta[1]), na pr. nedostatak krsta je zapreka da se nijedan sakramenat ne može primiti; zdravlje je zapreka sakramenta posljednje pomasti; ženski spol je zapreka sakramenta sv. reda itd. Zapreka milosti je uzrok da čovjek ne može primiti milosti sakramenta. Tu zapreku valja da čovjek ukloni svojim svrhunaravskim djelima, koja će ga pripraviti da primi milost. Te su zapreke milosti za različite sakramente različne. a sakramente koji daju prvu milost (krst i pokora), jest zapreka milosti nedostatak pravoga pokajanja. Čovjek se dakle dostojno pripravlja za ove sakramente kad se pokaje kako treba (Dj. ap. 2, 38.), i kad potom ima vjeru, ufanje i želju primiti milost (Mark. 16, 16.). Za ostale sakramente koji umnožavaju milost, jest zapreka, ako je čovjek sebi svijestan smrtnoga grijeha. Pripravan je dakle da dostojno primi ove sakramente onaj koji je u stanju milosti.

Tko neće da ukloni zapreke, tko neće da se dostojno pripravi, a ipak prima sakramenat: prima ga valjano, ali nedostojno. Taj hotimice odbija milost koju je sakramenat proizveo, vrijeđa Boga koji mu milost nudi, pogrđuje svetinju što ju je Bog za spasenje naredio. Zato velimo: tko nedostojno primi koji sakramenat, griješi teško — čini svetogrđe (sacrilegium).

Naprotiv, što se čovjek bolje pripravi za sakramenat, to dobiva i više milosti (Trid. Sess. 24. cap. 7.). Zato valja nastojati da se očistimo i lakih grijeha, da se uresimo krepostima, da uzbudimo što življu želju primiti sv. sakramenat. To vrijedi osobito za najsvetiji sakramenat: za sv. pričest.

IV. Sakramenti naređeni su od Isusa Krista.

a) Sakramente naredio je Isus Krist: Samo Bog može spoljašnjim znakovima dati snagu da tvore i izvode milost. I doista Krist je htio da plodove svoje muke (milosti)

[1]) Smrt je zapreka svih sakramenata: mrtvacu se ne može dijeliti nijedan sakramenat. U odraslog čovjeka može biti volja zaprekom sakramenta: tko neće da primi sakramenta, ne može mu se silom narinuti.

prenosi na nas po spoljašnim znakovima. Zato sakramenti imadu svoju moć od Isusa Krista i njegovih zasluga. Potom ne može Crkva naređivati sakramente i ne može bitnog znaka (materiju i formu) mijenjati ili ispustiti. Zato sakramenat nije valjan, ako se ne upotrijebi od Krista naređena materija i forma.

b) Sakramente dijeli zapravo sam Isus Krist preko Crkve tako da se svećenicima služi kao svojim slugama. On je vrhovni svećenik (§ 24 i § 25), a svećenici su njegovi namjesnici koji mjesto njega — ali u njegovo ime i njegovom vlasti — dijele sakramente (1. Kor. 4, 1.). Potom: 1. ne zavisi učin sakramenta ni o vjeri ni o posvetnoj milosti službenika (1. Kor. 1, 13.); ali da službenik dostojno dijeli sakramenat, treba da je u stanju milosti; kad nije, sakramenat je valjan, ali službenik čini svetogrđe; 2. službenik treba da bude od Krista preko Crkve posvećen i ovlašten dijeliti sakramente, jer on sakramente dijeli u Kristovo ime (1. Kor. 1, 13.); izuzet je jedino: krst, koji može dati svaki čovjek, i ženidba, koju stranke sklapaju; 3. službenik treba da upotrijebi Kristom određenu materiju i formu i da s njom ima nakanu činiti ono što kod sakramenta čini Kristova Crkva; službenik naime dijeli sakramenat u ime Kristovo i po vlasti koju je dobio od Krista preko Crkve (1. Kod. 3, 4. 5.; 4, 1.); zato treba službenik da bude pri sebi kad dijeli sakramenat, da bude svijestan onoga što radi.

§ 32 Broj i dioba sakramenata

B. O pojedinim sakramentima napose

I. Krist je naredio sedam svetih sakramenata. To su:

1. krst, 2. potvrda, 3. presveti oltarski sakramenat, 4. pokora, 5. zadnja pomast, 6. sveti red, 7. ženidba.

Prigodom raspravljanja pojedinih sakramenata pokazat ćemo iz sv. Pisma da je sam Krist te sakramente naredio. To nam jamči i usmena predaja, koja vazda ispovijeda samo sedam, i to baš ovih sedam sakramenata. I krivovjerci, koji su otpali od Crkve još u 4 i 5 stoljeću, na pr. Monofiziti, Nestorijanci, priznaju samo ovih sedam sakrame-

nata. Tako zvane reformatore 16 vijeka, koji ispovijedaju sad tri sad dva sakramenta, osudila je Crkva (Trid. Sess. 7. can. 1. de sacr.).

II. Sakramente dijelimo:

1. u sakramente živih i sakramente mrtvih;

2. u sakramente koje možemo primiti samo jedamput u životu, i u sakramente koje možemo primiti više puta.

K-1. Sakramenti živih jesu ovi: a) potvrda, b) presveti oltarski sakramenat, c) zadnja pomast, d) sveti red, e) ženidba.

Ti se sakramenti zovu sakramenti živih zato, jer tko hoće da ih dostojno primi, reba da ima svrhunaravski život tj. milost posvetnu.

Sakramenti mrtvih jesu: krst i pokora. Zovu se zato sakramenti mrtvih, jer tko ih prima, nema još ili ne treba da ima svrhunaravski život, milost posvetnu.

K-2. Samo jedamput u životu možemo primiti: krst, potvrdu i sveti red.

Ova tri sakramenta mogu se samo jedamput primiti, jer bilježe dušu neizbrišljivim biljegom.

Sakramentalni biljeg nije milost posvetna, nego je od nje različan i nezavisan duhovni znak (kao znak kraljevski na vojnicima, na novcu), koji se jedamput utisnut više izbrisati ne da. Zato se ti sakramenti mogu samo jedamput primiti, zato prima biljeg i onaj koji valjano — ali nedostojno — primi sakramenat. Sakramentalni biljeg je vječna posvedba, koja čovjeka određuje za službu Božju i čini sve više sličnim Kristu. Na krstu dobiva znamenje (pečat) kršćanina, tj. postaje učenik i pristaša Kristov. Na potvrdi dobiva biljeg vojnika Kristova. U svetom redu dobiva znak svećeništva, tj. vlast da može dijeliti Kristove sakramente.

§ 33 Sveti Krst

I. Krst je sakramenat

Krst je sakramenat kojim se čovjek vodom i riječi Božjom od svakoga grijeha čisti i u Kristu na život vječni preporađa i posvećuje.

I. Krst je sakramenat,

jer ima 1. vidljiv znak, 2. nevidljivu milost, 3. naredbu od Isusa Krista.

1. **Vidljiv znak je** kod krsta »voda i riječ Božja«. Krst se naime ovako podjeljuje: Kršteniku polijeva se glava vodom, i ujedno izgovaraju se Kristove riječi: »Ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.«

Materija ili stvar, kojom se dijeli sakramenat krsta, jest: naravska voda. Valjana je materija svaka naravska voda. Ipak, kadgod je moguće, valja upotrijebiti — kako to biva i kod crkvenog krsta — vodu krsnicu, štono je Crkva svêti uoči Uskrsa i Duhova. Vodu treba kod kršćavanja upotrijebiti tako da bude pravo pranje vodom. Pranje ili krštenje može biti na tri načina: zaronjivanjem, polijevanjem, škropljenjem. Nekoč bi krstili na sva tri načina. Danas je propisano, kad se svečano krsti, da se glava triput polijeva.

Forma sakramenta krsta jesu riječi: »Ja te krstim u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.« Ove riječi valja izgovarati ujedno kad se kršteniku polijeva glava vodom.[1])

2. **Nevidljiva milost** koju daje sakramenat sv. krsta, jest ovo:

a) Oprašta se istočni grijeh i svi grijesi što ih je čovjek možda prije krštenja učinio. Dj. ap. 2, 38.: »Neka se krsti svaki od vas u ime Isusa Krista za oproštenje grijeha.«

b) Oprašta se vječna i vremenita kazan grijeha. Rim. 6, 3.; 8, 1.: »Zar ne znate da svi koji smo kršteni u Isusu Kristu, u smrti njegovoj kršteni smo... Nikakva dakle sad nema osuđenja onima koji su u Isusu Kristu«. Zato Crkva nije zadavala nikakve pokore odraslim krštenicima (neofitima).

Nevolje, bolesti, smrt, pohota — posljedice istočnoga grijeha — ostaju da čovjek: α) oćuti koliko je zlo grijeh, te njegove posljedice ni sv. krstom ne izginu, i da ga se zato u buduće čuva kao najvećeg zla;

---

[1]) Ovo je bitni obred. Ostale nebitne obrede sv. krsta i drugih sakramenata uči »Liturgika«.

β) da čovjek sebi borbom u nevolji i pohoti steče što više zasluga za nebo.

c) Čovjek se na krstu duhovnim načinom preporađa i posvećuje, postaje dijete Božje i baštinik kraljevstva Božjega. To biva time, što nam Gospod po krstu ulijeva u dušu milost posvetnu, sve ulivene kreposti i darove Duha Svetoga. Tit. 3, 5.—7.: »Bog nas je spasao kupalom preporoda i obnove Duha Svetoga, kojega je na nas obilno izlio po Isusu Kristu, Spasitelju našem, da opravdani milošću njegovom baštinici budemo po nadi vječnoga života«. Prve kršćane zvali bi »sveci« (ἅγιοι). U znak svetosti nosili bi po osam dana bijele haljine. (Bijela nedjelja.)

d) Po krstu sjedinjuje se čovjek s Kristom (Gal. 3, 27.), postaje njegovim učenikom, tj. kršćaninom. Zato se krst zove p r v i s a k r a m e n a t, jer čovjek istom po krstu postaje članom Crkve i time građaninom kraljevstva Kristova na zemlji (Dj. ap. 2, 41.). To je razlog, što se prije krsta ne može nijedan drugi sakramenat valjano primiti.

Tim što je čovjek postao članom Crkve, duhovnoga tijela Kristova (1. Kor. 6, 15.), dobiva čovjek u Crkvi prava na sve Kristove sakramente. Povrh toga ima kršćanin kao dijete Božje (Rim. 8, 17.) još i pravo na baštinu u kraljevstvu Božjem na nebu. Krst je kao vrata kroz koja se unilazi u kraljevstvo Božje na zemlji i u kraljevstvo Božje na nebu. Čovjek se dakle uistinu »u K r i s t u« preporađa i posvećuje. Znamen ovoga preporođenja i posvećenja ostaje zauvijek u duši čovjeka, jer k r s t b i l j e ž i d u š u n e i z b r i š l j i v i m b i l j e g o m, zato se može samo jedamput valjano primiti. Kao što onaj koji je rođenjem postao članom ljudskoga društva ne može prestati biti čovjekom: tako i onaj koji se krstom (preporodio ili) iznovice rodio duhovnim načinom i postao državljaninom kraljevstva Kristova ne može toga više izgubiti. Da se i odreče kršćanstva (apostat), krsni biljeg daje mu vazda pravo na sve povlastice, ali mu ujedno nameće i sve dužnosti kršćanskoga zvanja.

3. **Naredba od Isusa Krista**, da se krste svi narodi, izdana je prije njegova uzašašća na nebo. (Mat. 28, 19.): »Dana mi je

sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i n a u č a v a j t e[1]) s v e n a r o d e k r s t e ć i i h u i m e O c a i S i n a i D u h a S v e t o g a«.

II Krst je najpotrebitiji sakramenat

Krst je zato najpotrebitiji sakramenat, j e r s e b e z k r s t a n e m o ž e n i t k o s p a s t i. Krist kaže (Iv. 3, 5.): »Ako se tko ne preporodi vodom i Duhom Svetim, ne može ući u kraljevstvo nebesko.«

Ali krst nije nuždan samo po z a p o v i j e d i (necessitas praecepti) Kristovoj već i zato, što je krst j e d i n o s r e d s t v o za spasenje (necessitas medii). Tko nije sjedinjen s Kristom, ne može biti dionikom njegovih zasluga i zajedničarom njegova kraljevstva. Jedino se po krstu sjedinjujemo s Kristom. No onda je očito da se bez krsta ne možemo spasti. I n e j a k a d j e c a valja da budu krštena. »Preporađanjem valja da im bude oprano što su rođenjem sebi navukli« (Conc. Milev. c. 2.). Zato čitamo u s v. P i s m u da su se krstile cijele porodice, dakle i djeca, na pr. satnika Kornelija (Dj. ap. 10.) u Cezareji, tamničara u Filipama (Dj. ap. 16, 32. 33.) itd. I C r k v a je vazda krščavala i nejaku djecu.

2. Kad nije moguće da se tko krsti vodom, m o ž e s e k r š t e n j e v o d o m n a k n a d i t i: α) k r š t e n j e m ž e l j e i β) k r š t e n j e m k r v i.

α) K r s t ž e l j e (baptismus flaminis) zove se savršena ljubav Boga ili savršeno pokajanje, u kom je i želja biti kršten, ili u kom je ozbiljna volja učiniti sve što Bog za spasenje traži. Sv. Pismo uči (1. Iv. 4, 7. i 5, 1.): »Tko Boga ljubi, od Boga je rođen«, tj. duhovno preporođen, kao kršten. U s m e n a p r e d a j a uči tu nauku izvjesno: na pr. sv. Ambrozij kod smrti katehumena cara Valentinija II, sv. Augustin na osnovi sv. Pisma (Rim. 10, 10.) i pozivajući se na pr. na skrušenog razbojnika (Luk. 23, 40.—43.) itd.

β) K r s t k r v i (baptismus sanguinis) zove se nasilno i dragovoljno podnesena smrt poradi imena Isusova, tj. muče-

[1]) U grčkom originalu: μαθητεύσατε βαπτίζοντες = činite ih učenicima krsteći.

ništvo. Krist kaže (Mat. 10, 32.): »A kojigod prizna mene pred ljudima, priznaću i ja njega pred Ocem svojim, koji je na nebesima«. (Mat. 10, 39.): »Koji izgubi dušu (život) svoju mene radi naći je.« Crkva je vazda poštovala mučenike kao svece Božje (Betlehemska djeca). Crkva je uvjerena da mučenička smrt briše sve grijehe i oprašta sve vječne i vremenite kazni. Sv. Augustin veli: »Krivicu čini mučeniku tko za nj moli!«

III. Primalac krsta, kumovi i djelitelj

1. Sakramenat krsta može valjano primiti *svaki čovjek* (dok živi) *koji još nije kršten*.

Odrasli valja da su dostojno pripravljeni za sv. krst. Nekoć se u crkvi doba pripravljanja zvalo: *katehumenat*[1]). Trajalo bi i po više godina i dijelilo se u tri stepena (accedentes, catehumeni, electi). Iz toga su se razvili i obredi krštenja.

Neposredno prije krštenja propisan je tako zvani *krsni zavjet*. U krsnom zavjetu obećava krštenik: a) da se odriče đavla i njegovih djelâ. To znači da se krštenik kaje za prošle grijehe, da će ih se čuvati u buduće i da će bogumilo živjeti. b) Krštenik obećaje da vjeruje sve što uči Crkva katolička i da će vazda nauk katolički tvrdo i stalno vjerovati.

2. **Nejaku djecu** zastupaju na krštenju *kumovi*. Kumovi *drže* dijete *na krštenju*, *jamče* da će se kršćanski uzgojiti, i *polažu* mjesto djeteta krsni zavjet. Kumovi pomažu dijete u njegovu duhovnom rođenju, zato su duhovni rođaci djeteta. I *kasnije* je njihova *dužnost*, ako toga roditelji ne čine, nastojati da dijete uistinu vrši krsni zavjet, da se kršćanski uzgoji i kršćanski živi. *Kumovi treba da su dobri katolici*.

Od starine je Crkva tražila kumove kod krštenja i za odrasle. Kum je bio jamac (fideiussor) da je katehumen dostojan za sv. krst. Kum bi pomagao krštenike kod zaronjivanja (susceptores), a za djecu, i u potrebi za odraslog, odgovarao bi kum (sponsores) kod obreda krštenja. Njegova bi dužnost bila katehumena pripraviti za sv. krst ili kršteno dijete kasnije poučavati u kršćanstvu i brinuti se da mu kumče doista kršćanski živi.

---

[1]) Od grčkog: κατηχέω = poučavam.

3. **Valjano krstiti može svaki čovjek**; ali kad nije upravo sila, treba da krsti samo svećenik, i to duhovni pastir.

Tko krsti, treba: a) da ima nakanu zaista krstiti, tj. ono činiti što Crkva čini, i b) da upotrijebi materiju i formu, koju je Krist naredio.

Svečano, tj. sa crkvenim obredima, smije krstiti redovno biskup i svećenik, izvanredno i đakon. Ostali *ljudi bez razlike* smiju krstiti u nuždi, ali bez crkvenih obreda. Ako bude prigode, valja da kasnije redovni djelitelj nadopuni krštenje s ostalim crkvenim obredima.

Djelitelj daje katehumenu na *krstu* redovno i *ime*. Kršteniku treba dati ime kojega sveca ili svetice da mu bude zagovornik na nebu, a uzornik na zemlji. Kao što je porodično ime biljega tjelesnog rođenja, tako je *krsno ime* biljega duhovnog preporođenja. Krsno ime sjeća da smo građani nebeskoga kraljevstva.

Kadgod se spomenemo krsnog imena, valja da se opomenemo i krsnog zavjeta i velike sreće, što smo po krstu postali djecom Božjom. Krsno ime valja da uvijek časno nosimo i da ga ne kaljamo nekršćanskim življenjem. Jedino tako možemo sačuvati nebesko državljanstvo koje smo na krstu stekli.

§ 34. Sveta potvrda

Potvrda je sakramenat u kojem se kršteniku polaganjem biskupovih ruku, mazanjem svete krizme i molitvom daje Duh Sveti koji ga jača, da može svoju vjeru stalno priznavati i po njoj živjeti.

1. **Potvrda je sakramenat**, jer ima: a) vidljiv znak, b) nevidljivu milost, c) naredbu od Isusa Krista.

a) *Vidljiv znak* sakramenta potvrde je polaganje biskupovih ruku, mazanje sv. krizmom i molitva. *Materija* potvrde je polaganje biskupovih ruku i mazanje čela od biskupa posvećenom krizmom. *Forma* jesu riječi koje biskup izgovara kad svetom krizmom čini na čelu znak sv. križa: »N. znamenujem te znakom križa i potvrđujem te krizmom spasenja u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.«

*

Krizma je smjesa od maslinova ulja i balzama. To sveti biskup na veliki četvrtak. Ulje svijetli, liječi, jača čovjeka. Potom ulje prikladno predočuje učin sv. potvrde. Potvrda se naime daje da čovjeka osvijetli i jača u pogiblima i napastima protiv vjere, koje s godinama rastu. Balzam čuva od truhlosti i daje miomiris. Tako milost sv. potvrde čuva potvrđenika od truhlosti grijeha i potiče ga da kršćanskim životom širi miris kreposnih djela.

b) Nevidljiva milost što je daje sv. potvrda je ovo: Sveta potvrda:

α) umnožava u nama milost posvetnu;

β) daje nam Duha Svetoga koji nas jača, da možemo svoju vjeru javno priznavati i po njoj živjeti;

γ) bilježi nam dušu neizbrišljivim biljegom.

Sve te učine izriče sv. Pismo (II. Kor. 1, 21.); »A Bog je koji nas s vama potvrđuje u Kristu, i koji nas pomaza, i koji nas obilježi i dade zalog Duha u srca naša«.

U apostolsko doba dijelio bi Duh Sveti s potvrdom još i izvanredne darove — charismata (Dj. ap. 8, 19.): na pr. dar jezikâ, dar čudesâ itd.

c) Naredba od Isusa Krista razabira se iz sv. Pisma i jamči usmenom predajom.

α) Sv. Pismo. Isus Krist je obećao Duha Svetoga, »kojega poslije primiše oni koji vjeruju u ime njegovo: (Iv. 7, 27.—39.). Vidljivim načinom primiše ga apostoli (Dj. ap. 2.). I apostoli su na vjernike u Samariji »polagali ruke, i oni primiše Duha Svetoga« (Dj. ap. 8, 14.—17.). Sv. Pavao polaže ruke na krštene u Efesu (Dj. ap. 19, 6.), »i govorahu jezike i proricahu.«

Apostoli su dakle polaganjem ruku, različitim od sv. krsta, dijelili milosti Duha Svetoga. Tu je moć spoljašnjem znaku mogao dati jedino Krist. — Da Krist nije naredio sv. potvrde, ne bi je apostoli dijelili.

β) Usmena predaja. Sv. oci pokazuju na osnovi sv. Pisma da je potvrda različit sakramenat od sv. krsta (na pr. sv. Ciprijan: ep. 73., sv. Ivan Zlatousti: hom. 18. in Act. Ap.), ali baš tako sakramenat kao i sv. krst (na pr. sv. Augustin: De baptismo l. 3. c. 16. n. 21. itd.). Isto potvrđuju i najstarije

liturgičke knjige istočne i zapadne Crkve, krivovjerci 5 stoljeća itd.

2. **Potreba sv. potvrde.** Sakramenat sv. potvrde nije kao krst bezuslovno potrebit za spasenje (necessitate medii). Ali kršćanin je dužan upotrijebiti sredstva koja je Krist za spasenje naredio, pogotovu kad je potrebno da se osigura vjera.

3. **Djelitelj sv. potvrde.** Redovnu vlast potvrđivati imadu samo biskupi kao nasljednici apostolâ. Izvanrednu vlast dijeliti sv. potvrdu dobivaju i neki svećenici ili po općem crkvenom pravu ili naročitoj povlasti Apostolske Stolice (na pr. kardinal, ako i nije biskup, neki opati itd.). U istočnoj crkvi je od starine običaj, koji je apostolska stolica mûkom odobrila, da i svećenici dijele sv. potvrdu.

4. **Primalac sv. potvrde.** Potvrdu može primiti svaki kršćanin koji još nije valjano potvrđen. Nejaka djeca mogu primiti sv. potvrdu odmah poslije sv. krsta. Tako je bilo i u običaju u prvo doba kad je sam biskup krstio. Istočna crkva je taj običaj do danas pridržala. Zapadna crkva dijeli danas sv. potvrdu kad kršćanin poodraste (barem iza sedme godine). Odrasli kršćanin valja da se pripravi, da dostojno primi taj sakramenat. Potom tko ide na sv. potvrdu, treba:

a) da nauči glavne istine vjere, napose o svetoj potvrdi;

b) da pobožno prizivlje Duha Svetoga, i da obeća Bogu da će živjeti i umrijeti kao dobar kršćanin, i

c) da primi svetu potvrdu u milosti Božjoj, pa zato treba da se prije dostojno ispovjedi i pričesti.

5. **Kumovi** su na potvrdi u običaju još od starine kad se odmah poslije krsta dijelila sv. potvrdu. I ovo duhovno rodbinstvo (između potvrđenika i kuma) nameće kumu dužnost da zborom i tvorom pomaže potvrđenika, novog Kristova vojnika, u kršćanskom življenju i duhovnoj borbi. Zato valja da su kumovi dobri katolici i sami već potvrđeni.

§ 35 **Presveti oltarski sakramenat** (Euharistija)

Presveti oltarski sakramenat jest pravo tijelo i prava krv Gospodina našega Isusa

Krista, koji je pod prilikama kruha i vina za hranu duši našoj zaista i bitno nazočan.

1. **Presveti oltarski sakramenat odlikuje se od drugih** sakramenata osobito tim: a) što nesamo da dijeli milost već je u njem *sâm početnik milosti*, Gospodin Isus Krist; b) što nije sakramenat samo prolazno — onda dok se čini vidljiv znak, dok se čovjek sakramentom služi, nego je sakramenat trajno i *prije i poslije blagovanja*; Bog je nazočan u oltarskom sakramentu, da li se kršćanin pričešćuje ili ne: zato valja da se presvetom oltarskom sakramentu klanjamo; c) što ga je Krist tako naredio da je onda kad se vrši zajedno i *nekrvna žrtva novoga zavjeta*; tom se žrtvom, bitno istom s onom na križu, nastavlja Kristovo djelo otkupljenja; zato je taj sakramenat središte kršćanskoga bogoštovlja i vrelo iz kojega crpu ostali sakramenti svoju snagu.

Presveti oltarski sakramenat *imenuje se različitim imenima* da se pokaže njegova izvrsnost, koje ne možemo jednim imenom naznačiti. Tako se na pr. zove: *lomljenje kruha* (Dj. ap. 2, 42.); **euharistija** (zahvala), jer ga je Gospodin naredio εὐχαριστήσας Luk. 22, 19.) »davši hvalu«, *sakramenat tijela i krvi Gospodinove, kruh nebeski*, Presveto (Sanctissimum), *pričest* (communio), *poputnina* (viaticum), *sveta hostija* (žrtva) itd.

2. **Euharistija je pravi sakramenat,** jer ima: 1. vidljiv znak, 2. nevidljivu milost, 3. naredbu od Isusa Krista.

a) *Vidljiv znak* ovoga sakramenta jesu prilike kruha i vina. Prilike kruha i vina jesu sve ono što od kruha i vina vidimo i osjećamo kao što je: oblik, boja, tek, miris itd. *Materija* je pšenični kruh i vino od loze. Vinu treba primiješati nešto vode. Latinska crkva upotrebljava beskvasni kruh, grčka kvasni. *Forma* jesu Gospodinove riječi: »Ovo je tijelo moje« i »Ovo je kalež krvi moje«. Svećenik, *zamjenik* Isusa Krista, govori te riječi nad kruhom i vinom za podizanja u sv. misi onako kako ih je Gospodin govorio na posljednjoj večeri kad je naredio taj sakramenat. Na te riječi *ne posvećuje se samo* materija nego se kruh *pretvara* u pravo tijelo, a vino u pravu krv Kristovu tako da poslije ovih riječi od kruha i vina *ostaju jedino prilike.*

Bilješka. U istočnim liturgijama ima iza riječi pretvorbe još i molitva kojom se saziva Duh Svet (ἐπίκλησις τοῦ πνεύματος ἁγίου invocatio Spiritus Sancti) da bi pretvorio kruh i vino u tijelo i krv Isusovu. Ta se molitva zove Epikleza. Ona nije potrebna za pretvorbu, zato je i nema u rimskoj liturgiji. Tako ispovijedaju i istočni sv. oci (na pr. sv. Ivan Krizostom) i istočni naučenjaci (na pr. Bessarion na florentinskom saboru). Epikleza moli samo Duha Svetoga da sveto žrtvovanje bude dionicima na otpuštenje grijeha i za život vječni, da se posveti duša i tijelo, te rodi dobrim djelima (na pr. liturgija sv. Jakova).

b) *Nevidljiva milost* ovog sakramenta nije samo obična milost posvetna već sâm Isus Krist, početnik i djelitelj svih milosti.

c) *Naredba od Isusa Krista* potječe od posljednje večere. Tada Gospodin Isus Krist uze hljeb, blagoslovi ga, prelomi i dade učenicima svojim govoreći: »Uzmite i jedite, ovo je tijelo moje.« Zatim uze kalež s vinom, blagoslovi ga i dade učenicima svojim govoreći: »Pijte iz njega svi, jer je ovo krv moja. **To činite na moj spomen«** (Mat. 26, 26.—29.; Mark. 14, 22. do 25.; Luk. 22, 19.—20.; I. Kor. 11, 24.—25.).

Ovim je riječima Krist dao i apostolima vlast pretvarati kruh u svoje tijelo i vino u svoju krv. Apostoli su tu vlast vršili, i vjernici »bijahu postojani u nauci apostolskoj, u *zajedini lomljenja hljeba* i u molitvi« (Dj. ap. 2, 42.). Ta je vlast u svetoj misi kadno izgovaraju nad kruhom i vinom iste riječi Kristove.

3. Krist je naredio presveti oltarski sakramenat:

a) da bude i kao čovjek *vazda kod nas,*

b) da se u svetoj *misi za nas žrtvuje,*

c) da se u svetoj *pričesti nama daje za hranu.*

§ 36. Nazočnost Isusa Krista u presvetom oltarskom sakramentu

Isus Krist je u presvetom oltarskom sakramentu uistinu, stvarno i bitno nazočan. To znamo odatle:

I. jer je Isus Krist obećao svojim učenicima da će im dati svoje pravo tijelo jesti i svoju pravu krv piti;

II. jer je na zadnjoj večeri izrijekom izjavio, da je ono što im daje jesti i piti uistinu njegovo tijelo i njegova krv;

III. jer su apostoli i Crkva katolička uvijek tako vjerovali i naučavali.

Isus Krist je u presv. oltarskom sakramentu nazočan:

α) u istini, a nije ondje samo kao u nekom znaku ili slici.

β) Isus Krist je u oltarskom sakramentu nazočan stvarno, zbiljski, a nesamo umišljeno ili duhovno. Ta nazočnost ne zavisi o našem vjerovanju ili o našem pričešćivanju.

γ) Isus Krist je u oltar. sakramentu nazočan bitno, a nije ondje samo njegova snaga i milost.

Isus Krist je obećao svojim učenicima da će im dati svoje pravo tijelo jesti i svoju pravu krv piti

Sjutradan poslije one prigode kad je Isus Krist s pet hljebova i dvije ribe čudesno nahranio 5000 ljudi (Iv. 6, 1.—15.), htio ga je narod misleći na zemaljsku učiniti kraljem. Gospodin ih opomene, neka se ne brinu toliko za prolazno zemaljsko (jelo), »nego za jelo koje ostaje za život vječni, koje će im dati Sin čovječji« (Iv. 6, 27.). Rekoše mu dakle: »Gospodine, daj nam svagda taj hljeb«. (Iv. 6, 34.)

»Reče im Isus: ‚Ja sam hljeb živi, koji s neba siđoh; koji jede od ovoga hljeba živjeće uvijek; i hljeb koji ću ja dati, tijelo je moje za život svijeta.« (Iv. 6, 51. 52.)

Isus Krist govori tu o pravoj hrani i o uživanju pravoga njegova tijela. Zato su se ostali Židovi prepirali među sobom govoreći: »Kako nam može ovaj dati tijelo svoje jesti?« (Iv. 6, 53.)

Reče im dakle Isus: »Zaisto, zaisto vam kažem: **ako ne jedete tijela Sina čovječjega i ne pijete krvi njegove, nećete imati života u sebi** (54.). Koji jede moje tijelo i pije moju krv, ima život vječni, i ja ću ga uskrsnuti u posljednji dan (55.). **Jer je tijelo moje doista jelo, i krv je moja doista pilo** (56.)«.

Ovim odrješitim i jasnim riječima potvrdio je Krist shvaćanje Židova da treba blagovati pravo njegovo tijelo i krv, ako hoćemo imati život u sebi. I ne mogu se te riječi tumačiti drugojačije, već doslovno. U prenesenom naime znamenovanju znači »jesti tijelo i piti krv«: srditi nekoga, ružiti ga, proganjati. A za to ne može Krist obećavati vječnog života.

I učenici Kristovi shvatili su riječi Isusove doslovno. To ih je smutilo, i mnogi rekoše: »Ovo je tvrda besjeda, i tko je može slušati?« (Iv. 6, 61.)

Krist je znao, zašto mrmljaju, ali ostade kod svoje riječi.[1]) Poziva se pače na svoje božanstvo i uzašašće u nebo. Kao da kaže: hoćete li i onda još misliti da je to nemoguće, »kad budete vidjeli Sina čovječjega da odlazi gore, gdje je prije bio?« (Iv. 6, 62.)

Ipak, pored svega uvjeravanja Kristova neki učenici ne vjerovaše i ostaviše ga poradi toga i ne iđahu više s njim (Iv. 6, 67.). Gospodin ih pušta, jer hoće da ove njegove riječi shvate doslovno, makar ih uza nj ostalo samo nekoliko. Kad su neki učenici otišli, pita On apostole: »Zar i vi hoćete da otidete?« (Iv. 6, 68.)

Apostoli ne razumiju kako će biti njegovo tijelo hrana i krv njegova pilo; ali oni vjeruju, da je Krist Sin Božji, i zato, da je i najveće čudo moguće. Mjesto sviju reče Petar (Iv. 6. 69. 70.): »Gospodine! komu da idemo? Ti imaš riječi vječnoga života! I mi vjerovasmo i poznasmo da si Ti Krist, Sin Božji!«

Isus Krist je dakle doista obećao da će nam dati svoje tijelo za hranu i svoju krv za piće. Istiniti Bog i vrši kad što obeća. Kad je potom Krist ispunio svoje obećanje, bilo je doista ondje nazočno pravo njegovo tijelo i prava njegova krv. Krist je to obećanje ispunio na zadnjoj večeri. Dakle je na zadnjoj večeri doista bilo nazočno pravo njegovo tijelo i prava njegova krv.

---

[1]) U drugim zgodama tumači On svoje riječi da ga ne shvate krivo na pr. Nikodemu krst Iv. 3 3., učenicima o vršenju volje Božje Iv. 4, 32.—34., o nauci farizeja Mat. 16, 11.—12. itd.

II. Isus Krist je na zadnjoj večeri apostolima izrijekom izjavio, da je ono što im daje jesti i piti uistinu njegovo tijelo i njegova krv.

Sv. Pismo kazuje to ovako: »Isus Krist uze hljeb, dade hvalu, prelomi ga i dade učenicima govoreći: »Uzmite i jedite: O v o j e t i j e l o m o j e, koje se daje za vas; to činite na moj spomen.« I uzevši kalež zahvali i dade im govoreći: »Pijte iz njega svi. J e r o v o j e k r v m o j a n o v o g a z a v j e t a, koja će se proliti za mnoge na otpuštenje grijeha.« (Luk. 22, 19. 20.; Mark. 14, 22.—24.; Mat. 26, 26.—28.).

Te riječi Kristove mora da shvatimo doslovno. To traži:

a) s a m g o v o r K r i s t o v. On reče: »Ovo« — što držim u rukama i što vam dajem — »jest moje tijelo, ... jest moja krv«. Naravskim se tumačenjem te riječi ne dadu drugojačije shvatiti, nego ovako: ovo što držim i što vam dajem nije više kruh, nije više vino, već je to moje tijelo i moja krv pod prilikama kruha i vina. — Kad bi Krist htio da reče: ovo p r e d o č u j e moje tijelo i krv ili ovo d a j e s n a g u, kao da je moje tijelo i krv: bio bi lako upotrijebio riječi, da ga apostoli tako i razumiju; ili bi to bio već prije n a g o v i j e s t i o, da apostoli iz s a v e z a K r i s t o v i h g o v o r a shvate kako valja da te riječi tumače. Ali Krist je htio da ga baš tako shvate, da im daje pravo svoje tijelo i pravu svoju krv, zato i govori prosto, bez slika: ovo je tijelo moje, ovo je krv moja. Apostoli n i j e s u n a t o i z n e n a đ e n i, jer im je tako već odavno obećao (Iv. 6.). Apostoli v j e r u j u, jer znadu da svemogući Sin Božji može i to najveće čudo da učini.

b) I p r i g o d a u kojoj govori Isus Krist, jamči da se njegove riječi smiju jedino doslovno shvaćati. Bilo je to uoči Njegove muke i smrti kad Gospodin u s t a n o v l j u j e n o v i z a v j e t. Kao što je Mojsije posvetio stari zavjet žrtvenom krvi (II. Moj. 24, 8 .),tako posvećuje i Krist novi zavjet svojom vlastitom krvi. Takom prigodom, u testamentu, ne upotrebljava se slikovni govor, već doslovni.

c) K r i s t j e z n a o d a ć e g a a p o s t o l i s h v a t i t i d o s l o v n o, jer su u nj vjerovali. On je sam tu vjeru od njih tražio kad je obećao ovaj sakramenat (Iv. 6, 68.—70.). Kad bi se dakle Kristove riječi imale tumačiti u prenesenom znamenovanju, bio bi sam Krist kriv teškoj ovoj zabludi — idolopoklonstvu — jer to nije apostolima istumačio.

Dakle je na zadnjoj večeri bilo doista nazočno tijelo i krv Kristova pod prilikama kruha i vina.

2. Gospodin je odredio da i apostoli čine isto što je On učinio na zadnjoj večeri: »O v o činite meni na spomen« (Luk. 22, 19.). Taj »s p o m e n« na nj treba da traje dok traje Crkva: potom imadu istu vlast i nasljednici apostola kadgod čine isto što je On učinio na zadnjoj večeri. Kad dakle biskupi i svećenici obnavljaju taj spomen na zadnju večeru, biva isto što je i onda bilo: kruh postaje tijelo, a vino krv Kristova. — No »taj spomen« obnavlja se od prvoga doba (Dj. ap. 2, 42. 46.; 1. Kor. 10, 16.; 11, 26.) do danas u svetoj misi. P o t o m j e u s v e t o j m i s i n a z o č n o p r a v o t i j e l o i p r a v a k r v I s u s o v a.

3. Tijelo i krv Kristova vezane su za prilike kruha i vina, jer je tako odredio sam Krist na zadnjoj večeri. Prema tomu je Krist nazočan, s tijelom i dušom pod prilikama kruha i v i n a, p o s l i j e s v e t e m i s e i m i m o s v. p r i č e s t tako dugo kako dugo ostaju prave prilike. Krist nije rekao: »ovo je bilo« ili ovo će biti tijelo moje«, nego: ovo jest tijelo moje. O v u t r a j n u n a z o č n o s t K r i s t o v u p o d p r i l i k a m a k r u h a i v i n a z o v e m o p r e s v e t i o l t a r s k i s a k r a m e n a t. Krist je dakle u presvetom oltarskom sakramentu uistinu stvarno i bitno nazočan.

III. Apostol i Crkva katolička uvijek su tako vjerovali i naučavali

1. **Sv. apostol Pavao** izvješćuje o naređenju presv. oltarskog sakramenta na isti način kao i sveti evanđelisti i zaključuje (1. Kor. 11, 27. 29.): »T k o d a k l e n e d o s t o j n o j e d e o v a j h l j e b i l i p i j e k a l e ž G o s p o d n j i, k r i v j e t i j e l u i k r v i G o s p o d n j o j, ... s u d s e b i j e d e i p i j e n e r a z l i k u j u ć i t i j e l a G o s p o d n j e g a«. Da je presveti oltarski sakramenat s a m o z n a k tijela i krvi Gospodnje, ne bi nedostojni primalac bio kriv tijela i krvi Gospodnje kao što nijesu bili krivi tijela i krvi Gospodnje oni Izraelci koji su nedostojno blagovali manu, tip presvetog oltarskog sakramenta.

2. **Sv. oci i sva Crkva** učila je vazda i vjerovala da je presveti oltarski sakramenat pravo tijelo i prava krv Gospodina Isusa Krista pod prilikama kruha i vina. To svjedoče: crkveni sabori, otpale sljedbe (Monofiziti, Nestorijani, grčka nesjedinjena crkva itd.), najstarije liturgije, slike u katakombama, sumnjičanje neznabožaca da kršćani u sastancima ljudsko meso jedu, klanjanje presvetom oltarskom sakramentu itd.

§ 37. Način, kako je Krist u presv. oltarskom sakramentu nazočan (transsubstantiatio)

I. Isus Krist je u presvetom oltarskom sakramentu nazočan tako da se cijela bît kruha pretvorila u bît tijela i cijela bît vina u bît krvi Gospodinove.

To se vidi:

1. iz riječi kojima je Gospodin naredio taj sveti sakramenat.

Te riječi znače: ovo, što držim u rukama i što vam dajem, nije više kruh i vino, sve ako se vama tako i čini poradi vaših ćutila; to je sada pravo moje tijelo i krv pod prilikama kruha i vina. — Kad bi ondje bilo još i kruha i vina, ne bi Krist mogao reći: ovo (τοῦτο je moje tijelo, ovo je moja krv. Trebalo bi da kaže: ne »ovo« (τοῦτο), nego: »ovaj kruh« οὗτος ὁ ἄρτος , ili »u ovom kruhu« ili »evo, ovdje je moje tijelo«. Nema dakle poslije podizanja više kruha i vina a), nego je na oltaru samo tijelo i krv Kristova b), ali — pod prilikama kruha i vina.

Krist postaje nazočan pravom pretvorbom c), jer: *α*) što je prije bilo, kruh i vino, to prestaje; *β*) čega nije bilo, tijela i krvi, to postaje; *γ*) svezu između onoga što je prestalo i onoga što je postalo, održavaju prilike kruha i vina, koje ostaju. Takav događaj, gdje: *α*) nešto prestaje, *β*) nešto postaje, *γ*) nešto ostaje — zove se pretvorba.

Ali je to pretvorba osobite vrste, kojoj nema primjera ni u naravskom ni u svrhunaravskom redu. Cijela bît kruha i vina pretvara se u bît tijela i krvi Gospodnje, a ostaju prilike kruha i vina. Tu se bitno (supstancija) pretvara, a pripadno (accident)

ostaje. Zato je Crkva tu pretvorbu nazvala (od 1215 god.): transsubstantiatio.

2. Sv. oci pozivaju se na svemogućnost Božju i tumače da kod podizanja po riječima Kristovim biva isto što je bilo na pr. u Kani galilejskoj — prava pretvorba. Na pr. Ćiril jeruzalemski († 386. Cat. myst. 4, 1.—2.): »pretvara se i nije više kruh« — μεταβάλλεται καὶ οὐκέτι ἄρτος.

II. Isus Krist je u presvetom oltarskom sakramentu nazočan tako:

1. **da je ondje cijel i nerazdijeljen;**

2. **da je cijel i nerazdijeljen pod svakom prilikom;**

3. **da je cijel i nerazdijeljen pod svakom česti svake pojedine prilike.**

1. Isus Krist je nazočan cijel i nerazdijeljen u presv. oltarskom sakramentu reći će: Krist je ondje cijelom svojom bîti, cijelom osobom, živi Krist; a nije samo tijelo i samo krv ili samo tijelo i duša (čovječanstvo). To se vidi otud, što Krist na zadnjoj večeri veli: »ovo je tijelo moje«, a tijelo je njegovo bilo živo, s drugom božanskom osobom sjedinjeno. I danas je Krist na nebu živ: njegova je duša u proslavljenom tijelu i sjedinjena s drugom božanskom osobom. No onda mora da je i na oltaru živo tijelo s božanstvom sjedinjeno, jer je to ono isto tijelo koje sjedi o desnu Boga Oca.

2. Krist je cijel i nerazdijeljen pod svakom prilikom reći će: pod prilikom kruha nije samo tijelo Kristovo i pod prilikom vina samo krv njegova nego je pod svakom prilikom Krist cijel i nerazdijeljen, kako je cijel i nerazdijeljen na nebu: potom živi Krist s potpunom božanskom i ljudskom naravi. Zato i veli Gospodin, kad govori samo o prilici kruha (Iv. 6, 58.): »Tko mene jede, i živjeće poradi mene«. — Crkva je vazda pričešćivala i samo pod jednom prilikom, jer je tvrdo vjerovala da je Krist cijel i nerazdjeljiv i pod svakom prilikom napose.

3. Krist je cijeli nerazdijeljen pod svakom česti svake pojedine prilike, jer se cijela bît kruha i vina pretvorila u tijelo i krv Gospodnju. Apostoli primili su svaki cijeloga i potpunoga Krista, makar da je svaki blagovao samo česticu prilika kruha i vina posvećenih od Krista.

Tako je i u sv. misi. Prije podizanja jest svaka čestica kruh i vino, bila čestica velika, bila mala, bila skupa, bila odijeljena. Potom je poslije podizanja svaka čestica tijelo i krv Gospodnja, bila velika, bila mala, bila skupa, bila odijeljena. — Zato kad svećenik lomi svetu hostiju, tad ne lomi tijelo Kristovo, već lomi samo prilike; tijelo Kristovo je nazočno u svakom dijelku cijelo i živo.

Bilješka. Presveti oltarski sakramenat je pravo tijelo i prava krv Gospodina Isusa Krista pod prilikama kruha i vina. Krist je u oltarskom sakramentu nazočan kao Bog — čovjek. Zato smo se dužni **klanjati** Kristu u presvetom oltarskom sakramentu (cultus latriae). Sv. Augustin (In Ps. 98.) veli: »Nitko ne blaguje od toga tijela, a da se prije ne bi klanjao . . . ., i nesamo da ne griješimo, kad se klanjamo, nego bismo griješili, kad se ne bismo klanjali.« Crkva je vazda tako naučavala. Otud pobožnost »klečanja«, svetkovina »Tijelovo« itd. Za znak štovanja i ljubavi gori pred oltarom, gdje se božanstvo čuva, vječna svjetlost.

§ 38. Euharistija kao žrtva novoga zavjeta (Sveta misa)

1. Krist je naredio presveti oltarski sakramenat da i kao čovjek uzmogne vazda biti s nama. Ali je Krist htio i to, da se neprestano u svetoj misi za nas žrtvuje. To je drugi razlog, zašto je naredio svetu euharistiju.

Isus Krist je doduše jedamput sebe za nas na križu žrtvovao svome nebeskomu Ocu (§ 25 2.). Ali je On htio i odredio da se ta žrtva novoga zavjeta neprestano obnavlja, da i u novom zavjetu bude neprestana žrtva. Ta neprestana žrtva novoga zavjeta jest sv. misa. Naredio ju je Krist na zadnjoj večeri i apostolima naložio da tu njegovu žrtvu uvijek prikazuju.

Sveta misa je neprestana žrtva novoga zavjeta, u kojoj se Isus Krist pod prilikama kruha i vina prikazuje svomu nebeskomu Ocu.

2. **U sv. misi prikazuje se Bogu prava žrtva.**

a) U starom zavjetu obećao je Bog i pokazao u različitim slikama, tipovima i proroštvima, da će u novom zavjetu biti neprestana, nekrvna žrtva — sv. misa (Ps. 21, 26. do 36.; Sophon. 3, 9.; Iz. 66, 21.). Osobito se ističe Melhizedek, kralj salemski i svećenik Boga Višnjega, kao tip Krista, vječnog svećenika (Ps. 109, 4.; Žid. 5, 10.; 7, 1.—11.) »Ti si svećenik dovijeka po redu Melhizedekovu.« Kao što je Melhizedek u zahvalu za Abrahamovu pobjedu prinesao Bogu za žrtvu kruh i vino (I. Moj. 14, 18.): tako prinosi i Krist za žrtvu samoga sebe pod prilikama kruha i vina do konca svijeta. Od proroštva je najrazgovjetnije Malahijino (1, 10.—11.). Tu Bog zabacuje levitičke žrtve i obećava novu nekrvnu, čistu, koja će se prikazivati u svim narodima: »Nijeste mi mili, veli Gospod nad vojskama, i ne ću primiti dara iz vaše ruke. Jer od istoka sunčanoga do zapada veliko će biti ime moje među narodima, i na svakom se mjestu žrtvuje i prikazuje imenu mojemu čisti dar.« To se mesijsko proroštvo ispunilo u svetoj misi.

b) Sveta misa nije drugo, nego ponavljanje onoga što je Krist činio na zadnjoj večeri. No na zadnjoj večeri prinio je Krist pravu žrtvu. Potom je i sv. misa prava žrtva.

Krist je na zadnjoj večeri prikazao pravu žrtvu. To se vidi iz Kristovih riječi (Luk 22, 19.): »Ovo je tijelo moje, koje se za vas daje«; (Mat. 26, 28.): »Ovo je krv moja novoga zavjeta, koja će se proliti za mnoge na otpuštenje grijeha«. Ovdje govori Krist o tijelu i krvi, koliko je pod prilikama kruha i vina nazočno. I o tom tijelu i krvi veli Krist da se za nas daje i prolijeva. To znači: pod prilikama kruha i vina žrtvuje Krist sebe za nas, na otpuštenje grijeha. Zato je Krist i naredio presveti oltarski sakramenat napose pod prilikom kruha i napose pod prilikom vina da se tako predoči žrtva Isusova na križu, gdje se nasilnim načinom rastavila krv od tijela.

c) Apostoli sabirali su kršćane na »lomljenje hljeba« (Dj. ap. 2, 42.). To je bila prava žrtva tijela i krvi Gospodnje, jer sv. Pismo ističe da se u tim sastancima vršila liturgija (Dj. ap. 13, 2.). Sv. Pavao zabranjuje kršćanima jesti od žrtava idolskih, jer su kršćani pričesnici stola Gospodnjega i žrtve Gospodnje (1. Kor. 10, 14.—21.). I apostoli su dakle smatrali sv. misu pravom žrtvom.

d) *Usmena predaja* od apostolskih vremena drži jednodušno sv. misu (zove se θυσία oblatio, δῶρον sacrificium) pravom žrtvom. Potvrđuju to oltari u katakombama, slike, misno odijelo i posuđe, molitve, liturgije, otpale sljedbe na pr.: Monofiziti, Armenci, Nestorijanci, grčko-istočni itd.

3. **Sv. misa je bitno ista žrtva koju je Krist prikazao na križu.**

Istovetnost žrtve zavisi od žrtvenoga dara i od svećenika, a ne od načina žrtvovanja. U euharističkoj i krvnoj žrtvi na križu isti je žrtveni dar: tijelo i krv Kristova, i isti svećenik: Gospodin naš Isus Krist, koji sebe daje na oproštenje naših grijeha. Vidljivi svećenik je samo službenik i zamjenik Kristov koji u Kristovo ime radi isto djelo koje učini Krist na zadnjoj večeri. Zato svećenik i ne govori riječi pretvorbe u svoje ime, već u ime Isusovo, kao da govori sam Krist: »Ovo je tijelo moje«, »ovo je krv moja«.

4. **Sv. misa razlikuje se od žrtve na križu samo u sporednom: u načinu žrtvovanja.** Na križu prikazao je sebe Krist krvnim načinom, a u svetoj misi prikazuje se nekrvnim načinom. *Tako obnavlja Krist u sv. misi žrtvu na križu*, ali više niti trpi niti umire. Samo *žrtvovanje zorno se predočuje* u sv. misi tim što se rastavljeno pretvara kruh u tijelo i vino u krv Kristovu. Tako se *živo spominje smrt Kristova* kod žrtve na križu gdje je silovito bila krv rastavljena od tijela.[1])

5. **Krist je naredio sv. misu:**

a) zato da nam neprestano *predočuje i spominje* svoju krvnu žrtvu na križu;

b) zato da nas *učini dionicima plodova* žrtve na križu.

U sv. misi ne daje se Bogu nova zadovoljština, jer je sv. misa istovetna žrtva s onom na križu. Ali se u sv. misi ona zadovoljština koju je Krist na križu dao, *prikazuje Bogu na našu korist* kao da je mi sami dajemo. Tako mi po sv. misi postajemo dionici Kristovih zasluga i dobivamo posredovanjem sv. mise one milosti koje nam je Krist na križ pribavio.

[1]) Bitni dio svete mise jest pretvorba (podizanje). Drugi glavni dijelovi jesu: prije pretvorbe — prikazivanje, a poslije pretvorbe — pričešćivanje. Ostalo o svetoj misi, napose o obredima, vidi: Dr. Fr. Barac, Liturgika § 61.

6. **Svetu misu prikazujemo samo Bogu,** ali uzato slavimo i uspomenu svetih. Stoga su misne molitve upravljene ravno na Boga.

7. **Sv. misu prikazujemo Bogu zato:**

a) da ga dostojno slavimo (sv. misa je žrtva poklonstvena);

b) da mu zahvaljujemo za sve milosti i dobročinstva (sv. misa je žrtva zahvalna);

c) da nam oprosti grijehe i kazni (sv. misa je žrtva pomirbena);

d) da izmolimo njegovu pomoć u svakoj potrebi duše i tijela (sv. misa je žrtva molitvena).

Sv. misa kao pomirbena žrtva ne otpušta izravno teške grijehe, nego nas ona izmiruje s Bogom time, što ublažuje i utažava njegov gnjev poradi naših grijeha. Tako je sv. misa uzrok, da nas utaženi Bog ne kazni po zasluzi, već da nam po svom milosrđu daje obilatije milosti. Te pak milosti vode grješnika, ako s njima sudjeluje, do opravdanja putem sv. sakramenata. — Laki grijesi i vremenite kazni bilo na ovom svijetu bilo u *čistilištu* otpuštaju se pomirbenom žrtvom izravno. — Koliko se kazni otpušta ili milosti daje, zavisi o providnosti Božjoj i od veće ili manje spremnosti onoga za koga se sv. misa prikazuje. Zato je korisno i nužno i za iste grijehe i za istog čovjeka iznovice prikazivati sv. misu.

8. **Sv. misa koristi uopće svoj Crkvi: živima i mrtvima. Napose koristi:**

a) svećeniku koji je prikazuje,

b) onomu za koga je prikazuje,

c) svima koji su pobožni kod sv. mise.

Sv. misa je *u sebi neizmjerne cijene*, jer se u njoj ponavlja Kristova žrtva na križu, koja se dijeljenjem milosti ne može iscrpsti. Sv. misa je Kristovo djelo i po Kristu imade unutrašnju vrijednost i milost. Onaj koji je prikazuje, ako čini što je Krist činio, ne može ovoga djelovanja zapriječiti svojom ličnom nevrijednosti, kao ni kod sakramenata, jer milost sv. mise ne zavisi o njemu. — *Plodove sv. mise koje bismo mi stekli, možemo prenijeti i na druge* kao što možemo ostala dobra djela (na pr. milostinju, post, molitvu itd.) činiti mjesto drugoga. Tako možemo sv. misu namijeniti ili

prikazati za druge da Bog njima dade milosti za oprost grijeha ili oprost vremenith kazni, ili kakovu drugu milost. Sveta se dakle misa može prikazati i za druge, za žive i za mrtve. — Ali da čovjek bude dionik milosti, koje po sebi teku iz sv. mise, treba da ispuni uvjete koji se traže za svako spasonosno djelo (§ 30): treba da je spreman primiti milosti ili barem treba da joj ne stavlja zaprekâ (§ 31 III). — I oni koji su kod sv. mise, dobivaju plodove ove sv. žrtve jedino onda, ako su doista pobožni, tj. ako su doista potpuni dionici sv. žrtvovanja. Oni treba da ili pobožnim razmišljanjem ili molitvom, ili pjevanjem prate glavne dijelove sv. mise. Najbolje su spremni oni koji su pričesnici sv. žrtve te se ili doista ili barem duhovno pričeste. Duhovno se pričešćuju oni koji od srca žele primiti presveti oltarski sakramenat. Dobro je da se pri tom probudi čin vjere, ufanja i ljubavi i kajanje za grijehe.

§ 39. Euharistija kao sv. pričest

1. Kao što tijelo treba hrane da se održi na životu, tako je Bog htio da i duša dobiva svrhunaravsku hranu kojom će se u duši održavati i krijepiti svrhunaravski duhovni život. Zato je Krist naredio presveti oltarski sakramenat — te je treći razlog — da se u svetoj pričesti daje nama za hranu.

Pričestiti se reći će: uistinu blagovati tijelo i krv Isusa Krista duši za hranu.

2. **Mi smo se dužni pričešćivati.** Zapovijeda nam to sâm Krist, Gospodin, kad veli (Iv. 6, 54.): »Zaisto, zaisto, ja vam kažem: ako ne jedete tijela Sina čovječjega i ne pijete krvi njegove, nećete imati života u sebi.« Crkva je u 13 stoljeću (u 4 lateranskom općem saboru 1215 g.) strogo zapovjedila, da se svaki kršćanin barem jedamput u godini, i to o Uskrsu, pričesti (četvrta zapovijed crkvena).

U prvo doba kršćanske gorljivosti pričešćivali bi se vjernici danomice da budu potpuni dionici sv. mise. Kasnije ohladnjela je (Mat. 24, 12.) poradi bezakonjâ ljubav mnogih, i Crkva je nato izdala spomenutu zapovijed. Sabor tridentski (Sess. 22. 6.) izriče želju, da bi se ponovila stara vremena i da bi se vjernici opet danomice kod sv. mise pričešćivali. Sv. otac papa Pio X ponavlja (20 XII 1905.) tu želju i određuje, da se svakidašnja sv. pričest ne smije nikomu uskratiti koji je u stanju milosti s pravom i pobožnom nakanom želi primiti. — Vjernici mogu primiti sv. pričest posvećenu po bilo kojem obredu. Ipak Crkva savjetuje da uskrsnu sv pričest prima svako po svom obredu i u svojoj župi. — Na samrti smije se vjernik jedino u nuždi pričestiti po bilo kojom obredu.

3. **Milosti što nam ih daje sv. pričest nadilaze sve druge milosti.** Sv. oci bogoslovi uče da se ne dadu ni izbrojiti ni dosta nahvaliti izvrsni i nebrojeni učini sv. pričesti. U njoj je kao u vrelu skupljena milost (Cat. Rom. p. 2. de sacrum. Euchar. n. 40.) koja se poput potočića razdijelila i razlila u različitim sakramentima. Zato je zovu: »Najsvetije« (Sanctissimum), »sakramenat sakramenata«, »lijek za besmrtnost« itd. Sam Krist kaže (Iv. 6, 50.): »To je kruh koji s neba dolazi, da — tko jede od njega — ne umre«; (55.): »Tko jede moje tijelo i pije moju krv, ima život vječni, i ja ću ga uskrisiti na posljednji dan«; (57.): »Koji jede moje tijelo i pije moju krv, ostaje u meni i ja u njemu«.

Osobito daje nam sv. pričest ove milosti (Trid. Sess. 13. cap. 2.):

a) združuje nas najuže s Kristom i umnožava nam milost posvetnu,

b) slabi nam zle želje i krijepi nas u dobru,

c) čisti nas od lakih grijeha i čuva od smrtnih,

d) daje nam zalog slavnog uskrsnuća i jamstvo vječnoga blaženstva.

Ovo združenje s Kristom je stvarno: duhovno i tjelesno. Sv. oci ga opisuju kao neke vrste srodstvo s Kristom. Kao što hrana postaje našom krvi, tako nas ovaj nebeski hljeb čini jedno s Kristom. To je združenje više, nego što je ono koje biva samo po milosti posvetnoj. Mi se s Kristom združujemo, koliko je uopće to moguće na zemlji, u svrhunaravskoj ljubavi i zajednici življenja. Zato čovjek po dostojnoj svetoj pričesti i ćuti duhovnu nasladu, koja nadilazi sve tjelesne ugodnosti. Ostali učini (b, c, d) i svrhunaravska ljubav k bližnjemu nužna su posljedica ovoga svrhunaravnog sjedinjenja kršćanina s Kristom.

*

Tko ljubi Boga, ljubi i bližnjega svoga (1. Iv. 3, 17.). Po sv. pričesti jača se i hrani ta kršćanska ljubav među vjernicima: »Jer je jedan hljeb, jedno smo tijelo mnogi, svi koji od ovoga hljeba imademo zajednicu« (1. Kor. 10, 17.). Poradi ovoga najtješnjeg združenja našeg i s Bogom i s bližnjim zove se sv. pričest u crkvenom jeziku: communio = zajednica (1. Kor. 10, 16.).

4. Ove milosti ne prima nego onaj koji se dostojno pričesti, tj. onaj koji je u stanju milosti. Tko se nedostojno, tj. svijestan smrtnoga grijeha, pričesti, čini novi teški grijeh svetogrđa.

Sv. Pismo (1. Kor. 11, 29.) kaže: »Tko nedostojno jede hljeb ovaj ili pije kalež Gospodnji, krivac će biti tijela i krvi Gospodnje..., sud sebi jede i pije ne razlikujući tijela Gospodnjega.«

Takav drznik očituje ovom pogrdom sv. pričesti Spasitelju najcrnju nezahvalnost. U času, kad mu Gospod ukazuje najvišu ljubav, sramoti ga on i blati prezirom »Svetinju nad svetinjama«.

Onima koji su se nedostojno pričestili često je otvrdnulo srce, katkada ih je stigla i nagla smrt i druge vremenite kazni. Primjer: Juda Iškariot. 1. Kor. 11, 30.: »Zato su među vama mnogi slab i bolesni, i mnogo ih spava.«

5. **Za dostojnu sv. pričest valja se dostojno pripraviti: dušom i tijelom.**

a) Dušom. *α*) Nužno je da se onaj koji je u smrtnom grijehu prije pričešćivanja valjano ispovjedi (1. or. 11, 28.): »Čovjek neka ispituje sebe, pa onda od hljeba onoga da jede i od čaše da pije.«

Kad se tko pričesti u lakim grijesima, nije pričest nedostojna. Ali, što smo čistiji od grijeha, to obilnije dobivamo milost.

β) Čovjek neka uzbudi u sebi pravu pobožnost molitvom i razmatranjem, da uvidi: Tko dolazi k njemu, komu dolazi, zašto dolazi!

γ) Zato treba da uzbudi u sebi prije samoga pričešćivanja: vjeru, ufanje i ljubav; treba da se skrušeno pokaje za grijehe, ponizi i zaželi primiti Gospodina i s njim se združiti.

b) Tijelom se treba pripraviti za sv. pričest ovako: *α*) treba biti natašte, tj. od ponoći ništa ne jesti i ne piti, ako nije tko opasno bolestan;

β) valja nastojati da čovjek dođe čist i pristojno odjeven.

6. Poslije svete pričesti treba čedno vratiti se na svoje mjesto, poniziti se pred Bogom, zahvaliti mu, prikazati se njemu i za različne ga milosti prositi. Ps. 115, 3.: »Što ću vratiti Gospodu za sve što je učinio meni?« Primjer: sv. Alojzije.

7. **Svetu pričest daje Crkva vjernicima samo pod jednom prilikom:**

a) da se ne bi sveta krv oskvrnula; pod prilikom vina lako bi se mogla proliti, a teško čuvati;

b) da olakša primanje svete pričesti svakomu; mnogi bi se bojali piti iz zajedničkoga kaleža;

c) da tim očituje krivim učiteljima da je Krist pod svakom prilikom cijel nazočan.

8. **Djelitelj sv. pričesti** je redovni: biskup i svećenik, izvanredni: đakon.

Bilješka. Beskrajna ljubav što nam je očituje božanski Spasitelj svojom nazočnosti u presvetom sakramentu, poziva nas da Mu se nesamo često klanjamo već da ga i češće dostojno primamo te živimo životom dostojnim dragocjene krvi Gospodinove, kojom smo otkupljeni.

§ 40 Sakramenat pokore

Sakramenat pokore jest sakramenat u kojem svećenik mjesto Boga oprašta grijehe.

Riječ »pokora« zove se u običnom govoru: a) obraćenje grešnika ili pokajanje, kojim se čovjek odvraća od grijeha i obraća k Bogu[1]); b) zadovoljština, kojom grešnik popravlja i naknađuje nepravdu što ju je grijehom nanio Bogu; c) ispovijed, kojom grešnik skrušeno očituje svoje grijehe svećeniku.

Sakramenat pokore obuhvata ovo sve troje. Pokajanje, ispovijed, zadovoljština[2]) jesu bitni dijelovi i potrebni uvjeti da pokora bude valjan i potpun sakramenat.

[1]) Pokora je djelo grijehu sasvijem protivno. Grijehom odvraća se čovjek od Boga i neuredno se obraća k stvorenju.
[2]) Tako se čovjek u pokori obraća k Bogu: srcem, ustima i djelom kao što je i griješio srcem, ustima i djelom.

Mi upotrebljavamo ovdje riječ »pokora« u tom sakramentalnom znamenovanju.

1. **Pokora je pravi sakramenat,** jer ima: a) vidljiv znak. b) nevidljivu milost, c) naredbu od Isusa Krista.

a) Vidljiv znak u sakramentu pokore jesu djela pokornika i odrešenje ispovjednika. Materija jesu: pokajanje, ispovijed i zadovoljština pokornika; forma jesu riječi ispovjednikove, koje izgovara kad pokornika odrešuje: »Ja te odrešujem od grijeha tvojih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen.«[1])

Sakramenat pokore naređen je od Isusa Krista kao duhovan sud (vidi c.). Ispovjednik treba da istraži kakovu će presudu izreći o grijesima pokornikovim: da li će ih odriješiti ili zadržati. Odriješiti može samo onda, ako se pokornik kaje za grijehe ako ih priznaje i ako ima želju zadovoljiti za njih. To su potrebiti uvjeti za odrešenje. Ali su to ujedno i bitni dijelovi sakramenta pokore. Oni daju materiju, da se forma, odrešenje, može izreći. Zato se pokajanje, ispovijed i zadovoljština zovu kao materija sakramenta pokore, a odrešenje njegova forma. Pokornik daje materiju sakramenta pokore: zato zavisi o njemu nesamo da li će dostojno nego i da li će valjano primiti sakramenat.

b) Nevidljiva milost koju dobivamo u sakramentu pokore, jest ovo:

α) otpuštaju nam se grijesi poslije krštenja učinjeni,

β) otpušta nam se vječna, a od česti i vremenita kazan,

γ) vraća nam se milost posvetna, ili se umnožava, ako je nijesmo bili izgubili,

δ) daju nam se i druge osobite milosti (tj. pravo, da ih u svoje vrijeme dobijemo) da možemo bogumilo živjeti (i da ne padnemo iznovice u grijeh),

ε) redovno stječe grešnik još i mir savjesti i vedrinu duše, a time veliku duševnu utjehu.

Svi ovi učini slijede iz riječi sv. Pisma (I. Iv. 1, 9.): »Ako ispovjedimo grijehe svoje, vjeran je i pravedan

---

[1]) »Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.«

Bog, da nam oprosti grijehe naše i očisti nas od svake nepravde.«

U sakramentu pokore mogu se oprostiti svi grijesi koji su poslije krsta učinjeni. Krist kaže (Mat. 18, 18.): »Štogod svežete..., štogod razdriješite na zemlji, biće razdriješeno na nebu.«

Spasitelj veli doduše o grijesima na Duha Svetoga (Mat. 12, 31. 32.) da se neće »oprostiti« ni na ovom svijetu ni na došastom«. Ali tu misli Spasitelj na tvrdoglave grešnike (kao što su farizeji) koji se protive očevidnoj istini, makar da su o njoj uvjereni, i koji potom otvoreno preziru i navalice odbijaju milost Božju. Tako opaki grešnici ne mogu dašto primiti milosti oproštenja doklegod uporno zatvaraju put svakoj milosti.

c) Naredba od Isusa Krista zabilježena je izrijekom u sv. Pismu.

Poslije svoga uskrsnuća došao je Krist među apostole i zadahnuo ih govoreći (Iv. 20, 22.—23.): »Primite Duha Svetoga! Kojima oprostite grijehe, oprostiće im se, a kojima zadržite, zadržaće im se.« Tu daje Gospodin apostolima jasnim riječima vlast da rasude komu će oprostiti grijehe, komu li neće. — Izrijekom kaže Gospodin: »Kao što je Otac mene poslao, i ja šiljem vas« (Iv. 20, 21.). A Krist je doista opraštao grijehe (na pr. uzetomu Mat. 9, 2., grešnici u gradu Luk. 7, 48. itd.). Potom je dao i apostolima vlast baš opraštati grijehe, a nesamo vlast proglasiti da su oprošteni (kako uči Luther).

To je opraštanje grijeha pravi sakramenat, jer se dijeli: a) pokorniku vidljivim znakom, b) milost posvetna (bez nje nema oproštenja grijeha ili opravdanja), c) po naređenju Kristovu.

2. **Potreba sakramenta pokore.** Sakramenat pokore je za spasenje potrebit svakomu koji je poslije krštenja smrtno sagriješio. Drugoga redovnog sredstva, kojim bismo opet stekli izgubljenu milost poslije krštenja, nema. Zato je Krist i naredio taj sakramenat da se uzmognu spasti i oni koji nesrećom padnu u grijeh poslije krštenja. Sv. oci zovu sakramenat pokore: druga daska poslije brodoloma.

K a d g r e š n i k n e m o ž e primiti sakramenta pokore, mogu mu se grijesi oprostiti: ako se s a v r š e n o za njih pokaje i ozbiljno odluči da će se ispovjediti čim uzmogne. Kao što se čovjek može spasti krstom želje, tako se može opravdati i ž e l j o m p o k o r e.

T k o m o ž e g r i j e š i t i, m o ž e s e i i s p o v i j e d a t i. Obično se uzima da je kršćanin sposoban za ispovijed u dobi oko sedme godine.

Kad je kršćanin sebi s v i j e s t a n s m r t n o g a g r i j e h a, valja da nastoji kako bi se ispovjedio š t o p r i j e. D u ž a n s e i s p o v j e d i t i svaki grešnik u smrtnoj pogibli. Grešno je odgađati sakramenat pokore do zadnjega smrtnog časa. C r k v a z a p o v i j e d a d a s e s v a k i k r š ć a n i n i s p o v i j e d i b a r e m j e d a m p u t n a g o d i n u (Lat. IV. Trident. sess. 14. can. 8.).

L a k i s e g r i j e s i opraštaju također najsigurnije u sakramentu pokore. Ali kršćanin može i na drugi način steći oproštenje lakih grijeha: svrhunaravskim pokajanjem i dobrim djelima, osobito: odricanjem samoga sebe, molitvom, postom, milostinjom (Tob. 4, 11.) itd.

3. **Djelitelj sakramenta pokore.** Isus Krist nije dao samo apostolima vlast opraštati grijehe. Krist je tu vlast dao i njihovim nasljednicima: biskupima i svećenicima. K r i s t j e n a r e d i o s r e d s t v a m i l o s t i z a s v a v r e m e n a i z a s v e l j u d e. Zato je i poslao apostole u svijet s onom vlasti kojom je njega Otac poslao (Iv. 20, 21.). S tom vlasti prenijeli su apostoli i na svoje nasljednike sudačku vlast opraštati grijehe. Njihovi nasljednici prenijeli su sa sv. redom tu vlast opet dalje, i tako je došla do nas. C r k v a j e u v i j e k v j e r o v a l a i n a u č a v a l a d a b i s k u p i i s v e ć e n i c i imadu vlast dijeliti sakramenat pokore.

Sakramenat pokore je naređen kao duhovan sud. Zato djelitelj treba da ima p o r e d v l a s t i r e d a j o š i s u d a č k u v l a s t. No kako sudačka vlast može da se vrši u više stepena, treba da djelitelju viši poglavar dade sudačku vlast (iurisdictio) i da mu odredi granice u k o j i m a ć e j e m o ć i v r š i t i. Viši poglavar može nižemu i oduzeti sudačku vlast, ali mu ne može izbrisati vlasti reda.

Papa ima sudačku vlast u cijeloj Crkvi; biskupi imadu sudačku vlast u svojoj biskupiji, župnici (i njihovi zamjenici) u svojoj župi: ostali svećenici kako njihov biskup odredi. Papa i biskup mogu stegnuti svećeniku sudačku vlast: i na vrijeme (na pr. godinu, dvije itd.), i na mjesto (na pr. na biskupiju ili župu), i na pokornike (na pr. izuzeti redovnike itd.), i na grijehe. Redovno se svećenicima oduzima sudačka vlast na neke veće grijehe da grešnici lakše uvide koliki su to grijesi i da već poradi toga od njih bježe. Ti se grijesi zovu p r i d r ž a n i (r e z e r v a t i) na pr. u zagreb. nadbiskupiji: hotimično umorstvo čovjeka, izvršeno skvrnjenje srodnika u prvom ili drugom koljenu ispravne ili pobočne loze.

Ali u smrtnoj pogibli nije svećeniku nikako ograničena sudačka S v a k i valjano ređeni svećenik (i otpadnik, i izopćeni, i suspendirani, i krivovjerac, i raskolnik) može s v a k a k o p o k o r n i k a odriješiti o d s v i h g r i j e h a (nema nikakovih rezervatâ) i svih crkvenih kazni (cenzurâ).

4. **Primalac sakramenta pokore.** Tko hoće da v a l j a n o i d o s t o j n o primi sakramenat pokore, treba:

a) da ispita svoju savjest,

b) da se pokaje za grijehe,

c) da odluči ne griješiti više,

d) da se ispovjedi i

e) da zadovolji za grijehe.

§ 41 O ispitivanju savjesti, pokajanju i odluci

I. Ispitivati svoju savjest reći će: zbiljski razmišljavati što smo sagriješili

1. **Čovjek treba da ispituje** svoju savjest, tj. čovjek treba da sebi dozove u pamet što je sve sagriješio, ako se uistinu želi za grijehe iskreno pokazati, potpuno ih ispovjediti i primjerenu zadovoljštinu za njih učiniti. Ispitivanje savjesti je p r v i u v j e t da se sakramenat pokore valjano i dostojno primi. Zato treba da se izvrši s onom p o m n j o m k o j o m o z b i l j a n čovjek v r š i z n a m e n i t e d u ž n o s t i s v o g a ž i v l j e n j a.

Lakše će ispitati svoju savjest tko je danomice ispituje i tko se češće ispovijeda. Tko živi lakomisleno, i tko se već davno nije ispovije-

dao, treba da uloži više mara i vremena. Kršćanin ne smije da bude u ovako svetom poslu površan i sebi popustljiv (laksan). Ali čovjek ne smije opet ni duše svoje na muke da stavlja tjeskobom i bojažljivošću (skrupuloznost) da tobože ne bi zaboravio koji grijeh. Kršćanin treba da bude iskren Bogu i sebi i potom da sebe onako tuži kako u duši svojoj spoznaje da je kriv. Zato treba da se prije nego počnemo ispitivati savjest pobožno molimo Duhu Svetomu da bi nam prosvijetlio pamet.

2. **Svoju savjest možemo ispitivati tako da se pitamo:**

a) kada i kako smo se zadnji put ispovijedali, jesmo li zadovoljštinu izvršili;

b) jesmo li se ogriješili o koju Božju ili crkvenu zapovijed mišlju, željom, govorom i djelom;

c) jesmo li sagriješili kojim glavnim ili tuđim grijehom;

d) jesmo li zanemarili koje dobro djelo što smo ga bili dužni učiniti, pogotovu, jesmo li zanemarili dužnosti svoga staleža.

Za teške grijehe treba da ispitujemo koliko smo ih puta učinili i u kakvim prilikama.

Treba se ispitati, zašto smo pali u te grijehe: što je bio uzrok u nama da smo pristali za grijehom, i koje su redovne spoljašnje prigode te nas navode da griješimo. Istom kad smo to spoznali, domislićemo se i sami, a i ispovjednik će nas kao otac i liječnik uputiti kako ćemo upotrijebiti potrebna sredstva da se u buduće očuvamo od tih grijeha. Ne smijemo sebi zatajiti, ako nam je koji grijeh postao navikom ili običnom strasti. Tko ljubi sebe neuredno, i tko sebi uobražava da na njemu nema mane, sam je neprijatelj sebi i svomu vječnom spasenju.

II. Pokajati se reći: žaliti i mrziti na učinjene grijehe

1. Kad je čovjek ispitivanjem savjesti spoznao što je sve sagrešio, treba da promisli koliko je zlo učinio, kako je bio opak, koje li je kobne posljedice na sebe tim griješenjem navukao. To razmišljanje valja da potakne volju, da se s gnjušanjem odvrati od grijeha kao od najvećega zla i da se sa čežnjom povrati k Bogu, izvoru najviše sreće. Volja treba da se odrekne grijeha i da ga iz sebe izbaci tako da je spremna sve učiniti i pretrpjeti kako bi pravdu Božju zadovoljila i u grijeh se više ne vratila.

Čovjek treba da poradi svojih grijeha **žali,** tj. da ga boli, da mu je teško, da je nezadovoljan sam sa sobom, što je sagriješio; čovjek treba da na svoje grijehe **mrzi,** da ih odurava, da je spreman poduzeti sve kako ne bi više u grijeh zapao.

Ova žalost i mržnja na grijeh je duhovno djelo naše duše (uma i volje), i zato nije od potrebe da se vazda i u tijelu ćuti kakov bol ili da se žalost uvijek očituje i ćutilno na pr. u suzama, uzdasima ili kako drugojačije. Ipak i ta se ćutilna čuvstva kadikad javljaju. Ako izviru iz iskrenoga duševnoga bola, onda su siguran znak pravoga kajanja. Na pr. »Kad je Petar zatajao Isusa, izišao je napolje i plakao gorko« (Luk. 22, 62.).

2. **Pokajanje tako je potrebno** za oproštenje grijeha da se ničim ne da nadoknaditi. Tko ne uvida, ne priznaje i ne žali svoje grijehe, tko nije spreman ne griješiti unapredak: ne može očekivati oproštenja, jer nije pripravan učiniti što Bog od njega ište da mu grijeh oprosti. Ne može takav primiti ni sakramenta pokore, jer ne daje bitne materije: pokajanja. Luk. 13, 3.: »Ako ne budete činili pokore, svi ćete tako poginuti;« Dj. ap. 3, 19.: Pokoru dakle činite i obratite se da se unište grijesi vaši.«

3. **Pokajanje treba da je: a) unutrašnje, b) općenito i c) svrhunaravsko.**

a) Pokajanje je unutrašnje kad nam je doista od srca žao, što smo sagriješili, i kada srcem mrzimo na grijeh kao na najveće zlo.

Nije dosta samo riječima izgovarati kakovu formulu pokajanja. Joel. 2, 13.: »Razderite srca svoja, a ne haljine svoje!«

b) Pokajanje je općenito kada se kajemo za sve svoje grijehe ili barem za sve smrtne.

Tko doista žali, što je Boga uvrijedio, taj žali, što ga je uvrijedio bilo kojim smrtnim grijehom, jer svaki smrtni grijeh teško vrijeđa Boga.

Tko bi se za neke smrtne grijehe kajao, a za druge ne bi, očito je da u njega nema pravoga pokajanja.

Tko ispovijeda samo lake grijehe, treba da se barem za bilo koji pokaje, jer je pokajanje materija sakramenta pokore. Zato je dobro dodati iz prošlog življenja koji već ispovjeđeni teški grijeh i za nj se pokajati.

c) Pokajanje je svrhunaravsko kada nam je žao, što smo grijehom uvrijedili Boga, nebo izgubili i vječnu muku zaslužili.

Pokajanjem pripravlja se grešnik za svrhunaravsku posvetnu milost, stoga treba da i to pokajanje bude svrhunaravsko djelo. Zato valja da se pobudi s pomoću milosti djelatne i to iz svrhunaravskih razloga (motiva). Svrhunaravski razlozi jesu svi oni koje saznajemo iz svrhunaravske objave i koji se tiču našega vječnog spasenja. Glavniji su ovi: ljubav k Bogu, nada u nebesku blaženstvo, strah od vječnih kazni. Na pr. kralj David, Magdalena, Petar itd.

Tko bi se kajao za svoje grijehe jedino iz naravskih razloga, ne bi mu to čisto naravsko pokajanje dostajalo za ispovijed, sve ako je u sebi i za ovaj svijet dobro i korisno. Poradi toga nije dosta da se grešnik kaje za grijehe samo zato, što na pr. razumom, bez obzira na vjeru, spoznaje grijeh kao zlo ili što su mu grijesi uzrokovali vremenitu štetu i sramotu itd. Na pr. kralj Saul, Antiok, Simon Magus itd.

Svrhunaravski možemo se pokajati na dva načina: savršeno i nesavršeno.

α) Savršeno kajemo se kada se iz savršene ljubavi k Bogu kajemo zato, što smo grijehom uvrijedili Boga, najveće dobro.

Savršeno ljubimo Boga kad se njemu predajemo i nastojimo njemu omiljeti u prvom redu zato, što je on u sebi beskrajno dobar i savršen. Tu se ne obaziremo toliko na svoju korist, već na Boga.

β) Nesavršeno kajemo se kada se kajemo zato, što smo grijehom izgubili nebo i zaslužili vječnu muku.

Nesavršeno kajanje istječe iz nesavršene ljubavi k Bogu. Boga ljubimo nesavršeno kad se njemu predajemo i nastojimo njemu omiljeti u prvom redu zato, što se dobru nadamo od njega. Tu mislimo osobito na sebe, na svoju korist koja nam dotječe od Boga.

Potom: u savršenom kajanju žalimo i mrzimo na grijeh osobito zato, jer smo njim uvrijedili beskrajno savršenog Boga komu se radujemo i komu želimo da ga nebo i zemlja slavi; u nesavršenom kajanju žalimo i mrzimo na grijeh u prvom redu zato, jer je grijeh nama prouzrokovao najveće zlo tim, što je duši oteo nebo i pribavio pakao.

4. Tko savršeno ljubi Boga, pripravan je sve učiniti što Bog od njega traži: no onda je pripravan primiti i sakramenat pokore. Zato savršeno pokajanje opravdava grešnika odmah, još prije nego primi sakramenat pokore. Krist kaže (Iv. 14, 7.): »Svaki koji ljubi Boga, od Boga je rođen.«

Treba da se savršeno pokajemo:

a) kada nam je život u pogibli,

b) kadgod smrtno sagriješimo, a ne možemo se odmah ispovjediti.

5. Kad idemo na ispovijed, nije nužno da se baš svrhunaravski savršeno kajemo. Dovoljno je, ako se pokajemo svrhunaravski nesavršeno. Ipak dobro je nastojati kako bi nam pokajanje bilo i savršeno.

III. Dobra odluka jest prava volja popraviti se i ne griješiti više

Takova dobra odluka združena je sama po sebi s istinitim pokajanjem. Tko naime od srca žali i mrzi na grijeh, mora da ima i pravu volju popraviti se. Potom mora pravi pokornik da odluči:

a) da će se čuvati barem sviju teških grijeha i bližnje grešne prigode;

b) da će upotrijebiti sve što je potrebno da se popravi;

c) da će zadovoljštinu činiti i svaki učinjeni kvar naknaditi.

Sve to treba da pokornik odluči nesamo riječima nego jakom voljom; za sve teške grijehe, a nesamo za neke; iz svrhunaravskih razloga, a nesamo iz naravskih. Jer i odluka treba da je kao i pokajanje: unutrašnja, općenita, svrhunaravska.

Kad pokornik nema teških grijeha, treba da odluči da će se čuvati barem ovoga ili onoga lakoga grijeha ili da će barem njihov broj smanjiti.

Bližnja grešna prigoda jest: lice, društvo, igra i sve što koga obično zavodi na grijeh.

Koji se ne čuvaju bližnje grešne prigode, i koji neće da se ostave navadnih svojih grijeha, treba da zapamte da im to ništa ne koristi, ako ih ispovjednik i odriješi, nego da im to još umnožava krivnju.

Bilješka. S pokajanjem treba da je još združeno i ufanje da će nam Bog oprostiti grijehe. Oni koji očajavaju za svoje spasenje griješe protiv Duha Svetoga. Sv. Augustin veli: »Božje milosrđe je veće negoli što su grijesi svih ljudi. Pred Bogom da bježiš? Bježi, ali od Boga rasrđenog k Bogu izmirenom«.

§ 42 O ispovijedi

Ispovjediti se reći će: skrušeno kazati učinjene grijehe svećeniku da nas od njih odriješi.

I. Ispovijed je potrebita

a) Isus Krist je naredio ispovijed (Iv. 20, 22.): »Kojima oprostite grijehe, oprostiće im se; i kojima zadržite, zadržaće im se.«

α) Tu gospodin ne daje vlasti opraštati i zadržavati grijehe po miloj volji, već po pravednoj presudi, iza kako je svećenik kao duhovni sudac točno saznao kakav je grešnik: vrijednima da se grijesi oproste, nedostojnima da se ne otpuste. Svećenik ne vidi pokorniku u dušu. Treba dakle da mu pokornik sam otkrije svoje duševno stanje.

β) Svećenik kao sudac treba da odmjeri i kazan za grijehe. Grešnik valja da barem donekle zadovolji uvrijeđenu pravdu Božju i da pokaže kako se iskreno kaje, te je doista spreman sve učiniti da mu se grijesi oproste. No zadovoljština se mjeri prema grijesima. Treba dakle da pokornik zdušno ispovijeda grijehe, kako ih znade poslije ozbiljnoga ispitivanja savjesti: pojedince, po broju i prilikama.

b) Usmena predaja svjedoči postojanim svjedočanstvima od apostolskih vremena da je Crkva vazda naučavala i zahtijevala ispovijed kao od Krista naređeni uvjet i materiju sakramenta pokore.

α) Već u prvom vijeku, ako i nejasno, ima nagovješćivanja o potrebi ispovijedi »u crkvi«, »u dan Gospodnji kad se skupljate na lomljenje hljeba« (Didache: 4, 14.; 14, 1.).

β) U drugom vijeku opominju kršćanski pisci da na ovom svijetu činimo pokoru, da ispovijedamo grijehe (Hermin Pastir, L. III. Sim. IX, c. 23.), jer iza smrti nema više mogućnosti ispovijedati se (II. Klement. c. VIII.). Sv. Polikarp (Filiplj. c. VI.) opominje svećenike da ne budu strogi u suđenju. Sv. Irenej (Adv. haer. I, 13, 7.) govori o javnoj i tajnoj ispovijedi nekih zavedenih žena. Tertulijan (De poenit. c. 4.) odvraća od nerazboritoga stida pred javnom pokorom kad smo već primili oproštenje u ispovijedi.

γ) U trećem vijeku govori sv. Ciprijan o ispovijedi u crkvi, pred svećenicima, da se steče oproštenje grijeha (Ep. 55 ad Antonian. n. 29.), a ispovijedati treba i grijehe mišlju, željom (De lapsis c. 28.). Origen (Hom. 2. in Ps. 37. n. 6.) razlikuje oštro između tajne i javne ispovijedi veleći da javna zavisi o sudu ispovjednika.

δ) U četvrtom vijeku ističe Laktancije (Div. instit. l. IV. c. 30.) da se prava Crkva raspoznaje po ispovijedi i pokori. Sv. Bazilij (Regul. brev. 288.) poučava da se ispovijedati treba onima kojima je povjereno dijeljenje tajna Božjih. Sv Krizostom opominje da se ne stidimo ispovijedati vlastite grijehe, jer je velika sila ispovijedi i jaka njena moć (Hom. 2. de cruce et latr. n. 3.).

ε) Do petog vijeka bila je pored tajne ispovijedi u običaju još i javna ispovijed, naročito za javne grijehe i u svezi s javnom pokorom (sv. Augustin, Sermo 82, c. 7. n. 10.). Papa sv. Lav Veliki († 461.) zabrani javnu ispovijed grijeha g. 459 (poslanicom »Magna indignatione«), jer je apostolsko pravilo: ispovijedati se tajno.

Iz svega je toga očito da nije istom IV lateranski sabor za Inocenta III (g. 1215) uveo ispovijed. Tako teškoga jarma ne bi bez velikih prigovora primili ni vjernici ni svećenici, pogotovu ga ne bi primila raskolnička istočna crkva koja

ima ispovijed odiskona kao i zapadna Crkva. Već sabori u Laodiceji (g. 372 can. 2.), u Kartagi (g. 397 can. 31.), u Reimsu (g. 630 c. 8.), u Carigradu (g. 692 c. 102.), u Metzu (g. 762) itd. spominju ispovijed i izdaju za nju različne propise. IV. lateranski sabor odredio je (poradi nemarnjaka) jedino to da se svaki vjernik dužan barem jedamput u godini ispovijedati.

c) Razumno se ne da ispovijedi ništa prigovoriti. *α*) I čovjek traži da onaj tko ga je uvrijedio prizna i opozove svoju pogrešku. *β*) Narav ljudska je takova, da duši odlahne kad svoju nevolju istuži drugomu. Plemenit je čovjek istom onda umiren kad zna da mu je pogreška oproštena. *γ*) Ispitivanjem savjesti upoznaje čovjek sebe, a onda može kročiti naprijed da sebe učini i boljim. Priznavanjem svojih pogrešaka krotimo svoju oholu ćud i obuzdavamo neurednu sebeznalost. *δ*) Ispovijed giblje čovjeka da popravi učinjenu nepravdu bližnjemu, sprečava tajne zločine, odvraća od grešnih prigoda itd.

Tako ispovijed ne donosi samo izmirenje s Bogom već i mir sa samim sobom i s našim bližnjim. Ispovijed ne pripravlja samo sreću na onom svijetu nego i blagostojanje na ovom, ljubav i sklad među ljudima, zadovoljstvo i utjehu u porodici i društvu. Ispovijed čini čovjeka kreposnim, a potom i značajnim. Veliki patrioti na pr. Katarina i Petar Zrinjski, O' Connell, Windhorst itd. rado su se ispovijedali. I protivnici Crkve priznaju otvoreno da je katolička ispovijed tako divna uredba te može potjecati jedino od Boga na pr. Rousseau (Emil IV. p. 58.), Voltaire (Diction, philos. s. v. Catéchisme) itd. Veliki protest. filozof Leibnitz kaže (Syst. theolog.): »Ne može se tajati da je cijela uredba ispovijedi dostojna Božje mudrosti. I doista, ako imade išto lijepo i vrijedno hvale u kršćanskoj religiji, to je upravo ispovijed. Njoj se dive i Kinezi i Japanci.« I veliki pjesnici izriču svoje udivljenje, kad se spominju katoličke ispovijedi: na pr. Goethe, Schiller, Wagner itd.

II. Kakva treba da je ispovijed?

Ispovijedati se treba: 1. potpuno, 2. iskreno, 3. razgovijetno.

1. **Potpuno se ispovijedamo** kada kažemo barem sve teške grijehe kojih se sjećamo.

O teškim grijesima treba još kazati:

a) koliko smo puta koji teški grijeh učinili, i

b) potrebite prilike.

K-a) Kad grešnik i poslije brižnog — ako i ne tjeskobnog — ispitivanja savjesti ne zna koliko je puta koji teški grijeh učinio, treba da kaže: ovaj grijeh učinio sam ili svaki dan ili svaku sedmicu, ili svaki mjesec otprilike toliko puta.

K-b) Ispovijediti treba osobito ove prilike:

α) koje mijenjaju vrste grijeha tako da grijehu pridaju novu zloću. Ako je tko na pr. tukao roditelje, nije dosta reći da je tukao bližnjega. Ako je tko ukrao u crkvi, nije dosta reći samo da je ukrao, već mora da spomene: u crkvi. Ako je lažju oštetio bližnjega, nije dosta reći da je lagao itd.

β) koje laki grijeh čine smrtnim: na pr. ako je tko ukrao veliku svotu, ako teško sablaznio bližnjega, ako mu je jako škodio dobrom glasu itd.

Ukratko: ispovjedniku treba reći sve što je potrebno da on pravo upozna naše duševno stanje te nas uzmogne suditi i o našim dužnostima poučiti, a opet dati i pomagala da ponovno ne sagriješimo. Tako na pr. valja reći i o grešnoj prigodi je li nam pogibeljna ili nije; da li je grijeh koji ispovijedamo naš običajan grijeh, jesmo li ga već ispovijedali; da li se naše duševno stanje popravilo ili pogoršalo itd. Ali sve prilike treba ispovijedati tako da ne ispovijedamo zališnih stvari i da ne spominjemo ničije ime. Nikako nije dosta reći onako uopće: ja sam zlo mislio i činio. Grijehe treba navesti po imenu, tj. kazati što sam zlo mislio i činio. Nije dužan potpuno se ispovijedati tko to ne može, na pr. kad je čovjek teško bolestan i vrlo slab (na pr. u smrtnoj pogibli), kad nema vremena (na pr. vojnik prije bitke), kad ne može, jer bi ga drugi čuli što kaže itd.

Lakih grijeha ne trebamo baš ispovijedati (kad imamo smrtnih), ali je to dobro i spasonosno.

Kad smo u sumnji je li što težak ili lak grijeh ili da li smo ga već ispovjedili ili nijesmo, svakako je sigurnije da ga ispovijedamo. Često

puta je i teško točno razlikovati laki od smrtnoga grijeha. Kad čovjek pogriješi u lakoj stvari, ali je sam uvjeren da smrtno griješi: griješi doista smrtno i treba da to ispovjedi.

Ako je pokornik zaboravio na samoj ispovijedi koji smrtni grijeh kazati, ispovijed mu je valjana, ali on treba da taj grijeh kaže kod druge ispovijedi.

Da ispovijed bude potpuna, dosta je iskrena volja ispovjediti bezobzirno sve što čovjek poslije ispitivanja savjesti drži smrtnim grijehom.

2. **Iskreno se ispovijedamo** onda kada se ispovijedniku upravo onako tužimo kako spoznajemo da smo Bogu krivi, te niti šta tajimo niti se izgovaramo.

Grešnik koga je sram iskreno se ispovjediti treba da promisli:

a) da on tim čini novi teški grijeh, ako se iskreno ne ispovjedi,

b) da je ipak bolje grijehe tajno ispovijediti svećeniku koji je dužan o njima šutjeti, nego u grijehu nemirno živjeti, nesrećno umrijeti te se na sudnji dan pred svim svijetom osramotiti.

Dužnost ispovjednikova šutjeti o onom što je na ispovijedi čuo, zove se ispovjedni pečat (sigillum confessionis). Nigdje, ni na sudu, ne smije ispovjednik prelomiti ispovjednog pečata, pa baš morao za to i samu smrt da podnese. I oni koji što saznadu iz ispovijedi vezani su da o tom najstrože šute.

Grešnik koji svojom krivnjom nije kazao koji smrtni grijeh, na pr. što se nije dovoljno ispitao ili što se stidio kazati, taj čini svetogrđe. Da mu se grijesi oproste, treba takav da se iznovice pripravi kako valja i da ponovi cijelu tu ispovijed.

3. **Razgovijetno se ispovijedamo** onda kada tako jasno govorimo da ispovjednik može sve razumjeti.

Bilješka 1 Ispovijed u kojoj grešnik ponavlja sve ispovijedi ili više njih, zove se velika ispovijed.

Velika je ispovijed potrebita kada prednašnje ispovijedi nijesu bile valjane.

Ispovijed nije valjana:

α) kada grešnik nije hotimice kazao grijeh koji je bio dužan kazati,

β) ako se za grijehe nije pokajao kako treba.

Velika je ispovijed korisna:

α) kada tko stupa u novi stalež života,

β) kada je opasno bolestan,

γ) u vrijeme jubileja, misija, egzercicija itd.

Bilješka 2 Na ispovjednikove opomene treba dobro paziti i zapamtiti pokoru koju nam naloži. Ako ispovjednik što zapita, treba iskreno i čedno odgovoriti.

Iz ispovjedaonice ne treba ići prije dok ispovjednik ne pokaže kakvim znakom da se može otići.

§ 43 O zadovoljštini

1. **Zadovoljštinu učiniti reći će: onu pokoru izvršiti koju nam je ispovjednik zadao.**

Ispovjednik zadaje nam pokoru zato:

a) da donekle zadovoljimo Bogu za grijehe i tako umanjimo vremenite kazni,

b) da se popravimo.

K-a) Grešnik je dužan, koliko i kako može, da popravi i naknadi nepravdu što ju je grijehom Bogu nanio. Ta je želja uklopljena u pravom pokajanju. Izravnati nanesenu nepravdu reći će zadovoljiti. Grešnik je dakle dužan zadovoljiti Boga koliko on to uopće može.

Isus Krist je doduše na križu potpuno udovoljio za grijehe svih ljudi (§ 25 3.). Ali da ta zadovoljština pojedincima koristi, treba da je oni sebi prisvoje. To biva kad pojedinac sâm nastoji da udovolji Bogu za učinjenu nepravdu. Mi to možemo po Isusu Kristu. Svrhunaravskim milostima postaju naša naravska dobra djela, po zaslugama Isusa Krista, svrhunaravske vrijednosti — djela zaslužna. Isto tako postaje naša naravska zadovoljština, po zadovoljštini Isusa Krista, svrhunaravske vrijednosti.

Zadovoljština ide u prvom redu za tim da isplati i izbriše kazan što smo je grijehom zaslužili. Zadovoljiti dakle znači trpjeti kazan koju dugujemo pravdi Božjoj poradi naših grijeha. Vječnu kazan ne možemo mi izravnati. Po zaslu-

gama Isusovim oprašta nam Bog sa smrtnim grijehom svaki put i vječnu kazan. Ali vremenitih kazni ne oprašta Bog uvijek sa smrtnim grijehom. To pokazuju primjeri iz objave Božje. Na pr. Mojsije i Aron (IV. Moj. 20, 12.), David (2. Kralj. 12, 13.) itd. trpjeli su vremenitu kazan pošto im je Bog već oprostio smrtni grijeh s vječnom kazni. Vremenitu kazan trpi čovjek ili ovdje na zemlji ili u čistilištu. Nekoć je Crkva zadavala teške i velike pokore. Danas je pokora znatno ublažena da se grešnici ne bi poradi pokore odvraćali od ispovijedi. Za sakramentalnu zadovoljštinu dostaje, ako izvršimo pokoru što nam je ispovjednik zadao. Ali treba da se trsimo i drugim dobrim djelima zadovoljiti pravdu Božju.

Uvjeti da dobro djelo bude prava zadovoljština[1]) isti su koji i za to da djelo bude zaslužno (§ 30 točka 2). Treba dakle da se zadovoljština izvrši u stanju milosti. Može se zadovoljiti svakim dobrim djelom, osobito molitvom, postom i milostinjom. I onaj zadovoljava koji strpljivo i Bogu odano podnosi nevolje što ih Bog šalje. To su onda pokornička djela, baš kao i ona koja ispovjednik određuje u sakramentu pokore.

K-b) Drugi razlog, zašto ispovjednik zadaje pokoru, jest: da se popravimo. Pokora treba da nas sjeća kako je grijeh zlo i kako se svaki grijeh osvećuje. Valja ga dakle brižno izbjegavati.

Stoga zadaje ispovjednik za veće grijehe težu pokoru. Teško bi griješio tko ne bi izvršio teže pokore što je zadana za smrtne grijehe. Težom pokorom smatra danas Crkva ona dobra djela koja inače zapovijeda pod smrtnim grijehom: na pr. post, pribivati sv. misi itd. ili djela za koja se traži veći trud: na pr. dvorenje bolesnika, izmoliti krunicu, litanije svetih itd.

2. Tko već na samoj ispovijedi ne bi imao volje (ne bi bio pripravan) izvršiti zadovoljštine, ne bi mu vrijedilo odrešenje, i ne bi valjala ispovijed. U toga jamačno nema pravog kajanja, jer nema volje izvršiti što Bog preko

---

[1]) Obično i redovno imade jedno te isto djelo i značaj zadovoljštine i značaj zasluge. Zove se zadovoljština kad ide u prvom redu za tim da isplati dug; zove se zasluga kad umnožava milost (§ 25 3. ispod linije.

Crkve od njega traži. Zato je i zadovoljština (volja zadovoljiti) dio materije sakramenta pokore.

Ako grešnik kasnije, poslije ispovijedi, ne izvrši pokore, a na ispovijedi je imao volju izvršit je, onda mu spovijed — istina — valja, ali on ipak griješi i gubi mnoge milosti, jer nije izvršio preuzete dužnosti.

Tko zanemari zadovoljiti pravdi Božjoj ovdje, trpjeće tim teže muke u čistilištu.

Zadovoljiti za vremenitu kazan olakšava nam Crkva oprostom.

§ 44 Oprost

1. **Oprost je otpuštenje vremenitih kazni koje Crkva daje izvan sakramenta pokore.**

Oprost otpušta jedino onaj **dug vremenite kazni** koji ostaje pokorniku i poslije sakramenta pokore, a ne otpušta grijehe, ni vječne kazni, ni vremenita zla (na pr. bolest).

Oprost daje Crkva vazda uz uvjet da se izvrše neka dobra djela. Nijesu dakle dobra djela zališna pored oprosta. Naprotiv baš oprost ih zahtijeva.

Crkva hoće oprostom jedino to da skrušenom vjerniku pomogne ukloniti zapreke (vremenite kazni) koje mu zatvaraju nebo. Bez oprosta ne bi obični kršćanin za cijeloga življenja naknadio sve vremenite kazni što ih je grijesima zaslužio, a Bog zna koliko bi dugo trpjele duše u čistilištu.

Sakramenat pokore i oprost bitno se razlikuju. U sakramentu pokore dijeli se milost posvetna, oproštenje grijeha i vječnih kazni, što više, od česti i oproštenje vremenitih kazni; u oprostu daje se jedino oproštenje vremenitih kazni. Oprost se može dobiti jedino onda kad su već grijesi otpušteni. Često je propisano da se sakramenat pokore primi prije nego će se dati oprost. Slični su oprost i sakramenat pokore jedino u tom, što oboje daje Crkva po sudačkoj svojoj vlasti.

2. **Oprost dijeli Crkva ovako:** Crkva **namiri dug** koji bi pokornik bio dužan isplatiti pravdi Božjoj trpeći vremenite kazni, time da prikaže Bogu zadovoljštinu od blaga izo-

bilnih zasluga Krista i svetih. Pošto je na taj način potpuno zadovoljeno pravdi Božjoj, **odrešuje** ujedno Crkva pokornika svojom sudačkom vlasti od vremenitih kazni.

Gospodin naš Isus Krist je žrtvom na križu zadovoljio Boga mjesto nas nesamo potpuno i savršeno nego i ozbiljno i neizmjerno (§ 25 3.). Izobilna zadovoljština Kristova ne može biti bez ikakve svrhe i koristi. — I bl. Djevica Marija i svi drugi sveci Božji, zaslugom Isusa Krista, pružili su Bogu zadovoljštinâ kojih sami nijesu trebali. Sve te izobilne zadovoljštine Krista i svetaca zovu se: blago zaslugâ Kristovih i svetaca ili blago Crkve.

Svi mi kršćani na zemlji, na nebu i u čistilištu jedna smo duhovna zadruga koja se zove općinstvo svetih, i kojemu je nevidljiva glava sam Krist. Potom postaje svaki nas (osobito kad je živi član Crkve, tj. kad je u stanju milosti) dionikom sviju duhovnih dobara Crkve katoličke: sviju svetih misa, molitava i drugih dobrih djela. Potom smo svi mi dionici i iz obilnih zadovoljština što no čine blago Crkve. Što ne treba jednomu, može se primiti za drugoga komu treba (2. Kor. 8, 14.) i koji očituje volju Boga zadovoljiti.

Koliko će koji dobiti iz zajedničke blagajnice, treba da odredi namjesnik Kristov — Crkva (Mat. 16, 19.; 18, 18.).

Crkva pak treba da razborito upravlja s ovim blagom. Zato treba da ga dijeli kad komu ima razloga, pod određenim uvjetima, i to tako da namiri ili cijelo dugòvânje pokornika (obilan oprost) ili izvjestan dio (neobilan oprost). Prema tomu izjavljuje Crkva da je taj pokornik odriješen od toliko vremenitih kazni za koliko je Crkva od svoga blaga pravdi Božjoj zadovoljila.

3. **O oprostu treba tvrdo vjerovati da:**

a) **Crkva ima vlast dijeliti oproste,**

b) **da je oprost spasonosan.**

K-a) Isus Krist je dao Crkvi vlast otvarati i zatvarati vrata kraljevstva nebeskoga (Mat. 16, 19.): »I tebi ću dati ključeve od kraljevstva nebeskoga. Pa štogod svežeš na zemlji, biće svezano i na nebesima.« Crkva ima potom vlast ukloniti sve što smeta da se uniđe u kraljevstvo nebesko. No i vremenite kazni priječe ulazak u nebo. Dakle ih Crkva ima pravo otpustiti. U sakramentu pokore ne otpuštaju se sve vremenite kazni. Može ih stoga Crkva otpustiti izvan sakramenta pokore. To biva: oprostom.

Apostol Pavao otpušta teškom grešniku, poslije kako mu je grijeh već bio oprošten, vremenitu kazan izvan sakramenta pokore (2. Kor. 2, 10.). Na zagovor mučenika opraštaju glavari Crkve ili svu ili dio zadovoljštine (pokore).

Usmena predaja uči da je Crkva vazda otpuštala vremenitu kazan izvan sakramenta pokore, pod određenim uvjetima. Protivnu nauku krivovjeraca na pr. Wiklifa, Husa, Luthera itd., osudili su pape i crkveni sabori (na pr. Trident. u 25 sjednici).

K-b) Oprost je spasonosan, jer:

α) mjesto pokornika zadovoljuje pravdu Božju i odrešuje od vremenitih kazni;

β) grešnika potiče na sv. ispovijed i pričest i na druga dobra djela;

γ) tješi pokornika da ne bude tjeskoban kako će izravnati uvredu Bogu nanesenu;

δ) hrabri grešnika da se pokorom izmiri s Bogom, kad ne treba da se plaši teških kazni.

4. **Oproste dijeliti ima pravo** sveti otac papa. Njemu je kao Petrovu nasljedniku Krist dao ključeve kraljevstva nebeskoga. Biskupima i još nekim crkvenim glavarima daje opće crkveno pravo ovlast dijeliti oproste u određenim granicama.

5. **Da možemo dobiti oprost,** zahtijeva se:

a) da smo u milosti posvetnoj,

b) da točno izvršimo sve ono što je Crkva naložila da se dobije oprost.

Crkva može naložiti dobra djela različite vrste: poklanjanje, molitvu, post, milostinju itd. Tim se ipak oprost ne kupuje kao što se upoće milostinjom i dobrim djelima ne kupuje nebo. Za nebo je bitno obraćenje, a to se događa u sakramentu pokore. Zato valja da barem posljednje od Crkve propisano djelo bude izvršeno u stanju milosti. Razumijeva se da treba imati barem općenu nakanu primiti oprost.

Dušama u čistilištu može koristiti svaki oprost za koji papa kaže da im se može namijeniti.

I tu namiruje Crkva od duhovnoga blaga što još duša Bogu duguje. Ali Crkva ne može pokojnicima dati odrešenja od vremenitih kazni sudačkom odlukom (per modum absolutionis) kako to čini živima, jer pokojnici nijesu više njezini podanici. Oprosti dušama u čistilištu koriste samo na način zagovora (per modum suffragii). Koliko će Gospod taj zagovor i uslišati, zna samo On. Crkveni učitelji misle da oprost koristi osobito onim dušama koje su za življenja na zemlji visoko cijenile oprost i koje su i same namjenjivale dobra djela u korist dušama u čistilištu.

6. **Oprost je dvovrstan:**

a) obilat kad nam se opraštaju sve vremenite kazni,

b) neobilat kad nam se samo neki dio tih kazni otpušta.

Osobita je vrsta oprosta jubilejski oprost. (Jubileum = sveta godina.) To je obilati oprost koji sveti otac papa podjeljuje svakih 25 godina ili u znamenitim zgodama. Za vrijeme jubileja imadu ispovjednici izvanredne ovlastice. Za oblati oprost zahtijeva se da su pokorniku oprošteni i svi laki grijesi. — Ispovjednici mogu dati pokorniku koji je na samrti apostolski blagoslov koji je združen s obilatim oprostom, ako pokornik uistinu umre.

U neobilatom se oprostu na pr. od jedne kvadragene (to je oprost od 40 dana) otpušta onoliko vremenitih kazni koliko bi nam se oprostilo, da 40 dana činimo strogu pokoru po starim crkvenim propisima. — Sam Bog zna koliko se tih vremenitih kazni doista i otpušta, kao što on jedini znade koliko ih je pojedincu čovjeku za njegove grijehe odredio.

§ 45 Posljednje pomazanje

1. **Posljednje pomazanje jest sakramenat u kojem bolesnik mazanjem svetim uljem i molitvom svećenikovom prima milost za dobro duše, a više puta i tijela.**

Taj se sakramenat ne zove posljednje pomazanje zato, kao da bi čovjek poslije toga sakramenta doista morao da umre ili kao da ga treba primiti istom kad je bolesnik u posljednjim trzajima. Posljednje pomazanje zove se tako, jer taj sakramenat Crkva podjeljuje

kad se valja bojati da će bolesnik umrijeti, a to je onda među sakramentalnim mazanjima posljednje.

Prije je kršćanin već bio pomazan kod krsta na glavi, kod krizme na čelu, a svećenik kod ređenja na dlanovima.

2. **Posljednje pomazanje pravi je sakramenat,** jer ima a) vidljiv znak, b) nevidljivu milost, c) naredbu od Isusa Krista.

a) Vidljiv znak je u tom, što svećenik maže bolesnika maslinovim uljem propisno posvećenim i što tom prigodom moli. Maže svećenik bolesnika ili na svih pet ćutila ili u nuždi na čelu (to je materija sakramenta). Ujedno izgovara i riječi (to je forma sakramenta): »Po ovom svetom mazanju i po svom blagom milosrđu oprostio ti Gospod štogod si sagriješio: pogledom, sluhom, tekom i govorom, dodirom i hodom. Amen.«

b) Nevidljiva milost što je zadnja pomast dijeli, jest osobito ovo: ona

α) umnožava milost posvetnu,

β) oprašta lake grijehe i one smrtne što ih bolesnik više ne može da ispovijeda,

γ) briše ostatke grijeha, duhovnu nemoć i sklonost na zlo, a skraćuje i vremenitu kazan,

δ) jača u muci i napastima, osobito u smrtnoj borbi.

Posljednje pomazanje koristi i tijelu. Ono višeput olakšava bolesniku bol i daje mu zdravlje, ako je to za spas duše.

Obredi i molitve posljednjega pomazanja mole za zdravlje. Ako već treba bolesnik da umre, mole za blaženu smrt. U svakom je dakle događaju posljednje pomazanje veoma korisno i spasonosno. Ne valja smetnuti s uma duševni mir i utjehu što je bolesnik stječe s posljednjim sakramentima. Kad je bolesnik smiren u duši, jača ga to i mnogo prinosi k njegovu ozdravljenju. I liječniku je olakšano djelovanje kad mu je bolesnik miran, ustrpljiv i odan.

Potom je veoma nerazborito odvlačiti posljednje pomazanje od straha smrti ili ga sasvim propustiti:

α) jer će bolesnik prije ozdraviti, ako se zarana posluži određenom od Boga pomoći, nego ako dotle čeka, da bez čuda ne može više da ozdravi;

β) ako je bolesnik na smrt bolestan, najbolje što može da želi jest da blaženo umre, a tu mu milost daje ovaj sveti sakramenat.

I ukućani teško griješe, ako im bolesnici njihovom krivnjom za vrijeme ne prime posljednjih sakramenata: p o k o r e, s v. p r i č e s t i i p o s l j e d n j e g a p o m a z a n j a. Dužnost je ukućanâ da još na vrijeme razboritom kršćanskom poukom priprave bolesnika i sklonu ga kako bi dostojno primio te svete sakramente.

c) N a r e d b a o d I s u s a K r i s t a razbira se:

α) iz sv. Pisma (Jak. 5, 14. 15.): »Boluje li tko među vama, neka dozove svećenike Crkve, t e n e k a m o l e n a d n j i m m a ž u ć i g a u l j e m u i m e G o s p o d n j e, i m o l i t v a v j e r e s p a š ć e b o l e s n i k a, i o z d r a v i ć e g a G o s p o d i n; i a k o j e u g r i j e s i m a, o p r o s t i ć e m u s e.«

Tu se izrijekom spominje vidljiv znak, nevidljiva milost i naredba Gospodinova kojom taj znak dijeli milost.

β) U s m e n a p r e d a j a svjedoči da je čitava Crkva, istočna i zapadna, i gotovo sve kršćanske sljedbe, vazda priznavala i upotrebljavala posljednje pomazanje kao sakramenat. To nam jamče l i t u r g i č k e k n j i g e, i z j a v e c r k v e n i h p i s a c a (na pr. Irenej, Tertulijan, Origen itd.), p a p e (na pr. Inocent I ep. 25, 8. zabranjuje dijeliti posljednje pomazanje javnim grešnicima koji ne smiju primati »i ostalih sakramenata«) itd.

3. **Dijeliti posljednje pomazanje** mogu po riječima sv. Pisma (Jak. 5, 14.) s v e ć e n i c i. Po istočnom obredu dijele posljednje pomazanje po mogućnosti sedmorica ili barem trojica.

4. **Primiti može posljednje pomazanje** svaki kršćanin koji je došao k razumu, a teško je obolio.

Posljednje pomazanje treba da bolesnik primi ovako:

a) treba da je u milosti posvetnoj; zato valja, ako mu je moguće, da se prije ispovijedi i pričesti ili barem savršeno pokaje,

b) treba da probudi vjeru, ufanje i ljubav i predade se u volju Božju.

Bolesnik valja da primi posljednje pomazanje, ako je moguće, dok je još pri sebi.

U s v a k o j o p a s n o j b o l e s t i može se posljednje pomazanje j e d a m p u t primiti; ali i u istoj se bolesti može opet primiti, ako je pogibao minula, pa je opet nastala.

§ 46 Sveti red

S v e t i r e d j e s a k r a m e n a t u k o j e m s e r u k o p o l a g a n j e m i m o l i t v o m b i s k u p o v o m p o d j e l j u j e s v e ć e n i č k a v l a s t i m i l o s t p o t r e b i t a z a i z v r š i v a n j e s v e ć e n i č k i h d u ž n o s t i.

Osobita vlast što je imadu svećenici, jest:

a) što mogu pretvarati kruh i vino u tijelo i krv Kristovu, tj. što mogu prikazivati žrtvu novoga zavjeta, sv. misu;

b) što mogu opraštati grijehe i dijeliti ostale svete sakramente. Svećeničkoj vlasti pripadaju i sve druge službe koje su u savezu sa svetom misom i sakramentima.

1. **Sv. red ne daje cijele svećeničke vlasti najedamput, nego je dijeli postupno** u tri različita obreda (ređenja). Tako ima u sv. redu tri stupnja.

Prvi stupanj zove se đ a k o n a t. Đ a k o n[1]) d o b i v a v l a s t d v o r i t i s v e ć e n i k a kad prikazuje sv. misu i kad dijeli sv. sakramente. Pored toga može đakon s dopuštenjem biskupovim još i: p r o p o v i j e d a t i, k r s t i t i i s v. p r i č e s t d i j e l i t i.

Drugi stupanj zove se p r e z b i t e r a t. P r e z b i t e r[2]) = s v e ć e n i k dobiva povrh đakonata još i vlast: p r i k a z i v a t i s v. m i s u, d i j e l i t i s v. s a k r a m e n t e, o s i m s v. p o t v r d e i s v. r e d a, i d i j e l i t i n e k e b l a g o s l o v i n e (sakramentalija).

Treći stupanj zove se e p i s k o p a t. E p i s k o p[3]) = b i s k u p i m a c i j e l u s v e ć e n i č k u v l a s t. To znači: biskup ima vlast dijeliti sve svete sakramente i sve blagoslovine (sakramentalija).

---

[1]) Grčka riječ: διάκονος = služitelj.
[2]) Grčka riječ: πρεσβύτεροι = starješine.
[2]) Grčka riječ: ἐπίσκοπος = nadzornik, vladika.

Potom svaki viši stupanj popunjuje i usavršuje svećeničku vlast koja je dana u nižem stupnju.[1]) Zato sva tri stupnja z a j e d n o nijesu tri sveta reda ili tri sakramenta svetoga reda, već samo jedan sakramenat. Ipak je svaki stupanj z a s e b e sv. red ili sakramenat sv. reda, jer svaki daje dio svećeničke vlasti i milosti.

Sa svetom misom i sakramentima jesu u savezu i neke druge crkvene službe. Crkva određuje službenike i za te službe osobitim obredima. T i s e o b r e d i t a k o đ e r z o v u r e đ e n j e, a te c r k v e n e s l u ž b e: n i ž i r e d o v i za razliku od spomenutih — v i š i h r e d o v a.

Niži redovi jesu: služba vratara (ostiarius), štioca (lector), zaklinjača (exorcista) i svjećonoše (acolythus).

K v i š i m r e d o v i m a pripada danas i: p o d đ a k o n a t. P o d đ a k o n d o b i v a v l a s t: d v o r i t i k o d s v. m i s e i p o s l a n i c u s v. m i s e s v e č a n o p j e v a t i.[2])

Niže redove dijeli Crkva onima koji će primiti više redove.[3])

P r v a p r i p r a v a za one koji će primiti sv. red, jest obred u kojem se pripravniku striže nekoliko pramenova kose. T a j s e o b r e d z o v e t o n z u r a[4]) (tondeo = strižem).

2. **Sv. red je pravi sakramenat, jer ima:**

a) vidljiv znak, b) nevidljivu milost, c) naredbu od Isusa Krista.

a) V i d l j i v z n a k j e r u k o p o l a g a n j e b i s k u p o v o (materija) i r i j e č i k o j e p r a t e r u k o p o l a g a n j e (forma). Pored toga ima još i drugih obreda kod pojedinih ređenja, kojima se naznačuje osobita vlast i dužnosti pojedinoga stupnja sv. reda. Tako se na pr. đakonu daje na ruke

---

[1]) P a p a k a d j e v e ć b i s k u p, n e p r i m a n o v o g s v. r e d a. On je, čim bude izabran, otac, pastir i učitelj cijele Crkve, jer je kao nasljednik sv. Petra namjesnik Kristov. U njega je p u n i n a s v e d u h o v n e v l a s t i.

[2]) Istočna crkva broji još i danas podđakonat u niže redove od kojih ima danas jedino još i red š t i o c a.

[3]) Svi oni kojima u nekoj mjeri pripada crkvena vlast, čine crkveno poglavarstvo. Zove se h i j e r a r h i j a.

[4]) Tko je primio tonzuru, zove se k l e r i k, jer mu je životna zadaća (ili baština = κλῆρος): služiti Bogu. I cio stalež u koji sv. red vrsta one koji ga primaju, zove se: k l e r.

evanđelistar, svećeniku maže biskup ruke sv. uljem i predaje mu kalež s vinom i patenu, biskupu maže se glava sv. uljem, ostalim ređenicima predaju se one tvari koje naznačuju njihovu službu.

b) N e v i d l j i v a m i l o s t što je daje sakramenat sv. reda je ovo:

α) daje se vlast ili milost prikazivati sv. misu, otpuštati grijehe i sve druge vlasti koje su u savezu s ovima;

β) umnožava se milost posvetna;

γ) daje se osobita svećenička milost; ta milost ukrašava dušu i jamči da će ređenik dobiti sve milosti djelatne, potrebne da izvrši dužnosti svoga zvanja;

δ) bilježi dušu neizbrišljivim biljegom; po tom biljegu ostaje ređenik zauvijek službenik Kristov; zato on v a l j a n o vrši svoju službu, sve da postane i odmetnik ili krivovjerac.

Ređenik dobija u sv. redu v l a s t i l i p r a v o vršiti svećeničku sklužbu ili cijelu ili određeni dio. Da uistinu vrši, potrebno je da ga v r h o v n i g l a v a r C r k v e o d o b r i i p o š a l j e (approbatio, missio). Bez toga vrši on službu nedopušteno (makar valjano). Sakramenat pokore vrši i nevaljano (osim na smrti), jer se za taj sakramenat zahtijeva sudačka vlast (iurisdictio).

c) N a r e d b a o d I s u s a K r i s t a vidi se iz svih onih mjesta sv. Pisma koja izrijekom kazuju kako je Gospodin apostolima i njihovim zakonitim nasljednicima ostavio vlast i dužnost da nastavljaju njegovo djelo otkupljenja do konca svijeta. Službenici Božji treba da s pomoću sv .mise i sakramenata pojedinim ljudima primjenjuju milostii što ih je Krist na križu zaslužio za sve ljude. Zato:

α) im K r i s t d a j e i s t u v l a s t k o j o m j e o n s a m o d O c a p o s l a n: Iv. 20, 21.: »Kao što je Otac mene poslao, i ja šiljem vas;«

β) d a j e i m v l a s t p r i k a z i v a t i s v. m i s u: Luk. 22, 19.: »Ovo činite meni na spomen;«

γ) d a j e i m v l a s t o p r a š t a t i g r i j e h e: Iv. 20, 22. 23.: »I ovo rekavši dahnu i reče im: ‚Primite Duha Svetoga! Kojima oprostite grijehe, oprostiće im se; i kojima zadržite, zadržaće se'« itd.

Apostoli su rukopolaganjem postavljali đakone (Dj. ap. 6, 5. 6.), prezbitere (Dj. ap. 14, 21.—24.), biskupe (2. Tim. 1, 6. i 1. Tim. 5, 19.).

Tim se rukopolaganjem doista davala i milost: 2. Tim. 1, 6.: »Napominjem ti da pogrijevaš milost Božju koja je u tebi mojim rukopolaganjem.«

Apostoli opominju da se svećenička vlast i dalje nastavlja i dijeli rukopolaganjem (1. Tim. 5, 22. Tit. 1, 5.).

Usmena predaja od apostolskih vremena svjedoči da su katolici jedino za onoga držali da ima pravu svećeničku vlast koji je mogao dokazati da je rukopolaganjem primio sakramenat sv. reda od zakonitih nasljednika apostola (sv. Ignacije: Smyrn. 8., Tertulijan De praescrip. 41., sv. Augustin Contra ep. Parm. II. 13, 28.).

3. **Redovni djelitelj svetoga reda** jest posvećeni biskup; **izvanredni** komu tu vlast daje opće crkveno pravo ili naročito ovlaštenje Svete Stolice, ali i to samo za niže redove i tonzuru (na pr. kardinalima, ako i nisu biskupi, nekim opatima za svoje redovnike, itd.).

I doista puninu apostolske vlasti primili su samo biskupi. Svećenici su pomoćnici biskupâ kao što su bila ona 72 učenika Kristova samo njegovi pomagači. Đakoni su službenici svećenika.

4. **Primiti sv. red** može valjano svaki kršćanin muškarac (1. Kor. 14, 34.).

Zakonito (slobodno) ga prima tko ima sve one osobine što ih Crkva propisuje da se smije primiti sveti red: na pr. dob za svećenika 24 godine, tjelesno i duševno zdravlje, tvrda vjera, potrebno znanje itd. Koji tih osobina nemaju, ne smiju po crkvenim zakonima primiti svetoga reda: na pr. nezakoniti, nakazni, epileptičari, ubojice, robovi, infamni, neofiti itd. (irregulares vel canonice impediti). Ipak oprašta Crkva od nekih zapreka kad postoje dovoljni razlozi.

Dostojno prima sv. red tko se za nj pripravi kako treba. Svakako treba da je primalac u milosti posvetnoj. Zatim valja da je poslije zrelog razmišljavanja uvjeren o tom da ga Gospod zove u uzvišeni, ali teški, svećenički stalež. Napokon treba da je ozbiljnim učenjem stekao toliko bogoslovskoga znanja i neumornim vježbanjem u krepostima toliko kršćanske plemenštine koliko je svećeniku potrebno da uzmogne dostojno vršiti svoju visoku zadaću.

Dostojanstvo je svećenika osobito. Svećenik je posrednik između Boga i ljudi, vjesnik Božje volje, vidljivi zamjenik Isusa Krista. — Moć je svećenička izvanredna. On može što ne može nijedno stvorenje: pretvarati kruh i vino u tijelo i krv Kristovu, opraštati grijehe, posvećivati itd. — Djelovanje svećenikovo je neobično korisno. On dijeli milosti Božje, uči nauku Božju, vodi k vječnom spasenju i baš time sije i na zemlji blagoslov te utire put i k vremenitoj sreći.

Ali su i dužnosti svećeničke velike. Svećenik treba da ostane u svom staležu dok živi. — Za čitavoga življenja dužan je: moliti brevijar i živjeti u trajnoj i potpunoj čistoći. — Pored svega toga valja da zdušno vrši dužnosti svoga zvanja.

Biti u ovako uzvišenom i teškom zvanju velika je milost Božja. Za tu milost valja Boga moliti (kvatri). Ali treba i živjeti već od mladosti tako kako bismo bili dostojni da nas Gospod pozove na visoku čast, da budemo vjerni njegovi zamjenici na zemlji.

Lakomisleno, na silu ili od nevolje neka se nitko ne tura u svećenički stalež. Bio bi nesreća sebi i ljudima na ovom, a proklet na drugome svijetu.

Tko ćuti sklonost svećeničkom zvanju,[1]) valja da se od prvoga časa za to zvanje pripravlja: neka se vježba u krepostima i znanju, neka više moli, neka se češće dostojno pričešća, neka osobito časti bl. Djevicu Mariju, neka izbjegava zla društva i zle knjige itd. Bude li tako provodio dane, neće izgubiti zvanja što mu ga je Gospod odredio. Naprotiv takav će usrećiti sama sebe, a narodu svomu biće na sreću i blagoslov više negoli u ikojem drugom zvanju. Dan. 12, 3: »Koji mnoge privedoše k pravdi, sjaće kao zvijezde vazda i dovijeka!«

---

[1]) Neki znaci za svećeničko zvanje jesu: smisao za duhovno življenje, vjera u Sina Božjega i želja nastavljati djelo Spasiteljevo, volja zatajavati samoga sebe i žrtvovati sebe za bližnjega i općeno dobro, nježna i budna savjest, zdušnost u vršenju dužnosti, odanost Crkvi itd.

§ 47 Sakramenat ženidbe

Ženidba je sakramenat kojim se dvije slobodne osobe, muško i žensko, uzimlju i od Boga milost dobivaju da mogu svoje dužnosti do smrti vjerno izvršivati.

1. **Ženidba je pravi sakramenat,** jer ima a) vidljiv znak, b) nevidljivu milost, c) naredbu od Isusa Krista.

a) Vidljiv znak ovoga sakramenta je očitovanje ženidbene privole dviju slobodnih osoba, muškog i ženskoga. Čim se spoljašnjim znakom očituje uzajamna slobodna volja kojom se dvije slobodne osobe, muž i žena, uzimlju: sakramenat je gotov. (U tom očitovanju je sadržana i materija i forma.) Obećanje da će se uzeti nije ženidba: to mogu biti zaruke.

b) Nevidljiva milost što je dijeli sakramenat ženidbe, jest ovo:

α) sakramenat ženidbe umnožava milost posvetnu,

δ) daje pravo na osobite milosti da ženidbeni drugovi uzmognu svoje dužnost do smrti vjerno izvršivati.

c) Naredba od Isusa Krista razbira se iz različitih mjesta **sv. Pisma.** Tako na pr. Gospodin posvećuje ženidbu svojom nazočnosti na svadbi u Kani galilejskoj (Iv. 2, 1.—10.), ističe njeno jedinstvo, nerazrješivost (Mat. 19, 4.—9.) i čistoću (Mat. 5, 27. 28.). Sv. Pavao veli da se ženidba sklapa »u Gospodinu« (Kol. 3, 18.), tj. u ime njegovo i po zakonu njegovu. Napokon se ženidbena sveza poređuje sa svezom što postoji između Krista i Crkve (Efeš. 5, 22.—33.).

»Žene, slušajte svoje muževe kao Gospoda. Jer je muž glava ženi kao što je i Krist glava Crkvi... Muževi, ljubite svoje žene, kao što i Krist ljubi Crkvu... Toga radi ostaviće čovjek oca svojega i mater i priljubiće se ženi svojoj, i biće dvoje jedno tijelo. Tajna (μυστέριον sacramentum) je ovo velika, a ja govorim i Kristu i Crkvi.«

Potom je na osnovi sv. Pisma očito da je ženidba sveta sveza koja po naređenju Gospodinovu daje milost kao što je tvori i Kristova sveza sa Crkvom.

Usmena predaja smatra vazda ženidbu svetom i vjerskom uredbom (sv. Ignacije, Tertulijan, sv. Ivan Krizostom). Od najstarijih vremena zovu je sakramenat (sv. Klement aleks., Origen, sv. Ambrozij), i to u pravom znamenovanju kršć. sakramenata (sv. Augustin: de bono coniug. c. 18; 24; itd.) kao što je i sv. krst. Tu vjeru potvrđuju i liturgičke knjige istočne i zapadne crkve.

2. **Sakramentalna ženidba je jedinstvena i nerazrješiva.**

a) Jedinstvena, tj. ženidba se može sklopiti i u isto vrijeme postojati samo između jednoga muža i jedne žene.

Takovu je ženidbu uredio Bog u raju, takovu je Krist učinio sakramentom: Mat. 19, 4.—6.: »...Nijeste li čitali da je onaj koji je u početku stvorio čovjeka, muža i ženu stvorio ih? Zato ostaviće čovjek oca i mater i priljubiće se ženi svojoj, i biće dvoje u tijelu jednom.«

b) Nerazrješiva, tj. ženidba se ne može raskinuti za života muža i žene. Istom poslije smrti jednoga od ženidbenih drugova slobodno je drugomu sklopiti novu ženidbu.

Na pitanje farizeja (Mark. 10, 2.): »...može li muž pustiti ženu?« odgovara Gospodin jasno i odlučno (Mark. 10, 9.): »Što je Bog sastavio, čovjek da ne rastavlja!« Zatim tumači učenicima svojim (Mark. 10, 11. 12.): »Koji pusti ženu i oženi se drugom, čini preljub na njoj. I ako žena ostavi muža svojega i pođe za drugoga, čini preljub.«

Katolička je Crkva vazda učila i vjerovala da je ženidba jedinstvena i nerazrješiva kao što je jedinstvena i nerazrješiva sveza Krista i Crkve.

Bez jedinstva i nerazrješivosti ženidbe propada porodica, osnova ljudskoga društva, stradava uzgoj djece, gine općeni poredak i ćudoređe, nestaje blagostojanja, uništava se zamjenična ljubav i povjerenje među ljudima, pokapa se duševni mir i vremenita sreća, drmaju se isti stožeri napretka i prosvjete. Povijest uči da su države i narodi stali propadati i konačno da su propali kad su jednom prezreli i obeščastili te dvije bitne osobine ženidbe.

Iz teških razloga mogu se ženidbeni drugovi za vrijeme rastaviti, mogu — što više — i sasvijem prekinuti zajednicu življenja. Ali i u tom događaju ostanu oni oženjeni, i nijedan ne može

da sklopi nove ženidbe. C r k v e n i ž e n i d b e n i s u d treba da rasudi da li ima dovoljno razloga i za takovu rastavu. Tom se sudu kršćanin dužan pokoriti, jer je ženidba sakramenat, a o sakramentu pripada crkvenoj vlasti da sudi.

3. **Djelitelji sakramenta ženidbe** jesu zaručnici kad sklapaju ženidbu. Oni sami i z v r š u j u v i d l j i v i z n a k i u j e d n o p r i m a j u s a k r a m e n a t kad slobodno očituju uzajamnu volju da se uzimaju (vidi točku 1). Tom je vidljivom znaku odredio Isus Krist da tvori milost kad tomu nisu na putu ženidbene zapreke ili zabrane. K o j e s u t o z a p r e k e i l i z a b r a n e, k a z u j e i o d r e đ u j e C r k v a, namjesnica Kristova na zemlji, svojom kraljevskom vlasti kojom ima bdjeti nad svim sakramentima.

Danas jesu samo one ženidbe v a l j a n e što ih zaručnici sklope pred ž u p n i k o m m j e s t a gdje se brak sklapa, ili s njegovim ovlaštenjem pred drugim svećenikom, i b a r e m p r e d d v o j i c o m s v j e d o k a. Crkva je to odredila da spriječi mnoga zla i smutnje koje su nastale iz potajno sklopljenih ženidbi. Ženidba koja se sklapa pred državnim činovnikom po propisima svjetovne vlasti zove se g r a đ a n s k a (c i v i l n a) ž e n i d b a. G r a đ a n s k a ž e n i d b a kršćanâ jest redovno n e v a l j a n a.

Kršćani mogu sklopiti ženidbu jedino tako da je ta ženidba sakramenat. No sakramenti mogu se dijeliti pod uvjetima što ih propisuje Crkva, zamjenica Kristova. Po tom ne može biti među vjernicima ženidbenoga saveza, a da ne bi bio sakramenat. Tko bi ipak prezreo Crkvu i njene propise koji određuju način sklapanja i koji priječe ženidbu (ženidbene zapreke), ne bi sklopio s a k r a m e n t a ženidbe. T a k a v b i s a v e z m u ž a i ž e n e (nevaljana ženidba) b i o »r u ž n o i p o g u b n o p r i l j e ž n i š t v o« (Pijo VII, Pijo IX, Lav XIII), ma da je sklopljen pred državnim činovnikom po državnim propisima.

Iz nevaljane građanske ženidbe istječu sve one nevolje za ljudsko društvo koje su nužni učinak t. zv. »slobodnog braka« (točka 2 b) »sitno«). U tom je događaju javna ćudorednost raspojasa, j e r s e g r a đ a n s k a ž e n i d b a r e d o v n o l a k o r a z r e š u j e. Time je otvorena ljuta rana za društvo, da ili malo pomalo nestaje narodnoga podmlatka ili da potomstvo postane jadna siročad. Takovo pokoljenje biće

kobno za narodnu budućnost, jer je zadojeno mržnjom i otporom protiv porodice, domovine i svakoga društvenog reda (proletarijat). »Sloboda braka« može časovito goditi jedino strastima neobuzdanih pojedinaca; nikada ne gradi ona ni pojedincu trajne sreće. Porodici, narodu, čovječanstvu: otvorena je propast.

G d j e j e g r a đ a n s k a ž e n i d b a p r o p i s a n a (o b l i g a t o r n o), treba da kršćanin orbed pred državnim činovnikom smatra pukim zadovoljenjem državnim propisima. P r a v o m ž e n i d b o m valja da kršćanin drži onaj ženidbeni savez koji je sklopljen, prije ili poslije tih građanskih cremonija, po crkvenim zakonima. Tko protiv crkvenih zakona sklopi s a m o graadnsku ženidbu, ne može biti odriješen od grijehâ u ispovijedi.

4. **Primaoci sakramenta ženidbe** mogu biti k r š ć a n i r a z l i č n o g a s p o l a koje ne priječe ženidbene z a p r e k e ili ženidbene z a b r a n e, a imadu n a k a n u sklopiti ženidbu.

Ženidbu priječe ž e n i d b e n e z a p r e k e kad nijesu ispunjeni uvjeti da se može v a l j a n o sklopiti ženidba.

To biva na pr. kad čovjek sloobdnom voljom n e p r i s t a j e n a ž e n i d b u na pr. poradi zablude u osobi ili poradi velikoga straha i sile koju ne može da ukloni. kad je nedorastao ili tjelesno ili duševno nesposoban za ženidbu; kad je već v a l j a n o o ž e n j e n, a supruga živi; kad je primio viši red ili položio svečani zavjet; kad je n a r a v n o s r o d a n s osobom s kojom želi sklopiti ženidbu (srodnici u ispravnoj lozi ne mogu ni u jednom koljenu sklopiti ženidbe; srodnici u pobočnoj lozi ne mogu sklopiti ženidbe do trećega koljena); kad je d u h o v n o s r o d a n (na pr. krstitelj i krštenik, kum i kumče); kad je u t a z b i n i (svojtni su: muž s rođacima žene, a žena s rođacima muža do drugoga koljena; rođaci pak muža nijesu svojtni s rođacima žene) itd.

Ženidbu zabranjuju ž e n i d b e n e z a b r a n e kad nedostaju potrebni uvjeti da se ženidba može dopušteno sklopiti.

Tako se na pr. svečana ženidba ne smije sklapati od prve nedjelje Adventa do Božića te od čiste srijede do Uskrsa; kad su različite (kršćanske) ispovijesti vjere itd.

Prije ženidbe sklapaju se zaruke. Z a r u k e s u u g o v o r m e đ u m u š k a r c e m i ž e n s k o m, u k o j e m o n i o b r i č u d a ć e s e u z e t i. Danas priznaje Crkva samo one

zaruke valjanima što ih zaručnici izvrše p i s m e n o, i to tako da to pismo potpišu oni i: bilo ž u p n i k bilo barem d v a s v j e d o k a.

Valjane zaruke ne mogu se b e z o p r a v d a n o g a r a z l o g a raskinuti. Zaručnik koji ih s a m o v o l j n o kida, griješi i mora da naknadi štetu, ako je koja poradi toga nastala.

5. **Od nekih zapreka i svih zabrana može Crkva oprostiti (dispenzirati)** kad to zaručnici ištu iz znatnih razloga.

6. **Tako zvane »mješovite ženidbe«** što ih sklapa katolik i kršćanin nekatolik, ne odobrava Crkva i zato odgovara od takovih ženidbi:

α) jer katoliku prijeti pogibija da ili zanemari svoju vjeru ili da sasvijem od nje otpadne;

β) jer redovno nije moguće djecu pravo katolički uzgojiti; djeca gledaju nekatolički primjer drugoga roditelja, neskladan postupak, a često i vjerske razmirice svojih starijih: to utječe na djecu veoma zlo;

γ) jer nekatolik ne drži po svom zakonu ženidbu bezuslovno nerazrješivom, može je stoga raskinuti i novu sklopiti; katolik to doduše ne može, ali opet takova ženidba nije više slika nerazrješive sveze Krista i Crkve.

Kad Crkva ne može vjernike odgovoriti od mješovite ženidbe, onda je kao manje zlo dopušta, ali jedino pod ovim uvjetima:

N a k a t o l i č k i drug treba da ujamči:

α) da nikako n e ć e s m e t a t i k a t o l i č k o g d r u g a da izvršuje svoje vjerske dužnosti,

β) da se p i s m e n o obaveže da će se s v a d j e c a uzgajati u katoličkoj vjeri.

K a t o l i k pak treba da obeća:

γ) da će po svojim silama riječju i življenjem nastojati kako bi svoga nekatoličkog druga uvjerio da je jedino katolička vjera istinita i spasonosna.

7. **Da se sakramenat ženidbe dostojno primi, treba:**

α) da su zaručnici dobro poučeni u vjeri i u ženidbenim dužnostima;

β) da su za ovaj sakramenat živih u milosti posvetnoj, zato će redovno biti potrebna priprava svetom ispovijedi i pričesti.

B i l j e š k a. I država daje ženicima neka građanska prava. Zato i država može izdavati neke ženidbene propise pod prijetnjom da će ženicima uskratiti građanske pravne posljedice ženidbe, ako ih ne obdržavaju. Ali, jer je ženidba kršćana ili sakramenat ili nije valjana ženidba: pristaje jedino Crkvi pravo autentično izjaviti kada je ženidba po božanskom pravu nevaljana ili nedopuštena.

4 članak

O posljednjim stvarima

Glava I

O posljednjim stvarima pojedinca čovjeka

Život na zemlji nije sam sebi svrhom. Čovjek je na zemlji putnik, »prognani sin Evin« »u ovoj dolini suzâ«. U vječnosti je posljednji cilj — blaženstvo u Bogu. Zato i veli Gospodin Marti: »Samo je jedno potrebno« (Luk. 10, 42.). A to je: da se čovjek za čitavoga zemaljskog života sprema za taj osudni, posljednji čas. Gospod Bog nas uči (Crkv. 7, 40.): »U svim djelima svojim opominji se posljednjih stvari svojih pa nećeš nikada sagriješiti«.

»Posljednje stvari čovjeka« jesu: 1. smrt, 2. sud, 3. ili pakao ili nebo.

§ 48 O smrti i sudu

I. O smrti

1. **Izvjesno je da ćemo svi umrijeti.** Žid. 9, 27.: »Određeno je ljudima jednom umrijeti, a po tom je sud.«

a) Smrt zovemo razvrgnuće one sveze što spaja dušu s tijelom. Prop. 12, 7.: »I vrati se prah (tj. tijelo) u zemlju svoju odakle bijaše, a duh se vrati k Bogu koji ga je dao«.

Tijelo je kršćanina posvećeno svetim sakramentima. I ono je određeno da po »uskrsnuću mrtvih« bude dionikom vječnoga blaženstva. Zato Crkva iskazuje i tijelu pokojnika počast: blagoslivlja ga i pokapa na blagoslovenom groblju. Kršćani zovu smrt poradi vjere u uskrsnuće mrtvih još i: »san« i »počinak«. U prvo doba zvali su i groblja »počivalište« (κοιμητήρια, dormitoria).

S p a l j i v a t i ljudsko truplo je stari n e z n a b o ž a č k i običaj. Nije to samo po sebi ni protiv koje vjerske istine, ako i je neprirodno i neestetično. Ipak Crkva osuđuje spaljivanje pokojnih kršćana, jer oni koji taj zahtjev raširuju hoće da time zatiru kršćanske običaje, crkvene blagoslove i vjeru u uskrsnuće mrtvih. Zato Crkva zabranjuje sahraniti po crkvenim obredima onoga koji je posljednjom voljom — ne odavajući poslije toga znakova pokajanja — odredio da mu se truplo spaliti. Takovu odredbu pokojnika nije uostalom slobodno izvršiti.

b) Smrt je posljedica i kazan za istočni grijeh. (I. Moj. 2, 17.) Mudr. 2, 23.: »Bog je stvorio čovjeka neumrla«, ali (Mudr. 2, 24.) »zavišću đavla dođe smrt na svijet«. Rim. 5, 12.: ». . . Po grijehu (dođe) smrt i tako smrt prijeđe na sve ljude, jer u njem svi sagriješiše.«

2. **Neizvjesno je kada ćemo umrijeti.** (Luk. 12, 40.): »I vi budite gotovi, jer u koji čas ne mislite doći će Sin čovječji«. Priča o deset djevica (Mat. 25, 1.—13.).

Tako treba živjeti kao da ćemo sad nà umrijeti. Poslije smrti nema više vremena da se kajemo ili što zaslužimo. Iv. 9, 4: »Doći će noć kad nitko ne može raditi«. Efeš. 5, 15 16: »Pazite dakle, braćo, kako imate oprezno živjeti: ne kao nesvijesni, već kao pametni koristeći se vremenom, jer su dnevi zli.«

S m r t j e s a m a p o s e b i t e š k a i g o r k a (Crkv. 41, 1), jer kida ovdašnje življenje, dušu od tijela. Ali Isus Krist joj je oduzeo žalac i oštricu svojim uskrsnućem (1 Kor. 15, 55). P r a v e d n i k u je ona prijelaz u blaženu vječnost (Ps. 115, 15) i zato pravi dobitak (Filiplj. 1, 21). Krist veli (Iv. 11, 25): »Ja sam uskrsnuće i život: koji vjeruje u mene, ako i umre, živjeće. I nijedan koji živi i vjeruje u mene neće umrijeti navijek.« 1. Sol. 4, 12: »Za one koji su umrli, da ne žalite kao i ostali koji nemaju nade«[1]). J e d i n o j e z a t v r d o g l a v o g a g r e š n i k a s m r t s t r a š n a. Ps. 33, 22: »Smrt grešnikâ najgora!« I prirodno, jer poslije smrti slijedi:

---

[1]) Predstavlje (praefatio) u misama za pokojne izriče katoličku vjeru ovako: »U Njemu (Kristu) zasja nama nada blaženoga uskrsnuća: da one koje izvjesni udes smrti rastuži obećanje buduće besmrtnosti utješi. Jer Tvojim vjernicima, Gospodine, život se izmjenjuje, ne uzima: i oslobođenim od doma zemaljskog, ovoga prebivališta, vječno je u nebu ugotovljeno nastavanje.«

II. Posebni sud

Osim općenitoga suda na koncu svijeta ima još i posebni sud na kojem se svakomu čovjeku posebice sudi odmah čim umre. Žid. 9, 27.: »Određeno je ljudima jednom umrijeti, a p o t o m j e s u d.« Crkv. 11, 28.: »Lako je Bogu naplatiti svakomu po djelima njegovim u dan smrti.«

U čas smrti osvijetli vječni sudac, Gospodin Isus Krist ljudsku dušu svrhunaravskim načinom. Duša spoznaje kao u ogledalu svoje pravo stanje, vidi što vrijedi, i priznaje da zaslužuje onu plaću što je Gospodin određuje. Tu plaću duša odmah i prima. Da bi Gospodin bio milostiv, opominje Crkva vjernike neka o d m a h m o l e za pokojnike, a sama određuje posebne molitve »na umoru i na smrti«. Duša sad ulazi ili u čistilište ili u nebo, ili u pakao.

§ 49 O čistilištu

Č i s t i l i š t e j e m j e s t o i l i s t a n j e d u š â o n i h p r a v e d n i k a k o j i s u p r e m i n u l i u m i l o s t i B o ž j o j a l i n i j e s u s a s v i j e m č i s t i o d s v a k e k r i v n j e, d a o d m a h u đ u u n e b o.

Sa smrtnim grijehom ne otpušta se svagda i sva v r e m e n i t a k a z a n. A može čovjek umrijeti i u stanju l a k i h g r i j e h a i potom u dugu vremenitih kazni za te grijehe. To treba da se ispere i pravednost Božja namiri, jer u kraljevstvo nebesko ne može uljesti ništa nečisto (Otkriv. 21, 27). Zato je Gospod naredio čistilište da se u njem duša sasvijem očisti i da poslije toga svane pred licem Božjim potpuno sveta i bez ikakove ljage.

O b j a v a B o ž j a u č i k a o č l a n a k v j e r e o č i s t i l i š t u d v o j e:

1. ima čistilište,
2. živi mogu zagovorom pomoći dušama u čistilištu.

a) S v. P i s m o s t a r o g a z a v j e t a kazuje kako je Juda Makabej (2. Mak. 12, 46.) poslao 12.000 drama u hram da se za grijehe preminulih prinese žrtva. Bogom nadahnuti pisac dodaje: »S v e t a j e i s p a s o n o s n a m i s a o m o l i t i z a m r t v e d a b u d u o d r i j e š e n i o d s v o j i h g r i j e h a«. S v. P i s m o n o v o g a z a v j e t a dopušta zaključak da ima grijeha koji se opraštaju na drugom svijetu (Mat. 12, 32.); da ima tamnica iz koje se ne izlazi dok se ne plati do posljednjega dinara (Mat. 5, 26.); da ima nekih kojima djela nijesu bez prijekora, i ti da će se u dan sudnji »spasti tako kao kroz oganj« (1 Kor. 3, 15.).

Po ovoj nauci sv. Pisma mogu se duše koje odilaze s ovoga svijeta ne sasvijem čiste očistiti u nekom mjestu i doći u nebo kad namire sav dug. — Duše pokojnikâ rade u tom mjestu oko svoga spasenja. Mi smo vjernici na zemlji s njima zajedničari »općinstva svetih«. Zato im možemo pomoći svojim dobrim djelima, kao sv. misom, molitvom, postom, milostinjom itd.

b) U s m e n a p r e d a j a svjedoči nam ovu vjeru Crkve zborom i tvorom.

T e r t u l i j a n uči na pr. da je udovica dužna moliti za pokojnog svoga supruga (De Monolog. 10.); sv. I v a n K r i z o s t o m (hom. 4. in ep. ad Phil.) tvrdi da su već apostoli naredili molitve za pokojne; sv. A u g u s t i n (Ad s. Paulin.) preporučuje u molitve svoju pokojnu majku Moniku i sve druge za koje nema nitko da se moli itd.

I doista, C r k v a j e v a z d a m o l i l a z a p o k o j n e, prikazivala za njih sv. misu (osobito 3. 7. 30. dan), dobra djela itd. To svjedoče natpisi u katakombama, molitve u liturgičkim knjigama, grčka istočna crkva u parastasu i drugim molitvama itd.

I u neznabožačkih naroda nalazimo vjeru u čistilište. T u r c i na pr. imadu molitve za pokojne (»El-katme«); jednako mole za pokojne i žrtvuju R i m l j a n i, G r c i (Stoici na pr. zovu mjesto čišćenja: empyrosin; Pitagorejci vjeruju možda poradi toga u seljenje duša: metempsyhosis; Platon veli da duše borave u blatu i mraku dok se ne očiste), P e r z i j a n c i (duša treba da prođe 12 znakova zodijaka da se očisti), I n d i j c i itd. Ta vjera neznabožaca jest ili ostatak praobjave ili razumno zaključivanje da duša poslije smrti još trpi poradi zaostaloga duga i da joj čovjek može molitvom i žrtvom isprositi u božanstvu mir i pokoj.

c) R a z u m uviđa da je utješljiva nauka o čistilištu sasvijem u skladu s ljudskim umovanjem i čuvstvovanjem. Ako u nebo ne može nitko da dođe, nego tko je sasvijem čist, a u pakao ide samo onaj koji umre u smrtnome grijehu: onda

mora da postoji na drugom svijetu još neko mjesto gdje oni koji nijesu sasvijem čisti, ali su ipak preminuli u milosti Božjoj, trpe dok postanu vrijedni neba.

Poslije općenoga suda neće više biti čistilišta, nego samo nebo i pakao.

Duše u čistilištu ne mogu sebi više ništa da zasluže za nebo. One samo trpe određenu kazan. Jedina im je utjeha naš zagovor. One za njim i vapiju (Job 20, 21.): »Smilujte se na me, smilujte, barem vi, prijatelji moji!«

§ 50 O nebu

Nebo je mjesto ili stanje u kojem pravednici uživaju vječno blaženstvo.

1. **Pravednici u nebu uživaju ovo:**

a) oni gledaju Boga uvijeke te su u ljubavi s njim sjedinjeni;

b) ne trpe nikakova zla, a uživaju radost i slavu sa svim anđelima i svecima.

K-a) Sv. Pismo govori o tom izrijekom (Mat. 5, 8.): »Blago onima koji su čistoga srca, jer će oni Boga vidjeti.« 1. Kor. 13, 12.: »Sada vidimo kao kroz ogledalo u zagonetki, tada pak licem u lice; sada poznajem djelimice, tada su poznati kao što sam poznat.« 1. Iv. 3, 2.: »Bićemo njemu slični, jer ćemo Njega vidjeti kao što jest.«

Bît je blaženstva u tom što ćemo Boga gledati licem u lice (blaženo gledanje = visio beatifica). To znači: blaženi u nebu neće Boga upoznavati kao ljudi na zemlji zaključivanjem iz stvorenjâ, nego će spoznati neposredno njegovu bît; neće dobiti o Bogu samo neki pojam uopće, i to u ćutilnim slikama, nego će ga spoznati onako kakav je u sebi. Spoznaje Boga neće biti nepotpuno i nesavršeno kako je sad na zemlji, nego će biti tako jasno i tako savršeno kao kad predmet gledamo zdravim očima. Zato se veli da ćemo Boga gledati, i to: kao kad gledamo čovjeka licem u lice.

Blaženi ne mogu gledati Boga naravnim osobinama (moćima) svoje duše. Za tu svrhunaravsku spoznaju daje im Bog osobitu svoju pomoć (milost). Ovu svrhunaravsku milost koja čini blažene podobnima gledati Boga zovu bogoslovci (Ps. 35, 10) »svjetlost slave« (lumen gloriae). Kao što je svjetlost potrebna oku da spoznaje predmete, tako je ova svjetlost u nebeskoj slavi potrebna duši da spozna bit Božju. Zato se i zove svjetlost slave (nebeske).

Blaženi gledaju Boga kakav jest u sebi. Tom savršenom spoznajom posjeduju blaženi najveće i najsavršenije dobro i uživaju u njemu. Um je sjedinjen s Bogom s pomoću »svjetlosti slave«; poradi toga je i volja združena s Bogom, što posjeduje najviše ljubljeno dobro i naslađuje se u njemu. Tako je vjera prešla u gledanje, a ufanje se pretvorilo u uživanje. Savršena pak ljubav sjedinjena je s Bogom i zato počiva u beskrajnoj sreći. Duša je bez straha da će svoje najmilije dobro izgubiti, bez bola da će se od njega rastaviti, bez kušnje da joj se mir pomuti ili zagrči.

K-b) Sv. Pismo veli i o tom izrijekom (Otkriv. 21, 4.): »I Bog će otrti svaku suzu s očiju njihovih, i smrti neće biti više, ni plača, ni vike, ni bola, jer pređašnje stvari prođoše.« Ps. 35, 9.: »Opiće se od izobilja doma tvojega, i iz potoka raskoši tvoje napajaćeš ih.« Mudr. 5, 17.: »Zato će oni primiti kraljevstvo slave i prekrasnu krunu iz ruke Gospodina.«

Iznajprije duševno, a poslije uskrsnuća i u preobraženom tijelu, uživaće blaženi kao dionici odličnoga društva Kristova, blažene Djevice, anđela i svetaca, sve što ih god može uistinu usrećiti. Nebesko je blaženstvo toliko, da se ne može ništa uzvišenije niti reći niti pomisliti (1. Kor. 2, 9.): »Nije oko vidjelo, niti uho čulo, niti u srce čovjeku došlo što je Bog pripravio onima koji ga ljube.«

Nebo nije mjesto gdje se blijede i smućene sjene povlače kako je sa starim neznabošcima mislio Ovidije (Metam. IV. 443.); nebo nije ćutilno uživanje rasputanih strasti kako se prikazalo fantaziji Muhamedovoj; nebo nije prijelaz u neosobnu božansku »vaseljenu« kako sebi Indijci zamišljaju »Nirvanu«.

2. **Nebesko je blaženstvo vječno.** 1. Petr. 5, 4.: »Primićete vijenac slave koji neće uvenuti.« Mat. 25, 46.: »Pravednici ući će u život vječni.« I doista, sreća koja bi se mogla i izgubiti nije prava sreća. Zato se nebesko blaženstvo i ne može nikad izgubiti.

3. **Svi neće biti jednako blaženi,** nego će svaki primiti plaću po svojim djelima, tj. kako je tko zaslužio. 1. Kor. 3, 8.:

»Svaki će primiti svoju plaću po svojem trudu.« 2. Kor. 9, 6.« »Koji štedno sije štedno će i žeti; a koji sije s blagoslovima (tj. obilno, od blagoslova (tj. obilno) će i žeti.«

Opet poradi nejednakoga blaženstva neće biti u nebu zavisti i žalosti. Svak uživa Boga koliko je za to osposobljen, i ne želi više i drugo nego što Bog hoće. Blaženi se vesele jedan drugomu, jer vide kako je Bog pravedan. Ni to neće žalostiti blaženog, ako bude vidio da su neki njihovi rođaci, znanci, prijatelji navijeke osuđeni. Blaženi vide da tako ište svetost i pravda Božja, i zato se s Bogom i u tom savršeno slažu. U nebu nema pristrasne ljubavi. Tamo je sveta ljubav koja iz Boga izvire, u Bogu uživa i sve po Bogu mjeri.

§ 51 O paklu

Pakao je mjesto ili stanje u kojem dovijeka trpe zaslužene kazni one duše koje su preminule u nemilosti Božjoj, tj. u smrtnom grijehu.

1. **Objava Božja uči kao članak vjere o paklu dvoje:**

a) ima pakao,

b) kazni su paklene vječne.

α) Gospodin Isus Krist izrijekom kaže da ima pakao i da je vječan. Mat. 25, 41.: »Odlazite od mene u oganj vječni koji je pripravljen đavlu i anđelima njegovim.« Mat. 25, 46.: »I otići će ovi u kazan vječnu, pravedni pak u život vječni.« Mark. 9, 43.—44.: »Bolje ti je ući u život kljastu negoli s obje ruke ući u pakao, u oganj vječni, gdje crv njiho ne umire, i oganj se ne gasi.«

β) Crkva je već na drugom carigradskom saboru (god. 553) osudila zabludu onih koji su učili (iz Origenovih spisa) da će se napokon svi prokleti spasti (ἀποκατάστασις πάντων).

γ) Svi narodi vjeruju da će opaki biti kažnjeni na drugom svijetu vječnim mukama.[1]) Makar je ta istina neugodna putenom »čuvstvu« čovjeka i strašna za »slabe živce« nevjernika: opet um čovječji nije mogao ni u koje doba iznijeti pravih dokaza kojima bi vječnost paklenih kazni mogao pobiti kao nešto što je protivno zdravom razumu.

β) Naprotiv nepristrastan čovjek uviđa da je vječnost pakla u potpunom skladu s ljudskim umovanjem.

Kad pakla ne bi bilo ili kad ne bi trajao vječno, onda bi se napokon izjednačili zli i dobri, jer bi napokon, bilo kada, grešnik dobio istu plaću koju i pravednik. Tim bi bila porušena bitna razlika dobra i zla, jer bi napokon Lucifer bio nagrađen kao i Mihovil, krvnik kao i mučenik, zloća kao i krepost. No onda ne bi bilo dovoljnoga razloga da čovjek čini dobro kad mu to ne ide u korist, i da poradi pravde podnosi nevolje i uzdržava se od zla kad mu to nanosi štetu i ogorčava življenje.

Grešnik koji umire u smrtnome grijehu odvratio se hotimice od Boga i ostaje dovijeka tvrdokorni protivnik Božji. On ne može da se kaje i zlo da popravi. Zato ne može ni Bog da mu oprosti grijeh i kazan. Kad bi Bog — tobože iz milosrđa — spasao i tako oporne grešnike, pogazio bi svoju svetost i pravednost, a učinio bi i silu slobodnoj volji čovjeka koji se odlučio na zlo.

Dobrota i milosrđe Božje nije razmaženo neurednim čuvstvima kao što je kadikad iskvarena »dobrota« ljudska. Boga ne vodi ganuće srca, nego razumna ljubav, da svuda bude red i pravda. Zato Bog ne može dopustiti da čovjek postojano i do konca griješi na račun Njegove dobrote. Kad bi dopustio, prestao bi biti svet i pravedan, jer bi sam uništio red, pravdu i krepost. U tom življenju Bog je dobrostiv i milosrdan. On ustrpljivo čeka grešnika da se obrati i popravi makar na zadnjem času. Ali u dan suda treba da s grešnikom obračuna pravednost Božja. Grešnik je za življenja, i u zadnjem času, slobodnom odlukom prezreo vječno dobro — Boga, ne može dakle drugojačije ni biti, već da on to vječno dobro — Boga, zauvijek i izgubi. Bog mu se ne može na silu nametnuti.

2. **Kazni u paklu nijesu za sve ljude jednake.** Bog plaća svakome prema njegovoj zasluzi: potom će svaki trpjeti koliko je griješio i koliko je na zlo upotrebljavao milosti Božje. Sv. Pismo izrijekom veli (Rim. 2, 6.): »Vratiće svakomu po dje-

[1]) Nesamo Židovi i Muhamedovci već i Rimljani i Grci, i ostali kulturni i nekulturni narodi i vjere uče tako. Na pr. Platon (Georgias p. 525.), Lukrecije (De natura rerum I. v. 108. III. 37.), Vergilije (Aeneid. VI. v. 555, 618, 597), Ovidije itd.

lima njegovim.« I s a m K r i s t (Mat. 10, 15.) kaže da će Sodoma i Gomora, Tyr i Sidon bolje proći na sudnjem danu nego nevjerni Korozain i Betsaida, premda će svi ovi biti osuđeni zauvijeke.

3. **Kazni su paklene strašne.** Prokleti su zauvijek izgubili svoj posljednji cilj, Boga. (Mat. 25, 41.): »O d l a z i t e o d m e n e«, veli Gospod. Oni su isključeni od zadnje svrhe za koju su stvoreni: o d v j e č n o g a b l a ž e n s t v a u g l e d a n j u B o g a. T o j e b i t n a k a z a n u paklu. G u b i t a k v j e č n o g a b l a ž e n s t v a u B o g u u z r o k j e m u k a m a koje se ne dadu izreći i opisati (poena damni). — Pored toga i m a u p a k l u i d r u g i h g r o z n i h m u k a. Sv. Pismo zove pakao: »tama najkrajnja gdje je plač i škrgut zubi« (Mat. 8, 12.); opisuje pakao (Otkriv. 20, 10. 15.) k a o m l a k u u k o j o j s u m p o r v a t r o m g o r i, i l i k a o p l a m e n o j e z e r o u k o m j e v j e č n i o ǧ a n (Mark. 9, 44. 45.), kao mjesto groznih mukâ gdje n e m a p o č i n k a i o l a k š a n j a (Luk. 16, 22.), j e r c r v p a k l a n i k a d n e u m i r e itd. (poena sensus).

§ 52 Općinstvo svetih

1. **S kršćanima na zemlji združeni su još blaženi na nebu i duše u čistilištu. Ta duhovna zadruga zove se: općinstvo svetih.**

Kršćani na zemlji zovu se crkva vojevna, duše što trpe u čistilištu trpljena, a blaženi na nebu pobjedna crkva.

Svi članovi »općinstva svetih« jedno su tijelo kojemu je Krist glava. Svi su združeni s Kristom kao s glavom, a onda i svi među sobom. Zato je je i svaki p o j e d i n i č l a n t e d u h o v n e z a d r u g e d i o n i k s v i h d u h o v n i h d o b a r a č i t a v e z a d r u g e. Svaki zajednik svih duhovnih dobara čitave zadruge. Svaki zajedničar milosti što ih je Krist zaslužio, svaki ima dio od plodova što ih pojedinci stječu s pomoću Kristovih milosti. Svi se članovi »općinstva svetih« međusobno pomažu i podupiru. Smrt ne raskida te d u h o v n e zajednice, jer duša ne umire, a kršćanska ljubav nikad ne prestaje. Rimlj. 12, 4 5: »J e r k a o u j e d n o m t i j e l u š t o i m a m o m n o g e u d e . . ., t a k o s m o m n o g i j e d n o t i j e l o u K r i s t u, a p o j e d i n c i s m o j e d a n d r u g o m u u d;« Kol. 1, 18: »I O n (K r i s t) j e g l a v a t i j e l u C r k v e.«

Članovi te duhovne zadruge zovu se općinstvo »s v e t i h«, jer su svi pozvani da budu sveti, pa su svi u svetom krštenju posvećeni, a mnogi su već i postali sveti.

2. **Nama kršćanima na zemlji koristi što smo združeni s blaženima na nebu,** jer nas molitve i zasluge blaženih pomažu kod Boga.

Sv. Pismo (2 Mak. 15, 12—14) kazuje kako veliki svećenik Onija i prorok Jeremija postojano Boga mole za svoj puk. Otkrivenje (5, 8) pripovijeda kako 24 starješine ničice padaju pred Jaganjcem i prinose »molitve svetaca«. — Sigurno je da »postojana molitva p r a v e d n i k a može mnogo pomoći« (Jak. 5, 16) kod Boga. Pogotovu će još više pomoći molitva i zagovor b l a ž e n i h na nebu.

3. I to nam koristi **što smo združeni se drugim kršćanima na zemlji,** jer smo dionici sviju svetih misa, molitava, dobrih djela i sviju duhovnih dobara Crkve, osobito kad smo u milosti.

Na zagovor Jobov oprašta Bog njegovim prijateljima; na molitvu Abrahamovu vraća Bog zdravlje Abimelehu; na prošnje Mojsijeve daje Bog pobjedu Izraelcima itd. Sv. Pavao izrijekom spominje (1 Tim. 2, 1): »Molim dakle prije svega da se čine molitve, prošnje, iskanja i zahvaljivanja za sve ljude.«

4. **Dušama u čistilištu** koristi što su s nama združene, jer ih mi pomažemo molitvom, milostinjom i drugim dobrim djelima, osobito svetom misom. (Dušni dan.) Isp. § 49 Čistilište.

Glava II

O posljednjim stvarima svijeta

Kao što pojedini čovjek, tako ima i svijet svoj svršetak, a poslije toga slijedi uskrsnuće tijela i općeni sud.

§ 53 Svršetak tvarnoga svijeta i dolazak Gospodnji

1. O b j a v a Božja uči da **i tvarni svijet ima svoj svršetak.** Isus Krist veli (Mat. 24, 35.): »N e b o i z e m l j a p r o ć i ć e, a m o j e r i j e č i n e ć e p r o ć i«. A sv. Petar (2. Petr. 3, 10.): »Doći će dan Gospodnji kao tat, u koji će

nebesa s velikom hukom proći, počela pak raspašće se od vrućine, a zemlja i djela što su na njoj izgorjeće.«

Ipak Bog neće uništiti tvarni svijet, nego će ga obnoviti. 2. Petr. 3, 13.: »Nova pak nebesa i novu zemlju očekujemo po njegovu obećanju, na kojima pravda živi.« Otkrivenje 21, 1.: »I vidio sam novo nebo i novu zemlju, jer prvo nebo i prva zemlja prođoše.«

Svijet će se obnoviti ognjem (1 Kor. 3, 13; 2. Sol. 1, 8; 2. Petr. 3, 4—13). Tako kazuju i predaje neznabožačkih naroda: na pr. Indijci, Perzijanci, Grci, sibilinska proroštva, Ovidije (Met. I. 256—258). I moderna astronomija drži da će svijet prestati. Moglo bi to biti: ili tako da se toplina u svemiru svuda jednako porazdijeli i tim da nastupi ravnoteža i mrtvilo (kao što je sad na mjesecu); ili tako da koje tijelo u svemiru udari o drugo i tim da uzrokuje općenu katastrofu požarom.[1])

2. **Kada će se sve to dogoditi, nije Bog objavio.** Isus Krist veli (Mat. 34, 36. 44.): »Onoga dana i sata ne zna nitko, niti anđeli nebeski, nego jedini Otac... Zato i vi budite pripravni.«

Sv. Pismo ipak nagoviješta neke znakove koji će pokazati da je blizu svršetak svijeta i potom drugi dolazak Gospodnji (sudni dan).

a) Mat. 24, 14.: »I propovijedaće se ovo evanđelje kraljevstva po svem svijetu za svjedočanstvo narodima; i tada će doći svršetak.« No ne slijedi da će evanđelje i primiti svi ljudi.

b) Mat. 24, 5. 11.: »Mnogi će doći u moje ime govoreći: Ja sam Krist, i zavešće mnoge. I mnogi lažni proroci ustat će i zavešće mnoge.« Biće velik otpad od kršćanske vjere i ćudoređa, ali neće zato svi ljudi otpasti, ako i otpadnu mnogi narodi.

c) Pojaviće se na zemlji antikrist, »onaj opaki koga će Gospodin Isus ubiti duhom ustiju svojih i pokarati ga svjetlošću svoga dolaska« (II. Sol. 2, 8.).

Antikrista opisuje sv. Pavao kao »čovjeka grijeha, sina skvarenja, koji ustaje i diže se nad sve što se zove Bog ili što se štuje, tako

[1]) Isp. P. Braun: Kosmogonie III. Aufl. str. 351, 362, 383 itd. Münster 1905. Aschendorf.

da sjedi u hramu pokazujući se kao da je Bog« (II Sol. 2, 3 4)); »njegov dolazak će biti djelovanjem sotone u svakoj sili i znacima i lažnim čudesima« (II. Sol. 2, 9.) da prevari one koji ginu, jer ne primiše ljubavi i istine da se spasu (II. Sol. 2, 10.).

Već prvih vijekova iza Krista rodila se zabluda da će Gospodin skoro doći i da će prije sudnoga dana sprovesti u svomu kraljevstvu s vjernicima na zemlji tisuću godina (hiliasti). Tu zabludu ponavljaju i u novo doba adventisti (adventus = dolazak). Osnivači: William Miller († 1849.), James Whithe († 1881.) i žena mu Ellen G. Whithe († 1915.) i drugi. Šire se misijama i naročito štampom. I u nas ima knjižica: »Slavan dolazak Krista« štampana u Hamburgu 1911. Pored apokaliptičke zablude poprimili su još i mnogo drugih protestantskih, kao učenici sekte baptistâ. Na katol. Crkvu udaraju svom žestinom. Miller je tvrdio da je dan dolaska Gospodnjega: 22 oktobra 1844.!

Bliski dolazak Kristov uče i Nazareni, sekta nikla iz kalvinizma u južnoj Ugarskoj 1869 god. Ima ih i u našim stranama. Izišli su na glas, što neće da polažu prisege i neće da ratuju. Nazareni primaju kao izvor objave Božje jedino sv. Pismo, i to naročito novi zavjet. Odbacuju krščavanje djece. Zabranjuju voditi sudbene rasprave, učestvovati u političkim izborima i zanimati se naučnim studijem. Crkvene hijerarhije ne priznaju, potom ni svete mise. Svako tko se Bogu moli jest svećenik i može da dijeli »sv. večeru« ili »pričest« (kao u Kalvina). Katekumeni zovu se »prijaci«, ali ne smiju da budu nazočni »svetom blagovanju«.

3. **Tada će doći Krist suditi žive i mrtve.** Sveto Pismo govori o dolasku Gospodnjem na sudni dan ovako:

Mat. 24, 29. 30.: »Odmah pak iza žalosti onih dana pomrčat će sunce, i mjesec neće svijetliti, i zvijezde pašće s neba, i sile nebeske pokrenuće se, i tada će se pokazati znak Sina čovječjega na nebu, i tada će jaukati sva pokoljenja zemlje i vidjeće Sina čovječjega gdje dolazi u oblacima nebeskim sa silom velikom i veličanstvom.«

Mark. 13, 26. 27.: »I tada će vidjeti Sina čovječjega gdje dolazi u oblacima sa silom velikom i slavom. I tada će poslati anđele svoje i kupiće odabrane svoje od četiri strane: od kraja zemlje do kraja neba.«

I. Sol. 4, 15.: »Jer će sam Gospodin na zapovijed i na glas arkanđela i na glas trublje Božje saći s neba; i mrtvi, koji su u Kristu, uskrsnuće prvi.«

II. Sol. 1, 7. 8. Kad se objavi »Gospodin Isus s neba s anđelima sile njegove, osvetiće se u plamenu ognja onima koji ne poznadu Boga i koji nijesu poslušni evanđelju Gospodina našega Isusa Krista.«

§ 54 Uskrsnuće tijela

1. Po smrti ostaje tijelo u zemlji do sudnoga dana. Na sudni će dan Bog probuditi tijelo i s dušom ga zauvijek sjediniti. To što će Bog probuditi tijelo i s dušom ga sjediniti, zovemo: uskrsnuće tijela.

Uskrsnuće tijela uči nas:

a) Sveto Pismo. Već Job (19, 25. 26.) izriče tu vjeru: »Znam da otkupitelj moj živi, i u posljednji ću dan sa zemlje ustati i opet ću se ogrnuti kožom svojom i u tijelu svojem vidjeću Boga svojega.« Isus Krist kaže izrijekom (Iv. 5, 28. 29.): »Ne divite se tomu, jer ide sat u koji će svi koji su u grobovima, čuti glas Sina Božjega i izaći će koji su dobro činili, na uskrsnuće života, a koji su zlo činili, na uskrsnuće suda.«

Neznabošcima je uskrsnuće tijela bila »ludost« (Dj. ap. 17, 18.) kao što je i danas materijalistima i racionalistima. Protiv njih dokazuje sv. Pavao uskrsnuće tijela različitim razlozima (1. Kor. 15, 13; 1. Sol. 4, 13.; Rim. 8, 11. itd.), a osobito tim, što je Krist, glava Crkve, uskrsnuo. I prigovor kako to može biti, odbija sv. Pavao (1. Kor. 15, 35.—38.) poređenjem o sjemenu koje prije treba da umre da uzmogne opet živjeti.

b) Usmena predaja uči ovu stožernu istinu kršćanstva u svim vjerovanjima (XI članak apostolskog vjerovanja: »Uskrsnuće tijela«), liturgičkim knjigama (molitve za pokojne), nadgrobnim napisima (već u katakombama), ispovijestima mučenika itd. Kršćanski pisci napisali su čitave knjige da protiv neznabožaca utvrde

»uskrsnuće tijela«, na pr. sv. Justin, Tertulijan, Origen, sv. Ambrozij itd. Oni dokazuju uskrsnuće poimence:

α) iz toga, što je Bog svemoguć: lako će on skupiti atome koji ne propadaju, kad ih je mogao iz ništa stvoriti;

β) iz toga, što je Bog pravedan: i tijelo treba da primi plaću ili kazan kako je pomagalo duši dobro ili zlo činiti;

γ) iz toga, što pobjeda Kristova (nad grijehom i njegovom posljedicom, nad smrti) treba da bude potpuna; uskrsnućem biće pobijeđena smrt zauvijek; i tijelo je otkupljeno, jer je Krist otkupio cijeloga čovjeka, zato i ono treba da bude dionikom slave Kristove;

δ) iz toga, što i u prirodi imade primjerâ koji kao neke slike sjećaju na uskrsnuće tijela, na pr. sunce zapada i ishodi, cvijeće pogiba i opet cvjeta, gusjenica se začahuri pa izlazi lepir itd.

2. **Svi će ljudi uskrsnuti. No dobri će uskrsnuti s preobraženim tijelom, a zli s ružnim.** 1. Kor. 15, 51.: »Evo vam kazujem tajnu: »Svi ćemo doduše uskrsnuti, ali se nećemo svi promijeniti« (tj. proslaviti).

Svaki će ipak uskrsnuti u svojem vlastitom tijelu, jer isto tijelo koje je radilo treba da primi plaću. Za to ne treba da se skupe sva počela što ih je tijelo nekoć imalo. Dosta je da tijelo bude **bitno** isto, tj. da je ista klica iz koje je tijelo postalo, ista sveza čestica, ista građa, ili da je barem bitno od one iste tvari (građe) što je u određeni momenat življenja ili u čas smrti sačinjavala bît čovječjega tijela.

Uskrsnuće tijela, kako ga uči objava Božja, nije nemoguće sa stajališta prirodnih znanosti, ako i ne znamo kako će se to zbiti. Bît života ljudskoga tijela čini dušom oživljena organička supstanca. Elementi (počela) organičke supstance jesu pored drugih naročito: CHON. I onda kad se truplo raspadne kao i za življenja dok se tijelo (svakih 5 godina) mijenja, ne gube se ti elementi u vaseljeni, već prelaze kao anorgani u druge kombinacije, da opet jednom postanu eventualno i elementi živoga organizma. Svemogućnosti dakle Božjoj — a kod uskrsnuća tijela ne radi se o prirodnom redovnom razvoju — nije nemoguće u dan sudni sabrati one bitne čestice što su u određeni jedan čas (ili življenja ili u čas smrti) sačinjavale bît organičke supstance tijela čovjeka A. Toj organičkoj supstanci treba da po

određenju Božjem pride duša čovjeka A., koja je neumrla, i eto čovjek A. živi opet: on je uskrsnuo. — Poteškoća da u tijelo čovjeka A. ne uđu čestice tijela čovjeka B. otklonjena je već time, što r e d o v n o svaki čovjek sebi a s i m i l i r a svoje elemente iz atmosfere (O + N), vode (H i O) i ugljika (C) zemaljskih organizama, a ne asimilira sebi direktno čestice drugih ljudi. Mimo to čovjek i emitira (izlučuje) elemente koji se raspršuju u svemiru; ne ostaju dakle vazda isti elementi u čovjeku, već samo neka čest ili sveza koja podržava identitet. A o toj bîti se i radi. Ta ne prelazi za življenja u druge ljude i jamačno neće prijeći ni iza smrti, jer je svaki čovjek svoj individualitet, ako i ne znamo strogo reći što je baš to. Ako računamo da u atmosferi i vodi imade 40 trilijuna klg HON, a ljudi — kad bi ih bilo 300 miljardi za 10.000 godina — trebaju (60 kg po osobi) 18 bilijuna kg zajedno s ugljikom: vidimo da na jednog čovjeka otpada 200.000 kg HON (jer je omjer 200.000 : 1) bez ugljika. Vrlo je dakle malena vjerojatnost da će tijelo čovjeka A. kraj 200.000 kg HON što na nj otpada primiti baš koji atom tijela čovjeka B., i to baš od onog momenta kad su A. i B. na samrti, ili baš u onom času koji je Bog odredio da će bitni dio njihove organičke supstance biti građa njihova tijela za uskrsnuće. Kad bi se napokon ipak i to dogodilo kojem molekilu ili atomu, postao bi on po asimilaciji cjelinom onoga čovjeka u supstanciju kojega je došao, a da bi za to ipak b î t onoga čovjeka ostala identična.[1])

S v e t i o c i o p i s u j u n a o s n o v i s v e t o g P a v l a (1. Kor. 15, 42.—44.) d a r o v e (osobine) p r e o b r a ž e n o g a t i j e l a.

P r e o b r a ž e n o t i j e l o zovemo uskrsnulo tijelo pravednikâ koje živi višim, savršenijim životom. To će tijelo biti:

a) n e r a s p a d l j i v o, tj. neće se moći rasuti u svoja počela (neumrlost) i neće biti podvrgnuto bolima i bolestima: 1. Kor. 15, 42.: »S i j e s e u r a s p a d l j i v o s t i, a u s k r s n u ć e u n e r a s p a d l j i v o s t i;«

b) s l a v n o, tj. na tijelu neće biti nikakove mane ili nakazne pogreške; neće biti opreke između tijela i duha niti išto što bi na pohotu sjećalo: svi će udi biti časni, a čitavo će tijelo sjati u nekoj svrhunaravskoj svjetlosti kao što je sjao Mojsije (II. Moj. 34, 29.), a osobito Krist (Mat. 17, 2.). Sam Gospodin veli (Mat. 13, 43.): »Tada će sjati pravednici

[1]) Isp. F. Heffler: Mogućnost uskrsnuća tijela u svijetlu prirodnih znanosti. Zagreb 1902.

kao sunce u kraljevstvu Oca svojega.« Sv. Pavao (1. Kor. 15, 43.) govori o uskrsnulom tijelu: »S i j e s e u s r a m o t i, a u s t a ć e u s l a v i;«

c) o k r e t n o, hitno, gipko i snažno: čilo će tijelo savršeno izvršivati volju duše na svaki mig, tako da će gotovo u času ondje biti gdje bude duša htjela da bude. 1. Kor. 15, 43.: »S i j e s e u s l a b o s t i, a u s t a ć e u s i l i;«

d) D u h o v n o, tj. biće slično duhu, jer će izgubiti materiji prirođenu tromost, težinu, krutost, potrebe. Moći će se ćutilima oćutjeti, ali neće trebati jela i pića; biće u prostoru, ali će u istom mjestu moći biti u isti čas i s drugim tjelesima. Tako je na pr. Krist poslije uskrsnuća ulazio na zatvorena vrata. 1. Kor. 15, 44.: »S i j e s e t i j e l o ž i v o t i n j s k o, a u s t a ć e t i j e l o d u h o v n o.«

Svi su ovi darovi preobraženoga tijela svrhunaravski: svemogućnošću Božjom biće sadašnje tijelo obnovljeno na novi savršeni život.

Isto će tako biti svrhunaravskim djelovanjem Božjim i t j e l e s a p r o k l e t i h n e u m r l a, ali će ih bez prestanka mučiti bolovi i muke; biće o d u r n a i o g a v n a, jer će uskrsnuti na rugobu i sramotu (Dan. 12, 2.); biće t r o m a, t v r d a i k r u t a da što jače trpe.

3. Vjera u uskrsnuće tijela treba da nas opominje:

a) da svoje tijelo cijenimo i ne upotrebljavamo za grijeh,

b) da se odviše ne žalostimo kad nam tko umre.

§ 55 Općeni sud

1. Poslije uskrsnuća tijela slijedi o p ć e n i sud ili sudni dan. Tako se zove, **jer će onda Krist suditi svim ljudima svega svijeta zajedno.** Gospodin govori opširno i natanko o općenom sudu (Mat. 24. i 25.). »A kada dođe Sin čovječji u slavi svojoj i svi anđeli s njime, onda će sjesti na prijestolu slave svoje, i sabraće se pred njim svi narodi, i razlučiće ih između sebe kao pastir što razlučuje ovce od jaraca. I postaviće ovce s desne strane sebi, a jarce s lijeve« (Mat. 25, 31.—33.).

2. **Sudiće se o svakoj misli, riječi i činu, pa i o tom, jesmo li zanemarili što dobro učiniti. Mat. 12, 36.:** »A ja vam kažem da će za svaku praznu riječ koju reku ljudi dati odgovor u dan sudni.«

Isus Krist će očitovati misli, želje, dobra i zla djela čovjeka tako da će svi ljudi jasno gledati cijelo duševno stanje svakoga pojedinog čovjeka. Svi će onda vidjeti kako je svakomu dana pravedna plaća.

3. **Zato će i biti općeni sud,** premda je već posebni izvršen:

a) da svi ljudi spoznadu mudrost i pravičnost Božju, jer je na ovom svijetu često nijesu spoznali;

b) da se Isus Krist proslavi pred cijelim svijetom kao što je bio često naoči cijeloga svijeta pogrđen;

c) da pravednici dobiju zasluženu čast, a grešnici zasluženu sramotu gledajući sve posljedice svojih djelâ.

Mudr. 5, 3.—5.: »Tada će bezbožnici stenjati od tjeskobe duha govoreći: To su oni kojima smo se nekoć smijali i rugali porugama. Mi lude držali smo njihov život za mahnit, a konac njihov za nečastan. Pa gle, kako su sada pribrojeni među sinove Božje, i baština im je među svetima.«

4. **Božanski sudac izreći će ovakav sud:**

a) **dobrima** će reći (Mat. 25, 34.): »Hodite blagosloveni Oca mojega, primite kraljevstvo koje vam je pripravljeno od postanka svijeta;«

b) **zlima** će reći (Matt 25, 41.): »Idite od mene prokleti u oganj vječni koji je pripravljen đavolu i anđelima njegovim.«

Pravedna osuda izvršiće se odmah (Mat. 25, 46.): »Otići će ovi (zli) u vječnu muku, a pravednici u život vječni.« Poslije općenoga suda neće više biti čistilišta, nego samo nebo ili pakao.

5. **Općeni sud biće »dan Gospodnji«.** U taj će se sudni dan jasno očitovati veličanstvo, svetost i pravednost Gospodnja. U taj će se dan pokloniti Gospodu »svako koljeno onih koji su na nebu i na zemlji i pod zemljom« (Filiplj. 2, 10.). U taj će dan i svaki jezik na sve vijeke vijekova priznavati: »Svet, svet, svet Gospod Bog svemogući, koji bješe, i koji jest i koji će doći... Dostojan si, Gospode Bože naš, da primiš slavu i čast i krepost, jer si Ti stvorio sve, i poradi volje tvoje bijahu i stvorena su« (Dj. ap. 4, 8. 11.).

Dodatak

§ 1 Ima Bog

1. Istina »ima Bog« tako je izvjesna da su već neznabošci držali ili bezumnikom ili zločincem onoga koji bi je poricao. To je osnovna istina svake vjere. Čovjek je spoznaje čim dođe k razumu. Kršćanin ne može o njoj sumnjati, jer mu je jamči cijela vjera kršćanska.

Ipak odiskona iznosili su naučenjaci različite dokaze da ima Bog. Ovi dokazi hoće da našu vjeru u Boga znanstveno utvrde, a ne da je tobože istom uzbude. Pored toga hoće ti dokazi da pokažu kako je nevjerstvo (ateizam) prosto protivu razuma.

2. Dokazi za bivstvovanje Božje jesu kozmološki ili antropološki. Tako se zovu, jer se osnivaju ili na promatranju svemira (kosmos) ili na proučavanju čovjeka (anthropos). Vazda je tomu umovanju izvor opažanje (observatio) i kušnja (experimentatio), spoljašnje (makrokosmos) ili unutrašnje (mikrokosmos) iskustvo.

Između mnogih dokaza koji umnoga čovjeka utvrđuju da ima Bog, izbiramo:

I. historički, iz povijesti narodâ;

II. psihološki, iz ljudske duše;

III. teleološki, iz sklada i svršnosti u svemiru;

IV. kozmološki, iz postanja svemira.

I. Historički dokaz

1. **Prvi umovi svijeta** ispovijedaju: ima Bog.

Filozofi prvoga reda dokazuju bivstvovanje božan-

stva. Na pr. od starih: Sokrat[1]), Platon[2]), Aristotel[3]), Ciceron[4]), Seneka itd.

Od novijih: Descartes (Dekart), Pascal, Leibniz (Lajbnic), Kant, Lotze, Mercier (Mersje) itd.

P r i r o d o z n a n c i svih struka i obretnici najzamašnijih izuma priznaju se otvoreno kršćanima. Na pr. a s t r o n o m i: Kopernik, Galilei, Kepler, Newton (Njutn), Laplace (Laplas), Heis, Herschel itd.; k e m i č a r i: Dumas (Dima), Liebig, Chevreul (Ševrel), Chaptal itd.; z o o l o z i: Cuvier (Kivje), Baer, Pasteur, Ranke itd.; f i z i č a r i: Bošković, Ampère, Galvani, Wolta, Joule (Đaul), Mayer, Faraday, Thomson, Becquerel, Regnault (Renjol) itd.; b o t a n i č a r i: Reinke, Linné, Wigand, Schwann itd.; m a t e m a t i č a r i: Leverrier, Euler, Cauchy (Koši), Puixeux (Pise), Gilbert (Žilber) itd.; g e o l o z i: Dana, Heer, Bischoff, Fraas, Buckland, Lapparent (Laparan) itd.; a n a t o m i: Hyrtl, Spiess (Špis), Dupuytren (Dipitran), Agassiz itd.[5])

V e l i k i p j e s n i c i i u m j e t n i c i, d r ž a v n i c i i l j u d i svih vijekova crpli su iz vjere u božanstvo najviše svoje misli i na vjerskoj osnovi sazdali svoja neumrla djela. Na pr. p j e s n i c i Homer, Pindar, Vergilije, Horacije, Dante, Calderon, Shakespeare (Šekspir), Goethe (Gete), Corneille (Kornej), Tolstoj, Gundulić, Preradović itd.; u m j e t n i c i: Phidias, Praxitelles, Raffael, Michelangelo (Mikelanđelo), Tizian, Murilo, van Dyck (Dajk) itd.; d r ž a v n i c i: Solon, Perikle, Konstantin Veliki, Karlo Veliki, Washington, Nikola Zrinjski, Toma Bakač itd.

2. Nesamo prvaci ljudskoga duha (geniji) već **i svi narodi vjeruju** da ima Bog. Povijesni spomenici svih naroda i (najstariji na pr. Rigveda Indâ, klinovito pismo Kaldejâ, hijeroglifi Egipćana) potvrđuju Ciceronove riječi (De legg. I. 24.): »Nema plemena tako surovog i tako divljeg koje ne bi znalo da valja držati nekog boga, ako baš i ne zna kojeg.« »Etnografija«, veli Ratzel (Völkerkunde I.^{2} 1894. 37.), »ne pozna naroda bez vjere. Samo je stepen razvoja vjerskih ideja različan. U nekih su naroda (vjerske ideje) kao u klici ili — bolje — tako se čine neznatnima kao da su se začahurile. U drugih su se razvile sjajnim bogatstvom mitâ i priča.« Eskimi i Jakuti sjevera, stanovnici Ognjene zemlje na jugu, Polinezijci i Mikronezijci oko Ekvatora priznaju neko više biće baš tako kako ga ispovijedaju Indijci Amerike, Bantu i Bušmani Afrike, Dravidi Azije, crnci Australije.

3. **Općeno je dakle uvjerenje roda ljudskoga da ima Bog.** Ta se č i n j e n i c a može istumačiti jedino onda, ako priznamo da je uvjerenje o bivstvovanju božanstva **glas ljudske naravi.** Taj je glas mogao proisteći i l i i z n i ž e s j e t i l n e naravi čovječje (iz ćutila i strasti) i l i i z v i š e n a r a v i l j u d s k e (iz uma i volje). Niža sjetilna narav, a i opaka volja, nijesu mogle iznaći Boga. Bog je duh, ćutilima nedohvatan; Bog je svet i pravedan, protivan nižim strastima i pokvarenoj volji. No onda može da bude jedino ovo: stalno i općeno uvjerenje roda ljudskoga »ima Bog« jest djelo same r a z u m n e n a r a v i č o v j e č j e. N o š t o r a z u m n a l j u d s k a n a r a v j e d n o d u š n o u č i, o s n o v a n o j e n a i s t i n i. Zabluda uma je slabost ili pogreška duha. Ne može biti trajna i postojana. To se protivi bîti razuma. Kad bi ljudski um (nezaveden ćutilima i strastima) mogao općeno, trajno i postojano lutati stramputicom: ne bi čovjek više bio siguran ni za koju istinu, bilo bi bez vrijednosti sve znanje, ljudski duh (bolje: čovječja narav) bio bi — nakaza. M o r a d a k l e d a j e i s t i n a: »i m a B o g«.

II. Psihološki dokaz

Nema istine o kojoj bi bio tako jednodušno uvjeren cio rod ljudski kao što je istina: ima Bog. Uvjerenje »ima Bog« jest najstarija, najopćenija i najznamenitija pojava. Nijedan spomenik prošlosti ne govori o p o s t a n k u vjere. U svima je vjera u božanstvo odiskona gotova činjenica.

---

[1]) Ksenofontovi: Spomeni Sokratovi I. 4. Preveo: M. Kuzmić, Matica Hrvatska 1899.

[2]) Timej. Poredi: Dr. A. Bazala, Povijest filozofije I. str. 225. Matica Hrv. 1906.

[3]) Metaphys. Poredi: Dr. A. Bazala, Povijest fil. I. str. 267.—273.

[4]) De natura deorum l. II. c. 16, 44. »Tako je očevidno da ima bogova, te bih jedva držao onoga koji to poriče, da je zdrave pameti.« Tusc. disp.: I. 29, 70: »Tko je tako bezuman da gledajući na nebo ne bi osjećao da ima bogova.«

[5]) Poredi: Dr. Deimel: Zitaten Apologie. 2. Aufl. S. 88. Kneller: Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft. 2. Aufl.

Ta se činjenica ne može drugojačije istumačiti, već da vjera ima svoj korijen u ljudskoj naravi.

I zaista, jedini se čovjek od zemaljskih stvorenja ponosi vjerom u Boga i time se razlikuje od nerazumnih životinja[1]). A u čovjeku nastaje misao o Bogu čim čovjek dođe u razum. Bez dubljega dokazivanja shvataju i djeca istinu: ima Bog. Zatamaniti ne može te istine u sebi nijedan odrod. Jedva će je silom zatomiti za neko vrijeme.

Sve to znači: ljudska je duša sposobna za vjeru u božanstvo kao što je sposobna za mišljenje, za ljubav: k rodu, domu itd. Drugim riječima: **vjera u Boga je zahtjev ljudske duše ili zakon ljudske naravi.** I doista:

1. **Um ljudski teži po svojoj naravi nužno i neodoljivo da spozna istinu.** I to nesamo ovu ili onu već istinu uopće, istinu svu, kolikogod je ima. Čovjek pita: »Zašto ovo ili odakle ono.« Od učina prelazi na uzrok. Od prvoga uzroka na dalji itd. Um ne miruje dok ne dođe do nakraj svih uzroka, do prvoga početnika svega, koji više nema uzroka nad sobom, koji je odvijeka. Tu se smiruje ljudski um i ne pita dalje, jer ga vječna istina zadovoljava. No bez toga početnika svega ne može um da zadovolji svojoj težnji na istinu. Početnika svega zovemo: Bog. Potom čezne ljudski um nužno i neodoljivo po svojoj naravi za Bogom. No onda Bog i postoji. Inače bi bilo protivuriječje u naravi ljudskog uma koji bi nužno i neodoljivo čeznuo za onim čega nema. No u naravi nema protivuriječja, ima dakle Bog.

2. **Ljudski um sudi po stalnim zakonima,** na pr. »načelo istovetnosti«, »načelo dovoljna razloga« itd. O tim je zakonima. Ljudski um pada ončas u zabludu čim se od tih zakona udalji. Jedino s pomoću ovih zakona (uza spoljašnji podražaj) rađa um misli, spoznaje um istinu. U drugu ruku ti su zakoni sasvijem nezavisni od ljudskog uma. Čovjek ih nije izumio. Ne može ih mijenjati. Oni stoje, ako se čovjek po njima i ne ravna. Bili bi istiniti, kad čovjeka i

---

[1]) Već Laktancije (Instit. divin. l. VII. c. 9.) definira čovjeka »Animal religiosum«. Jednako dokazuje moderni fiziolog Quatrefages (Histoire générale des Races humaines. Paris 1887. 4.—6) da je bitna karakteristika čovjeka: »sposobnost za religiju«.

ne bi bilo. Ostaju istiniti, kad bi i sav svemir propao, na pr.: a = a, a nije = b; svaki učin ima dovoljan razlog; cijelo je veće od svoje česti itd. Potom nijesu ti zakoni zavisni ni o svemiru ni bilo o kojoj stvari u njemu. Svemir se mijenja, a ovi zakoni ili ove istine ostaju vječne i nepromjenljive. Opet ti vječni zakoni ili istine ne postoje ni samo kao utvare ni kao bića za sebe. Zakon ili istina je stvaran sud, pojedinačna misao. Mišljenja nema bez nekoga koji misli kao što nema trčanja bez nekoga koji trči.

Mora dakle da nad čovjekom postoji neki viši um: Bog, u kom je izvor svih načela, zakona i istina.

Bog je žara, ljudski um iskra njegova. Bog je istina prva i najviša, vječna i nepromjenljiva. Bog je mjera svake istine. Što um ljudski spoznaje, jest istina, ako se s ovim suncem istine podudara.

3. **I volja, druga moć duše, ima određen zakon dobro valja činiti, zla se kloniti. Zovemo ga ćudoredni (moralni) zakon.** Ovaj nam zakon oglasuje u pojedinom događaju, kadgod je prigoda, savjest. To ćuti svaki čovjek čim je došao k svijesti. Čovjek znade da ga savjest obvezuje svagda zapovijedajući i neodoljivom silom. I kad bih stekao — ne znam koje — ograničeno dobro i kad sam sasvijem siguran da me poradi toga neće zateći nikakovo vremenito zlo: i onda ćutim bezuslovnu zabranu pogaziti glas savjesti. Kad se ipak usudim učiniti nešto protiv savjesti, ćutim da sam za to odgovoran nekomu višemu od sebe. I ako se ne trebam plašiti nikakove vremenite kazni, muči me grižnja duše. Ne mogu joj izbjeći, činio što mu drago. Kad sam naprotiv slušao glas savjesti, radujem se u sebi i ćutim neku slast. To je duševno uživanje toliko, te se ne da izreći, sve da sam takovim djelom izgubio — ne znam koje — vremenito dobro. Tu su činjenicu iskusili svi narodi. Razilaze se pojedini (poradi uzgoja, običaja, strasti itd.) u nekim pitanjima: što je dobro, a što je zlo. Ali su svi uvjereni o zakonu: dobro valja činiti, zla se kloniti.

Ćudoredni je zakon neizbrišljiv i nepromjenljiv. Ne zavisi o umu i volji ljudskoj. On je nad čovjekom i protiv njegove volje. Ne da se ušutkati ni ugušiti. — No onda

ćudoredni zakon ne potječe od čovjeka. Mora da mu je izvor u višem biću. To više biće mora biti neograničeno dobro. Samo neograničeno dobro može ovako bezuslovno vezati čovjeka, da žrtvuje i isti život radije nego da prekrši taj zakon. To neograničeno dobro mora da uistinu postoji. Kad ne bi uistinu postojalo, bila bi ova očevidna bezuslovna obveza ćudorednoga zakona prosto — varka. Ima dakle Bog, neograničeno dobro, zakonodavac ćudorednoga zakona.

4. **Duša ljudska neodoljivo vapije za Bogom.** Život je ljudski postojana borba s neprilikama življenja. Teško je biti dobar, a kamoli zadovoljan u nevoljama fizičkim i moralnim. Krepost traži silnih žrtava. Poštenje i rad rijetko se potpuno priznaje i naplaćuje. Nesreća, bol i žalost često preotimlje mah. Savršene sreće, za kojom duša čezne, nema na ovom svijetu. Jedina nada što čovjeka drži na visini dostojnoga življenja, jest nada u Boga. K Bogu vapije čovjek molitvom kad mu je teško izvršiti moralni zakon. U Boga stavlja razum svoje uzdanje kad ga tišti nepravednost svijeta. Bog je čovjeku utjehom kad se na nj survaju nesreće života. U Bogu i vjeri u vječni život s Bogom smiruje se ljudski duh kad gleda kobnu sudbinu što ga ovdje prati.[1]) Ako nema Boga, onda je molitva — ludost, nada u pravednost — bezumlje, vjera u vječni život — umišljanje. No onda su: najludi — najsavršeniji značajevi; najpametniji — otimači tuđega poštenja, tuđeg imanja, tuđega života. Onda doista nije vrijedno živjeti, a najsrećniji su oni koji se ni rodili nijesu. Onda je život čovjeka, najsavršenijeg bića na zemlji, gori i bjedniji od bivstvovanja najjadnije životinje. To nije više zagonetka života, već protivuriječje u naravi.

Istina dakle »ima Bog« unosi u dušu mir, sklad, krepost i dobrotu. Poricati bivstvovanje Boga znači: biti rasadnikom očajanja, učiteljem nećudorednosti, propovjednikom protivuriječja. Potom nam čitava duševnost naša dokazuje: ima Bog.

---

[1]) Wehe spricht: Vergeh!
Doch alle Lust will — Ewigkeit! Nietzsche (Niče).

III. Kozmološki dokaz

Čovjek traži svakoj stvari i svakoj pojavi dovoljan uzrok (načelo dovoljna razloga). Ne pitamo samo što je što, već želimo znati i: odakle je i zašto je baš tako? Što više, čovjek se ne može zadovoljiti bližim uzrocima. Ljudski duh traži svakoj stvari zadnji uzrok. Tako nas i proučavanje svijeta vodi k istini: ima Bog. Evo kako:

Vasioni svijet i sve pojave u njemu treba da imadu zadnji svoj dovoljan uzrok. Taj zadnji uzrok ne može biti u svijetu samom, jer je svijet prolazan, promjenljiv, proizveden — ukratko: zavisan. Stoga mora da ima drugo biće izvan svijeta nužno, nepromjenljivo, samo o sebi — ukratko: biće apsolutno. To je biće zadnji uzrok svijetu. Kad toga bića ne bi bilo, ne bi moglo biti ni — svijeta. Činjenicu: svijet je tu — ne možemo poreći. Valja onda priznati i istinu: ima Bog.

α) Svijet je ovaj sastavljen od bića koja nastaju i prolaze. Sva su bića po samoj svojoj naravi prolazna. Svako bi moglo i ne biti (na pr. kamen, cvijet, čovjek itd.). Kao što su danas ona bića što će u budućnosti nastati samo moguća, a uistinu ih nema, tako su nekoć sva bića (čitav svijet) bila samo moguća, a uistinu (stvarno) ih nije bilo. Danas ne nastaje ništa bez dovoljna razloga (na pr. pšenica, kuća, kip itd.). I nekoć nije moglo ništa (a kamoli svijet) nastati bez dovoljna razloga. Razlog svomu postanju nemaju prolazna bića u sebi, jer ih još nema. Razlog njihova postanja valja tražiti smo u drugomu. Potom mora da ima povrh svih prolaznih bića (povrh svijeta) neko drugo (više) biće u kom je uzrok prolaznih bića (svijeta). To od svijeta različito biće mora da je apsolutno nužno. Inače bi i ono postalo od drugoga. Produljivali mi niz bića koliko nas volja: jedamput moramo doći na kraj i priznati biće neprolazno, vječno, koje nije od drugoga. Ono mora da ima razlog svomu bivstvovanju u samoj svojoj naravi. Ono ne može ne biti. Kad ne bi bilo toga nužnoga bića koje jest sebi: ne bi moglo biti ni bića prolaznih, koja postaju, ne bi bilo svijeta. — To biće po sebi, uzrokovaoca svijeta, zovemo Bog.

β) Postanak svijeta ne da se istumačiti bez Boga. Ali ni druga očevidna činjenica u svijetu: postojana promjena ili gibanje ne da se shvatiti bez Boga[1]). Na-

tom temelju dokazuje već Aristotel bivstvovanje Božje (πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον).

Sve se stvari u svijetu giblju ili mijenjaju. Na pr. mjesec, kristal, alga, mrav, misao i želja ljudska. Svaku opet stvar u svijetu pokreće drugo neko biće. Tvar miruje po zakonu ustrajnosti doklegod na nju ne djeluje spoljašnji uzrok. Biljke i životinje zavise o utjecaju topline, svjetlosti, hrane itd. Volju giblje umom spoznano dobro. Um je zavisan o predmetu svoga mišljenja, o zdravlju organizma, o temperaturi i atmosferi itd. Ipak i ovim uzrocima svega gibanja mora da jedamput dođemo na kraj[2]). Napokon mora da ima neko biće koje je prvi uzrok gibanja, a da se samo ne giblje, ne mijenja[3]). Kad bi se stotinu kugli, udarene jedna drugom, gibalo u pravcu, kazali bismo da je prvi udarac prvoj kugli zadala neka ruka izvan niza kugli. I kad ne bismo vidjeli te ruke, ipak bi nam bilo očevidno da drugojačije nije moguće (de Maistre). Isto tako ne možemo pojmiti gibanja u svijetu, a da konačno ne priznamo više, umno i slobodno biće izvan svijeta, koje je uzrokom svega gibanja, života, umovanja i htijenja. To više biće zovemo Bog.

---

[1]) Gibanjem zovemo svaku promjenu, svaki prijelaz iz mogućnosti u čin, kad stvar dobiva ili gubi koju savršenost. Razlikujemo: mehaničko (mjesno) gibanje, na pr. nebeskih tjelesa, rudâ; organičko gibanje ili život, na pr. bilja, životinjâ; duhovno gibanje ili mišljenje i teženje čovjeka.

[2]) »Beskonačni niz« je protivurječje u sebi kao na pr. četverokutni trokut. »Beskonačan« znači da nema početka ni konca. »Niz« znači da red ima početak i konac. — U svakom stvarnom nizu (bilo u pravcu, bilo u krugu) brojimo članove redomice: iza trećega četvrti, peti itd. Potom mora da ima i prvi kao što mora da bude i zadnji, na koji možemo opet nadovezati novi član. Pojedini su članovi međusobno zavisni, a onda je i cio niz zavisan, makar mi njega zamišljali i — beskrajnim. Tako se i beskrajni niz ne može održati bez prvoga pokretača izvan toga niza. Lanac ne može visjeti u zraku, a da ga nitko ne drži (Aristotel). Željeznički vozovi ne kreću se, a da ih nije pokrenula lokomotiva. »Perpetuum mobile« fizika ne poznaje.

[3]) Ne bi valjalo reći da su se bića međusobnim djelovanjem (gravitacijom) uzbibala. Newton je obreo zakon gravitacije, ali ga nije dao tjelesima. Priroda nije stvorila toga zakona, on mu se slijepo pokorava. No onda je drugo više biće izvan svijeta moralo dati tu silu i baš tu u ovom omjeru. Što je zapravo ta sila (zvala se eter, elektricitet, radioaktivitet, jon i elektron ili kako drugojačije), ne znadu prirodoznanci ni danas. Ali nitko ne sumnja da je tu.

γ) I znanosti potvrđuju ovo na iskustvu osnovano umovanje.

Organički život (bilja i životinjâ). Sigurno je, kaže znanost, da život na zemlji nije odvijeka. Zemlja je jamačno bila nekad u ražarenom i plinovitom stanju. Tu nije bilo uvjetâ potrebnih za život. Već kod 78° C, kaže Liebeg, gruša se krv. Plinovito stanje zemlje brojilo je više hiljada stupanja vrućine. Tu nije mogao da živi bilo kakvi organizam. Geologija doista svjedoči da u dubokim slojevima zemlje nema tragova živim bićima. Sa svemirskih tjelesa nije mogao doći život na zemlju, jer bi na putu morao da ugine u užasnoj zimi svemirskoga prostora (— 270°). Uostalom nije istumačeno kako bi život ondje nastao, da i prihvatimo tu nevjerojatnu hipotezu. Kemija opet jamči da iz nežive tvari ne može nastati život bez sjemena. U tom su složni najznamenitiji prirodoznanci. Omnis cellula ex cellula — Omnis nucleus ex nucleo: neoboren je aksiom. I protoplazma je umjetnički izrađen organizam s jezgrom i strukturom. Häckelova monera, tj. masa bjelančevine bez jezgre i strukture ne postoji. Bathybius Häckelii (g. 1868) je zabluda. Jednako je tako zvanu »Generatio spontanea (aequivoca)« oborio Pasteur, Koch i dr. Pored svih napora nije kemiji uspjelo proizvesti organizam (živo biće), ako su naučenjaci i načinili neke tvari (na pr. mravnju kiselinu, neka bilinska ulja, mokraću itd.) što bitno pripadaju organskoj supstanciji. Očito je da za organizam treba još neki od tvari bitno različit princip koji istom proizvodi život. Kako dakle ni priroda ni ljudsko umijeće, sami o sebi, ne stvaraju života: mora da je neko više živo biće dalo tvari silu, da proizvede živa bića.

I gibanje (razvoj) nije odiskona u svemiru, uči znanost. Izvodi se ta zasada — između ostaloga — i iz zakona entropije (Thomson, Clausius). Po tom zakonu mora da nastane jednoć u svemiru potpuna ravnoteža, općeno mirovanje, konac svih prirodnih pojava[1]). Da se gibanje prije počelo, nego što uistinu jest, bili bismo danas bliži vršku entropije ili ravnoteži, i potom općenom mirovanju, smrti. Da je

---

[1]) Evo kako: Po zakonu održanja energije (Mayer, Helmholtz) ostaje skup energije (gibanja i položaja) u svemiru vazda nepromijenjen. Sve promjene u svijetu nastaju prijelazom jedne energije u drugu. Ali dio energije položaja (dio topline) ne vraća se (entrope = obrat) u energiju gibanja, već ostaje kao toplina i porazdijeli se u svemiru. Tako će malo pomalo jedamput sva energija gibanja postati energija

svemir odvijeka u gibanju, već bi po zakonu entropije davno nastupio konac gibanju. Svemir se još giblje. No onda gibanje (razvoj) nije odvijeka, već se započelo. Početi gibanje ili staviti tvar u gibanje može samo netko drugi. Mora dakle da je neko više biće ili tromu tvar pokrenulo, i tim se počeo razvoj svemira; ili je to isto više biće stvorilo gibljivu tvar, tj. tvar koja je u sebi imala i silu, da se u određeno doba giblje i da se po određenim zakonima u vremenu razvija[1]).

Svijet (tvar) nije beskonačan. Tako uči astronomija. »Skup svih zvijezda što ga zovemo univerzum, jest prostorno ograničen«, veli engleski astronom Newcomb[2]). »Ograničenost našega zvjezdanog svijeta zasvjedočavaju i novije fotografske snimke«, dokazuje na skupštini prirodoznanaca u Dresdenu 20 IX 1907 heidelberški astronom Makso Wolf[3]). No konačni svijet (tvar) ne može da bude odvijeka, mora da se začeo. Ima dakle više biće nad svijetom koje ga je uzrokovalo.

IV. Teleološki dokaz

1. Gdjegod vidimo pravilnost, red i sklad, tvrdimo da ga je izvelo neko umno i slobodno biće. Jednako je, da li umno biće djeluje neposredno — kao na pr. graditelj kuću — ili posredno s pomoću nekih odredbi, na pr. kad glavar čini red u državi. Isto tako tvrdimo da samo umno i slobodno biće može iznaći i izabrati baš ona sredstva koja su mu prijeko potrebna da postigne neku svrhu, na pr. umjetnik kad stvara umjetninu.

položaja i kao na jednako razdijeljena toplina razliti se u svemiru. Tim će nastupiti ravnoteža. Isp. B. Brixy: Princip entropije i opstanak Božji. Svezak III i IV Savremenih pitanja. Mostar. Hrvatska Tiskara 1919.

[1]) »Vječno gibanje« je protivurječje u sebi kao na pr. drveno željezo. Kad bi gibanje bilo »vječno«, bilo bi gibanje unutrašnja vlastitost ili narav tvari. Tvar ne bi mogla mirovati, vječno bi se gibala. Ali iskustvo nas uči da je narav tvari tromost. Bez »drugoga« koji je pokreće, tvar bi vazda mirovala (isp. β). Potom ne može u isto doba biti narav tvari i »gibanje« i »mirovanje«.

[2]) Gockel: Schöpfungsgeschichtliche Theorie. Köln 1907. S. 139.

[3]) Naturwissenschaftliche Rundschau 1907. S. 533.

Ne možemo zamisliti pravilnost na pr. u geometrijskim figurama, a da prije ne postavimo pravilo i da onda po njemu ne radimo. Ne možemo pojmiti reda i sklâda na pr. na željezničkim prugama, a da prije ne zasnujemo na pr. vozni red i poslije ga izvodimo. Ne možemo polučiti svrhe na pr. u tvornicama, a da ne promislimo način koji će nas k svrsi privesti i da ga se zatim ne držimo.

2. Ogledajmo se sad vasionim svijetom. Iskustvo i znanosti uče nas da je svuda u svijetu veličanstven red, točna pravilnost i divan sklad. Svako je biće tako mudro uređeno da je u sebi jedno, a sva opet bića čine skladnu cjelinu. Jedno je drugomu pomagalom, da postigne svoju svrhu. Oko toga radi bezbroj prirodnih zakona.

Astronomija otkriva nam milijune (20—30 milijuna do petnaeste veličine, a onda se broj podvostručuje) zvijezda stajačica, sunaca. Većina ih je veće od našega sunca. Svako ima svoj sunčani sustav. U njem se kreću nebrojene zvijezde, svaka svojom putanjom. Brzina im je nevjerojatna, te se ne da zamisliti. Točnost je kretnja neponjatna — kao i sigurnost —, tako da na tom možeš graditi svaki račun. Du Bois Reymond (Di boa raymon) kazao je da bi duh koji bi znao sve te zakone mogao reći matematičku formulu vaseljene. Opet sva ta sunca imadu zajedničko središte. Naše je sunce od tog središta udaljeno 930 bilijuna milja, a mlječna cesta 6000 bilijuna milja. Svi ti milijuni golemih tjelesa okrenu se oko svoga zajedničkog središta za vrijeme od 20 milijuna godina. I u toj gromadi putanjâ i neproračunanoj brzini gibanja nema nikad pometnje, nikad zastojâ. Samo veliki um, koji stoji nad svim, mogao je zamisliti taj vozni red!

Mineralogija, fizika i kemija uče nas da je red u neživom (anorganskom) carstvu naše zemlje isto tako dobro promišljen. Najrazličitija kombinacija atoma (molekila, elektrona i jona) čini elemente. Po raznovrsnim zakonima sačinjavaju elementi tjelesa. Sva tjelesa drži u cijelosti i jedinstvu međusobna privlačivost (Newtonovi zakoni gravitacije). Trajanje i gibanje tumači opet Mayerov zakon o postojanosti mase i energije. Da nema različnosti kombinacijâ, ne bi bilo na zemlji razvoja, već kaos. Da nema gravitacije, ne bi bilo jedinstva, već raspad svega. Kako su umni zakoni na pr. kristalizacije tjelesa. A opet kako je bitno nuždan za sav život

na pr. izuzetak od općenog pravila kod vode. Kad ne bi voda već kod + 4° C postigla najveću gustoću i težinu: ne bi led plivao na vodi mora, rijeke i zemlja bi se smrzavala odozdo, život bi izginuo ili bi barem bio jako ograničen. Zemaljska os je naklonjena pod kutom od 23°, jer je samo tako moguća promjena godišnjih doba, mnogostručnost i punina biljki i životinja. Zaista samo velik t e h n i k mogao je zasnovati ovu nepreglednu m e h a n i k u.

B o t a n i k a prikazuje nam čudesa biljnoga carstva. Svaka je biljka za sebe savršena kemička t v o r n i c a koja izrađuje hranu za životinju i čovjeka. Korijen, stabljika, kora, lišće itd. sve to ima znamenitu zadaću za život biljke, životinje, čovjeka.

Z o o l o g i j a i a n t r o p o l o g i j a pokazuju nam uređenje koje nadvisuje svako naše udivljenje. Mislimo na pr. na instinkt lastavica, na brigu životinja za svoje mlade, na umjetne labirinte pčela, mravi, krtica itd. Razmotrimo na pr. živčevlje čovjeka, ljudsko oko, uho itd. Organizam može sam da popravi mnoge nastale pogreške ili smetnje u svomu razvoju. Rana se na pr. odmah počinje hermetički zatvarati; neke životinje nadoknađuju sebi čak i neke potrebne organe: na pr. gušterica rep, rak svoj čaporak, glista svoje kolutiće itd. Isp. C. Braum: Über Kosmogonie str. 294 i dalje. III. Auflage.

Promatramo li dakle svemir teleskopom ili mikroskopom, svuda nam se — od Siriusa do saharskog pijeska, od sićušnog bacila do čovjeka — ukazuje pravilnost koja nadilazi svako ljudsko umjenje. Jednako je očevidno da svako biće imade određenu svrhu u sebi i za cijelost[1]).

3. Taj red i sklad ne može biti djelo »slučajne« kombinacije atoma, kao da se tobože red i sklad u svijetu razvio b e z u m n o g i s l o b o d n o g u z r o k a. »Slučaj« nije pojam

[1]) Ne znamo mi, istina, s v a g d a čemu je ovo ili ono, ali sigurno je da ništa nije uzalud. I na slici umjetnika ne znamo često čemu je što. Zato ipak ne poričemo da slika nije od umjetnika načinjena.

Tko poriče svršnost u svijetu kao da kaže: oko nije za gledanje, uho nije za slušanje itd., ali kad je već tu, možemo ga prigodom upotrijebiti, da njim gledamo, slušamo itd. No to je očevidno — obrnuti u bespuće. Mi svrhe ne unosimo u predmete, nego je upoznajemo iz predmetâ.

»Nakaze« u svijetu ne obaraju općenoga reda, sklada i svršnosti. Nakaze baš potvrđuju da ima red i sklad, a one da su samo izuzetak.

protivurječan pojmu »uzrok«, kao da se nešto događa bez ikakova uzroka. Svaki učin, i onaj »slučajni«, ima svoj uzrok, ako taj uzrok i nije nama poznat. Tko veli da se nešto dogodilo »slučajno«, kaže da n e z n a uzroka, zašto se tako dogodilo, ili da nije očekivao da će se taj učin zbiti, ili da nije bio n a k a n onoga učiniti. Zato u znanosti »slučaj« ne tumači ništa. Već Demokrit (oko 400 pr. Kr.) kaže da je »slučaj« izgovor kojim se pokriva neznanje.

»Slučajno« velimo da se dogodilo ono što u z r o k n i j e p r o i z v e o u p r a v i ç e kao baš za to određen, v e ć j e t o p r o i z v e o p r i p a d o m mimo namjeru, na pr. kad orač u njivi iznenada izore lonac s novcima. Što se događa »slučajno«, rijetko se događa. Nikako ne može »slučajno« nastati na pr. zgrada, knjiga, ura, tvornica, umjetnina itd.; »slučajno« ne može na pr. ploviti parni brod određenim pravcem itd. Uopće: pravilnost, red, sklad, određena svrha — ne mogu nastati »slučajno«. Pogotovu se dakle ne može istumačiti tolika različnost, a opet takovo jedinstvo bićâ u svemiru slijepom srećom, pukim bezrazložnim stjecanjem prilikâ. Bez nekoga višeg i umnog od svijeta različnoga bića ne možemo nikako shvatiti reda i sklada u svijetu. Ovo je biće moralo iznajprije z a s n o v a t i, i z a b r a t i, a onda i z v e s t i baš ovaj red. To umno i slobodno najviše biće zovemo: Bog.

Ne bi valjalo reći: svemirom upravljaju prirodni zakoni (na pr. Newtonov o gravitaciji, Kant-Laplace-ova teorija o postanju, Mayerovi zakoni o ustrajnosti materije i sile itd.), dakle ne treba — Boga. Prirodni zakoni ne mogu biti djelo prirode, već nekoga bića koje gospodari prirodom. Priroda je o njima zavisna. Nužno se po njima ravna. A zakoni opet nijesu iz sebe. To nijesu bića koja bi bila sebi svijesna svoga djelovanja kao što nije ni ura sebi svijesna kad pokazuje sate. Zakoni nijesu drugo, već apstrakcija našeg uma, tj. misao koja shvaća i izriče red u svijetu. Ali mi smo sebi svijesni da taj red ne zavisi o našem umu. Mi ga samo spoznajemo. Opet od nekoga umnog bića mora da potječe. Zato zaključujemo: zakon (red) svijetu može dati i nad njim bdjeti samo umno, slobodno i moćno v i š e b i ć e. Potom mora da je stvoritelj prirode ujedno i zakonodavac tih zakona.

Ciceron veli oštro (Tusc. disp. I, 29. 70.): »Tko je tako bezuman te ne bi ćutio da ima bogova kad uzdigne pogled k nebu? Kad gledamo

to i drugo bezbrojno (na nebu i na zemlji), zar možemo posumnjati da li tko tim upravlja?«[1])

§ 2 Ateizam

1. A t e i s t i m a i l i n e v j e r c i m a zovemo ljude koji životom ili riječima poriču bivstvovanje Božje.

Jedni ž i v e tako kao da nema Boga. Te zovemo: p r a k t i č k i a t e i s t i. Drugi tvrde da su uvjereni kako Boga nema[2]). Zovemo ih: t e o r e t i č k i a t e i s t i p o z i t i v n i[3]).

Može li biti doista u v j e r e n i h (teoretički pozitivnih) ateista?

Dokazi za bivstvovanje Božje tako su i z v j e s n i da nitko ne može biti t r a j n o s a s v i j e m u v j e r e n da Boga nema. Što više, ima vrlo malo ljudi koji sebi t r a j n o u o b r a ž a v a j u da su o ateizmu uvjereni.

A t e i s t n e m a n i k a k o v i h o z b i l j n i h r a z l o g a kojima bi mogao sebe trajno uvjeriti da Boga nema. Tobožnje prigovore protiv bivstvovanja Božjega može svatko s malo dobre volje razvrći. Vjera u Boga zadovoljava potpuno razumno mišljenje čovjeka.

2. A t e i s t s e z a p l e ć e u k u č i n e kad mu valja odgovoriti na zahtjeve uma i srca: odakle svijet i čovjek kamo će, za što je? Tko neće da vjeruje u Boga, treba da vjeruje barem ove d o g m e a t e i s t â: a) nema Boga, ili barem ne znamo za nj; b) dva su boga: sila i tvar, oba su vječna; c) sve se iz toga razvilo. — Ove sasvijem ishitrene hipoteze ne mogu ateisti dokazati ničim. (Isp. Dodatak § 1 III i § 5)

[1]) Ispor. o dokazima za egzistenciju Božju. Dr. A. Bauer-Dr. S. Zimmermann: Teodiceja, str. 14.—53. i 177.—214. Zagreb 1918.

[2]) Da li tako svaki pojedini uistinu i misli, veliko je pitanje. Sigurno je, da mnogi sebi takovo »uvjerenje« uobražava.

[3]) Moglo bi biti pojedinih ljudi, u kojih je um tako zar'đao, da Boga ne znadu: t e o r e t i č k i a t e i s t i n e g a t i v n i. Taki se ne mogu vinuti nad ćutilni svijet, jer nijesu umno razvijeni. To su suludi ili glupaci.

Teoretički ateisti jesu izuzetak u općenom uvjerenju roda ljudskoga, da ima Bog. Zato, kao svaki izuzetak, potvrđuju pravilo: rod ljudski vjeruje u Boga. Potom teoretički ateisti ne mogu oslabiti historičkoga dokaza, da ima Bog. Ni to, to ima luđaka, ne dokazuje, da nema istine i umovanja; ni to, što ima bezdušnih ljudi, nije dokaz, da nema savjesti. Tako ni to, što bi se našlo ateista, ne dokazuje, da nema Boga.

3. S t r o g o i z v e d e n i a t e i z a m r u š i s v a k i i d e a l, i s t i n u, p r a v d u, d o b r o t u i s v a k o ć u d o r e đ e. Vrhovno načelo ateistâ jest surova sebeznalost (egoizam). Svim opačinama vrata su otvorena. Ateist ne priznaje Boga, ali ni koga drugoga gospodara nad sobom. »Ni Dieu, ni maître«. Nihilizam i anarkija — nužni je učin ateizma. Pojedinac bi očajavao već zato, što je najbjednija životinja (Isp. Dodatak § 1 II.), a pogotovu zato, što bi ga u borbi za življenje ubijala toljaga jačega. Smrt bi čovjeku bila jedina utjeha. Društvo bi se raspalo u međusobnom klanju i mržnji. Jamačno, ateizam ne može biti istinit, jer je izvor opačine, jer nosi smrt pojedincu, jer pripravlja rasulo ljudskom rodu. Ne može dakle nikoga ni uvjeriti.

4. Život, smrt, pisana djela tako zvanih ateista svjedoče kako doista n i s a m i p r o č e l n i c i a t e i z m a (na pr. Voltaire, Rousseau, Robespierre, Nietzsche, Schopenhauer itd.) n i j e s u b i l i s a s v i j e m u v j e r e n i o s v o j i m b e z v j e r s k i m t v r d n j a m a. Kad bi nevjerci bili tako sigurni da nema Boga, ne bi toliko i tako razdraženo govorili o njemu, ne bi ga sad poricali, sad k njemu vapili, ne bi mu se čas izrugavali, čas pred njim strepili. Već Ciceron bilježi o nekom ateistu: »Ne vidjeh da bi se tko više plašio — od čega se«, veli, »ne treba bojati — smrti i bogova.« (De nat. deor. 1. I. c. 31, 86).

Zaključimo: Ateizam se protivi zdravomu mišljenju. Dvoumice mogu se roditi rijetko i samo zakratko. Uman i istinit čovjek raspršiće ih bez teškoće. B e z s v o j e k r i v n j e ne može nitko ostati t r a j n o u ateizmu. Tobožnje u v j e r e n j e a t e i s t a n i j e d r u g o, n e g o ž i l a v o p r i s t a j a n j e z a o m i l j e l o m m i s l i.[1])

P o t o m j e u z r o k a t e i z m u n e u r e d n a v o l j a, z l e s t r a s t i i n a k l o n o s t n e ć u d o r e d n o m ž i v l j e n j u. Većinu tako zvanih ateista z a v e l a je u tu zabludu opaka volja i želja, e Boga ne bi bilo. Zato se oni javljaju u doba hiperkulture i moralne truhlosti (na pr. za propadanja

[1]) Dr. A. Bauer-Dr. S. Zimmermann: Teodiceja, str. 54 Zagreb 1918.

Grčke, u doba rimskoga carstva, u doba francuske revolucije itd.). Ateizam osvaja za vrijeme kad u čovjeka bukte niže strasti (na pr. u mladosti). Kadikad je ateizam i Božja kazan za opako življenje.

Prava izobrazba i čestit život vodi k Bogu. To jamče svijetli umovi, prvaci čovječanstva (Isp. Dodatak § 1 I.). To jamči i čitav rod ljudski. Vjeru narodâ u božanstvo nijesu u prošlosti mogla uništiti ni neznabožačke hitrolije, ni različiti prigovori, ni opačine, ni divljačka neotesanost. Jednako nije danas uzdrmao vjerom ni silni napredak čovječanstva, ni općena kultura, ni neočekivana iznašašća, ni sva kolika znanost.[2]) Stari su živjeli i borili se »pro aris et focis«, našim djedovima bila je lozinkom »pro Deo et patria« ili »za krst časni i slobodu zlatnu«, i naša je budućnost sigurna jedino u radu: za vjeru, za dom.

Ateist Felix Le Dantec (»L'atheisme«. Paris 1907 p. 38) veli otvoreno o razlozima protiv bivstvovanja Božjega: »Ovo su razlozi; reći ću ih kratko, ali ne poričem da su šuplji. Toliko sam pametan, da priznam s Palisse-om: ne vjerujem u Boga, jer sam ateist. To je jedini valjani razlog koji mogu reći za svoje nevjerstvo.« Poznati D' Alembert veli: »Više nevjeraca nego sva blistava cjepidlačarenja prouzrokovala je u prvom redu taština: ne misliti poput svjetine, a zatim želja: biti raspojas.« Na to dodaje umni katolički filozof O. T. Pesch (Lebensphilosophie I. a, 11.): »Doista bezbroj slabića prevlada putenost i zagnjuri ih u glib zloće. Tim robovima zlih navika ne preostaje napokon drugo, već ili očajavati o milosrđu Božjem ili sumnjati o Božjem bivstvovanju. Tad je prirodno da mrziš na onoga od koga se plašiš, i da odbijaš onoga pred kim te hvata tjeskoba. Dok Voltaire živi, uživa on i izruguje se; kad mu kuca samrtni čas: goropadi se, bjesni, riče.« Zato isti Rousseau ponavlja misao sv. Augustina svomu sinu: »Uzdrži dušu svoju vazda u stanju, da želi e bi bio Bog: i nikada nećeš sumnjati o toj istini!« Sv. Pismo uči: »U svim djelima svojim opominji se posljednjih stvari svojih pa nećeš nikada sagriješiti« (Crkv. 7, 40).

[2]) Obraćenik publicist H. Bar veli: ».... morao sam na vršku moga života sam sebi priznati da od svega onoga što mi se činilo vrijednim znati, ništa ne znam; da ne znam odgovoriti ni na jedno pitanje što me je mučilo, da ne mogu otkriti nikakva temelja mojim željama, nikakve svrhe mojim moćima, nikakva smisla mojem opstanku — trstika na vjetru mojih hira... Tad sam se u teškoj tjeskobi srca vratio k svojoj vjeri.« Cit. T. Harapin: Razum i vjera. Savremena pitanja. Svezak I, str. 81 Mostar, Hrvatska tiskara.

§ 3 Monoteizam

Priznavanje jednoga Boga zove se monoteizam (od grč. riječi: μόνος = jedan i θεός = Bog). Ispovijedanje više bogova zove se politeizam πολύς = mnogi).

Prvotna religija je monoteizam.

1. Razum uči da je čovjek morao imati prije pojam o Bogu negoli je koji predmet (sunce, more, životinju itd.) nazvao bogom. Nepotpuni pojam o božanstvu i iskvarenost volje (posljedice istočnoga grijeha) uzrokom su da je čovjek stao različite pojave i predmete nazivati bogovima. Da čovjek nije imao pojma o Bogu, ne bi mogao sebi tako zamišljati i tako nazivati pojave i predmete koji o sebi nijesu podobni da uzrokuju misao Boga. Čovjek je dakle iznajprije vjerovao jednoga Boga.

2. Već su neki neznabožački filozofi i pisci spoznali ili barem naslućivali da može biti samo jedan Bog, na pr. Ksenofan, Sokrat, Platon, Antisten, Aristotel, Horacije, Varo i drugi.

Ksenofan dokazuje da ima samo jedan Bog: kad bi ih, veli, bilo više, sprečavali bi se u svojoj moći; a ipak je nužno da Bog svima vlada, a njim da ne vlada nitko (Isp. Dr. Bazala: Povijest filozofije I 95).

Po Sokratu je Bog jedini, jer je mnogostručni svijet složio u jedno. Ćutilima ga ne ćutimo, ali se mudrost njegova očituje u prirodnom redu. Sokrat uopće često govori o Bogu u jednini. (Isp. Ksenofont-Kuzmić: Spomeni Sokratovi I 1. 4. 6. IV 3. itd.)

Platonu je Bog prvi izvor ljepote i dobrote (De legg. X. p. 892, 898) i zato jedini.

Aristotel tvrdi da je Bog počelo gibanja i života, jamačno jedini po vrsti i broju (Metaph. XII 8, 10).

Horacije (Carm. III. 4, 45.) veli o Jupiteru:

> Qui terram inertem, qui mare temperat
> Ventosum et urbes regnaques tristia
> Divosque mortalesque turbas
> Imperio regit unus aequo.

Varo (Cit. August. De civ. Dei VIII 9) govori o Jupiteru: »Jupiter omnipotens regumque rerumque deumque. Progenitor genitrixque Deum, Deus unus et omnis.«

3. *Sve poznate religije ističu jedno vrhovno božanstvo.* Ostali bogovi su zavisni o tom vrhovnom Bogu. Kod Grka je na pr. najviši Bog Zeus, kod Rimljana Jupiter, kod Indâ Varuna Asura, kod Iranaca Ahura Mazda, kod Germana Tyr, kod Slavena Svarog, kod Egipćana Nutar, kod Semita El itd. Što više! Iz ličnosti *imena vrhovnih božanstava* u različnih naroda *vidi se da su nekoć svi narodi priznavali jedno te isto najviše božanstvo.* Tako je na pr. korijen imena vrhovnoga božanstva u Indogermana sanskrtska riječ *dyu* (deva = svijetliti). Grčki Δεύς — Ζεύς — θεός u sanskrtu: deivos, latinski: deus, divinus, Jupiter = Dyu-pater, u sanskrtu: Dyaus-pitar; gotski Tius-Tyr, litavski; diewas, hrvatski: div, divan[1]) itd.) Kod Semitâ je korijen u riječi: El (hebrejski); babilonski Ilu (Bē, Baal, arapski Allah itd.[2]) *Olimp je svakoga naroda to čišći i prostiji što ga upoznajemo u drevnije doba.* A i *kasnije upotrebljava narod u pučkom govoru jedninu kad zazivlje božanstvo* na pr. »Quod Deus dederit«, »Deo commendo«, »Deus mili reddet« itd. (Isp. Tertul. apolog. c. 17.)[3])

4. I sv. *Pismo uči da je mnogoboštvo nastalo krivnjom ljudi* koji nijesu htjeli (poradi svojih strasti) dati jedinomu Bogu dužno poštovanje. Rim. 1, 21.—25.: »Jer, ako i upoznaše Boga, ne proslaviše ga kao Boga niti mu zahvališe: nego se izgubiše u mislima svojim, i *potamnje*

---

[1]) Isp. Dr. J. Florschütz: Litavci str. 6. Slavensko vrhovno božanstvo »Svarog« = svijet čini se da je od οὔρανος = indijski Varuna; hrvatski: »Bog« čini se da je od baghas, što znači u indijskom i iranskom: dijelitelj, a Baghas zvalo se i neko indijsko božanstvo.

[2]) Isp. Ch. Pesch: der Gottesbegriff i. d. heidnisch. Relig. d. Altertums. S. 2, 88.

[3]) I u *primitivnih plemena* kojih je kultura nalik rasi Neandertalskog ili Cro-Magnon i Krapinskoga čovjeka — što je živio za mlađeg kvaternoga doba (arheolitik, odsjek solutréen) — nalazimo vjeru u »najviše biće«. Pleme *Bantu* zove ga: Nyambe (nyam = što svijetli, možda istovjetno s onim »dyu« u sanskrtu), *Tasmanci* vele mu: Tiganna marra boona = Najviši, jedini, uzvišeni; od svih poznatih najstarije pleme *Kurnai* moli mu se: Mungan ngaua = naš Otac itd. Isp. P. W. Schmidt: Der Ursprung der Gottesidee. I. Str. 135, 220, 324 itd. Münster i W. Aschendorf. 1912. »Bogoslovska Smotra« god. 1914 Apolog. bilješke str. 198. Dr. Fr. Barac: Primitivni.

nerazumno srce njihovo: govoreći naime da su mudri postadoše ludi. I pretvoriše *slavu neprolaznoga čovjeka i ptica* i četvoronožnih i puzavih *životinja*..., pretvoriše istinu Božju u laž; i *većma poštovaše i služiše stvorenje, nego Stvoritelja*«...

Bilješka. U novije doba stali su neki ljudi na zapadu ostavljati jedinoga i istinitoga Boga kršćanstva i uvoditi staro neznabožaštvo: *budhizam.* Ćudoredna je nauka budhizma, vele, ravna kršćanskoj; vjerski članci također su u neku ruku slični; a opet budhističkim »bogom« može se zadovoljiti i ateist.

Nerazumni taj otpad od monoteizma (kršćanskoga) osuđuje:

a) Sam razlog ove modernističke zablude.[1]) Onima koji pokrenuše ovo nevjerstvo nepoćudan je osobni i pravedni Bog. Zazorna im je vjera u *neumrlost* duše. Opet bez ikakove vjere čovjek ne može da bude. Zamislili su dakle kao zamjenu za kršćanstvo: budhizam. Biće, misle, neka vjera, da zadovolji ljudsku ćud, a opet ta vjera moći će se prilagoditi t. zv. duhu vremena i neurednim sklonostima srca. Čovjek neće biti »bezvjernik«, a opet će biti prost od Boga. S budhizmom dadu se spojiti modernističke ideje panteizma, individualizma, humanizma itd. Askeze azijskoga budhizma ne primaju Evropljani. Oni hoće budhizam prekrojen po svojoj volji.

Takovu »vjeru« može doista primiti svaki ateist. No baš to i jest osuda za budhistički pokret. Takova »vjera« zapravo je prikriveno nevjerstvo.

b) Budhizam ne može se porediti s kršćanstvom ni na koji način. U budhizmu valja razlikovati dvoje: filozofski sustav Budhe i budhističku vjeru puka.

α) Filozofski sustav Budhe (zove se i Gautama ili Sâkya-Muni; živio je, kažu, oko 500 g. prije Krista) nastavlja rad indijske *brahmanske filozofije* (Mimânsa i Vedânta, Sâmkhya i Yoga itd.). Ta je filozofija panteistička (Dodatak § 6). Budhizam je postavio sebi za osobiti cilj umovanja: doći na vrelo zlu i otkloniti ga. Budha veli da je spoznao kako je zlo — bitak, a spasenje (od zla) u — Nirvani (pesimizam). Nirvana je stanje u kojem nema bitka (nihilizam). Budha ne zna božanstva (agnosticizam), ne pozna neumrlosti.

---

[1]) Vidi str. 188. ispod linije 1).

β) Ta apstraktna filozofija postala je nekom vjerom istom kad ju je puk isprepleo svojim praznovjerjem. Puk je pridržao bezbroj starih indijskih bogova i stavio na čelo svima Budhu. Oko petoga vijeka poslije Krista sjedinili su brahmani dvije glavne grane budhističkih vjernika Vaishnava (štovatelje boga Vishnu) i Saiva (štovatelje boga Siva) s brahmanizmom. To je hinduizam. Vrhovno božanstvo je Trimurti (Aum, Om): Brahma — stvoritelj, Vishnu — izdržavatelj, Siva — obnovitelj. Trimurti slikaju: na jednom tijelu tri glave. To je panteističko božanstvo koje djeluje na tri načina. Budhisti su složili ovo trojstvo: Budha, Dharma (zakon svemira), Sangha (općina vjernih). Simbol je ovoga: trokut s točkom u sredini.

Kako panteistička (bolje: ateistička) Budhina filozofija, tako politeistička vjera budhista ne može zadovoljit umno razvijenoga čovjeka koji traži istinu. O poređivanju s kršćanskom vjerom ne može biti ni govora.

γ) Ćudoredna nauka budhizma nije također ravna kršćanskoj. Ima doduše sličnih zapovijedi (na pr. uzdržljivost, milosrđe, bratstvo itd.). To su ili ostaci praobjave ili pravila razumne čovječje naravi. Ali i ti ćudoredni nauci ostaju bez ploda. Uzrok je u tom, što je cilj i način kako bi bi se postigao cilj u budhizmu, bitno drugi nego je u kršćanstvu. Budhist vrši samo spolja, i to silom tvrdi svoj zakon (legalnost) da uništi samoga sebe. Boga, milosti, blaženstva — glavnih pomagala i razloga za ćudoredni život nema. Zato je moralni život budhista na niskom stupnju kao i u drugih neznabožaca (poligamija, polijandrija, opij, umorstva, samoubistva itd.). Zato nijesu mogle tisuće godina pridići tolike milijune ljudi ni na viši kulturni stupanj. Budhizam rađa neatošću, mrtvilom, smrću. Zato nema ni znanosti ni umjetnosti, ni napretka. Sav je njihov život ili u razvraćenosti ili u spoljašnjim obredima (praznovjernim), ili u neprirodnoj askezi.

§ 4 Monizam

1. Kršćanstvo uči da je prvo počelo svega osobni Bog. Bog je sve stvorio; On vlada nad svim, o Njem zavisi sve, a On sam je o svemu nezavisan. Taj jedinstveni pogled na svijet i život (die Weltanschauung) mogao bi se zvati kršćanski monizam, jer je počelo svemu — najsavršeniji Jedini (grčki: monos = jedini). Ali to shvaćanje svijeta i života tvrdi da je vasioni svijet bitno različit od osobnoga Boga. U svijetu opet da je bitno različita tvar od duha, tijelo od duše, putenost od ćudorednosti itd. Po tome se na oko čini kao da kršćanstvo tvrdi da su danas u svijetu dva počela: duhovno i tvarno, Bog i svijet, duša i tijelo itd. Zato se kršćansko poimanje svijeta i života obično naziva (kršćanski) dualizam[1]) (duo = dva).

2. Sasvijem je protivno kršćanstvu monističko poimanje svijeta i života. Monizam (modernistički uči: Ima zapravo samo jedno jedino biće (grčki: monon = jedino) — svemir, vasiona. Sva bića što ih ćutilima ćutimo jesu oblici i pojave ovoga jednoga apsolutnog bića. Nema bitne razlike između Boga i svijeta, prirode i duha, tijela i duše, putenosti i ćudorednosti itd. Transcedentnog bića — tj. bića s onkraj fizičkoga svijeta — duha, Boga nema. Svijet je jedinstvena cjelina. Mijenja se, razvija i očituje nužno po zakonima koji su u njemu. I čovjek je pojava (zasada najsavršenija) prirodne cjeline.

Evo pregleda, kako se u glavnom zamišljalo postanje svijeta.

Svijet je

I. od sebe; nema uzroka izvan sebe, i to:

a) ili je odvijeka (materijalizam);

b) ili je nastao u vremenu, slučajem (kazualizam).

Svijet je

II. od drugoga; uzrok postanja jest:

a) ili u bogu iz koga se razvio (panteizam);

b) ili u vječnoj tvari s pomoću koje ga je bog načinio (neznabožački, gnostički i filozofski dualizam);

c) ili u Bogu koji ga je iz ništa stvorio (kršćanski dualizam).

3. Monistički pogled na svijet i život javlja se u različitim nekršćanskim sustavima znanosti i filozofije.[2]) Opet dva su glavna oblika monizma: materijalizam i pante-

[1]) Ne valja zamijeniti kršćanski dualizam s gnostičkim. Gnostički dualizam uči da su odvijeka dva počela: dobro (duh) i zlo (tvar).

[2]) Na pr. evolucionizam, darvinizam (Dodatak § 7 i § 10), hilozoizam (Dodatak: § 4 točka 8, § 6); pesimizam, socijalizam (§§ 11, 12, 13, 17, točka 6 Dodatak § 4, točka 8 § 8) itd.

i z a m. Svi monistički sustavi ishode iz osnovnih načela ili materijalizma i panteizma.[1])

4. Materijalizam i panteizam prividjaju se na prvi pogled suprotnima. Ali se oba slažu u osnovnoj misli: n e m a o s o b n o g a B o g a, p o s t o j i s a m o p r i r o d a[2]) i l i s v e m i r. Panteizam govori doduše o »bogu«. No panteizmu je »bog« samo ime kojim on naziva svemir.

I u p l o d o v i m a su materijalizam i panteizam isto. Oba poriču bitnu razliku Boga i prirode, duha i tvari, duše i tijela. Iz toga slijedi da nema neumrlosti i slobodne volje, da nema razlike dobra i zla. No onda nema ni prava ni dužnosti, ne može biti ćudoređa ni pravnoga poretka, a potom ni organiziranoga ljudskog društva. Krepost je ludost, savjest umišljanje. Svijetom upravlja »borba za življenje«, dakle: tko jači, taj kvači! Samodavljenje jest jedina sreća da se spasemo iz ove užasne nesreće, što živimo.

Očito je da t a n a č e l a r u š e s v a k i p o r e d a k. I p o v i j e s t kazuje da je vazda prijetilo rasulo ljudskom društvu kadgod se monizam praktički u životu proveo, na pr. doba carstva u Rimu, francuska revolucija, nihilizam u Rusiji, anarkizam itd.

---

[1]) Sveti otac papa Pijo X. nazvao je skup krivih nauka sadašnjega (modernoga) doba: m o d e r n i z a m (Enciklika »Pascendi gregis« 8 IX 1907). M o d e r n i z a m osniva se na krivim filozofskim sistemima: na agnosticizmu, imanentizmu i evolucionizmu. A g n o s t i c i z a m, koji se razvio u Engleskoj iz Comte-ova p o z i t i v i z m a, tvrdi da je čovjek sasvijem sapet fenomenima i da preko toga ne smije i ne može prijeći; Bog, duša, posljednji uzroci, ukratko sve što nije ćutilno, da se ne da spoznati, to je »agnostic«, »incognoscibile«, »nespoznatljivo«. Dosljedno poriču modernisti svu katoličku nauku o Bogu, o svrhunaravskoj objavi, o čudesima, o Kristu kao Sinu Božjem itd. I m a n e n t i z a m, koji se u Francuskoj razvio iz Kantova k r i t i c i z m a, tvrdi da sve naše spoznaje spoljašnjega svijeta stječemo ne ćutilima i razumom, već promatranjem našega unutrašnjega življenja. I vjera da je u čovjeku nikla iz čuvstva onoga »Nespoznatljivoga« i iz potrebe za božanstvom. Potom su, vele modernisti, sve vjere, i katolička, istoga naravskog podrijetla; dogme, bogoštovlje, sakramenti da su samo oznake, formule ili puki simboli vjerovanja. E v o l u c i o n i z a m uči da se sve u svijetu razvija i mijenja. Treba dakle, izvode modernisti, da se razvija i mijenja vjera, dogme, bogoštovlje. Crkva itd., sve — kako bi se prilagodilo razvoju i napretku pojedinca ili društva.

[2]) Priroda = lat. natura. Po tomu se ovi sistemi zovu i: naturalizam.

I s t i n a n i j e š k o d l j i v a č o v j e k u. Plodovi monizma pokazuje da je monizam na zator čovječanstva. Ne može dakle biti istinit.

5. Pored svih kobnih posljedica zavodi monizam vrlo lako čovjeka koji dublje ne misli i koji svestrano ne rasudjuje monističke tvrdnje. Razlog je tomu: a) što monizam obećaje j e d i n s t v e n p o g l e d na svijet i život, b) što ga njegovi predstavnici obično tako vješto iskite te je podoban zanijeti i zaslijepiti čovjeka koji nije okretan u umovanju. Panteizam zaodijevaju u filozofsko i pjesničko ruho da zavedu maštu i srce; materijalizam iznose kao djelo egzaktnog istraživanja prirode, kao da je tobože materijalizam neoborivi rezultat znanosti.

Ispitivanje obiju glavnih oblika monizma (materijalizma i panteizma) pokazalo je: a) da se n a č e l a m o n i z m a ne slažu sa zdravim ljudskim umovanjem, jer monizam priznaje samo pojave u svijetu, samo ono što je pozitivno (pozitivizam), a poriče da bi se moglo spoznati posljednji uzrok svega pojavnog svijeta, prvi uzrok koji o sebi postoji i nema uzroka nad sobom; b) da se m o n i s t i č k o s h v a ć a n j e i t u m a č e n j e svemira kosi s očevidnim činjenicama prirode i života, zato i ima toliko protivurječnih oblika u monističkom naziranju, jer jedan sistem činjenicama pobija drugi; prema tomu monizam c) nesamo n e p r u ž a j e d i n s t v e o g a p o g l e d a na svijet i život već d) n e m o ž e d a p r o t u m a č i n i p o s t a n j a n i b î t i s v e m i r a.

Ne može dakle monizam biti istinit.

6. Svemira ne možemo shvatiti, već: ili monistički ili dualistički. Ili je istinit monizam: s v e m i r j e o d v i j e k a b e z B o g a; ili je istinit kršćanski dualizam: B o g j e s t v o r i o s v e m i r. Monizam je zabluda. No onda je istina: kršćanski dualizam.

Tako nam to š t o j e m o n i z a m z a b l u d a, i n d i r e k t n o d o k a z u j e d a i m a B o g stvoritelj i upravitelj svemira.

Da utvrdimo točku 5 i po tom 6, navešćemo (u § 5 i § 6) neke razloge što ih naučenjaci iznose napose protiv materijalizma i napose protiv panteizma.

U monizmu je n o v o (moderno) j e d i n o i m e »m o n i z a m«. Oba glavna oblika, m a t e r i j a l i z a m i p a n t e-

izam, stare su zablude pojedinih ljudi i nekih škola, a nipošto kakav nečuveni i napredni izum.

Prvi umnici čovječanstva i najznamenitij prirodoznanci neznabožački i kršćanski zabacivali su i pobijali odiskona materijalističko i panteističko shvaćanje svijeta i života. Na pr. Sokrat, Platon, Aristotel, Kopernik, Newton, Keppler, Paskal, Cuvier, Bauer, Fraas, Chwolson, Dennert itd. (Isp. Dodatak § 1 I.). Prirodoznanci i filozofi koji su protivnici kršćanstva, odbijaju glavna načela materijalizma i panteizma (vječnost tvari i gibanja, apsolutnu evoluciju, darwinizam itd.) kao samovoljne hipoteze koje ili nijesu dokazane ili se uopće ne dadu dokazati: na pr. Virchow, Du Bois-Reymond (ignoramus — ignorabimus), Schopenhauer, Huxley (agnostic), Hennequin itd.[1])

Očito je potom da monizam nije »rezultat znanstvenoga istraživanja prirode«, da nije »neizbježiva konsekvencija nepristrasnoga, empiričkoga, filozofskoga motrenja prirode i života«. — Kad bi ta tvrdnja monista bila istinita, ne bi mogla ogromna većina nepristrasnih umnika i naučenjaka pobijati monizam.

8. Povijesni pregled monizma. Materijalizam priznaje samo ono što je ćutilno. Duha za nj nema. Tako stvara i dijete isprva samo ćutilne predodžbe o svijetu. Materijalizam (ne napreduje, nego) se vraća natrag k početničkom načinu shvaćanja prirode, k »filozofiji djeteta« (Carus). Ono što uči današnji materijalizam učila je već stara jonska škola (Tal, Anaksimen, Anaksimandar): sve je nastalo iz vječne

[1]) Prof. Dr. Dennert (Godesberg) dokazuje (u: »Die Religion der Naturforscher«) da je od njemu poznatih (300) najznamenitijih prirodoznanaca 92% tvrdo vjerovalo u Boga. (Isp. »Apologetische Rundschau«. Trier. 1 X 1908, str. 37). Za neke i od onih koje Dr. Dennert drži ateistima, na pr. Lavoisier (Lavoazje), Laplace itd, dokazao je K. A. Kneller (Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft str. 74. i 180.) da su bili ateisti i umrli kao kršćani. Prema tomu ima među prirodoznancima tako malen broj monista jedva kakvih 8%, da upravo iščezavaju. Zato se nikako ne smije reći da monizam podupiru prirodne znanosti, kako se smjelo i neistinito hvališu neki njegovi branitelji u pučkim svojim spisima, na pr. Häckel, Bölsche i dr. Isporedi za potvrdu toga još i:

Dr. Deimel: Zitaten-Apologie str. 140 i dalje.

Dr. P. Schanz: Ueber neue Versuche der Apologetik str. 221 i dalje. Regensburg 1897.

tvari (vode, uzduha, pratvari itd.). Tvar je živa (Tal.) Elemente privlači i rastavlja ljubav i mržnja. Tim se postupice razvijaju bića i organizmi (Empedoklo). Najmanja tjelešca jesu atomi. Različni predmeti nastaju raznovrsnim sastavljanjem atoma (Demokrit). Sve je nužno.[1]) Dobro je što je korisno i ugodno (Epikur). — Materijalizam je bio pogled Rimljanina na svijet za doba carstva (Lukrecij). — U novom vijeku poprimili su materijalističko shvaćanje života kasniji humanisti. — U 18 vijeku širili su materijalističke misli preteče revolucije, francuski enciklopedisti (Diderot, d'Alember (Dalamber), La Mettrie (Lametri), Helvetius, Holbach itd.). U 19 vijeku razvio se socijalistički materijalizam. Glavniji zatočnici jesu: Feuerbach, Vogt, Meleschott Büchner. — U novije doba stali su na svim linijama napuštati materijalizam. U zapadnoj Evropi nije više moderan. Donedavno bio mu je još najizrazitiji zagovornik E. Häckel.

Panteizam uči: Bog i svijet je sasvijem isto; bog je sve, i sve je bog (πᾶν ἐστι θεός.) I ta se zabluda ponavljala u različnim oblicima od indijske i grčke filozofije do dana današnjega. a) Ontološki ili teološki panteizam veli: Postoji samo bog; svijet je sjena i obmama, svijet nema za sebe stvarnoga bitka; svijet je samo način ili nebitna osobina božanstva. Tako uče Indijci, elejci (Parmenid, Zenon), Spinoza. b) Kozmološki pateizam ističe više svijet u kom se gubi ili razvija ili očituje bog. Hilozoizam uzima da je sav svijet jedno živo biće, a predmeti u svijetu pojave (fenomeni) toga živoga bića (τὸ ὑπὸ τῇ ὕλῃ ζῷον), po prilici kao valovi morski prema moru, vjetar prema uzduhu, gibanje prema životu itd. Tako su učili: Pitagorovci, Stoici, Giordano Bruno itd. Evolucionisti uče da se prabiće razvija postupice u sve savršenija bića ovoga svijeta; u čovjeku dolazi k samosvijesti. Tako već Heraklit (πάντα ῥεῖ), Schelling, Hegel, Fichte, Schopenhauer. c) Emanatistički panteizam veli: iz boga izvire svijet kao svjetlost iz vidjela, kao potok iz vrela. Tako Brahmanci, gnostici, arapski filozofi srednjega vijeka. Fichte ml. i dr.

Učenjak F. Klimke svrstao je mnogostruke i različne oblike monizma u ove glavne sisteme: Psihomonizam (Mach. Verworn i dr.) posmatra sve što jest, svijet, kao da je samo čest naše samosvijesti ili duše; zapravo dakle postoji samo moj »ja« (solipsizam). Fenome-

[1]) Isp. Dr. A. Bazala: Povijest filozofije I, str. 82 i dalje.

nalni monizam tvrdi da se sve ono što jest, očituje u pojavnom svijetu (fenomenu); jer je pak taj ili tvaran ili duhovan: postoji materijalistički (sve je tvar) i spiritualistički (sve je duh, psihe) monizam. Transcedentni monizam nalazi bitak stvari s onkraj pojavnoga svijeta (transcendens phaenomena), ali obujma u sebi materijalno i spiritualno kao načine u kojima sebe predočuje.

Materijalistički monizam (materijalizam) jest opet: mekanički (atomistički), dinamički, energetički, hilozoički i piknotički, prema tomu što koji filozof ističe kao pokretnicu svijeta: atom, silu (dynamis), energiju, živu materiju (panpsihizam), pyknozu (zgušćavanje supstance).

Spiritualistički monizam jest zapravo idealistički panteizam različitih pravaca kako već tko zamišlja svemir: ili nesvijesnom dušom (Hartmann) ili voljom (Schopenhauer) ili silom.

Transcedentni monizam jest u glavnom agnosticizam. Biće u sebi (noumenom) ne da se spoznati. Ali je to apsolutno biće ili supstanca koja je u neprekidnom tijeku, postajanju i usavršivanju (evolucionizam) ili je: postojano djelovanje kojim se to biće postupno usavršuje (Paulsen, Wundt). Neki misle da se noumenalna bît očituje dvostruko: fizički i psihički, licem i naličjem, a te dvostruke pojave da teku paralelno (paralelizam, Zweiseitentheore, psiho-fizički monizam).[1])

§ 5 Materijalizam

Tri su temeljne nauke materijalizma:

I. Postoji samo ćutilno, tvar (materija). Osim tvari nema ništa: nema duše, nema Boga. Sila je bitno isto što i tvar. Nema tvari bez sile, nema sile bez tvari.

II. Tvar (materija) je vječna, nije nikada postala, neće nikada prestati. Tvar se sastoji od beskrajnoga broja atoma. Svemir je neizmjeran.

III. Po vječnim prirodnim zakonima razvilo se iz tvari različitim sastavljanjem atoma sve što postoji: neživo, živo,

---

[1]) Isp. Dr. A. Bauer-Zimmermann: Teodiceja str. 26, 154, 209. — F. Klimke: Der Monismus. Freiburg i. B. 1911. »Katol. List« g. 1912 br. 15, 16, 17, 18, 20. — Dr. F. Barac: Bilješke o monizmu.

svijesno. Nema nikakve osobite »životne sile« (duše), sve tumače: kemički i fizikalni zakoni.

Ove tvrdnje materijalista nijesu dokazane i ne dadu se dokazati, a protive se izvjesnim činjenicama.

Zato materijalizam ne može biti istinit pogled na svijet i život.

I. Prvu tvrdnju dokazuju materijalisti razlozima koje bi istom trebalo dokazati (logička pogreška: petitio principii): stoga zapravo ne dokazuju ništa. Vele naime: nema nadoćutno (na pr. duše), jer toga ćutilima ne spoznajemo. Trebalo bi istom dokazati da ono što ćutilima ne spoznajemo ne može postojati. Sam pojav »duhovnoga« kaže da »duhovno« nadilazi ćutila. Ćutila ga dakle ne mogu dokazati, ali — ni pobiti. Slijepac ne vidi svjetlosti, no zato je ne smije poreći. Gluhak ne čuje glasova, ali poradi toga ne smije tvrditi da ih nema. Za slijepca je svjetlost, za gluhaka zvuk — tako reći — nadoćutno. Tako je moguće da bude nešto nadoćutno za svih pet ćutila.

Ne valja reći: postoji samo ono što ćutilima spoznajemo. Kad bi tako bilo, onda bi se čovjek uistinu samo višim stepenom spoznaje razlikovao od nerazumne životinje. (Tako i tvrde materijalisti.) Ali je očevidno da čovjek spoznaje (doduše na osnovi ćutilnih oćuta, ali) mišljenjem i zaključivanjem mnogo toga što nikako ne možemo ćutilima oćutjeti, na pr. prirodne zakone: gravitacije, svjetlosti, topline, elektriciteta itd. Iz učina, iz djelovanja zaključuje čovjek da postoje ti zakoni, da su općeni, nepromjenljivi, i da im se tvar nužno pokorava. No mišljenje i zaključivanje ne da se ćutilima oćutjeti. Mišljenje i zaključivanje nije tvarno. Ima dakle i nešto netvarno i nadoćutno što misli i zaključuje. To netvarno i nadoćutno što postoji (vidi se iz njegova djelovanja) pored tvari i nezavisno od tvari zovemo — duh (u čovjeka: duša). — Tako mi napokon iz toga što postoji tvarni svijet i red u njemu itd. umovanjem zaključujemo da mora da bude i najviši netvarni duh — Bog, koji je sve to stvorio i koji svim tim upravlja.

Krivo tvrde materijalisti: zakon = sila = tvar: dakle ne treba duha. — Drugo je sila koja radi, drugo zakon po

kojem sila radi, a treće *biće*[1]) koje izvodi svojim silama po nekim zakonima kakovu radnju. Na pr. Newtonov zakon gravitacije: Privlačive *sile sunca* na planete upravo su *proporcionalne* masama planetâ, a obrnuto proporcionalne kvadratima njihovih daljina. — Nije istina da »nema sile bez tvari«. Istina je ovo: nema sile bez bića koje silu nosi i očituje. Ali da to biće mora da bude baš tvarno, ne može materijalist dokazati. — »Nema tvari bez sile, dakle ni sile osim u tvari« pogrešan je izvod kao što je pogrešan i ovaj: Nema čovjeka bez glave, dakle nema ni glave osim u čovjeka.

II. Drugu glavnu tvrdnju izvode materijalisti iz prve. Nema sile bez tvari, potom nije ništa moglo stvoriti tvar i silu, dakle je tvar vječna. — Prva tvrdnja »nema sile bez tvari« je očevidno neistinita. Ne valja dakle cio dokaz.

U potvrdu »vječnosti« materije iznose materijalisti i prirodni zakon »održanje mase« i »održanja energije«. Tako je, vele, prirodna znanost potvrdila osnovno načelo materijalizma. Masa i energija ne gube se u beskrajnom svemiru, ostaju vječno, jedino nastaju promjene u bezbrojnim vječnim atomima. Što ne može prestati, nije moglo ni nastati. Svemir je »perpetuum mobile« koji sebe vječnim gibanjem uzdržava. (Strauss, Büchner, Häckelov »supstancijalni zakon«.)

Odgovaramo:

a) Ovdje je govor o tom je li *materija* **nastala** ili je odvijeka, a nije govor o *osobinama* sadašnje **gotove** materije ili o promjenama njezinim. Na pitanje je li materija nastala, *ne može prirodna znanost da odgovori* ni »da« ni »ne«. Prirodne znanosti ispituju *ćutilne pojave*, one izriču sud o onom što mogu empirički zapaziti. No *o postanju materije* ne može biti eksperimenata ni opažanja. To pitanje je transcedentno (μετὰ τὴν φύσιν) nadilazi oćute. Zato ovo pitanje o »postanju« pripada filozofiji (metafizici) koja raspreda biće uopće.[2]) Stoga *prirodne znano-*

---

[1]) *Biće* je sve ono što jest; *sila* je uzrok iz koga izlazi pojava, na pr. gibanje; *zakon* kazuje *kako* je pojava zavisna od svih uvjeta koji na nju utječu.

[2]) Prirodoznanstvo može i mora da postavlja različite hipoteze da istumači ćutilni svijet. Ali hipoteze nijesu znanost, nijesu istine. Vrijede samo toliko, koliko ih činjenice potvrđuju. Svaki ih dan mogu nove,

sti ne mogu potvrditi osnovnog načela materijalizma: »materija je vječna«.

b) *I doista prirodne znanosti* govore jedino o osobinama *sadašnje (gotove) materije*, a nipošto o pitanju je li materija nastala ili je vječna. Nije prirodna znanost dokazala, dă, ni tvrdila da je materija vječna. To su izveli *materijalisti* krivim zaključivanjem (lošom filozofijom) iz prirodnih zakona »održanja mase« i »održanja energije«.

No zakoni održanja mase i energije ne smiju se protegnuti na čitav svemir.[1]) Istiniti

---

vrednije i prikladnije hipoteze istisnuti. *Odakle počela, kako su nastala, da li su vječna ili stvorena: o tom ne može znanost reći ni bijele ni crne.* Tako daleko ne mogu s pravom sezati ni hipoteze prirodnih znanosti. Kad ipak prirodoznanac i o tom govori, *tad on govori kao filozof*, i tu onda ne vrijedi njegov autoritet što ga ima u prirodnim znanostima. *Njegovo filozofsko* tumačenje valja toliko *koliko ga može filozofskim razlozima poduprijeti. Ako li on* u svom shvaćanju pogriješi, nije zato zalutala prirodna znanost, već je *krivo njegovo filozofsko umovanje. Kad se dakle i nađe prirodoznanaca koji tvrde vječnost materije, ne valja reći:* »*prirodna znanost dokazuje da je materija vječna*«. To priznaju i objektivni prirodoznanci, na pr. A. *Humboldt*, *Bischof*, *Schleiden* i drugi. (Isp. A. Wappler: Lehrb. d. hath. Relig. II. S. 42.sq.) Botanik Schleiden (Der Materialismus § 52) veli: »*Prvo je pravilo prirodoznancu da se uopće ne upušta u pitanja što ne pripadaju krugu njegova djelovanja*, da ih niti tvrdi niti poriče. Duh, sloboda, Bog i ne susreću se u području mogućega eksperimentiranja prirodoznančeva. Kako dakle da o njima govori? Ili ih tvrdio ili poricao, u svakom je događaju nekonzekventan, smeten. — A stane li prirodoznanac govoriti o tim stvarima kao čovjek, treba da se sjeti *drugog pravila egzaktnog prirodoznanca: ne sudi nikada o stvari, a da je nijesi dobro proučio.* Kako valja poznavati astronomiju da izrečeš astronomski sud, kemiju da o njoj sudiš, tako valja i *za filozofski sud* — tj. Za sud o spomenutim idejama — valjano proučiti *filozofiju*, ako nećeš da budeš smiješan.« Jednako dokazuje i dr. E. *Dennert*, učenik glasovitog prirodoznanca Viganda. Isp. »Die Weltanschauung d. moder. Naturforschers« i »Ist Gott tot?« Stuttgart 1907 i 1908. Isto i petrogradski fizik *Chwolson*: »Hegel, Häckel Kossuth«. Braunschweig 1906.

[1]) Prirodoznanac Chwolson veli jasno o zakonu »održanja mase«: »U svim promjenama što se zbivaju u nekom zatvorenom sklopu (na pr. u sunčanom sistemu), bio taj kolik mu drago, ostaje nepromijenjena suma čitave u sklopu sadržane mase. Ali se taj sklop zamišlja odasvuda zatvoren, tako da na masu u sklopu ne mogu djelovati tjelesa ostalog svemira.... *Ovaj dio univerza je* »*svijet*« *fizičara.* Izvan *ovoga* svijeta ne smije ići prirodoznanac... *Fizika nema*

su u našem današnjem sunčanom sistemu. Za ostali dio svemira mogu biti u najboljem događaju hipoteze ničim ne dokazane.

c) Prirodoznanci prvoga reda, koji su izumjeli i dokazali ove zakone o održanju mase i energije, nijesu nikad tvrdili da je svijet odvijeka. Naprotiv baš ti nepristrasni naučenjaci održali su da je svijet od Boga stvoren. Tako: Rumford, Mayer, Helmholtz, Joule.[1]) Prirodoznancu je kao takovom jednako da li je materija vječna ili je stvorena. Prirodoznanac ne treba za svoje istraživanje hipotezu o »vječnosti« materije. Tu hipotezu postavlja samo onaj koji ne će da prizna Boga — materijalist.

d) I ne može objektivni prirodoznanac ni tvrditi »vječnost« svijeta. Pored zakona o održanju mase i energije ima još i treći osnovni zakon svijeta: zakon entropije (Isporedi: Dodatak: § 1 III γ), i ispod linije). Po tom zakonu nastaće jednoć u svemiru konac gibanja. Da je gibanje odvijeka ne bi moglo prestati, jer bi bilo bît materije. Gibanje će prestati, no onda je i nastalo.

s pravim svemirom (univerzom) nikakova posla; uni-
verzum nije predmet prirodoznanstvenoga istraživanja, jer nije pristu-
pačan opažanju. Zakoni »svijeta« vrijede u svim dijelovima svijeta, ali
ovoga svijeta fizičareva. Ima možda i svemirskih zakona, zakona
univerza, ali tih ne poznamo; zakoni našeg svijeta nijesu možda drugo,
već samo posebne vrste ovih svemirskih zakona... Tko uistinu čini
(tko identificira) kao da je ovaj svijet isto što i univerz, pokazuje da
ili ne zna misliti ili da je lakomislen, no svakako da mu nedostaje pri-
rodoznanstvenoga shvaćanja.«

I pojam »vječnost« upotrebljava materijalizam
u krivom znamenovanju. (Isporedi o vječnosti § 5 točka 1).
Recimo da zakon održanja mase i energije vrijedi za cio svemir, dakle
da će svemir trajati do vijeka. To još nije vječnost: to bi bilo istom
trajanje bez konca (neprolaznost, neumrlost). Ali nikako ne bi
slijedilo iz hipoteze održanja mase i energije da svemir i jest
od vijeka, da je bez početka, da nije stvoren. Može biće trajati do
vijeka i u onom događaju, ako je počelo, kad uistinu nije odvijeka.
Tako nas vjera i razum (isp. Neumrlost duše § 12 III.) uče, da duh
(anđeoski i ljudski) živi dovijeka. Zato je krivo zaključivanje materi-
jalista: »što ne može prestati, nije moglo ni nastati«. — Filozofski ne
da se dokazati ni to da će materija trajati bez konca. Fizik je ne može
uništiti, istina je. Ali se ne da dokazati da je ne bi mogla uništiti viša
sila — Bog.

[1]) Kneller: Das Christentum u. die Vertreter d. neuer. Naturwissenchaft 1904. S. 6, 17, 118 itd.

Potom nije gibanje bît materije; ali nije ni mirovanje. Da je mirovanje bît materije, morala bi materija vazda da miruje, ne bi se mogla gibati.

Potom se materija sama po sebi neodređena (indiferentna) i za gibanje i za mirovanje (zakon ustrajnosti). Da se uzgiba ili da miruje, valja da je odredi nešto drugo što nije materija — duh. Kad bi materija bila odvijeka, i onda bi sama po sebi bila odvijeka indiferentna i za gibanje i za mirovanje. Materija se ne bi ni gibala ni mirovala, kad je ne bi za gibanje ili mirovanje odredilo nešto drugo što nije materija — duh. Ali materija ne može biti, a da se ne bi ili gibala ili mirovala. Valja reći: ili je duh (Bog) odredio materiji gibanje i mirovanje, ili materije nema. Potom materije nije bilo dok joj duh (Bog) nije odredio gibanje i mirovanje. Drugim riječima: Duh (Bog) je stvorio materiju i ujedno odredio njezino gibanje i mirovanje. Materija dakle nije vječna.[1])

e) Svemir je »perpetuum mobile«, vele materijalisti. Fizika dokazuje da je »perpetuum mobile« nemoguć (Isp. Dodatak: § 1 III β) i ispod linije). To bi imao biti stroj koji postojano djeluje, a da sebi postojano ne dovozi nove energije spolja. To znači: stroj koji više radi nego što — može. To je nemoguće: vječno se ne može trošiti energija, a da se ničim ne nadoknadi.

f) Poput vječnosti tvrde materijalisti i beskrajnost svemira, ali opet bez ikakova dokaza. Pozivlju se doduše na prirodnu znanost kao da je prirodna znanost dokazala beskrajnost svemira. Ali sama prirodna znanost ne može odgovoriti na pitanje je li svemir beskrajan ili nije, jer joj nedostaje pomagala za takova opažanja. Opet ima prirodoznanaca koji na osnovi eksperimenata umovanjem zaključuju da svemir ima kraj (Isp. Dodatak: § 1 III γ). — Sa stajališta pak

[1]) Isto se može reći i za ostale bitne osobine materije. Materija je sama po sebi indiferentna i za mjesto i za agregatno stanje i za broj i za veličinu i za lik. Materija bi potom sama po sebi, bez spoljašnjeg uzroka (bez Boga), bila bez prostora, ni u kojem agregatnom stanju, ni u kojem broju, veličini, liku. No, bez svih tih osobinâ ne bi te materije ni bilo. Materija je tu, i to s određenim osobinama. Mora dakle da ima uzrok izvan sebe, u drugom koji je odredio baš ove osobine, i to baš u ovom omjeru. Potom je materija zavisna, nije biće o sebi, nije apsolutna. Ali onda ne može biti ni vječna. (Isp. § 10 c. d.)

zdrave filozofije ne može biti sumnje o tom da svemir nije beskrajan. To što ne znamo gdje svemir prestaje, ne može biti razlog da tvrdimo: svemir nema kraja. Ako i ne znamo gdje nešto prestaje (na pr. rijeka), ipak znamo da negdje prestaje. Flozofija kaže: Ono što je uistinu istvarno neizmjerno, tako je puno bitka da se nesamo ne da pomnožati već se ne da i zamisliti većim. Sadašnji svemir ne možemo doduše sebi u mašti predočiti, ali ga možemo zamisliti većim: na pr. sunčani sustav. No onda nije stvarno neizmjeran. Napokon, svemir je sastavljen iz konačnih tvarnih bića; no onda i ne može da bude nego konačan. Označimo konačno biće = 0; beskrajnost = 1. Zamislimo sad »ništica«, koliko nas volja, nikad ne može izaći »jedan« (na pr. $0 \times 100000000 = 0$, a nikad : 1).

g) Materijalizam se osniva na hipotezi »atomâ bez kraja«. Već sama atomistička hipoteza nije bez prigovora u prirodoznanstvu.[1]) A to je onda vrlo slaba osnova za siguran pogled na svijet. — No nikako se ne može dokazati da tih atoma ima bez broja, bez kraja, da su nezavisni, apsolutno savršeni, vječni. Evo, zašto: Atomi su: ili samo nešto pojmovno, nadoćutno, ili doista stvarna bića. Ako je atom nadoćutan pojam, ne bi ga materijalist smio ni spominjati, jer ne poznaje nadoćutno. Ako li je to stvarno biće, onda je zapravo ipak samo materija, bilo u još tako sitnom liku. No onda vrijedi za atom isto što i za materiju uopće: nije bez kraja.

Pripadom valja reći: atomistička (ili slična) hipoteza ne kosi se s kršćanstvom doklegod joj ne dajemo osobine »vječnosti« i »beskrajnosti«.

III. Treća tvrdnja materijalista trebala bi da istumači različnost bića u svijetu.

a) »Sva su bića nastala različitim sastavljanjem (kombinacijom) atomâ«, vele materijalisti. — Sastavljanje atomâ jest zapravo gibanje atomâ (na pr. afinitet, kohezija, molekularno gibanje, elektricitet itd). No tvar je sama po sebi indiferentna za mirovanje, za gibanje, za gibanje ovom brzinom ili drugom, ovim pravcem ili drugim itd. Stoga tvar sama po sebi ne može istumačiti, zašto su se atomi uopće stali sastavljati, zašto su se ovi atomi sastavili (gibali) ovako, a drugi onako, zašto je kombinacijom atomâ jedamput nastao ovaj, drugi puta onaj sasvijem suprotni elemenat (na pr. kisik, vodik, ugljik, dušik itd.). Napokon, zašto baš ove kombinacije, a moglo je biti još miljarde drugih itd.

[1]) Isporedi Schneid: Naturphilosophie S. 46. sq. Ostwald: Vorlesungen über Naturphilosophie 1902. S. 312. sq. Noviji prirodoznanci misle da je »atom« sastavljen od više »elektrona« ili »jona«. Svakako da »atom« ima u sebi neku energiju (dynamis). Zato i zovu novu hipotezu »energetikom« ili »dinamičkom atomistikom« (Ostwald, Balfour, Arrchenius itd.). Opet i ta hipoteza ima vrlo mnogo protivnika.

b) Različitost bićâ nije neuredna gromada nagomilane materije. Naprotiv! Sva su bića prikladno uređena jedno prema drugomu. Svako je biće za sebe cjelina (individuum); svako je opet dio neke vrste; a sva zajedno čine savršenu cijelost. Svuda se vidi cilj na koji biće teži, red kojim to biva, sklad koji tako nastaje. Slijepa i besvijesna kombinacija atomâ nije mogla zamisliti toga sklada ni izvesti toga jedinstva u prirodi. Kad bi kombinacija atomâ bila nužna, ne bi moglo biti različitosti u bićima; kad bi bila slučajna, ne bi moglo biti jedinstva u svijetu. (Isp. Dodatak: § 1 IV, točka 1 i 2).

c) Pored neživih (anorganskih) vidimo u svijetu najrazličitija živa organska bića: bilje i životinje. Ta se bića gibaju i djeluju sama iz sebe, a da nijesu pokrenuta spolja kao što to biva u neživih stvari. Za živa bića ne vrijede kemički i fizikalni zakoni (na pr. afinitet, elektricitet itd.) koji upravljaju neživim bićima. A ipak isti su elementi u organizmu od kojih je sastavlen i organizam. No onda ne može život biti puka kombinacija atomâ, niti je moguće da atomi nose u sebi život kao bitnu osobinu. α) Kad bi sva bića bila samo puka kombinacija atomâ, ili kad bi svi atomi nosili u sebi život: onda bi uistinu sva bića bila organička, a to očigledno nijesu. Ne bi moglo biti smrti, trupla, truhljenja itd. β) Baš to što smrću nastupa truhljenje (kemički proces vrenja), dokazuje da istom poslije smrti, kad život prestane, stupaju na snagu zakoni anorganâ. Potom mora da je u živim bićima pored kombinacije atomâ još neka »životna sila«. Jedino ta životna sila mogla je podržavati baš onu »životnu« kombinaciju, bitno različitu od kombinacijâ u anorganima. γ) Znanost poznaje točno kombinacije atomâ u organima, a opet ne može načiniti organa. Ali

kad bi i to uspjelo, bilo bi samo novi dokaz kako netko drugi mora da upravlja kombinacijom atomâ da nastane život, dakle da atomi ne mogu toga sami izvesti. Tu naime u laboratoriju ne bi život nastao tako da atomi sami sobom upravljaju u tom pravcu, da postanu neka živa cjelina, već tako, što je njima umno i slobodno ravnao kemik. I onda, kad bismo u prirodi zamijetili samostalno nastajanje organa od anorgana (generatio spontanea), i onda bi stajalo da je u onom nastojanju pridošla »životna sila« koje nema u drugim kombinacijama atomâ. Materijalizam ne bi mogao ni u tom događaju reći odakle ta »životna sila«, zašto je baš jedino u ovim prilikama, kako je inače tako raznovrsna itd. (Isp. Dodatak: § 1 III točka γ).

d) Napokon ima u svijetu i bića svijesnih sebe, umnih, slobodnih. Misao uma i odluka volje ne mogu nikako biti djelo kombinacije tvarnih atoma, jer su to učini sasvijem netvarni. Kao što samo strujanje električne struje ne rađa u žici brzojava misao, tako ne niče misao ni u glavi jedino titranjem živčevlja ili moždana (Isp. Dodatak: O duši uopće § 11).

Materijalizam ne može dakle istumačiti očiglednih činjenica u svijetu: postanka različitih bića, sklada i jedinstva u svijetu, organičkog i duhovnog života.

Ali: »po vječnim prirodnim zakonima razvilo se sve u svijetu nužno; sve je to učinila majčica priroda«.

Kao što ne može materijalizam protumačiti postajanje bićâ, tako ne može ni njihova razvoja (Isp. Dodatak: § 7 i § 10).

Zakonitost (red) u prirodi zahtijeva po svom pojmu neko više biće koje te zakone daje i njima upravlja (Isp. Dodatak: § 1 IV točka 3).

Riječ »nužda« reći će: uzrok pojavâ u prirodi je tako silan da mu se priroda bezuslovno pokorava. To jamačno ne može da bude slijepi »slučaj«, jer »slučajno« nije redovno. Nitko ne može držati razložnim na pr. ovakovo tumačenje: oko gleda, jer su se atomi slučajno tako sastavili da čine oko. — Uostalom: uzrok »gledanju« nije »oko« (kombinacija atomâ), već životna sila. Inače bi i umjetno oko gledalo.

Riječ »priroda« ne kaže nam ništa. »Priroda« zovemo zbroj tvari, silâ i oblikâ. Riječ »priroda« izriče misao do koje dolazimo apstrakcijom uma, mišljenjem. A kad se riječ »priroda« upotrebljava u gore rečenom znamenovanju kao da priroda nešto radi, to je čisti antropomorfizam, tj. slikovni, poetički govor. »Sve je učinila priroda« (jest petitio principii) znači zapravo »priroda je učinila prirodu«. Tim jamačno nijesmo saznali — ništa.

§ 6 Panteizam

Osnovne nauke panteizma jesu ove:

I. bog i svijet je jedno te isto. Po tom je:

II. bog pratvar, prabiće, duša svega, neki neosobni um ili nesvijesno mišljenje;

III. svijet je prolazna forma, pripadna pojava boga; uistinu i nema svijeta kao nešto različno od boga; svijet izlazi iz boga, ili bog se razvija u svijetu;

IV. čovjek je u razvoju i u pojavama boga i svijeta najsavršenije, ali opet prolazno biće. U čovjeku razvio se Bog do samosvijesti.

Iz ovih se osnovnih nauka vidi da je panteizam igra mašte u obliku maglovite filozofije. Dokaza za svoje tvrdnje nema panteizam nikakova. Nesamo da ne tumači svijeta i života već su njegove tvrdnje u očiglednoj protivštini sa zdravim umovanjem i sa činjenicama u svijetu. Mora dakle da je zabluda, a nikako istinit pogled na svijet i život.

I. Panteizam veli: bog je svijet, ili svijet je bog. Ta se tvrdnja protivi i pojmu Boga i pojmu svijeta, kako te pojmove i sami panteisti shvaćaju. Bog je biće neograničene savršenosti, biće nepromjenljivo, jednostavno itd. Svijet je, kolikogod ga poznajemo, u svemu ograničen, promjenljiv, sastavljen itd. Stoga, kad panteisti tvrde: »Bog i svijet je jedno te isto biće«, reći će to kao da vele: neograničeno = ograničeno, nepromjenljivo = promjenljivo, jednostavno = sastavljeno itd. Tako panteizam po »načelu protivurječja« pobija sama sebe.

Da mimoiđe ovo »načelo protivuriječja«, porekao mu je Hegel valjanost. Ali porekavši ovo osnovno načelo suđenja valja poreći i to da u o p ć e možemo nešto spoznati. No onda pada svaka znanost i svaka filozofija.

Ne valja reći: »Apsolutno biće je ograničeno kao svijet, ali je neograničeno kao bog«. Pojam »apsolutnog« bića kaže da je u s v a k o m p o g l e d u apsolutno = neograničeno. Čim je bilo kako ograničeno, nije više apsolunto.

II. P a n t e i s t i č k i b o g je neko fantastički ishitreno biće koje se nikako ne može složiti s pojmom Boga kako ga shvaća zdravo ljudsko umovanje.

Pomišljamo li to zagonetno biće k a o p r a t v a r, onda je nešto najnesavršenije. Tvar je indiferentna za sve, dà, i za to: da bude ili ne bude. Pratvar je potom neko biće koje bi moglo biti, ali bi moglo i ne biti, a ne traži po sebi ni da bude ni da je ne bude. No onda pratvar ne može biti Bog, jer Bog mora da bude biće neograničeno savršeno, koje nužno jest.

Pomišljamo li to biće k a o d u š u s v e g a koja oživljava i razvija tvar, opet se ta zamisao protivi pojmu Boga. Bog mora da je b i ć e k o j e o s e b i j e s t, a ne može da ima uzrok u drugom izvan sebe, jer bi onda bio zavisan o tom drugom biću; mora da je biće j e d n o s t a v n o, jer inače ne bi bio savršen; mora da je č i s t a s t v a r n o s t, i zato ne može istom po vremenu nešto postati. — No kad bi Bog bio duša svemira, onda bi bio zapravo d i o n e k e c j e l i n e, tj. dio bića s a s t a v l j e n o g i z d u š e i s v e m i r a (kao tijela); potom ne bi bio biće koje o sebi jest, jer bi istom u zajednici sa svemirom imao svoj bitak, bio bi dakle z a v i s a n; n e k o ć g a n e b i b i l o, jer je kao sastavljen postao cjelinom istom onda kad ga s a s t a v i l o sa svemirom itd. — Takova »duša« jamačno ne može biti Bog.

Zamislimo li na panteističku boga kao neko »p r a b i ć e u o p ć e«: onda je to puki pojam do kojega dolazimo umovanjem (apstrakcijom), ali pojam koji z a p r a v o i s t v a r n o nigdje ne postoji.

»N e o s o b n i u m«, »n e s v i j e s n o m i š l j e n j e« — to su protivurječja u sebi. Toga nema, ne da se ni zamisliti, kao ni okrugli četverokut.

Potom panteistički bog nije Bog. Zato su već stari Grci držali panteiste — ateistima.

III. S v i j e t je po panteizmu isto što i bog. Različita bića u svijetu jesu pripadne pojave boga. Potom su zapravo sva bića u jezgri isti bog koji se javlja u različitim stepenima svoga razvoja. No onda su i sva različita bića u jezgri jedno te isto. Dakle bi imalo biti isto: anorgan (na pr. ledac), organ (na pr. alga i hrast, biljka), životinja (na pr. crv, slon) i čovjek. To se očigledno protivi našem iskustvu. Iz toga slijedi da je ili s v e n a š e i s k u s t v o (cijela naša spoznaja) p u k o p r i v i đ a n j e, ili da je p a n t e i z a m n e i s t i n i t o p o i m a n j e s v i j e t a.

Ali sve naše iskustvo i sva naša spoznaja ne može biti priviđanje i umišljanje, jer onda nema više spoznaje, nema istine. Zatim: mi jasno ćutimo da na nas djeluje nešto spolja što ne izlazi iz naše samosvijesti, nešto čemu se mi često i opiremo i što kadikad nikako nećemo. No onda spoljašnji s v i j e t n i j e p u k o u m i š l j a n j e, n e g o z b i l j a.

Dosljedno: panteizam ne tumači svijeta, panteizam nije istinit.

IV. Č o v j e k bi imao biti, uči panteizam, isto što i svijet, pojava, najsavršenija pojava boga, potom — bog.

a) Očito je da smo »j a« i t v a r n a b i ć a izvan mene bitno različiti: duh nije ujedno tvar, svijesno ne može biti ujedno nesvijesno, živo ne može biti ujedno neživo itd. Ja nijesam na pr. stô itd.

b) Mi smo sebi svijesni da na pr. »ja« nijesam »ti«. Otac bije sina da ovaj poprimi volju oca. Ja oduravam na pr. Pavla, a mio mi je na pr. Petar. Ja ne znam što drugi misli. Nijesmo dakle n i s v i m i l j u d i j e d n o t e i s t o.

c) Svaki je sebi svijestan svoje ograničenosti, nesavršenosti, vremenitosti itd. N i t k o p r i r a z u m u n e u m i š l j a s e b i d a j e B o g. Po panteizmu: bog bi krao, ubijao (i sama sebe), ludovao itd., kad čovjek krade, ubija (sama sebe), luduje itd.

§ 7 Heksemeron

Heksemeron ἐξ ἡμέραι = šest dana) zove se opisivanje sv. Pisma kako je Bog stvorio svijet u šest dana (I. Moj. 1, i 2,).[1])

1. Kad tumačimo sv. Pismo, valja imati na umu između ostalih i ova načela:

a) Sv. Pismo nema zadaće poučavati ljude u prirodoznanstvu, već u onom što treba znati i činiti da se spasemo.

b) Sv. Pismo govori o prirodi pučki (na pr. nebo i zemlja), prema mišljenju onoga doba (na pr. svod nebeski), onako kako se običnom čovjeku privića (na pr. sunce ishodi, zahodi). Ne valja potom tražiti u sv. Pismu odgovor na raznovrsna naučna pitanja znanosti (astronomije, geologije, fizike, zoologije itd.).

c) Sv. Pismo je napisano od ljudi Bogom prosvijetljenih, a priroda je djelo od Boga stvoreno. Zato ne može biti protivštine između izvjesnih istina sv. Pisma i izvjesnih činjenica prirodnih znanosti. Protivurječje može nastati jedino onda kada ili tumač sv. Pisma pogrešno shvaća sv. Slovo Božje, ili kad prirodoznanac tvrdi neku hipotezu kao gotovu činjenicu. Te će prividne nesuglasice nestati čim se otkrije izvjesna istina napretkom znanosti prirodne ili istinitim tumačenjem sv. Pisma.

2. **U heksemeronu objavljuje Bog ljudima preko Mojsija ove istine:** *α*) Bog je stvorio sve; *β*) sve je stvoreno u početku vremena; *γ*) sve što je stvoreno bješe dobro; *δ*) Boga treba poštovati.

Mojsije nije htio u heksemeronu naučno predočiti postajanje svemira ili zemlje (kozmogoniju ili geogoniju). Zato nije odabrao znanstveni govor, već pučki, zorni, antropomorfistički način, da ga Izraelci razumiju.

Mojsije hoće da Izraelce odvrati od neznabožačkoga obožavanja prirode (od politeizma, panteizma, materijalizma). Zato ističe da je Bog stvoritelj svega.

---

[1]) Isp. Dr. G. Rant: Postanek sveta str. 100 i dalje. Savremena pitanja svezak VI i VII Mostar god. 1920. — O. P. Vlašić: Pravi pojam sv. Pisma str. 53 Savremena pitanja svezak V Mostar 1919. — C. Braum: Ueber Kosmogonie str. 324 i dalje. III. Auflage.

Mojsije želi da čovjek ne klone u nevoljama života (da ne zastrani u pesimizam). Zato ističe da je Bog dobar, i sve iz njegovih ruku da je dobro. Mojsije se brine kako će čovjek postići svoj cilj, vječno blaženstvo. Zato hoće da opomene kako ne valja bez prestanka raditi za ovaj svijet, već da valja i svake sedmice jedan dan (šabbath) osobitim načinom poštovati Boga. Da bi Izraelac imao u tom najsavršeniji ugled, prikazuje Mojsije kako i Bog ne stvara postojano, već »blagoslovi sedmi dan i posveti ga, jer u taj dan počinu Bog od svih djela svojih što ih stvori« (I. Moj. 2, 3.).

3. Heksemeron ne predaje prirodoznanstva. Opet i ono što pripadom spominje nije u sukobu s izvjesnim činjenicama prirodnih znanosti. Naprotiv pokazuje napredak prirodnih znanosti da je baš tako moglo biti, i vjerojatno da je tako i bilo.

a) Tako na pr. moderni rezultati znanosti (geologije, paleontologije, fiziologije, biologije itd.) potvrđuju da **su bića nastajala u svijetu postupno,** i to (§ 11 točka 1) baš **onim redom kako** pripovijeda heksemeron. Isto tako drži znanost mogućim i vrlo vjerojatnim da je bila neka svjetlost na zemlji i prije nego što su se svi planeti odijelili od sunčane mase i stupili sa suncem u sadašnju svezu (četvrti dan heksemerona). Jednako, da je prvo bilje niklo utjecanjem te svjetlosti prije nego što se razvio čitav današnji sunčani sustav. I za isti život ne može znanost reći drugo, već da su se živa bića ili razvila iz neživih tvari, iz anorgana, po zakonima prirodi od Boga danima — generatio aequivoca — ili da je Bog neposredno stvorio živa bića, organizam.

b) Kako je **nastao svemir** i napose **sunčani sustav,** na koji se način razvijao: ne kaže nam prirodoznanstvo ništa izvjesno. Ima različitih pokušaja kako bi se istumačio taj razvoj: hipoteza Kantova i Laplace-ova (ideja potječe zapravo od Engleza Wrighta [Vrajta] g. 1750), nebularna hipoteza Helmholtz-ova, hipoteza meteoritâ od Lockye-a itd. Opet svaka hipoteza ima svojih poteškoća poradi kojih neće da je drugi stručnjaci jedno-

---

[1]) Isp. Dr. E. Dennert: Ist Gott tot? S. 67 i dalje. — C. Braum: Ueber Kosmogonie. III. Auflage. S. 25, 62 i dalje. Münster 1905. Aschendorf.

dušno priznadu[1]). U *svakom događaju* bio je *taj razvoj* α) po zakonu *uzročnosti*, β) prema određenom *cilju* i γ) *namjerice* zasnovan i upravljan, tako da se napokon razvio ovaj lijepi red i sklad u svemiru. U svakom događaju ne može se bez Boga istumačiti: α) *odakle tvar uopće*, β) kako je nastalo prvo *gibanje*, γ) zašto vladaju *baš ovi, a ne drugi zakoni* gravitacije, afiniteta itd. Potom u svakom događaju treba priznati da je *Bog stvorio pratvar* i da je *Bog dao tvari različite sile* u povodu kojih se onda sve dalje razvijalo prema određenom cilju. No onda je *i taj razvoj potpuno u skladu s prvim i daljim recima heksemerona*.

c) *Kako su* **nastale** *različne* **vrste** *živih bića na zemlji*: i toga nije prirodoznanstvo *izvjesno istumačilo*. Većinom prihvaćaju danas naučenjaci **hipotezu evolucije**, transformacije ili descendencije. Tako zovu: *postupni razvoj viših vrsta životinja iz nižih*. Opet i toj hipotezi prigovaraju ozbiljno i znameniti stručnjaci[1]). Pogotovu nalazi hipoteza evolucije na velike poteškoće kad neki žele razvoj (evoluciju) protegnuti i iz biljnoga carstva u životinjsko ili čak i na čovječje tijelo. *Sigurnih dokaza za hipotezu evolucije nema*.[2]) Potom je *znanstveno svakako neistinita i sasvijem ishitrena* t. zv. *apsolutna descendencija* (Häckel i materijalisti):

---

[1]) Linné, Decandolle, Jussien (Žisjen), Cuvier (Kivje) i dr. Isp. Dr. P. Schanz: Apologie III. Aufl. I. S. 234. Dr. E. Dennert: »Ist Gott tot« S. 87. Dr. I. Herr: Der heutige Stand d. Deszendenztheorie etc. citira od najmodernijih na pr. paleontologa Kokena, zoologa Fleischmanna, anatoma (učenika Häckelova) Hertwiga itd. Isp. Quartalschrift, Linz 1905. S. 300 i dalje. R. de Sinéty S. J.: Un demisiècle de Darwinisme (Revue de Questions scientifiques. 1910.). H. Driesch: Philosophie des Organischen I. Leipzig 1909. S. 260 i dalje. Dr. Mayer: Der teleologische Gottesbeweis u. d. Darwinismus. S. 193 i dalje. Mainz, Kircheim.

[2]) *Danas* nije moguće izvjesno i bez sumnje zamijetiti da bi se *postupno razvijao* koji *novi savršeniji oblik* bića iz *dojakošnjega* manje savršenoga. — *Geologija i paleontologija ne mogu naći* ni u zemaljskoj utrobi t. zv. *prelaznih ili posrednih* oblika. Oblici izginulih bića u slojevima zemlje vazda su točno određene, u sebi savršene vrste. Viša bića nalaze se pored nižih. Bez željenih prijelaza (kao skokom) javljaju se nenadno nova bića, iznenada izumiru druga, i opet se neka kasnije pojave bez ikakvih prelaznih oblika.

kao da je tobože vječna prirodna sila razvila svu prirodu i sva bića iz vječne materije.[1]) Opet mnogi naučenjaci, i katolici na pr. Isusovac E. Wasman,[2]) drže hipotezu evolucije, ne apsolutnu već u određenim granicama, vjerojatnom.[3]) Svakako je taj razvoj morao da biva: α) po zakonu *uzročnosti*: razviti se moglo samo ono što je na neki način već bilo u zametku; β) prema određenom *cilju*: da se vazda strogo po zakonu razvije baš određena nova vrsta; *namjerice* je taj razvoj morao da teče baš tako, jer je baš tako zasnovan i upravljen. Svakako je dakle razvoj bića *zasnovalo, uzrokovalo i upravljalo* neko više umno biće. No takav razvoj ne kosi se s heksemeronom.

Kad bi dakle *znanost* jednom **dokazala** da su se bilijuni različitih bića *razvili* (*evolucijom*) *iz jedne protoplazme*: i to se ne bi protivilo *glavnoj misli heksemerona*. Ta je misao: Bog je stvorio materiju i dao joj razvojne i životne sile, da u određenim prigodama razviju određene vrste bića.[4])

d) Nikako nije znanost na čistu — ako se i poprimi hipoteza evolucije — *na koji je* **način** zapravo **tekao razvoj** bićâ, što je **u samom** biću[5]) **bio uzrok** da je biće stalo mijenjati stari oblik i razvilo novi, savršeniji.

Odgovor znanosti na to pitanje, glasio kako mu drago, ne može biti u protivštini s heksemeronom. Napokon treba ipak priznati, da je taj uzrok u biće morao da postavi Bog, od koga je i samo biće stvoreno.

---

[1]) Isp. i: § 5 Materijalizam. Isp. C. Braum: Ueber Kosmogonie. S. 295.

[2]) E. Wasman S. I.: Die moderne Biologie und die Entwicklungstheorie. Freiburg 1904. C. Braum S. I.: Ueber Kosmogonie. III. Aufl. S. 305.

[3]) *I danas* se pojedino biće razvija iz klice. *Možda* su se nekoć sva živa bića tako razvijala iz jedne ili više klicâ! — U organizmima vidimo *doista neki porast* od nižega k višemu; *neku* srodnost među različitim bićima; u *kasnijim slojevima* zemlje opažamo doista *neke savršenije vrste* nego što ih ima u najstarijim naslagama. *Možda* se doista iz prvih klica kasnije sve razvilo! — Ovi indirektni i na analogiji osnovani zaključci *opravdavaju vjerojatnost* neke evolucije, *ali je ne dokazuju*.

[4]) Tako je tumačio heksemeron već sv. Augustin, bl. Albert Veliki i drugi.

[5]) Razlikuj *unutrašnji uzrok* od *spoljašnih uvjetâ* razvoja, na pr. svjetlosti, topline, uzduha, hrane itd.

Darwin je mislio evoluciju istumačiti *hipotezom selekcije* — izbiranja (*darwinizam*): *Slučajne* indvidulane razlike bićâ ostaju, ako su *prikladne* u »*borbi za življenje*.« U *potomstvu* postaju ti *odabrani* prikladniji oblici jači i savršeniji, i tako se razviju bića nove vrste.

Darwinizam napuštaju danas u znanosti.[1]) Jer: α) Nema ni jednoga *živog primjera* u prirodi koji bi hipotezu potvrdio. β) Hipoteza *polazi od analogije umjetnog izbiranja*. No u umjetnom izbiranju savršenijih oblika (na pr. kad vrtlar uzgaja savršenije vrste) vodi izbor 1. umni upravitelj (na pr. vrtlar), 2. po unaprijed određenoj osnovi. I u prirodi ne može da bude drugojačije. Zato i Darwinova hipoteza, kad bi i bila istinita, treba Boga za razvoj bića. Darwin i nije poricao Boga (barem ispočetka). γ) Darwinizam uzima individualne razlike bića kao gotovu činjenicu. A baš to bi trebalo istumačiti *odakle različite savršenosti u različitim bićima*? »Slučaj« ili sticaj prilikâ nije tumačenje — u znanosti. δ) »Borba za življenje« i »izbiranje savršenijih oblika« ne tumači *kako nastaju savršeniji* oblici, već kaže samo to da nesavršeni propadaju. Te *dvije pomoćne hipoteze* ne tumače nam ništa kao ni treća pomoćna hipoteza o *baštinjenju*. ε) »Borba za življenje« *ne postoji u bićima iste vrste* (ta se međuvljenje« *ne postoji u bićima iste vrste* (ta se međusobno pomažu), već u bićima različitih vrsta: a ta nam hipoteza ne kaže kako su *nastale* različite vrste. ϑ) *Biće je po sebi*, iznutra, prikladno *za življenje*; biće je iznutra udesno *za određeni cilj*. Kako to? Odakle biću tolika osobina? To glavno pitanje ne tumači darwinizam nikako.

Iz ovih i drugih razloga ostavljaju naučenjaci hipotezu selekcije ili darwinizam i kušaju teoriju evolucije tumačiti s drugim hipotezama (vidi § 10 ispod linije). Sigurno je da se bez Boga ne može nikako istumačiti (vidi str. 207 α, β, γ).

[1]) I pristaše evolucije (razlikuj: teoriju evolucije od darwinizma ili od Darwinove hipoteze selekcije!) na pr. Wigand, Ranke, Baer, Owen, Mivart, Gaudry (Godri) itd. Isp.: Schanz l. c. S. 290, 306 itd. Dr. Dennert: l. c. S. 46, 49. Od najmodernijih na pr. Hertwig, Fleischmann, Kölliker, Eimer itd. Isp. Dr. I. Herr: Der heutige Stand der Descendenz itd. l. c. S. 304. A. Lehmen: Lehrbuch d. Philosophie, II. Kosmogie u. Psychologie, III. Aufl. Freiburg i. B. 1911. S. 335.

§ 8 Fatalizam, deizam, pesimizam

Providnosti Božjoj protive se ove zablude:

1. **Fatalizam** zovemo vjeru u usud (fatum, μοῖρα). *Usud* zamišljaju kao neku slijepu, ali neumoljivu, silu koja unaprijed i nepromjenljivo određuje sve događaje u svijetu i životu. Sve se, vele, štogod biva, događa bezuslovno nužno.

2. U naše doba zovu tu nauku i **determinizam** (determino = određujem), jer je napose *ljudska volja* tako određeno da ne može nikako i ništa drugo da čini, već što baš čini.

3. **Kazualizam** (casus = slučaj) uči da sve biva slučajno, jer su se slijepom srećom tako sastali različiti uzroci ili različite sile (Dodatak § 1 IV 3).

4. **Deizam** priznaje (kao i teizam) da je Bog stvorio svijet, ali poriče da Bog izdržava i upravlja svijetom, poriče uopće svaki Božji utjecaj na svijet, svaku svrhunaravnu objavu, čudo itd.

Sve ove zablude vode izravno k ateizmu. Trebalo bi naime reći: Bog koji se ne brine za svijet α) nije uman, jer nema cilja kad stvara; β) nije ni dobar, ni svet, ni pravedan, jer je stvorenje prepustio zloj kobi; γ) nije apsolutni gospodar, jer nema utjecaja na svijet. No takav bog nije Bog. Vjera i ćudoređe propadaju, jer nema pravednoga Suca koji će po zasluzi nagraditi i kazniti. — I doista, i povijest uči da je iza deizma slijedio ateizam: na pr. u Francuskoj enciklopedisti, revolucija itd.

5. *Pesimizam* (Schopenhauer, Hartmann, Nietsche u XX vijeku) je zabluda koja uči da je ovaj svijet i život najgori od svega što može biti, da je po naravi svojoj zao. Samosvijest i izobrazba da ga čine još više nesnosnim, i zato da je najumnije i najbolje: dokončati život bilo kako. Taj se kobni pogled na svijet i život rađa kad nestaje kršćanske vjere, a nevolje biju čovjeka. Pesimizam se protivi: a) *zbiljskoj istini*. *Zlo je u svijetu* nedostatak dobra, izuzetak. Općeno je u prirodi i svemiru sve lijepo i skladno i prema potrebnoj svrsi uređeno. I *život* je lijep dok ga ne iskvari slobodno stvorenje. Ima ljudi koji po vremenu i od svoje volje postaju opaki. Ali za Boga, za domovinu, za bližnjega. Istočni grijeh nam tumači

odakle zlo u svijetu, a vjera u vječni život jača nas, da ne klonemo u nesreći. Primjer Gospodina Isusa Krista potiče nas da veselo primamo nevolju, jer On kaže: »Koji ne uzme križa svojega i ne pođe za mnom nije mene dostojan« (Mat. 10, 38.). Kršćaninu nije život zagonetka, već otvorena knjiga u kojoj on čita kako Gospod svoje ljubi. I u najvećoj bijedi reći će kršćanin: »U tebe sam uzdao, Gospode, i neću biti osramoćen dovijeka« (Ps. 30, 1.). b) Pesimizam je *grobar* sreće i napretka pojedinca i čovječanstva — ne može dakle biti istinit. c) Pesimizam poriče *dobrotu Božju* (§ 5 točka 3 i 5), sije ateizam, vodi u *nećudoredan život*, svršava *samodavljenjem*. Mora dakle da je teška zabluda.

6. **Optimizam** (Leibnitz † 1716) *uči* da je sadašnji svijet najbolji od svih što bi ih Bog mogao stvoriti. Ovu zabludu pobijaju: a) *nesavršenosti u prirodi* (ćutila bi na pr. čovjeka mogla biti savršenija, moglo bi ih biti i više itd.) i *mnogovrsna zla* što biju čovjeka; b) Bog ne bi *bio beskonačno savršen*, kad ne bi mogao stvoriti savršenijega svijeta; c) *Bog ne bi bio slobodan* (§ 5 točka 1), da je *morao* stvoriti baš najbolji svijet.

Umijeće umjetnika ne očituje se samo u njegovu remek-djelu već i u drugim djelima manje savršenim.

§ 9 Hipnotizam i spiritizam

U XIX vijeku stali su neki (Du Prel [Diprel], Aksakov i dr.) pobijati materijalističko shvaćanje svijeta i života hipnotizmom i pogotovu spiritizmom. U ovim pojavama da je eksperimentalno dokazano da ima duhova.

1. **Hipnotizam** (naziv potječe od J. Braida † 1860) zove se umjetno proizvedeni san (dodirom, glasom, pogledom ili samom voljom, sugestijom). Hipnotizirani sasvijem je u rukama onoga koji ga je hipnotizirao, dà, hipnotizirani izvršuje besvijesno volju hipnotizerovu. Na zapovijed njegovu čita i zatvorena pisma, kazuje davno zaboravljene stvari, vidi zatvorenim očima događaje u velikoj daljini itd.

Danas[1]) je znanost na čistu da tim naoko čudnim pojavama ne treba tražiti uzroka izvan našega prirodnoga svijeta. Jamačno je da se u hipnozi ne javljaju nikakovi duhovi. Hipnotizam je *prirodna*, ako i ne sasvijem obična pojava ljudske duše. Pojave hipnotizma imadu analogičkih događaja u običnom našem duševnom i živčanom življenju (na pr. san, sugestija, memoriranje, halucinacije itd.).

Hipnoza može biti vrlo *pogibeljna po život čovjeka*, i to po *fizički život* (poradi živčevlja) i *moralni* (poradi slijepe pokornosti). Zato je uopće *zabranjeno hipnotizirati*. Moglo bi se dopustiti iz vrlo znamenitih razloga (na pr. liječniku), i to u pojedinom događaju, ako se poduzmu sve mjere opreznosti.

2. **Spiritizam** nosi ime odatle, što se — vele — ljudima javljaju duhovi posredovanjem tako zvanih »medijâ«. Neke su pojave spiritizma slične onima u hipnotizmu, no ne valja držati da su hipnotizam i spiritizam isto. Iza Allan Kardeca[2]) je spiritizam cijeli *naučni sistem* (zapravo deistički). A i *pojave neke* (na pr. psihografija, pneumatografija, t. zv. materijalizacija duhova itd.) dadu se izvanredno teško tumačiti na prirodan način. Danas[3]) je u tom pitanju izvjesno ovo:

a) Vrlo mnogo raznovrsnih fenomena u t. zv. spiritističkim sjednicama jesu puka *prijevara i sljeparija*. To je dokazano i medijima (n. pr. Home [Hjum], Slade, Cook, Rothe, Eusapija Palladino itd.), koji su dugo zavaravali i znamenite prirodoznance (na pr. Crockesa, Zöllnera, Lombrosa itd.). Zato ne valja lako povjerovati t. zv. »čudesnim« fenomenima.

b) Koliko bi opet i bili fenomeni vjerodostojno ujamčeni, valja znati: *Čini se da još nije za spiritističke fenomene* (barem za većinu) očigledno i jamačno *dokazano* da bi nastali baš utjecajem kakve sile izvan prirode.

---

[1]) Isp. Dr. C. Gutberlet: Der Kampf um die Seele. Mainz 1903. II. S. 498—508. I. Donat: Summa Philosophiae V. Psychologia S. 216. Oeniponte 1914.

[2]) Allan Kardec (Leon Rivail) † 1869. učitelj i zakonodavac spiritističke religije.

[3]) Isp. Dr. C. Gutberlet: l. c. S. 510—584. J. Donat: l. c. S. 225—227. M. Horman D. J.: Spiritizam. Zagreb 1902. Dr. C. Gutberlet: »Der gegenwärtige Stand der spiritistischen Bewegung« u: Linzer Quartalschrift 1915. S. 479—510.

*

Većina se tih fenomena dade tumačiti (kao u hipnotizmu) s pomoću analogičkih događaja autosugestije, simpatije, telepatije, halucinacije itd. Nije nevjerojatno da će dalji razvoj psihofiziologije i za mnoge druge fenomene spiritizma dokazati da su prirodni događaji, kako je to uspjelo utvrditi za hipnotizam. Prirodne, a pogotovu duševne, sile nisu još sasvijem ispitane. I radioaktivitet je istom nedavno otkriven.

c) Ako ipak ima nekih fenomena koje bi trebalo držati djelom silâ izvan prirode (kako to spiritisti tvrde), sigurno je da se taj utjecaj ne smije pripisati ni Bogu ni dobrim duhovima (anđelima), ni dušama pokojnikâ. Onda takova izvanredna djela ne mogu biti česta, jer se ne mogu zbivati bez Božjega dopuštenja. Napokon spiritističke pojave su u svojoj cijelosti budalaste; njihovo je djelovanje često puta podlo, opako i zlotvorno; nauke su očito protivukršćanske. Takvi plodovi mogu biti djelo jedino zloga, nečistoga, paklenskoga duha. Makar same čudne vještine »medija« nisu fizičko djelo viših đavolskih sila, može da bude utjecaj tih pakosnih bića, da putem medija siju zlo u svijet, da zavode ljude na praznovjerje i tako da paraliziraju djelovanje prave objave Božje. »Čuvajte se od lažnih proroka..., po rodovima njihovim poznaćete ih.« (Mat. 7, 15. 20.)

d) Nauke spiritizma (vjerske i moralne) očito su u protivštini s kršćanstvom i očevidno pogubne za vjersko i moralno življenje. Mediji ili »dusi« ističu osobito panteističku nauku. Zato je Crkva zabranila pribivati pravim spiritističkim sjednicama kao gledalac.

e) Spiritizam dakle sam po sebi nije podoban pobiti materijalizma. Spiritizam hoće da bude nova »objava«. Dok »moderni« zabacuju razumnu objavu kršćansku, vole — eto — tomu sujevjerju. Opet sklonost našega prosvijetljenoga vijeka i tomu praznovjerju odaje kako u čovjeka doista ima prirodna težnja vjerovati u nadoćutno ili duhovno. Poznato je kako su praznovjerju odani osobito oni koji su izgubili vjeru. (Rim. 1, 21. do 32.) Potom mora da je u dnu ljudske duše osnovana vjera u nadoćutno ili duhovno. Ta pak psihološka činjenica očito je protiv načela materijalizma.

§ 10 Teorija evolucije i postanje čovjeka

Materijalisti su držali da se svijet može bez Stvoritelja najjednostavnije istumačiti teorijom evolucije, pogotovu evolucijom u obliku Darwinove selekcije. Zato su jednodušno prihvatili i svom snagom širili darwinizam kao znanstveno poimanje svijeta i života.[1]) Njima je i čovjek samo životinja koja se razvila postupnim razvojem iz druge neke životinje. Stariji darwinisti (na pr. Vogt) tvrdili su da je ta životinja neka vrsta viših majmuna (gibbon, gorila, orang, čimpanz); moderni (na pr. Häckel) drže da su sadašnji majmun i sadašnji čovjek samo srodnici, jer da oba potječu od zajedničkoga koljena neke izumrle životinje.

1. **Teorija evolucije ne smije se protegnuti na čovjeka kao takova.** Čovjek je razumna životinja. To znači: bitak je čovječji cjelina, sastavljena od razumne duše i tvarnoga tijela.

Psihologija uči:[2]) a) Ljudska je duša bitno različita od životinjske duše (jer je razumna i slobodna), a nije

---

[1]) Darwinizam i evoluciona teorija ne znače isto. Darwinizam je pokušaj kako bi se evolucija istumačila. No evolucija postojala je kao hipoteza i prije nego što je Darwin iznio svoju hipotezu selekcije. Evoluciju tumačile su i prije Darwina na pr. hipoteze Lamarcka, Spenzera, St. Hilaire-a Geoffroys-a itd. Teorija evolucije stoji i danas kad Darwinovu hipotezu selekcije općeno napuštaju (§ 7. d.). Teoriju evolucije kušaju danas tumačiti na pr. hipoteze Naegelija, Koellikera, Eimera, de Vriesa itd. Prema tomu:

a) U strogom znamenovanju riječi: darwinizam je nauka o postanju vrstâ po prirodnom odabiranju — hipoteza selekcije. Tako i mi ovdje upotrebljavamo riječ »darwinizam«.

b) Neki ipak razumijevaju, kad kažu »darwinizam«, uopće poimanje svijeta i života po hipotezi selekcije: Čitav svijet je postao bez Stvoritelja, mekanički, po prirodnom odabiranju. Tako je darwinizam proširio Haeckel. Zato se taj darwinizam naziva i hekelizam.

c) Drugi opet misle s riječi »darwinizam«: postanje čovjeka po hipotezi selekcije: Čovjek je zvijer koja se u »borbi za življenje« najsavršenije razvila. Na čovjeka protegnu Darwinovu nauku prvi Huxley (god. 1863) i Haeckel (god. 1868). Kasnije (god. 1871) prihvati je i sam Darwin.

d) Pučki zove se često puta »darwinizam« teorija evolucije protivu teorije konstancije. Isp. Wasmann: O evolucionizmu. Hrvatska Straža V. S. 294 III. S. 317.

[2]) Vidi § 12 »O ljudskoj duši napose«. Vidi i: Linzer Quartalschrift 1909. S. 532. R. Handman: Zur Anwendung der Entwicklungsgeschichte auf den Menschen in körperlicher Beziehung.

samo njen viši stupanj. Zato ne može biti govora o razvoju čovječje duše i životinjske. b) Ljudska je duša razumno i slobodno biće koje može *za sebe i u sebi* stvarno postojati i *bez tijela*. Potom je ljudska *duša biće jednostavno, duhovno*. Jednostavno pak i duhovno biće ne može se po prirodi svojoj razviti iz nečega drugoga,[1]) ono može postati jedino stvaranjem. Psihologija uči dakle: čovječja duša nije mogla nastati evolucijom.

Potom i *čovjek kao jedinstvena cjelina nije mogao nastati pukim razvojem iz nerazumne životinje*.

To potvrđuje i *paleontologija*. *Prvi tragovi čovjeka* u diluvijskoj formaciji pokazuju *djela razumna* što ih ne čini nijedna životinja. Najstariji ostaci ljudskih kostura očituju da je pračovjek govorio (potom je bio: homo sapiens); različito oruđe (sjekira, koplje, luk, strjelica, prevozne splavi, udice itd.) očituje da je pračovjek *umovao*, da je *bio obretnik* (na pr. i vatre), da je *umjetno* priređivao sebi hranu, odijela; da je *pitomio* zvjerad, što više, da je *imao i neku religiju*[2]) itd. Ukratko *pračovjek je prvi osnivač kulture svijeta*. Kulture ne opažamo ni u koje životinje ni iza orijaškoga napretka čovječanstva. *No onda nije moguće da bi* **umni** *čovjek razvio* **iz nerazumne** *životinje*.

2. **Kad je govor jedino o tvarnom tijelu čovječjem,** a ne o čovjeku kao takovu: **može se teoretski raspravljati pitanje** *da li bi se evolucija mogla protegnuti i na ljudsko tijelo*. *Znanost* može na osnovi analogije postaviti hipotezu: »moglo bi biti«, jer je ljudsko tijelo u mnogočem slično životinjskomu. *Sv. Pismo* (I. Moj. 2.) ne govori uopće o evoluciji, pa ni o evoluciji čovjeka. Ono samo

---

[1]) Pojam »razvoja« kaže da nešto od bića *ostaje*, a drugo da se *odijeli* i tvori novu jedinicu. »Jednostavno«, »duhovno« — ne može se dijeliti. — Pojam »razvoja« kaže da se *plod nalazi u klici*. Inače razvoj ne bi imao dovoljnog razloga. No onda se ne može razumno i slobodno biće razviti iz nerazumne i neslobodne naravi.

[2]) To priznaje i strogi hekelijanac antropolog Klaatsch: vidi »Apolog. Korrespondenz« Nr. 42. 1908. Isp. Dr. Fr. Barac: O religiji pretpovjesnoga čovjeka. Bogoslovska Smotra. God. 1913. Zagreb Str. 194 i dalje.

objavljuje nepobitnu istinu: *Bog stvori čovjeka*. Kako treba pojedine riječi u opisivanju stvaranja čovjeka shvaćati, nije Crkva dogmatički izjavila. Bogoslovci drže većinom da je Bog »od praha zemaljskoga« (I. Moj. 2, 7.), od anorganske materije načinio čovječje tijelo. No ima bogoslovacâ koji misle *da bi se sv. Pismo moglo tumačiti i tako* da je Bog upotrijebio koju *organiziranu materiju*[1]) i načinio ljudsko tijelo: i to je napokon i zapravo »prah zemaljski«.

3. **Je li se uistinu** *čovječje tijelo razvilo od životinjskoga?* Sv. Pismo *moglo bi se napokon tumačiti* i tako da jest, ali bi trebalo vrlo jakih razloga za takovo tumačenje. Ti bi razlozi bili: da *znanost izvjesno i bez dvoumice dokaže kako drugojačije nije moguće*, i da je fosilnim iskopinama t. zv. posrednika *utvrđeno da je uistinu tako bilo*. No je li *znanost* dokazala evoluciju ljudskoga tijela iz životinjskoga? *Dojako nije*. A kako su prigovori znanosti (osobito zoologije i paleontologije) protiv evolucije ljudskoga tijela vrlo veliki, *nije vjerojatno da bi se i u buduće moglo dokazati* da se ljudsko tijelo *doista razvilo* iz životinjskoga.

4. **Protiv evolucije ljudskoga tijela iz životinjskoga, napose iz majmunskoga**[2]), iznose *prvi naučenjaci* prirodnih znanosti (bez razlike vjeroispovijesti)[3]) svu silu razloga. Glavniji su ovi:

---

[1]) Moglo bi to biti koje živo biće koje je Bog odvijeka odredio da se postupnim razvojem usavršava dok bude podobno uzeti od Boga ončas stvorenu ljudsku dušu. Isp. E. Wasman: Biologie X. S. 313, dalje: Dr. H. Obermaier: Somatologische Anthropologie S. 182 u »Der pädagog. kathechet. Kurs« in Wien 1905. Dr. C. Gutberlet: Gott und die Schöpfung. S. 176. Regensburg 1910. Schanz dopušta mogućnost, ali iznosi teškoće: »Ueber neue Versuche der Apologetik« S. 314. Jednako Knabenbauer: »Glaube u. Descendenztheorie« u. »Laacher Stimmen« 1877. S. 123, kao i R. Handmann: Zur Anwendung d. Entwicklungsgeschichte auf den Menschen. Linzer Quartalschrift 1911. S. 535 i drugi moderni kat. filozofi i bogoslovi: Lehmen, Donat, Willems itd.

[2]) Najbliži su i relativno najsličniji čovjeku majmuni. Oni pripadaju I koljenu: kralješnjacima, I redu: sisavcima, i to I razredu. Ako se ljudsko tijelo nije razvilo od tih životinja, pogotovu se nije moglo razviti od kojega nižega razreda. Kad bi se i razvilo iz kojega nižega (Klaatsch), trebalo bi da i ovo biće dođe u viši razred.

[3]) Na pr.: Botanik Wigand, zoolog Quatrefages, anatom Aeby, biolog Driesch, antropolog Virchov, Ranke, Bumüller, paleontolog

a) Anatomija iznosi tolike razlike u kosturu čovjeka i najviše životinje, te se ne može reći da bi »i jedna koštica čovjeka bila jednaka ili da bi prelazila[1]) u lik slične kosti u životinje«. Poredi na pr. u majmuna i čovjeka: lubanju, lični kut, noge, bedrene kosti, rupu u tiljku, uspravni hod, veličinu i težinu mozga itd. Sličnosti, a ne jednakosti, nekih ljudskih organa s nekim životinjskima (na pr. kralješnjaci, probavni, živčani organi, bolesti, lijekovi, krv itd.) svjedoče jedino to da je i čovjek po svojem organizmu životinja. Nikako se iz tih sličnosti (da su i potpune jednakosti) ne može izvesti da je čovjek produkt životinjskoga razvoja. Ni iz toga, što su dva čovjeka slični jedan drugomu, makar kao da si jabuku raspolovio, ne slijedi da su djeca istih djedova.

b) Paleontologija ne može premostiti ponora koji zijeva između kostura čovjeka i životinje. Danas nema živih prelaznih životinja koje bi postupno pokazivale kako se savršeni ljudski kostur razvio iz životinjskoga.[2]) Da se nekoć čovjek razvijao iz životinje, moralo bi da bude nebrojeno mnoštvo takovih prelaznih članova u zemaljskim okaminama. Paleontologija otkrila je 30 rodova fosilnih majmuna, koji vode do današnjih polumajmuna i majmuna. Naprotiv nije paleontologija do danas našla nijednoga roda nijedne vrste životinjâ koja bi se mogla uzeti kao posredni razvojni član od životinje na čovjeka.[3]) Fosilne kosti pokazuju, da su ili čisto životinjske ili pravo ljudske[1]). Svakako ima takovih primjera i među sadašnjim ljudima[2]) ili među sadašnjim majmunima.

Steinmann, Zittel, geolog Dana, filozof Thilly, Wundt; zatim raznovrsni stručnjaci stariji i mlađi: Fraas, Bischoff, Du Bois Reymond (Diboa Rajmon), Helmholtz, Branca, Reinke, Eimer, Fleischmann, Wasmann, Dennert itd. Isp. citate u svim stručnim već citiranim djelima.

[1]) Isp. Ranke: Der Mensch, 3. Aufl. I. S. 372, god. 1911 i II. 3—64, 175—216, god. 1912.

[2]) Dr. C. Gutberlet: Der Mensch, II. Aufl. S. 236 citira izjave prvaka u toj struci Virchova kako »Proanthropos« nije nađen, pored svega što je etnografija proučila i Eskime i Bušmane i Araukane i Kirgize i Australce i stanovnike Ognjene zemlje itd.

[3]) Isp. Ranke: 1. Aufl. II. 346. Vidi »Hrv. Straža« V. 486. i dalje. Wasmann ispituje različite nađene skelete, koje su materijalisti neko vrijeme držali za prelazne likove od životinje na čovjeka. — Izjave drugih autoriteta vidi i u »Hrv. Straži VI. (god. 1908) s. 588 itd.

---

[1]) **Antropološke** periode pretpovijesnoga doba jesu: Paleolitik, Archeolitik i Neolitik. Padaju u (geološku) kvaternu formaciju (antropozojska perioda), koja slijedi iza tercijalne formacije (kenozejskoga doba), i to u drugo ili treće ledeno doba (ili međuledeno doba) tako zvanoga diluvija. Paleolitik pokazuje prema nađenoj industriji i kulturi tri odsjeka: chelléen, acheulléen, moustérien. Imena su dana po mjestima, gdje su iskopine nađene. U Archeolitiku razlikujemo također tri odsjeka: aurignacien, solutréen, magdalénien. Neolitik prelazi već u protohistorijsko doba (geološki aluvij, sadašnje doba), zato nas iskopine toga vremena ne zanimaju, pošto pokazuju potpuno iste rase što ih i danas nahodimo po svijetu. Pred Paleolitikom, u zadnjoj tercijalnoj formaciji, misle neki, da bi trebalo zabilježiti antropološki period »Eolitik«, jer da je tu nađen neki ljudskom rukom izdjelani kamen »eolit« koji svjedoči da je čovjek živio već pred Paleolitikom. Ali kako u to doba nema nikakovih drugih znakova ni tragova ljudskom postojanju, a »eolit« je mogao nastati i čisto prirodnim načinom kako i danas nastaje: nema dovoljno razloga držati da »eolit« potječe od čovjeka. Svakako željeni »Primitivni čovjek« ne javlja se u tercijeru, već sigurno istom u kvaternoj formaciji, i to u mlađem odsjeku Paleolitika nazvanom: moustéerien. Najznamenitije iskopine skeleta (ili njegovih česti) toga vremena otkrivene su u Francuskoj: Moustier, La Chapelle-aux-Saints (Lašapelosen) (1908.) La Naulette (Lanolet) (1907.); u Belgiji: u Spy (1887.); u Moravskoj: Ochos i Šipka; u Hrvatskoj: u Krapini (1901.); u Njemačkoj: u Neandertalu (1856.) itd. Po Neandertalskoj lubanji nazvana je ova, čini se, najstarija poznata rasa čovjeka: neandertalskom (Homo primigenius Neandertalensis). U Archeolitiku, u srednjem odsjeku: solutréen (doba poslije ledenjaka) otkrivena je druga rasa čovjeka (možda i suvremena Neandertalcu, ali valjda nešto mlađa) nazvana (po mjestu nalazišta u Francuskoj): Cro-Magnon (Kromanjon) (1868.). Ta se našla i u Solutré (Solitre), u Laugerie basse (Ložri bas), La Chancelade (Lašanslad) itd. — Skeleti nađeni u Mauer kod Heidelberga, u Njemačkoj 1908., i u špilji Grimaldi kod Mentone (Italija): neće biti različite rase od ovih dviju, ako se i čini da imadu nešto od jedne nešto od druge. Sigurno je da Grimaldi pripada odsjeku Moustérien, a po svoj prilici i Mauer, makar ga neki dodjeljuju najstarijem odsjeku Chelléen.

Danas u objektivno naučnom svijetu nema više prepirke o tom, da su svi ovi skeleti ili njihove krhotine sigurno ljudski ostanci, makar da se neko vrijeme prepiralo naročito o Neandertalcu da li je pitekoid — neki prijelaz od majmuna na čovjeka.

Od ostanaka skeleta majmunskih isticalo se neko vrijeme: Paleopitecus sivalensis, Pliopitecus antiquus, Pliohylobates eppelsheimensis kao antropoide slične čovjeku, ali su od toga i sami hekelijanci odustali. Jednako je antropolog Gaudry (Godri) oborio tlapnju da je Dryopithecus Fontani prelazni fosil od majmuna na čovjeka. Najviše se raspravljalo o javanskom Pithecantropus erectus (otkrio ga Dr. Dubois (Diboa) 1891. na Javi). Ali su danas i evolucionisti na čistu da je to čista rasa majmuna kao i svi dosad izbrojeni, i da ne može biti govora o njem kao o nekom prelaznom članu životinje na čovjeka.

c) B i o l o g i j a uči da već klice (embryoni) čovjeka i životinjâ, točno promatrane, očituju različnosti. Pogotovu se to očito vidi odatle, što se iz različnih klica razviju vazda točno određene životinje od kojih potječu klice. A u klici, u prvoj stanici, je tajna života, vele prirodoznanci (Bunge). Klica niže životinje ne razvija se nikad u višu životinju, a klica više životinje nije podobna da živi bilo na kojem nižem stupnju svoga razvoja.[3]) Bastardi nijesu mogući između čovjeka i životinje. no onda čovjek i životinja ne mogu biti ni iste vrste.

Tako paleontologija do dana današnjega nije ni jednim fosilom potvrdila hipotezu razvoja čovjeka od nerazumne životinje. Zato i sami pristalice ove hipoteze otvoreno priznaju da nemaju za nju dokaza (Plate, Dr. Dahl), da ima samo razloga vjerojatnosti i analogije (Dr. Friedenthal), da treba iznova početi (Kohlbrugge) itd. Isp. R. Handmann l. c. 354—356., Lehmen l. c. 337 dalje, Donat l. c. 299—310., Dr. Ph. J. Mayer: Der teleolog. Gottesbeweis S. 225, 231. dalje. Ivanek: O paleolitičnome čovjeku. Kršćan. Škola g. 1910 str. 33 itd.

B i l j e š k a. Haeckel i Huxley iznosili su i neka primitivna plemena (Australce i Pigmeje) kao most od majmuna na čovjeka. Na to odgovara e t n o l o g i j a: Istina, ovi su ljudi vrlo nalik po svom tipu i načinu življenja Neandertalskom čovjeku. Ali su ljudi kao i on što je bio. Danas je dokazano da su to ljudi ćudoredni (jedinstvo ženidbe), duševno nadareni, monoteisti, ako i jesu kulture slične onoj moustérien. Isp. P. W. Schmidt: Die Stellung d. Pygmäer in der Entwicklungsgeschichte d. Menschen. Stuttgart 1910. Ursprung d. Gottesidee. Münster 1912. S. 35, 199 itd. Već g. 1889. izjavio je R. Virchov na antropološkom kongresu u Beču: »Danas nema na ovom svijetu nepoznatoga plemena, i mi smo našli: svaka živa rasa je još ljudska; nijedna nije otkrivena koju bismo mogli naznačiti da je majmunska ili izmeđumajmunska«. Antropologenkongress in Wien 1889.

N e m a d a k l e t r a ž e n i h p r i j e l a z a o d m a j m u n a n a č o v j e k a n i m e đ u f o s i l i m a u z e m l j i n i m e đ u p l e m e n i m a i l i r a s a m a l j u d s k i m n a z e m l j i.

[2]) Tako na pr. i sam Klaatsch o novijoj iskopini (August 1908.) u spilji Le Moustier u dolini Vezère (Dordogne, južna Francuska). Isp. Apologetische Korrespondenz 21. XI. 1908. Nr. 42. Wasmann: Entwicklungstheorie und Monismus. S. 50. g. 1910.

[3]) Häckelov t. zv. »biogenetski zakon« zabacila je većina prirodoznanaca. To više, što je on na iskrivljenim slikama klicâ kušao dokazivati svoje ishitrene tvrdnje. Isp. Wigand: Der Darwinismus 1878. S. 49. Dr. A. Brass: Das Affenproblem, Prof. Häckels neueste gefälschte Embryonenbilder (Leipzig 1908). E. Wasmann: »Fälschungen der Wissenschaft«. Apologetische Rundschau 1909. 5. Hft. S. 162. Dr. C. Gutberlet: Der Mensch II. Afl S. 247. Donat: Psychologia 1914. citira: Hert-

Pravo stoga veli znameniti antropolog Virchov: »Mi ne možemo učiti, mi n e m o ž e m o b i l j e ž i t i k a o t e k o v i n u z n a n o s t i, da čovjek potječe od majmuna ili od bilo koje druge životinje«. To je uvjerenje stekao i bečki antropološki kongres g. 1902, to je potvrdila i berlinska diskusija antropologa s O. Wasmannom u februaru g. 1907 »Darwinizam pripada povijesti« — zaključuje glasoviti biolog H. Driesch[1]) — »kao i drugi kuriozum stoljeća: Hegelova filozofija. Oba su sistema varijacije iste teme: kako se dade cijela generacija zavaravati. To nas neće baš osobito proslaviti u očima poznijeg pokoljenja.«

§ 11 O duši uopće

1. Mi z a m j e ć u j e m o o k o s e b e različite pojave (na pr. modrinu), promjene (na pr. lelijanje) i stanja (na pr. toplinu). Svaka pojava što podražuje koje naše ćutilo mora da se zbila na nekom predmetu (subjektu). Sve što podražuje naša ćutila zovemo i z v a n j i s v i j e t. Jer su predmeti koje zamjećujemo, i ćutila kojima zamjećujemo od tvari: zovemo ga i — t v a r n i svijet.

Ali i u n a m a i m a p o j a v a (na pr. oćutâ), promjenâ (na pr. čuvstava) i stanjâ (na pr. znanje). Sve pojave, promjene i stanja što se zbivaju u našoj unutrašnjosti, zovemo u n u t r a š n j i s v i j e t. Mi taj unutrašnji svijet spoznajemo n e p o s r e d n o. Mi smo sebi svijesni o njemu da j e b i t n o r a z l i č i t o d t v a r i. No onda mora da je i subjekt kojemu pripada taj unutrašnji svijet bitno različit od tvari. I doista, odiskona zovu ljudi taj subjekt unutrašnjega svijeta: d u š a; pojave unutrašnjega svijeta zovu za razliku od spoljašnjih: d u š e v n e i l i d u h o v n e p o j a v e; dà, i spoljašnje gibanje š t o g a i z v o d i u n u t r a š n j e p o č e l o, d u š a, zove se ž i v o t n o g i b a n j e i l i ž i v o t za razliku od pukoga mehaničkog gibanja u izvanjem svijetu.

2. **Život je gibanje ili djelovanje pokrenuto iz same nutrinje bića.** Ono što giblje i ono što se giblje: jest jedno te isto biće. Kad tijelo nosi u sebi takav život, zovemo ga o r g a n i-

---

wiga, Depéreta, Zittela, Fleischmanna, znamenite prirodoznance, kao protivnike t. zv. biogenet. zakona.

[1]) Biolog. Zentralbl. 1896. S. 353. Cit. Gutberlet l. c. S. 249.

zam, a svaku njegovu česticu organ. Uzrok što pokreće organizam, jest isto što i subjekt unutrašnjega svijeta — duša.

Pojave organičkoga gibanja ili života opažamo u tri vrste bićâ. Zato razlikujemo trovrsni organizam: bilje, životinje i čovjek. Potom možemo govoriti i o trovrsnoj duši: vegetativnoj, senzitivnoj i intelektualnoj.

Vegetativna duša bilja vezana je po naravi svojoj bitno na svoje organe, s njima izgiba, ali u svom organizmu upravlja anorganskom tvari po određenim vlastitim zakonima nezavisno od zakona (kemičkih i fizičkih) čiste materije.

Životinje pokazuju pored vegetativnog djelovanja još i kretne i oćutne pojave. One mogu djelovati i na druga bića izvan svoga organizma kao što oćućuju u sebi djelovanje drugih bića.[1]) Uzrok što pokreće ovo senzitivno življenje, možemo zvati: senzitivna duša. Sva djelovanja senzitivne duše vezana su na organe životinje. Zato životinjska duša ne može postojati bez svog organizma i stoga nestaje smrću životinje.

Čovjek očituje svojim življenjem sve osobine tako zvane vegetativne i senzitivne duše. Povrh toga opažamo i ovo: čovjek zna da su sve te pojave djelovanja baš njegova »ja«.

[1]) Kad spoljašni podražaj prestane, promeću se i u životinje oćuti u pomisli; na osnovi oćutâ i pomisli rađaju se u životinje predodžbe o njenoj okolini i njenim doživljajima; te predodžbe može životinja i zapamtiti; te se predodžbe mogu i vratiti u svijest kad ih izazove koja prigoda: životinja se može sjećati; raznovrsno udruživanje predodžbi rađa maštanja, sanje i prividanja. — Svaki oćut ima i svoj određeni pričut, ugodni ili neugodni: to su životinjska ćutilna čuvstva. Životinja nastoji oko toga kako bi podražajem oćutjela ugodna čuvstva, i opet nastoji da se ukloni podražajima koji nose sa sobom neugodna čuvstva: životinja teži na ugodno, zazire od neugodna. Tako biva na osnovi poznatih predodžbi. Zato možemo životinje izvježbati (dresirati) i za ovo i za ono u granicama izvanjega svijeta. Ali glavne težnje i zaziranja nastaju u životinje na osnovi neizvjesnog (nepoznatog) čuvstva. Takove težnje zovu se nagon (životni, hranidbeni, kretni, spolni). Životinje su od prvog časa, bez pouke, odmah sasvijem spretne da nagon zadovoljavaju. Životinje i ne mogu drugojačije, već da po nagonu rade. Taj određeni, nepromjenljivi zakon u životinja zovemo instinkt.

Čovjek je sebe svijestan. Čovjek misli o svom djelovanju, rasuđuje ga, izabira što ga volja, bez obzira na ugodno ili neugodno. Čovjek misli i o nadoćutnom, teži i na netvarno, slobodno se odlučuje i za čisto duhovno itd. Uzrok što pokreće sve ovo intelektualno (umno) življenje zovemo: intelektualna (umna) duša. Kad ta duša djeluje, pokazuju se i pojave koje sasvijem nadilaze sve oćutno ili tvarno, i vlastiti organizam. Intelektualna duša nije dakle vazda i bitno vezana na svoje organe. Ona može djelovati i nezavisno od tijela, sve ako i jest tvarno osnova s kojega polazi njeno djelovanje. Duša ne spoznaje samo pojedinačno istinito, ona ne teži samo na neko određeno dobro (ugodno), ona ne uživa (ne čuvstvuje) jedino u odmjerenom nečem lijepom. Ljudska duša spoznaje istinu uopće, koliko se dade spoznati, želi dobrotu uopće, što je god ima, uživa u ljepoti uopće, gdjegod je može iznaći.

Prema tomu je ljudska duša: prvi i unutrašnji uzrok svega životnoga djelovanja čovjeka: vegetativnog, senzitivnog i intelektualnog.

Između ljudske i životinjske duše ima dakle bitna razlika[1]); zato ljudska duša ne

[1]) U životinje zamjećujemo: a) pojave duši i tijelu zajedničke: ćutilno poimanje, podražaj, oćut, ćutilna čuvstva, kretnje; b) niže duševne tvorine: oćut, predodžbe, gibanje, pametovanje, sjećanje, sanjanje, prividanje, težnju.

U čovjeka vidimo sve to, ali još i **više** duševne tvorine kojih nema ni u koje druge životinje: razumno poimanje, mišljenje i pažnju, sud, pojam, zaključak, govor, viša duhovna čuvstva, estetsku, etičku i religioznu svijest; hotnju, slobodnu volju, značaj. (Isp. Dr. Đ. Arnold: Psihologija za srednja učilišta.)

Životinja se zanima samo za tjelesno i ćutilno, netvarno i duhovno ne može da shvaća. Životinjska duša ne izlazi iz tvari, dok je u čovjeka i niži duševni život u vlasti višega duhovnoga.

Životinja ne misli i ne umije, ne izbira i ne odlučuje, već radi slijepo i nužno po svom instinktu. Instinkt je promišljeno uređen, zato i vidimo da su djela životinjska prema određenom cilju zgodno udešena. Ali to uređenje ne potječe od životinje.

Da u životinje nema razuma i slobodne volje, vidimo:

a) što životinja vrši instinktivno svoje određene poslove, makar da su zališni, na pr. hrčak lomi i mrtvim pticama krila da ne mogu letjeti; kokoš sjedi na jajima, ako joj i kriva podmetnemo; ptica dolazi

može biti samo mehanički razvoj ili postupno usavršenje životinjske duše.

§ 12 O osobinama ljudske duše napose

Ljudska je duša biće od tijela različito i u sebi nezavisno, duhovno i neumrlo.

Materijalisti ne priznaju duše kao bića napose kojemu po biti pripada da u sebi i za sebe postoji (supstancija). Materijalistu je riječ duša skupno ime za različita djelovanja što pripadaju središnjem živčevlju, moždanima. Materijalistu je čovjek prosto stroj, a sve njegovo djelovanje učin materije i njenih silâ. Mišljenje i htijenje jesu djelovanja moždana kao što je probavljanje djelovanje želuca, izažimanje žuči djelovanje jetara. Kao što se trza mišić kad se podraži oćutni živac, tako i moždani moraju da misle i da ovu ili onu misao i želju iz sebe izažmu prema tomu kako su podraženi.

hraniti svoje mališe, ako i imadu u kavezu jela, a poslije određenog doba nema je, makar da ptići nemaju hrane itd.

b) što u životinja nema napredovanja i nazadovanja: na pr. pčela, pauk, lav itd.; što znadu, ne uče, već donose gotovo na svijet: na pr. lasta; za sve drugo nemaju smisla, na pr. da lože vatru, prikroje odijela, prirede jela itd.; zato u životinja, pored svega što žive uz čovjeka, nema kulture, morala, religije;

c) životinja ne stvara apstraktnih misli i pojmova, zato u nje nema ni govora; životinjski glasovi tiču se, kao i sav životinjski život, jedino onoga što treba za izdržavanje i oplođivanje; u tim granicama odaju one nekim instinktivnim (ne slobodno i dogovorno odbranim) i neartikuliranim glasovima svoje ćutilno poimanje i ćutilna čuvstva (na pr. straha, gladi, opreznosti itd.); i onda kad postojanim vježbanjem (dresurom) utuvimo nekim životinjama ljudske riječi, ne shvaćaju životinje toga; zato ih i ponavljaju bez saveza i bez prave potrebe: na pr. papige;

d) životinja nije sebi svijesna svoga položaja, svojih osobina (na pr. jakosti), življenja u svijetu itd.; ona sebi ne zna pomoći; i iskušana neprilika ne nauči je pameti (kad ne pomože instinkt), na pr. čvorak ne skrbi hrane, i kad je već prokuburio tešku zimu; lastavica na punom gumnu izgiba od gladi, ako nema kukaca; psa ni potop ne nauči uspeti se na drvo itd.; kod životinja je nepoznato na pr. samodavljenje, dok čovjek i u tom užasnom zločinu pokazuje da je njegov »ja« i nad istim življenjem kad mu se život čini nesrećom.

I. Ljudska je duša biće za sebe, od tijela različito

Unutrašnji svijet čovjeka (oćuti, čuvstva, mišljenje, hotnja itd.) ne da se istumačiti fizikalnim i kemičkim silama materije. Ne može stoga taj svijet biti djelo jedino moždana i živčevlja. Mora da ima u čovjeka osim tijela još neko drugo biće, subjekt ovih unutrašnjih pojava. To pokazuju već:

a) Oćuti. Zašto se neki podražaji ili gibanja promeću u ovaj, a drugi u onaj oćut, ne može da nam istumači puko gibanje živaca i moždana. — Da podražaj ćutila, gibanje živca i gibanje moždana postane oćutom, treba da proteče neko vrijeme. — Oćut nema nikakove biljege tvarnih pojava, mi ga znamo neposredno. Svatko iskušava oćut kao stanje svoga najunutrašnijega bića.[1]) — No onda mora da u čovjeku pored tvari postoji neko biće (subjekt, supstanca) koje prima podražaje i gibanje moždana promeće u točno određene oćute. To biće u sebi i za sebe, od tijela različito, zovemo duša.

Pogotovu: b) Samosvijest, mišljenje i hotnja ne mogu biti djelo jedino moždana ili moždanskih sastavina

[1]) E. Du Bois-Reymond (Diboarazmon) (Reden. Leipzig 1886. Die Grenzen des Naturerkennens. S. 117. squ. Die sieben Welträtsel. S. 393. squ.), sve ako i nije nesklon ateističkom poimanju svemira, priznaje otvoreno da se ni početak svijesti (oćut) u najnižih životinja, a pogotovu samosvijesno mišljenje čovjeka, ne da osvijetliti nesvijesnim i mrtvim gibanjem atoma. I kad bi to gibanje poznavali najsavršenijim načinom (»astronomskim znanjem«), ostalo bi ono neponjatno. Od materije i gibanja nema mosta u carstvo samosvijesti. »Koja bi se to sveza dala zamisliti u jednu ruku između određenih kretnja i određenih atoma u mojim moždanima, u drugu ruku između... činjenica koje se ne dadu poreći: »Ja ćutim bol«, »ja osjećam radost«... »čujem orgulje«, »vidim crveno« i opet između jednako očigledne izvjesnosti koja odatle istječe: »Dakle ja jesam«... »Sasvijem je i zauvijek nepojmljivo da nekom broju atoma ugljika, dušika, kisika itd. ne smije biti ravnodušno kako oni leže i kako se giblju, kako su ležali i gibali se, kako će ležati i gibati se. Nikako se ne da shvatiti kako bi mogla iz njihova uzamjeničnog djelovanja nastati samosvijest«... »Mnogih zagonetki prirode« — završuje znameniti prirodoznanac — »nesamo »Ignoramus«... »no što je materija i sila, i kako su one podobne misliti... nećemo nikada znati »Ignorabimus!« (Ondje str. 130).

(fosfora). To nije radnja moždana kojom se što tvarno izažima (kao što je na pr. radnja jetara žuč). Osobitim hranjenjem ne dadu se izažeti osobite misli ili htijenja. Čovjek nema ni apsolutno ni relativno najveće moždane. Talenti i geniji nijesu također ljudi koji bi se odlikovali vazda i najvećim moždanima.[1]) Iskustvo dokazuje da često ostaje duševni život sasvijem pravilan, makar su moždani nepravilni, ili se veće česti izvade ili bolešću kakovom uginu. Sve ako i jesu moždani najbolje razvijeni izmedju 30 i 40 godine, opet ima ljudi koji su već u mladosti bili znameniti i ostali do u kasnu starost veliki.[2]) I sastavine moždana (fosfor) ne odlučuju vazda.[3]) Moždani se za života češće potpuno izmijene kao i ostalo tijelo. Što više: i naše mišljenje, uvjerenje, odluke — i to se mijenja. Kad bi moždani mislili ili kad bi samosvijest i moždani bili isto, ne bismo mi sebe smatrali vazda istim bićem, odgovornim za sva djela što ih počinismo za djetinjstva, u mladosti i starosti. Mora dakle da ima u čovjeka neko biće u sebi i za sebe, različno od tijela, koje ostaje vazda isto uza svu promjenu svojih unutrašnjih stanja i uza svu izmjenu spoljašnjega tijela.

Bilješka 1. Tim se ipak ne kaže da duševne tvorine čovjeka nikako ne zavise o moždanima, živčevlju itd. Naprotiv, za ovoga života vezano je djelovanje duše o tijelo i njegove organe. Duša čini s tijelom jedinstvenu zajednicu. Tijelo je bez duše mrtvo, zovemo ga truplo; duša bez tijela ne može biti u svezi s izvanjim tvarnim svijetom. Duša oživljava tijelo, čini ga organizmom, ali tijelo (moždani, živčevlje itd) je pomagalo i uvjet duševnoga djelovanja. Potom zavisi djelovanje duše o osobinama na pr. moždana kao što zavisi na pr. umjetnik o vrsnoći glazbala kojim kazuje svoja čuvstva. Duša prima spoljašnje podražaje preko ćutila i javlja svoje dojmove s pomoću tjelesnih organa (moždana, živčevlja itd.). Organi prinose spolja gradivo; duša promeće to tvarno gradivo u duhovno stanje i obrađuje ga mišljenjem i hotnjom; nato saopćuje opet duša svoje pojmove i odluke spoljašnjem svijetu tako da te duhovne čine promeće s pomoću organa u ćutilne znakove. Organi nijesu oruđe kojim duša misli i hoće, ali su organi ipak uvjet da duša uzmogne primiti i saopćiti građu spoljašnjega svijeta. Zato i djeluju zdravlje, bolest i druge izvrštine organâ na naše shvatanje i odlučivanje. Tako je na pr. i kod telefoniranja uvjet za prenošenje misli kovna žica, električna struja, dobra sveza, titranje itd.; opet sve to nije sama misao koja se prenosi u daljinu; misao rađa i saopćuje misao čovjek — duša.

[1]) Prosječna težina moždana u Evropljanina računa se oko 1372 grama. No mnogi veliki ljudi imadu znatno lakši mozak na pr. Gambeta 1314 gr., Leibnitz 1257 gr., Döllinger 1207 gr., dok se u običnih radnika nađe 1650 gr., da, i 1925 gr. Mozak Parižlije (1558 gr.) i Grönlandijca (1539 gr.) je otprilike iste vage, dok Grönlandijka (1428 gr.) znatno nadmašuje Parižanku (1337 gr.). Mozak je u vrapca — razmjerno prema tijelu — dvaput veći od mozga čovječjega, u američkog majmuna je još veći itd.

[2]) Na pr. Platon, Sofoklo, Michelangelo, Tizian, Franklin, Newton, Goethe, Humboldt, Strossmayer itd.

[3]) Ovca i guska imadu u moždanima više fosfora nego čovjek.

Bilješka 2. Jedna te ista duša izvodi u čovjeku trostruko djelovanje: vegetativno, senzitivno i intelektualno. (Protivno su učili Platon: νοῦς, ψυχή; trihotomisti; spiritisti; perisprit.) To potvrđuje: a) samosvijest. Isti »ja« veli« »jedem«, »slušam«, »mislim«; b) iskustvo. Djelovanje jedne vrste sprečava jednako jako djelovanje druge vrste: na pr. probavljanje smeta umovanju; umovanje slabi živce i organizam itd. Kad bi svako djelovanje izvodila posebna duša, ne bi se ta djelovanja ukrštavala.

II. Ljudska je duša duhovna

Duhovnim zovemo ono biće koje očituje djelovanja razuma i volje (misli i hoće), a opet mu po naravi pripada da je jednostavno i od tvari nezavisno.

a) Duša je jednostavna reći će: duša nije složena od dijelova ni pružena u prostoru. Duša nije kao tvar u kojoj jedna čest nije druga i u kojoj jedna čest stoji izvan druge. Duša je jedno što se ne da dijeliti. Potom je duša: netvarna, jer se tvar dade dijeliti, i neprostorna, jer se ne sastoji od česti što bi stajale jedna izvan druge.

α) Kad bi se duša sastojala od česti, oćućivala bi predmet svaka čest duše svojim oćutom; ti se oćuti ne bi mogli sasta-

viti u jedno, jer je jedna čest izvan druge, i čovjek ne bi mogao stvoriti jedinstvene p r e d o d ž b e o predmetu. Čovjek ima jedinstvenu predodžbu o svakom predmetu, unatoč tomu što ga oćućuje različitim oćutima (na pr. ja pijem lijek crven, mirišljiv, gorak; mene bole zubi, uši, noge; u isto doba slušam glazbu, gledam slike i vičem od bola, što mi netko stade na stopalo itd.). Potom mora da se ti različiti oćuti ujedinjuju u nekom biću koje je jedno u cijelom tijelu i koje se ne da dijeliti. I s t o d o b n i oćuti slijevaju se u jednu predodžbu ili barem u jedan čin s a m o s v i j e s t i; oćuti r a z l i č n i h p r i g o d a stapaju se s prošlima u jedan niz u nekom biću koje je vazda isto. Duša je dakle jednostavna.[1])

β) S a m o s v i j e s t nam svjedoči da je naš »ja« uzrok svih tjelesnih i duševnih promjenâ (oćuta, sudova, odluka itd.): »Ja« jedem (a ne želudac), »ja« hodim (a ne noge), »ja« mislim (a ne glava) itd. Samosvijest nam jamči i to da je naš »ja« vazda isti unatoč svim tim promjenama. Stoga mora da je naš ja — duša naša — jedno što se ne da dijeliti, a opet je nazočno svuda u čitavom čovjeku — cijelo. Dakle je duša naša jednostavna. Kad bi duša bila složena iz dijelovâ, bila bi kao i tvar razdijeljena po tijelu; svaka bi čest bila svoj vlastiti »ja« (na pr. želudac, noga, glava itd.); samosvijest ne bi mogla biti jedna, jer bi bilo više subjekata, a više »ja« ne bi bili vazda isti, jer bi se subjekt (u tom događaju tvarni) mijenjao po vremenu: na pr. želudac, noga, glava itd.

γ) I to, što smo mi sebe svijesni, kazuje nam da je duša jednostavna ili netvarna i neprostorna. Samosvijest je djelo kojim »ja« uzima sama sebe za predmete svoga mišljenja. »Ja« razlikuje sama sebe od svoga tijela, od svakoga drugog bića, dă, i od svoga vlastitog mišljenja i htijenja. »Ja« promatra i sudi sama sebe i svoje djelovanje. No tvar, i organička, može djelovati jedino na predmete i z v a n s e b e. Nikada se tvarno ne može obazreti na samo sebe tako da bi subjekt učinio sebe objektom svoga djelovanja. Samosvijest se dakle u čovjeka ne da drugojačije istumačiti, već ako uzmemo da je ljudska duša jednostavna, netvarna i neprostorna, jer eto nije vezana zakonima tvari.

[1]) To izbija još jasnije, ako na isti način sebi predočimo kako nastaju pojmovi, sudovi i zaključci (silogizmi).

b) D u š a j e n e z a v i s n a o d t v a r i reći će: d u š a i z v o d i i d j e l o v a n j a k o j a n e m a j u n i k a k o v i h t v a r n i h b i l j e g a i o s o b i n a. To se vidi:

α) i z m i š l j e n j a u o p ć e. Kad stvaramo p o j a m o nekom predmetu, oduzimamo mi umom (apstrahiramo) sve pripadne prigode u kojima se predmet nahodi u prostoru i vremenu; obziremo se (reflektiramo) samo na one oznake što su predmetu svuda zajedničke i iste; te bitne biljege skupimo mi onda u jedno i izrečemo. Tako dobivamo pojam na pr. o čovjeku. Taj se p o j a m ne da ćutilima oćutjeti, jer nije ništa tvarno, a i čitav način stvaranja pojma nema nikakove tvarne biljege i osobine. Jednako je sasvijem netvarno djelovanje duše kad s u d i m o, tj. kad združujemo ili odjeljujemo pojmove što pripadaju zajedno ili što ne idu po svojoj naravi skupa. — Pogotovu je očevidno kako je duša nezavisna od tvari, kad i z v o d i m o z a k l j u č k e (silogizme), tj. kad udružujemo različite sudove da iz njih dobijemo novi sud koji usve i posve nadilazi svako ćutilno poimanje: na pr. zemlja je okrugla. — K a d b i d u š a b i l a z a v i s n a o t v a r i, n e b i m o g l a o d i j e l i t i p r e d m e t a o d n j e g o v e o k o l i n e, p o j m o v e o d p r e d m e t a itd, n e b i m o g l a o b u j m i t i t v a r i n a n e t v a r a n n a č i n, n e b i m o g l a — m i s l i t i.

β) iz toga, što duša stvara slobodnim umnim izvođenjem (apstraktne) pojmove koji se n i k a k o n e m o g u ć u t i l i m a o ć u t j e t i, na pr. pojmove: istina, dobrota, ljepota, pravo, krepost, vječnost, Bog, duša, vjera, ćudorednost, sloboda, narodnost itd. Slijep od rođenja nema predodžbi o uljenoj slici, gluhak nema predodžbi o operi, a opet jedan i drugi mogu sebi stvoriti pojmove o tom ili barem znati da postoje boje, muzika itd.

γ) iz toga, što d u š a t e ž i s l o b o d n o m v o l j o m svojom nesamo na ćutilna dobra, već i n a o n o š t o n i k a k o n e z a v i s i o d t v a r i: na pr. duša čezne za istinom, kreposti, Bogom. Baš u tom nadćutilnom dobru uživa ljudska duša najpotpunije. Kad bi duša bila zavisna od stvari, ne bi se mogla uzdići nad stvar. — Duša može i p r e z r e t i ć u t i l n a d o b r a i o p i r a t i s e ć u t i l n i m p o d r a ž a j i m a da stigne slasti ovih viših netvarnih dobara (na pr. misionari, naučenjaci).

*

— Duša izbira slobodno i može se oduprijeti i najžešćim nagonima (na pr. mučenici, samoubivstvo). Kad bi duša bila zavisna od tvari,, djelovala bi nužno, kao što uopće sve što je tvarno, nužno djeluje, i ne bi bila slobodna.

Potom očituje duša djelovanjem razuma i volje da je jednostavna i od tvari nezavisna. Po djelovanju pozna se narav bića. Djelovanje ljudske duše je duhovno. Duša je dakle duhovna.

Duša je u čovjeku sjedinjena s tijelom, da ga razvija i oživljuje. Poradi toga vezana je, doklegod je u tijelu, u mnogočem o razvoj i udioništvovanje tijela.

Bilješka. Iz toga, što je duša duhovna, slijedi da duša nikako ne može biti kakova osobina ili kakvo djelovanje tijela, tvari — biće pripadno, accidens. Ona je nosilac i trajni subjekt svih promjenljivih unutrašnjih stanjâ čovjeka — supstanca. Oćućivanje, mišljenje i htijenje mora da potječe od nekoga tko oćućuje, misli, hoće. Potom je duša biće kojemu po bîti pripada da u sebi i za sebe bivstvuje (= supstanca), dakako duhovnim načinom (duhovna supstanca).

III. Ljudska je duša neumrla

Duša je neumrla reći će: duša živi životom koji će dovijeka trajati.[1])

1. Biće može propasti na tri načina: a) kad ga uništi protivna, jača sila, na pr. jako sunce uništava vidni živac, jagnje vuk, zima toplinu itd.; b) kad nestane subjekta u kojem biće postoji, na pr. životinjska duša prestaje kad ugine tijelo životinje, gledanje prestaje kad se iskopa oko; c) kad biće prestane izdržavati uzrok od koga potječe na pr. kad zapadne sunce, prestaje svjetlost u zraku.

Ljudska duša ne može prestati ni na koji način.

a) Protivno biće ili sila koja bi mogla na dušu djelovati, jest tvar. No ljudska je duša jednostavna. Ona

[1]) O tom pitanju opsežnije: O. Urban Talija: Neumrlost duše. Suvremena pitanja, svezak II Mostar 1919. Hrvatska Tiskara.

se ne sastoji od čestí, ne da se dijeliti, ne može se raspasti. Duša je pored toga i nezavisna od tijela. Ona je duhovna, zato na nju ne može nikoja tvarna sila djelovati, da je uništi. — Naprotiv duša obujima tvar duhovnim načinom (na pr. poimanjem) i gospoduje nad tvari (na pr. elektricitetom). Pa kad već tvar i sila zapravo ne propadaju (zakon održavanja tvari i energija), već se samo mijenjaju, koliko više valja da trajno živi duša bez koje bi bio — tako reći — čitav svijet mrtav.

b) Duša je supstanca, tj. biće kojemu pripada da u sebi i za sebe bivstvuje. Ona ne postoji u tijelu kao u svom subjektu, jer je nezavisna od tijela. Zato ona može po svojoj naravi djelovati i kad nestane tijela, tj. kad nestane subjekta s kojim je sada svezana. Tada živi duša na način kako žive i djeluju čisti dusi.

c) Uzrok od koga duša potječe i koji je izdržava, jest Bog. Bog izdržava svako biće onako kako ga je stvorio i kako zahtijeva narav toga bića. To traži mudrost, dobrota i pravednost Božja. Narav duše, kako ju je Bog stvorio, jest: da živi i nezavisno od tijela. Ni u duši ni izvan nje nema razloga da ona prestane živjeti. No onda bi se protivilo mudrosti, dobroti i pravednosti Božjoj, da je prestane izdržavati, da je uništi.

Ljudska će dakle duša živjeti dovijeka.

2. Čitav je rod ljudski uvjeren o neumrlosti duše.[1]) Vjeru u neumrlost nalazimo u svih naroda. α) Ta vjera ne potječe ni od ćutila ni od iskvarene volje, jer se oboje protivi ideji besmrtnosti. Ta ideja može izvirati jedino iz uma ljudskoga. No kad um ljudski općeno drži nešto za istinu, mora da je to istina. Kad i takav sud ne bi bio istinit, ne bismo više bili sigurni da uopće možemo spoznati istinu. No onda je istina i ovo: duša je neumrla. β) To općeno uvjerenje o neumrlosti svjedoči nam kako je misao u besmrtnost duše usko vezana s našim bićem. Svatko želi biti dovijeka (to svjedoči na pr. oporuke, spomenici, slavna djela itd.). A ipak ćutila (na pr. oko) i iskustvo uče nas da sve prolazi. No onda mora da su ideja besmrtnosti i nada i težnja živjeti do vijeka naravni zahtjev čovjeka. No narav ne obmanjuje i ne vara. U naravi nema

[1]) Isp. Dr. C. Gutberlet: Lehrbuch d. Apologetik III. Afl. S. 143. sq.

ništa zališno. Kao što instinkt nerazumnih životinja (na pr. lastavicâ, kad se u jesen spremaju na put) ne vara i nije isprazan (tj. sigurno ima negdje toplija klima), tako ne može ni nada i težnja čitavoga roda ljudskoga u život vječni promašiti cilja. Potom je naša težnja, biti besmrtan, istinita, tj. s našom idejom i nadom u besmrtnost podudara se stvarni objekt — duša mora da je doista neumrla.

3. Neumrlost ljudske duše jamči nam providnost Božja.

α) Bog je svet, on hoće dobro i mrzi na zlo. Konačni cilj providnosti Božje jest, da razumna stvorenja budu dobra. Bog ne može biti ravnodušan spram zla. Pravednost Božja traži da dobro, toliko puta s velikim žrtvama skopčano , bude konačno nagrađeno, a zlo pravce na Boga napereno da bude po zasluzi kažnjeno. — Povijest nas uči i mi gledamo na svoje oči kako je na tom svijetu istina mnogo puta prezrena i pravda potlačeno. Kad dakle nad tim svijetom bdi Bog istiniti i pravedni, mora istina i pravica negdje drugdje doći do prava i pobjede. Mora da je ljudska duša neumrla.

β) Čovjek ide za potpunom srećom kao za svojim posljednjim ciljem. Štogod mi na ovom svijetu postigli, nijesmo zadovoljni. Volja teži na dobro, kolikogod mu se um može dovinuti. Stekli mi bilo koje dobro, predočuje nam um drugo još više. Da bi čovjek bio srećan, treba da polučí: ili sva dobra što se zamisliti dadu ili beskrajno dobro. Sva dobra ne može čovjek na zemlji da postigne, jer često jedno dobro isključuje drugo. No onda valja da stekne beskrajno dobro, i to tako da ga ne može izgubiti, jer sreća što se gubi, nije sreća. — Taj nagon za savršenim blažensvom je naravan i bitan, jer je u svih ljudi, i nitko mu ne može odoljeti. No onda je uklesan u ljudsku dušu od samoga Stvoritelja. Mora dakle i da se ispuni — barem — na drugom svijetu. Kad se nikad ne bi zadovoljilo tomu bitnom nagonu ljudske naravi, bilo bi u naravi čovjeka protivurječje kojemu bi uzrok bio sam Bog. Svi ljudi bez izuzetka čeznuli bi za potpunom srećom, ali do te sreće nitko bez izuzetka ne bi došao. To se protivi mudrosti i dobroti Božjoj. Nezadovoljstvo i očajnost odvraćale bi čovjeka i od ćudorednoga savršenstva. Čovjek bi nužno tražio sreću u materijalnom uživanju. Opačini bila bi otvorena vrata. To se protivi svetosti i providnosti Božjoj. Nerazumna životinja bila bi srećnija od razumnog čovjeka, dobri Bog bio bi krvnik ljudske duše. To se protivi samom pojmu Boga. — Mora dakle da ima drugi život, ljudska je duša neumrla.

γ) Bez neumrlosti duše nema smisla krepost i uopće ćudoređe. Ćudoređe nije puko spoljašnje vladanje prema propisima. Ćudoređe se osniva na unutrašnjem uvjerenju da dobro valja činiti, jer je dobro u skladu i svezi s beskrajnom dobrotom, svetosti i pravednosti Božjom. Kad duša ne bi bila besmrtna, odsječeno je dobro od Boga, svog izvora i cilja. Dobro nema više sankcije. Mjerilo ljudskog djelovanja postaje egoizam, »sila jačega« jest pravo, »borba za življenje« opravdanje svakog zločina. No s tim načelima zadan je smrtan udarac ljudskom društvu, pojedincu i uopće ćudorednom redu. Toga providnost Božja ne može htjeti i dopustiti. Jest dakle ljudska duša neumrla.

δ) U čovjeka ima težnja na općeno usavršenje. Čovjek teži na pr. da spozna i skupi svu istinu što je ima. Toga (a i drugih izvrština) mi ne možemo potpuno dosegnuti dokle god nas tijelo drži privezane na zemlju. Opet, providnost Božja traži da se plemenito ljudsko teženje ispuni, kad već ne može na ovom, a to — barem — na drugom svijetu. Bez neumrlosti bio bi čovjek kao prekinuto stablo, ljudski razvoj kao nedovršena zgrada. Kad bi jedino razumno biće na zemlji letjelo za nekim fantomom koji se ne da postići: onda doista život ne bi bio vrijedan življenja. Bez neumrlosti je pesimizam u potpunom pravu. No providnost Božja ne može da dopusti očajnost i propast čovjeka. Mora dakle da je ljudska duša neumrla.